

บทบาทของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในสังคมไทย ๒๕๕๑ - ๒๕๖๖

นางสาวสายทิพย์ จิตตมาศ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ISBN 974 - 563 - 568 - 5

009799

| 17902939

THE ROLE OF BUDDHIST UNIVERSITIES IN THAI SOCIETY

1946 - 1983

Miss Saitip Chittamas

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1984

หัวข้อวิทยานิพนธ์

บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย ๒๕๕๕ - ๒๕๖๖

โดย

นางสาวสายทิพย์ จิตตมาศ

ภาควิชา

ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญกร กาญจนจारी

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ฉบับนี้ไว้ใน
ส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

สุพจน์ บุณาค ..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ บุณาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

จิตติมา พิทักษ์ไพรวรรณ ..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ จิตติมา พิทักษ์ไพรวรรณ)

บุญกร กาญจนจारी ..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญกร กาญจนจारी)

นิพนธ์ บุญนาค ..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ นิพนธ์ บุญนาค)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และการส่งเคราะห์ไปในต่าง ๆ แยกประธาน

ปรากฏว่าในปีหนึ่ง ๆ มีพระภิกษุที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่ กลับไปศึกษาท้องถิ่นเดิมของตน มีจำนวนหนึ่งไป ศึกษาต่อในต่างประเทศ แล้วกลับมาเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยสงฆ์ หรือ ทำงานตามธุรการต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย อีกจำนวนหนึ่งลาสิกขาไปประกอบ อาชีพแบบฆราวาส เป็นต้นว่า ครู อาจารย์ และอนุศาสนาจารย์ หรือหาก มีโอกาสไปศึกษาต่อในต่างประเทศและลาสิกขาก็กลับมารับราชการในกระทรวง ทบวงกรมต่าง ๆ นอกจากในมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังได้ส่งพระภิกษุที่เข้ารับการศึกษ จำนวนหนึ่ง ออกไปทำประโยชน์ต่อสังคมตามโครงการต่าง ๆ ของมหา วิทยาลัย เช่น โครงการพระธรรมทูต และพระธรรมจาริก,

แม้ว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมดังกล่าวแล้ว แต่ก็ยังมี ข้อโต้แย้งในประเด็นที่ความหาวิทยาลัยสงฆ์ ควรได้รับการรับรองวิทยฐานะจากรัฐบาล หรือไม่ว่า ข้อโต้แย้งที่โต้แย้งเข้ามา เป็นเวลานานกว่า ๒๐ ปี

Thesis Title	The Role of Buddhist Universities in Thai Society 1946-1963
Name	Miss Saitip Chittamas
Thesis Advisor	Assistant Professor Busakorn Karnchanachari (Ph.d)
Department	History
Academic Year	1963

ABSTRACT

According to the history of Buddhism, the Buddhist University of Nalanda was founded in 457 A.D. and was considered the first Buddhist university in the world. In this state-supported university, monks were given education not only in religious fields but also in general subjects. Thus, Nalanda indicates a long history of the importance of Buddhist education of university level. As for Thailand, Buddhist universities were first established by King Chulalongkorn: Mahamakut University and Maha Chulalongkorn University.

This thesis aims to study the role of Buddhist universities in Thai society from 1946 to 1963, the period which these two institutions have become universities in the true sense.

The findings indicate that these universities not only educate monks and novices in religious fields and modern lay subjects but also carry out training courses for monks to devote themselves to community development in remote areas. The responsibilities of these monks include uplifting the well-being of the villagers, spiritual and educational guidance as well as social services.

It appears that each year a large number of graduates return to their hometown. Some, however, further their studies abroad. Upon their return, some join the teaching staff of their own Buddhist

universities while others decide to leave the monkhood to join the government service. In addition, some monks are selected by the Buddhist universities and assigned programmes of propagating the faith as well as devoting themselves to social services.

Despite the fact that the two Buddhist universities have contributed considerably to Thai society, it has been disputed for over twenty years whether or not the status and degree of these Buddhist universities should be given recognition by the government.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงได้เพราะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บุญกร กาญจนจาวี
ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ปรึกษา และตรวจแก้ไข
วิทยานิพนธ์ ผู้เขียนรู้สึกสำนึกในพระคุณที่ได้ให้ความกรุณามาตั้งแต่ต้นและขอกราบขอบ
พระคุณเป็นอย่างสูง

นอกจากนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบทุกท่าน คือ
รองศาสตราจารย์ ธิติมา พิทักษ์ไพรวรรณ และ รองศาสตราจารย์ ปิยนาล บูณนาค ที่ได้
ให้คำแนะนำต่าง ๆ เพื่อให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาดวงศ จิตติโสภโณ พระครูสุภัทรสารโสภณ
ที่ได้กรุณาให้คำชี้แจงและแนะนำค่านเอกสารและข้อมูลต่าง ๆ ตลอดจนนักศึกษาของ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสภาการศึกษาตามกฎราชวิทยาลัยทุกรูป ที่ให้ความ
ร่วมมือในการกรอกแบบสอบถาม เพื่อให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี รวมทั้ง
คุณชัย ชิคชอบ ประธานคณะกรรมการการศึกษา สภาผู้แทนราษฎรที่กรุณาให้เขียน
เข้าฟังการประชุมคณะกรรมการ ผู้เขียนขอระลึกถึงพระคุณไว้ด้วยความซาบซึ้ง
เป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณ คุณวัจนวาทกร จิตตมาศ คุณนริยา ลิมสุวสัน คุณสายชล
วรรณรัตน์ และคุณวรรณ เกตุบุศิ รวมทั้งพี่ ๆ และเพื่อน ๆ ทุกท่าน ที่ให้ความ
ช่วยเหลือในค่านเอกสารและข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์

ความสำเร็จของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นเพราะ คุณทวีเกียรติ เขาวลิตถวิล
ผู้ใกล้ชิดที่คอยให้กำลังใจและให้ความสนับสนุนอยู่ตลอดเวลา ผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งใจ
เป็นอย่างยิ่ง

หากวิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความผิดประการใด ผู้เขียนขออภัยที่ผิด พ้อ และแม่ ผู้เป็นพระคุณ
ที่ให้ทั้งกำลังใจ กำลังทรัพย์ และรอยยิ้มความสำเร็จของลูกด้วยความยกย่อง

ผู้เขียน จิตตมาศ

บทคัดย่อภาษาไทย	๙
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	๑๑
กิตติกรรมประกาศ	๑๒
สารบัญตาราง	๑๓
บทนำ	๑๔
บทที่	
๑. การศึกษาของพระภิกษุในอดีต	๑๕
๑. ประวัติมหาวิทยาลัยในชมพูทวีป	๑๖
๒. การศึกษาของพระภิกษุในประเทศไทย	๑๗
๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุในสมัยสุโขทัย	๑๘
๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุในสมัยกรุงศรีอยุธยา	๑๘
๓) การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุในสมัยกรุงธนบุรี	๒๑
๔) การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อนการก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์	๒๒
๒. การจัดการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์	๓๒
๑. การจัดตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัย	๓๓
๑) สมัยก่อนที่จะดำเนินการศึกษาในรูปแบบของมหา .. วิทยาลัยสงฆ์ (พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๔๔๓)	๓๓
๒) การดำเนินงานของมหามกุฏราชวิทยาลัยในรูปแบบ ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ (พ.ศ. ๒๔๔๕ - ๒๕๓๖) ..	๓๖
๒. บทบาทของสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย	๓๖
๑) บทบาทในฐานะเป็นสถาบันอุดมศึกษา	๓๖
๒) บทบาทในการเผยแพร่ความรู้ในด้านพระพุทธศาสนา แก่ชาวต่างประเทศ	๔๒
๓) ผลศึกษาระและสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	๔๓

๔) การเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไป	๔๓
๕) บทบาทในการปฏิบัติศาสนกิจในส่วนภูมิภาค	๔๔
๓. การจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์	๔๕
๑. สมัยก่อนที่จะดำเนินการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์ (พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๕๐)	๕๐
๒. สมัยที่เริ่มดำเนินการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์ (พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๕๒๒)	๕๕
๓. บทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๑๑๕
๑) บทบาทในฐานะเป็นสถานอุดมศึกษา	๑๑๕
๒) บทบาทในการเผยแพร่ความรู้ในทางวิชาการ	๑๑๘
๓) บทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา	๑๒๐
๔) บทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น	๑๒๕
๕) บทบาทการเผยแผ่ในค่านิยมปฏิบัติศีลธรรม	๑๓๒
๓. ภูมิปัญญาและทัศนคติของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์	๑๓๗
๑. สถานการณ์ศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๑๓๘
๑) พระนักศึกษาระดับที่ ๑	๑๓๘
๒) พระนักศึกษาระดับที่ ๒	๑๔๓
๓) พระนักศึกษาระดับที่ ๓	๑๔๖
๔) พระนักศึกษาระดับที่ ๔	๑๔๘
๕) การประเมินผลเกี่ยวกับทัศนคติของพระนักศึกษาศาสนา การศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๑๕๓
๒. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	๑๕๗
๑) พระนักศึกษาระดับที่ ๑	๑๕๗
๒) พระนักศึกษาระดับที่ ๒	๑๖๐

๓) พระนักศึกษารัชนีปีที่ ๓	๑๖๒
๔) พระนักศึกษารัชนีปีที่ ๔	๑๖๓
๕) การประเมินผลทัศนคติของนักศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ ราชวิทยาลัย	๑๗๑
๓. การประเมินผลทัศนคติของพระนักศึกษามหาจุฬาลงกรณ์ ราชวิทยาลัยและสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ...	๑๗๓
๑) ทัศนคติที่เหมือนกัน	๑๗๓
๒) ทัศนคติที่ต่างกัน	๑๗๔
๓) ข้อสังเกต	๑๗๕
๔. ปัญหาการรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์	๑๗๖
๑) ข้อดีของการรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์	๑๘๑
๒) ข้อเสียของการรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์	๑๘๘
๓) ความพยายามในการให้การรับรองปริญญาของ ... มหาวิทยาลัยสงฆ์	๑๘๕
บทสรุป	๒๐๑
บรรณานุกรม	๒๐๔
ภาคผนวก	๒๑๒
ประวัติผู้เขียน	๒๔๕

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่

๑	รายงานผู้บริจาคทรัพย์สินและสิ่งของแก่มหาวิทยาลัย	๕๐
๒	ตารางแสดงแผนการเริ่มของทุกคณะในมหาวิทยาลัย	๗๑
๓	สถิตินักเรียน นิสิต นักศึกษา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์ สภาการศึกษา มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ ... ปี ๒๕๐๔ - ๒๕๒๖	๘๖
๔	สถิติแลกงจำนวนพระพุทธรูปที่สำเร็จการศึกษาและ นักเรียน ปี ๒๕๒๐ - ๒๕๒๖ ของมหาวิทยาลัย	๑๑๗
๕	สถิติโครงการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน พ.ศ. ๒๕๒๓ - ๒๕๒๖	๑๒๒
๖	สถิติ จำนวนนิสิต นักศึกษา มหาวิทยาลัย ... เปรียบเทียบกับอาชีพของบิดามารดา ปีการศึกษา ๒๕๒๐ - ๒๕๒๖	๑๔๒

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแพร่มายังดินแดนซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของประเทศไทย เมื่อประมาณ ๒๓๐๐ ปีมาแล้ว ประชาชนก็เริ่มยอมรับนับถือกันโดยทั่วไป จนกระทั่งได้กลายเป็นศาสนาประจำชาติ วัดจึงเป็นศูนย์กลางชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญทางการศึกษา ๒ ประการ คือ เป็นสถานศึกษาสำหรับประชาชนโดยพระสงฆ์จาริกออกไปตั้งอาสนวิหาร หรือชาวบ้านที่ได้อบรมในศรัทธาได้มาตั้งแท่นตั้งธรรมและรับคำสั่งสอนอบรมจากวัด อีกประการหนึ่ง คือ เป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์โดยที่ประชาชนจะเข้ามาถวายเรียนตามประเพณี เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งบทบาทประการหลังนี้เองที่ทำให้วัดกลายเป็นสถานศึกษาสำหรับประชาชนโดยการเข้ามาเรียน และเมื่ออาณาจักรไม่แล้วก็สามารถเป็นพลเมืองที่ดีของรัฐ ถ้วยเหตุนี้ระบบทางการศึกษาของไทยในฐานะองค์พระประมุขจึงเป็นผู้นำการประเพณีให้ ทรงเอาพระทัยใส่และให้ความสนับสนุนการศึกษาของพระสงฆ์มาโดยตลอด

ถ้านับถึงรัตนโกสินทร์มาพบแก่พระเจ้าอยู่หัว เมื่อการยอมรับนับถือและเทิดทูนในลัทธิต่าง ๆ ที่พื้นด้วยเขมรเข้ามา ทำให้พระองค์ทรงทำการปฏิรูปปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย เพื่อให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ และสิ่งที่พระองค์เห็นว่ามีค่าจำเป็นเร่งด่วนที่จะก่อทำการศึกษาปฏิรูปก่อนอื่น คือ การศึกษาซึ่งรวมถึงการศึกษาของคณะสงฆ์ด้วย ดังนั้นพระองค์จึงได้ทรงสถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศรีอยุธยาขึ้น เพื่อเป็นที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงของพระภิกษุ แต่ในระยะแรกตั้งนั้น การจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยยังมีทั้ง ๒ แห่ง ยังไม่มรรคความพระราชประสงค์ จึงจะมีการจัดการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์อย่างแท้จริง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นต้นมา

นับตั้งแต่เริ่มจัดการศึกษาแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง ๒ แห่ง ก็ได้มีบทบาทในการจัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในมีความรู้ อย่างกว้างขวาง ทั้งทางด้านพระปริยัติธรรมและวิชาการศึกษาที่ทันสมัย อันเป็นการ เชื่ออำนาจให้พระภิกษุสามเณรเหล่านี้ได้นำความรู้ที่ได้รับไปบำเพ็ญประโยชน์ คอลังคมและประเทษชาติได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ยังก่อให้เกิดภูมิปัญญาและทัศนคติที่กว้างไกล อันเป็นการเชื่ออำนาจให้สามารถ ปฏิบัติศาสนกิจ สืบสร้างพระศาสนาและเป็นที่ยิ่งแก่ตนเองและผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น

การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ยังได้ก่อให้เกิดปัญหาข้อโต้แย้ง เกี่ยวกับข้อดีและข้อเสียของการที่รัฐควรจะให้การรับรองวิทยฐานะและปริญญา ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งในปัจจุบันเรื่องนี้ก็ยังไม่อาจยุติลงได้

วิธีการดำเนินการจัดการศึกษา บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคม ตลอดจนปัญหาข้อโต้แย้ง เรื่องการรับรองวิทยฐานะและปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้แสดงไว้อย่างละเอียดในเนื้อหาของวิทยานิพนธ์แล้ว

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาและวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ

๑. เพื่อศึกษาประวัติการก่อตั้ง การบริหาร และการดำเนินงาน ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง ๒ แห่ง คือ มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในฐานะที่เป็นสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย
๒. ศึกษาวิเคราะห์สภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีต่อภูมิปัญญา และทัศนคติของพระภิกษุสงฆ์เพียงใดและอย่างไร
๓. เพื่อศึกษาว่าพระภิกษุสงฆ์ซึ่งได้รับการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ดังกล่าวมีบทบาทในสังคมไทยอย่างไร

ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาจะได้กล่าวถึงการศึกษาของพระภิกษุสามเณรทั้งแก่ครั้ง
กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา เรื่อยมาจนกระทั่งถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ก่อนที่จะ
มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้น เพื่อให้เห็นถึงรูปแบบการศึกษาตามแบบเดิม
ของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งค่อย ๆ วิวัฒนาการขึ้นมาจนกระทั่งกลายเป็นการศึกษาในรูปของ
มหาวิทยาลัยสงฆ์ที่สมบูรณ์ และจะได้เน้นถึงบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย
ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๕ - ๒๔๖๖ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้ดำเนินการ
จัดการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์อย่างจริงจัง และได้มีบทบาทต่อสังคมไทย
หลาย ๆ ด้าน รวมทั้งจะวิเคราะห์ให้เห็นถึงภูมิปัญญา ทัศนคติและบทบาทของ
พระภิกษุ ที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ตลอดจนปัญหาเรื่องการให้บริ
จาคฐานะและปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งเป็นปัญหาที่ถึงไม่สามารถตกลง
กันได้ระหว่างฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร

วิธีการค้นคว้าและการดำเนินการศึกษา

เป็นลักษณะการวิจัยเชิงพรรณนาและวิเคราะห์ โดยการค้นคว้าและ
เรียบเรียงจากข้อมูล ๒ ประเภท คือ ข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ หนังสือ
งานค้นคว้าวิจัยของนักวิชาการด้านอื่น ๆ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ และข้อมูลที่ได้จาก
การออกแบบสอบถามนักศึกษารองมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิทานกฎ
ราชวิทยาลัย

ข้อมูลที่เป็นเอกสาร แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ เอกสารที่ค้น
และเอกสารที่รับรอง เอกสารที่ค้น ได้แก่ พระราชบัญญัติ ประกาศ และ
พระราชนิพนธ์ต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนเอกสารที่รับรอง ได้แก่ หนังสือ และงานค้นคว้า
วิจัยต่าง ๆ ของนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

สำหรับแหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดกลางจุฬาล
งกรณมหาวิทยาลัย หอสมุดมหามกุฏราชวิทยาลัย หอสมุดมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย และบรรณการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กองนิติกรรม

สำนักนายกรัฐมนตรี กองการประชุมและกองกรรมาธิการ สำนักงานเลขาธิการ
รัฐสภา ตลอดจนบุคคลหลายท่านที่กรุณาให้ความเอื้อเฟื้อในกรณีเยี่ยมเอกสารและ
ขอมูลต่าง ๆ

ขอจำกัดของการศึกษา

การทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เนื่องจากผู้เขียนต้องการแสดงให้เห็นถึงผล
กระทบของการศึกษาต่อภูมิปัญญาและทัศนคติ ตลอดจนบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ที่กำลัง
ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย จึงต้องมีการออกแบบสอบถามแก่นักศึกษา ผู้เขียนต้องประสบปัญหาใน
เรื่องแบบสอบถามดังกล่าว จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งพระนักศึกษามีได้
ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เพราะเกรงว่าจะนำแบบสอบถามดังกล่าวไปใช้ในทางที่จะ
ก่อให้เกิดผลเสียแก่นักศึกษา และมหาวิทยาลัยสงฆ์ เนื่องจากปัญหาเรื่องการรับรอง
ปริญญาและวิทยฐานะของมหาวิทยาลัยสงฆ์กำลังเป็นข้อโต้แย้งกันอยู่ระหว่างฝ่ายพุทธจักร
กับอาณาจักร เรื่องนี้กำลังอยู่ระหว่างการพิจารณาในรัฐสภาและเป็นที่สนใจของสื่อ-
มวลชนหรือหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ด้วย สำหรับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็มีปัญหาที่แตกต่างกัน
ออกไป คือ พระนักศึกษามาเรียนไม่ครบตามจำนวนทั้งหมด เนื่องจากใกล้วันสอบ
และบางรูปก็มีเหตุธุระจำเป็นอื่น ๆ จึงไม่สามารถเก็บรวบรวมขอมูลในการออกแบบ
สอบถามครั้งนี้ได้อย่างสมบูรณ์ แต่อย่างไรก็ตามผู้เขียนก็ได้พยายามศึกษา วิเคราะห์
และประเมินผลขอมูลที่มีอยู่ด้วยความเป็นธรรม มีเหตุมีผล และพยายามให้ตรงตาม
ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในขอมูลให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ขอจำกัดอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับกรทำแบบสอบถามก็คือ แนวขอบเขตของ
วิทยานิพนธ์จะเป็นการศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในระยะเวลายาวนานถึง ๓๗ ปี
(ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๕ - ๒๕๒๒) ก็ตาม แต่ในการประเมินผลและวิเคราะห์เกี่ยวกับ
ภูมิปัญญา ทัศนคติ ตลอดจนบทบาทของพระภิกษุในมหาวิทยาลัยสงฆ์ดังกล่าว ผู้เขียน
ได้สรุปผลจากแบบสอบถามที่ได้รับจากพระนักศึกษามากที่สุด เฉพาะ รูปปัจจุบันที่กำลังศึกษาอยู่
ในมหาวิทยาลัยสงฆ์เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากไม่สามารถที่จะศึกษาโดยการออกแบบสอบถาม

โดยตรงต่อพระนักศึกษาในคดีที่จบการศึกษาไปแล้วได้ ทั้งนี้ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้จึงนับเป็นทัศนคติของพระภิกษุสามเณรปัจจุบันเพียงรูปเดียว และเป็นข้อจำกัดที่อาจทำให้การประเมินผลไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

นอกจากนี้ ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับการดำเนินการของรัฐบาลและรัฐสภา เกี่ยวกับปัญหาการรับรองวิทยฐานะและปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีไม่ครบทุกรัฐบาล จึงยากที่จะมองเห็นการดำเนินการอย่างละเอียดในทุกรัฐบาลที่มีการพิจารณาเรื่องนี้ได้ ฉะนั้นจึงต้องอาศัยการอ้างอิงจากเอกสารชั้นรองประกอบด้วย ซึ่งอาจทำให้มีข้อบกพร่อง และทำให้ผลของการศึกษาไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

๑. เพื่อจะได้ทราบถึงพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการจัดการศึกษาขั้นอุดมศึกษาแก่คณะสงฆ์ซึ่งถือเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในสมัยต่อมา
๒. เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง ๒ แห่งที่มีต่อการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย
๓. เพื่อจะได้ทราบถึงการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่เป็นคุณประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ
๔. เพื่อให้ทราบว่าการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้ก่อให้เกิดคุณประโยชน์แก่พระภิกษุสงฆ์ในสังคมไทยอย่างไร

บทที่ ๑

การศึกษาของพระภิกษุในอดีต

ประวัติมหาวิทยาลัยสงฆ์ในชมพูทวีป

ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติขึ้นในชมพูทวีปนั้น ระบบสังคมและวิถีชีวิตแทบทุกด้านของประชาชนถูกกำหนดด้วยความเชื่อถือและข้อปฏิบัติตามหลักศาสนาพราหมณ์ มีการแบ่งมนุษย์ตามชาติกำเนิดเป็นวรรณะต่าง ๆ คือ ชนชั้นปกครองและนักรบเรียกว่ากษัตริย์ ชนชั้นนักบวชและเจ้าพิธีเรียกว่าพราหมณ์ ชนชั้นพ่อค้าและกสิกรเรียกว่าแพศย์ ชนชั้นทาสและกรรมกรเรียกว่าศูทร และยังมีชนพวกวรรณะที่ต่ำลงไปอีกหลายพวก เช่น จัณฑาล เป็นต้น พวกพราหมณ์ซึ่งนับเป็นชนชั้นปัญญาชนได้สร้างกฎเกณฑ์ขึ้นเพื่อบุคคลทางการศึกษา คัมภีร์พระเวทเป็นคัมภีร์สูงสุดเป็นหลักแห่งศาสนาและถูกกำหนดว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พระผู้เป็นเจ้าโปรดประทานเฉพาะแก่พวกพราหมณ์ วรรณะอื่น ๆ ที่เป็นชนชั้นสูงก็ได้รับโอกาสให้ศึกษาบ้าง ที่ต่ำลงไปโอกาสก็แคบลง ชนชั้นต่ำสุดไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาเลย การศึกษาก็จำกัดสิทธิ์ทางการศึกษาเพราะวรรณะเช่นนี้ดังก็มีใ้การตราเป็นกฎหมาย ดังที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์มनुธรรมศาสตร์ของพราหมณ์ว่า

"แลดามัน (คนวรรณะศูทร) มีเจตนาฟังคำสาขยาของพระเวท ให้เอาครึ่งหรือตะกั่วหลอมกรอกหมั้น ถ้ามีสาขยาของพระเวทให้กลับมันเสีย ดามันทรงจำความในพระเวทได้ให้มารางของมันเป็น ๒ ชีง"

พระมनुธรรมศาสตร์ ๘/๘๘ อ้างถึงใน พระราชทานุณี, "บทนำ" ใน มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสมัยคัมภีร์ไทย การศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ชาย โพรตติศา, ผู้วิจัย (กรุงเทพฯ: สหประชาพาณิชย์, ๒๕๒๒), หน้า ๑ - ๒ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดพิมพ์ในงานอนุสรณ์ครบรอบ ๕๐ ปี แห่งการสถาปนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๕ - ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๒).

เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้น พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศคำสอนใหม่ซึ่งต่างกับคำสอนของพราหมณ์ คือ ทรงกำจัดความเชื่อดั้งเดิมเรื่องวรรณะไม่ให้ถือชาติกำเนิดเป็นเครื่องแบ่งแยกความสูงต่ำ และสิทธิของมนุษย์ให้ถือว่าคนทุกวรรณะ เกิดมาด้วยความเสมอภาคกัน ถึงพุทธพจน์ว่า

"วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัยที่ตกาศประกาศแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิมเสีย นับว่าเป็นสมณศากยบุตรทั้งสิ้น"

นอกจากนี้พระองค์ได้ทรงตั้งคณะสงฆ์ขึ้นโดยเปิดรับบุคคลจากทุกวรรณะ ทำให้การศึกษาของพุทธศาสนาย้ายตัวกว้างขวางขึ้น คณะสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นนี้เป็นสังฆมคค์ตัวอย่างที่มีก้ารจัดระบบต่าง ๆ ทั้งในทางการปกครอง การเลี้ยงชีพ ชีวิตทางสังคม ตลอดจนการศึกษาอบรมโดยให้สมาชิกทุกคนมีสิทธิและมีส่วนรวมนิในกิจการและผลประโยชน์ต่าง ๆ ของสถาบันนี้โดยทั่วถึงและเท่าเทียมกันผู้ให้การศึกษาอบรมแล้ว หรือศึกษาอบรมอยู่ในระดับสูงกว่า จะต้องช่วยให้การศึกษาอบรมแก่ผู้เริ่มตนศึกษาหรือศึกษาค่ำกว่า

คณะสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นนี้ก็ได้ทำให้เกิดระบบการศึกษาแบบใหม่ขึ้นคือ เริ่มการศึกษาตามระบบของศาสนาพราหมณ์เป็นการศึกษาแบบครัวเรือน ศึกษายะไปสมัครเรียนและอยู่รับใช้อาจารย์ที่บ้านซึ่งถือว่าเป็นโรงเรียน ครั้นเมื่อเกิดคณะสงฆ์ขึ้นวัดก็ได้กลายเป็นแหล่งการศึกษาใหญ่ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มอาจารย์และศิษย์หลาย ๆ กลุ่มรวมกัน และมี

๑ อัญ อนุฎฎ ๒๓/๑๐๘/๒๐๕, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

๒ พระศรีวิสุทธิโมลี, พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต (พิมพ์ที่: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๑๘), หน้า ๗ - ๘. (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสที่พระธรรมรัตนจักร องค์ประธานยก ได้รับพระราชทานสถาปนาขึ้นเป็นรองสมเด็จพระราชาคณะที่พระธรรมปิฎกยาบสี เนื่องในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๑๘)

ระบบการบริหารรวมทั้งหมดอีกชั้นหนึ่ง เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลายมากขึ้น ทำให้มี
 วัดเกิดมากขึ้น จึงนับว่าการศึกษาค้นคว้าตัวจากระบบการศึกษาในครัวเรือนแบบพราหมณ์
 มาเป็นระบบการศึกษาในวัดแบบพุทธศาสนา อันเป็นการศึกษาแบบสหพันธ์และเป็นการศึกษา
 แบบให้เปล่าโดยสิ้นเชิง ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า การเกิดและการแพร่ของพระพุทธศาสนา
 นับเป็นการเปิดและการขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชน

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงต้องการเผยแพรพระพุทธศาสนาให้กว้างขวาง
 โดยครอบคลุมทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ โดยแยกประเภทพุทธศาสนิกชนออกเป็นบริษัท ๔
 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา และผูกพันชีวิตบุคคลทั้ง ๔ เข้าด้วยกัน โดย
 ให้บรรพชิตต้องอาศัยดำรงชีวิตด้วยปัจจัย ๔ ที่คฤหัสถ์ถวายและตอบสนองด้วยการตั้งสอนธรรม
 นับว่าเป็นการศึกษามวลชน คือ นอกจากจะไม่กักกันตัววรรณะ ไม่มีข้อจำกัดเรื่องถิ่นที่อยู่และ
 ฐานะทางเศรษฐกิจแล้ว ยังให้ทำลายความผูกพันในทางภาษาที่สืบมาในระบบศาสนา
 พราหมณ์ด้วยโดยมีพุทธานุญาตให้เรียนพุทธพจนทวยภาษาของตน เมื่อมีผู้เสนอให้ยกพุทธพจน์
 ขึ้นรักษาไว้ด้วย ภาษาคัมภีร์อย่างพระเวท ก็ทรงห้ามและถึงกับวางโทษรับความผิดแก่
 ผู้ทำเช่นนั้น ดังความในภาษานี้ว่า "ภิกษุทั้งหลายไม่พึงยกพุทธพจน์ขึ้นโดยคัมภีร์ (หมายถึง
 ภาษาสันสกฤตอย่างพระเวท) ภิกษุโดยชนต้องอาบัติทุกกฏ เราอนุญาตให้เรียนพุทธพจน์
 ด้วยภาษาของตน"^๒ การที่พระพุทธเจ้ามีพุทธานุญาตเช่นนี้ย่อมเป็นการส่งเสริมให้พระพุทธศาสนา

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^๒ วินย ๗/๑๔๑/๗๐. อ้างถึงใน พระราชวรณี. "บทนำ" ใน มหาวิทยาลัยสงฆ์
 ในสังคมไทย, หน้า ๓ - ๔.

ได้เริ่มมีใจจับสำคัญที่ทำให้การศึกษามวลชนแพร่หลายขยายกว้างขวางออกไป

พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองอยู่ในชมพูทวีปเป็นเวลาประมาณ ๑,๓๐๐ ปี จึงได้เสื่อมลง แต่ในช่วงระยะเวลาที่ดำรงเจริญรุ่งเรืองนี้พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปยังดินแดนอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก และได้เป็นรากฐานแห่งวัฒนธรรมของชนชาติต่าง ๆ ที่อยู่ในดินแดนเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ได้ทรงดำเนินนโยบายธรรมวิชัย คือ การพยายามใช้วิธีการต่าง ๆ ที่จะสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าและทั่วทุกหนทุกแห่ง ทั้งในพระราชอาณาจักรและดินแดนอื่น ๆ วิธีการอย่างหนึ่งได้แก่ โปรดให้ทำศิลาจารึกธรรมลิขิตขึ้น คือ เป็นโองการประกาศธรรมประกาศฐานไว้ทั่วพระราชอาณาจักร ดังข้อความในศิลาจารึกว่า

ประชาชนทั้งหลาย ตรัสได้สดับธรรมนี้แล้ว จักพากันประพฤติปฏิบัติตาม จักยก
ระดับตนเองสูงขึ้น และจักมีความเจริญก้าวหน้าขึ้น ด้วยความเจริญทางธรรมะ
อยู่อย่างมั่นคง เพื่อประโยชน์นี้ข้าฯ จึงได้มีการประกาศธรรม และสั่งให้มีการอบรม
สั่งสอนธรรมขึ้นเป็นหลายแบบหลายอย่าง . . . ข้าฯ จึงให้พระคิษฐานหลักศิลาจารึก
ธรรมขึ้นไว้ แต่งตั้งธรรมมหาอำมาตย์ขึ้นไว้ และจัดให้มีการประกาศธรรม

และข้อความว่า

ท่านทั้งหลายจงจารึกความชอบขึ้นไว้ตามถาษา โขกหินทั้งหลายในเมื่อมีโอกาส และ
ในแวนแควนที่มีหลักศิลาอยู่ ณ สถานที่ใดก็ตาม จึงให้เขียนจารึกไว้ที่หลักศิลานั้น
พึงกระจายข้อความนี้ให้แพร่หลายออกไปทั่วทุกหนทุกแห่ง ที่อำนาจปกครองของท่าน
ทั้งหลายแผ่ไปถึง

และอีกข้อความหนึ่ง คือ "แวนแควนของข้าฯ นี้กว้างใหญ่ไพศาลสิ่งที่จารึกไปแล้วก็มีเป็นอันมาก และข้าฯ ก็จัดให้จารึกเพิ่มขึ้นเรื่อยไป" การสร้างศิลาจารึกนี้เป็นหลักฐานที่แสดงว่ามีประชาชนรูปร่างสีจำนวนมากกระจายอยู่ในพื้นดินต่าง ๆ และเป็นเครื่องมีอิทธิพลการศึกษาแก่มวลชนเพิ่มเติมคือไปอีกกว่า . . .

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

การศึกษาพระพุทธรูปศาสนาเริ่มเสื่อมลงตั้งแต่ราว พ.ศ. ๑,๐๐๐ เศษ เป็นต้นมา และศาสนาพราหมณ์เริ่มฟื้นฟูขึ้นมาจนมีกำลังมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระสงฆ์องค์ศึกษาลัทธิ ศาสนา และวิทยาการต่าง ๆ ใ้กว้างขวางยิ่งขึ้น จนเป็นเหตุให้วัดซึ่งกลายเป็นแหล่งการศึกษาอยู่แต่เดิม ขยายตัวจนเป็นศูนย์กลางการศึกษาที่เรียกว่า มหาวิทยาลัยขึ้น สถาบันที่ควร เรียกว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งแรกของโลกคือมหาวิทยาลัยนาลันทา ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยพุทธศาสนา ฝ่ายมหายาน เรื่องราวของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ส่วนมากทราบจากจดหมายเหตุของพระถังซำจั๋ง ที่เดินทางจากประเทศจีนมาศึกษาที่สถาบันแห่งนี้เป็นเวลา ๑๐ ปีเศษ เมื่อราว พ.ศ. ๑๓๓๕ ท่านได้พรรณาน่าว นาลันทามหาวิหารมีอาจารย์ประมาณ ๑,๕๐๐ ท่าน และมีนักศึกษาประมาณ ๘,๕๐๐ คน มีการบรรยาย ๑๐๐ แห่ง วิชาที่ศึกษามีดังต่อไปนี้ คือ

วิชาบังคับ ได้แก่

- มหายาน
- หินยาน & นิกาย

วิชาสามัญ ได้แก่

- ศัพทวิทยา คือ ไวยากรณ์ และนิรุกติศาสตร์
- อธิษฐานวิทยา (ปัจจุบันเรียกว่า อภิปรัชญา)
- จิกิตสาวิทยา คือ แพทยศาสตร์
- ศิลปกรรมวิทยา
- ไตรเพท
- อรรถพเวท
- ส่างชยะ
- วิชาเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ

นักศึกษามีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์จากทั้ง ๒ ลัทธิ คือ มหายาน และหินยาน อายุ ตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไป พวกคฤหัสถ์มี ๒ ประเภท คือ มาฆส โถกแก่มาเรียนคัมภีร์

* พระศรีวิสุทธิโปลี, พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต, หน้า ๒๘ - ๓๐.

พุทธศาสนาและจะอุปสมบทต่อไป และพระมหากษัตริย์ก็เสด็จมาเริ่มวิชาทางโลกอย่างเต็ม
การศึกษาทั้งหมดก็น้อยอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของกษัตริย์ราชวงศ์สุโขทัย และราชวงศ์ป่าละ

มหาวิทยาลัยที่รุ่งเรืองในสมัยเดียวกัน คือแก่วลดี ซึ่งกษัตริย์ในตระกูล
สร้างขึ้น เป็นมหาวิทยาลัยทางฝ่ายพินชาน วิชาที่ศึกษามีธรรม(ศาสนา) นิติ(ศาสตร์)
และจิตตศาสตร์ เป็นต้น ผู้ที่ไปเข้าศึกษาในสถาบันทั้ง ๒ นี้ จะเห็นว่ามีเกียรติ และ
ได้รับการยกย่องอย่างสูง เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ถ้าอยากสมัครเข้ารับราชการก็
สามารถเลือกงานใดก็ตามใจชอบและได้ตำแหน่งสูง นักปราชญ์ผู้ดีในชมพูทวีปที่憧憧
เผยแพร่เกียรติคุณของตน ก็ต้องเดินทางมาอธิบายแสดงภูมิปัญญาที่นี้ จึงจะปรากฏ
เกียรติยศและได้รับการยกย่อง

หลังรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชไม่นานนัก พวกพราหมณ์ซึ่งได้ปรับปรุงตน
เก่งใหม่ กลายเป็นอินทคุลัมภ์เรื่องอำนาจขึ้นมาและได้ตั้งราชวงศ์ปกครองชมพูทวีปหลาย
แคว้นแควนและหลายยุคสมัย พวกพราหมณ์ยุคอินทคุลัมภ์ทำถวายพระพุทธรูปด้วยวิธีรุนแรงบ้าง
ในบางครั้ง แต่ส่วนใหญ่ไม่กล้าทำเช่นนั้น เพราะพุทธศาสนาอิทธิพลมากในหมู่ประชาชน
อินทคุลัมภ์ใช้วิธีบีบบังคับโดยอ้อมและคุกกดดัน จนกระทั่งมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาทั้งหลายถูกทำลาย
ลงจนหมดสิ้น นับว่าการศึกษาของพระพุทธรูปในชมพูทวีปมีความเจริญอยู่ประมาณ
๗ ศตวรรษ

การศึกษาของพระภิกษุในประเทศไทย

พระพุทธรูปเข้ามาสู่ดินแดนซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทยปัจจุบันในสมัยพระเจ้า
อโศกมหาราชโดยโคจรส่งพระโสณเถระและพระจุกฺกเถระเดินทางเข้ามาเผยแพร่พระพุทธ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐ - ๓๒.

^๒ Jawaharlal Nehru, Glimpses of World History (London: Linsay Drummond, 1949), p. 80.

^๓ F.H.C. "Education, History of, " Encyclopedia Britannica (1963), VII, p. 1010.

ศาสนาลัทธิหินยานอย่างเถรวาท ในพุทธศตวรรษที่ ๓ ต่อจากนั้นชนชาติไทยก็ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาอีกหลายลัทธิ คือ ลัทธิมหายาน ลัทธิหินยานอย่างพุทธมณฑล จนถึงสมัยสุโขทัย พอขุนรามคำแหงมหาราชซึ่งเป็นกษัตริย์องค์ที่สาม เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๑๘๒๐ พระองค์ก็ได้เสด็จหัวเมืองฝ่ายใต้ในปี พ.ศ. ๑๘๒๑ และทรงพบพระสงฆ์ลัทธิลังกาวงศ์ ที่เมืองนครศรีธรรมราช ทำให้พระองค์เกิดความเลื่อมใสศรัทธาจึงได้ทรงรับพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์เป็นศาสนาประจำชาติ และได้ทรงอาราธนาพระสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราชมายังสุโขทัย เพื่อทำการเผยแผรพระพุทธศาสนา โดยโปรดให้ระทัตถวัตรธัญญิก และพระองค์ก็ได้เสด็จไปนมัสการเป็นประจำทุกวันตลอดแคว้นและสิ้นแคว้น ดังความในศิลาจารึกว่า

"วันเดือนดับเดือนเต็ม ทานแดงขวางเมือง กระบักกลางเต็มร้อมทองคำ
ชวาชื่อรจจาตรี พอขุนรามคำแหงขึ้นขึ้นไปนมพระ ... อรัญญิกนลาเข้ามา"^๒

การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุในสมัยสุโขทัย

เมื่อพระพุทธเจ้าโลกจะดับขันธปรินิพพาน ได้ทรงมอบภาระธุระในการสืบอายุพระศาสนาให้กับพระภิกษุ ฉะนั้นหน้าที่อันสำคัญของพระสงฆ์ไทยหลังที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน คือ

- ๑. ศึกษาปริยัติ
- ๒. ปฏิบัติ
- ๓. สั่งสอน เทศนา

^๑ พระศรีวิสุทธิโมลี, พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต, หน้า ๗๔.

^๒ จารึกหลักศิลาสุโขทัยที่ ๑ ใน ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๖๖.

^๓ พระมหาอุทัย พุทฺธวงฺโกส, "การศึกษาปริยัติธรรม," ใน สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ฉบับพิเศษ ๔ (สิงหาคม ๒๕๐๙): ๕๔.

การศึกษาปริยัติธรรมนั้น คือ การศึกษาพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้า ซึ่งมีจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมวินัย รวมเรียกว่า พระไตรปิฎก แบ่งออก เป็น ๓ หมวด คือ พระสุตฺต พระวินัย และพระอภิธรรม

การศึกษาปริยัติธรรมของพระภิกษุ ได้ถูกกำหนดไว้เป็น ๒ แบบ มาตั้งแต่ครั้ง พุทธกาล คือ

๑. คัมภีร์ หมายถึง การศึกษาพระพุทธรวจนะในพระไตรปิฎก และคัมภีร์ ต่าง ๆ โดยอาศัยคำร่า ผู้เรียนจะต้องมีความรู้ทางภาษาขคน (ภาษามาวลี) เป็นพื้นฐาน เป็นการศึกษาของพระสงฆ์ภิกษุคือ คามาวลี

๒. แผนกวิไลสนาธุระ หมายถึง พระสงฆ์ผู้คงค้คงเกี่ยวกับคัมภีร์ทำเพ็ดฏ การนหาความสงบเป็นการปฏิบัติฝ่ายสมณะสมาธิ ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ใซ้ปัญญาหา ความรู้เรื่องความจริงของสังขารถอพระวินัยเคร่งครัด เป็นการศึกษาของพระสงฆ์ฝ่าย อริยวาฬี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวถึงการศึกษา ทั้งสองแผนกนี้ไว้ในเรื่องความทรงจำ ว่า

การเล่าเรียนสำหรับผู้ที่บวชเป็นพระภิกษุมิ ๒ อย่าง เรียกว่า คัมภีร์ธุระ คือ เริ่มคำ สัจสอนของพระพุทธเจ้าควย พยายามอ่านพระไตรปิฎกที่ทรงมรฐพระธรรมวินัย อย่างหนึ่ง เรียกว่าวิไลสนาธุระ คือ เรียนวิธีที่จะพยายามทำระุใจของตนเองให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากกิเลสอย่างหนึ่ง เป็นการภาวนาอาจเรียนไคควยในคองภภาษาขคน และ ดีอุกัณวๆ ถ้าเรียนวิไลสนาธุระชำนาญแล้ว อาจศุควิเสษทางวิทยาศาสตร์ เป็นประโยชน์ อย่างหนึ่ง ตลอดจนวิชาพิชัยสงคราม ...

๑ สุมาลี สุวรรณแสง, "ระบบบริหารการศึกษามุ่งส่งเสริมพระพุทธศาสนาในประเทศไทย", (วิทยานิพนธ์ ปรึญญาครุศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ มหาวิทยาลัย ๒๕๑๗), หน้า ๑๘ - ๑๙.

๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ (กรุงเทพมหานคร: บุรินทร์การพิมพ์, ๒๕๑๖), หน้า ๖๗ - ๖๘.

พระไตรปิฎกนั้นเดิมเป็นภาษาบาลี เพราะภาษานี้เป็นภาษาของชาวชมพูทวีป^๑ ซึ่งพระสงฆ์พุทธสาวกทำสังคายนา เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปยังนานาประเทศที่พูดภาษาอื่นซึ่งไม่ภาษาบาลี ทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ประเทศทางฝ่ายเหนือมีประเทศทิเบตและจีน เป็นต้น มีความประสงค์ที่จะแปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีเป็นภาษาของตน เพื่อจะได้เรียนรู้ได้ง่าย และมีคนเลื่อมใสศรัทธามากขึ้น จึงทำให้พระไตรปิฎกฉบับเดิมสูญหายไป ไม่สามารถสอบสวนพระธรรมวินัยให้ลงเห็นได้ ลัทธิศาสนาในประเทศฝ่ายเหนือจึงหันแปรวิวัฒนาการไป ส่วนประเทศทางฝ่ายใต้มีประเทศลังกา พม่า มอญ ไทย ลาวและเขมร เป็นต้น ประเทศเหล่านี้มีความเห็นว่าถ้าแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาอื่นซึ่งของเดิมเสีย จะทำให้พระธรรมวินัยคลาดเคลื่อนจึงรักษาพระไตรปิฎกไว้เป็นภาษาบาลี ฉะนั้น การเล่าเรียนคัมภีร์จึงต้องเรียนภาษาบาลีให้เข้าใจเสียขั้นหนึ่งก่อน จึงเรียนพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกต่อไป ท้ายเหตุนี้ พระภิกษุ ที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมจึงต้องเรียนภาษาบาลีก่อน แต่เนื่องจากตำราเรียนภาษาบาลีจรวัวควยอักษรขอม ฉะนั้นผู้เรียนจะต้องเรียนหนังสือขอมให้ถนัดก่อนเสียได้ แล้วจึงเรียนมูลกัจจายน์อันเป็นไวยากรณ์บาลีจนสามารถรู้วิธีแปลบาลีเป็นไทยได้แล้ว จึงเรียนคัมภีร์ต่อไป ประเทศนี้มีสืบมาจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

หลักสูตรสำหรับการศึกษาของพระภิกษุในสมัยสุโขทัย คือ ศึกษาพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่รวบรวม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ

- ๑. พระสุตตันตปิฎก หรือพระสุตฺต เป็นคัมภีร์รวบรวมเทศนาต่าง ๆ
- ๒. พระวินัยปิฎก เป็นคัมภีร์วางกฎระเบียบบังคับ
- ๓. พระอภิธรรมปิฎก เป็นคัมภีร์รวบรวมสิ่งที่เห็นในรัชญา^๒

^๑ พระมหาอุทัย พุทฺธวงฺกุโร "การศึกษาวินัยธรรม," หน้า ๕๕ - ๕๖.
^๒ สุมาลี สุวรรณแสง, วิทยานิพนธ์เรื่อง "ระบบบริหารการศึกษาฝ่ายสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย," หน้า ๑๕.

ถึงปรากฏหลักฐานในศิลาจารึก หลักที่หนึ่งว่า พ่อขุนรามคำแหง ไททรงบำรุง
พระศาสนาและการศึกษาโดยอาราธนาพระสงฆ์ลังกาวงศ์ผู้รอบรู้ พระไตรปิฎกจาก
นครศรีธรรมราชมาสู่สุโขทัย ความว่า

"พ่อขุนรามคำแหง กระทำโดยทานแก่มหาเถร สังฆราช ปราศัญญ์ เรียบจบ
ไตรปิฎก หลวงกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนดูแลเมืองนครศรีธรรมราชมา ..."
และจากหนังสือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ว่า

"พระภิกษุบางองค์ทรงไว้ไ้ซึ่งคัมภีร์พระวินัยปิฎกคัมภีร์หนึ่งบาง สองคัมภีร์
บ้าง สี่หาคัมภีร์บ้าง บางพระองค์ทรงไว้ได้รับพระสุตตันตปิฎก สี่สิบห้าสิบพระสูตร ร้อย
พระสูตร ยิ่งกว่าร้อยพระสูตรก็มีบ้าง บ้างก็ทรงไว้ซึ่งพระอภิธรรมปิฎก นับคาย
สิบภาณวารบาง ยิ่งกว่าร้อยภาณวารบาง"

นอกจากนี้พระภิกษุยังศึกษาคัมภีร์ที่มีชื่อพระพุทธวจนะโดยตรงแต่แพร่หลายใน
สถานศึกษาพระปริยัติธรรมคือ คัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งพระพุทธโฆษาจารย์ได้รจนาไว้ ณ
ประเทศลังกา เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๐ เป็นการยกรวมนิเวศนาสำคัญของ
พระไตรปิฎก รวมกับนิพนธ์ของพระพุทธโฆษาจารย์เอง ประกอบด้วยสมณะกรรมฐาน
๔๐ วิธี แจกแจกวิไลสนาญาณไว้มแจ่มแจ้ง ไซ้เป็นตำราการศึกษาชั้นสูง^๖

ในบานแพนทศเดิมของไตรภูมิพระร่วง อันเป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหา
ธรรมราชาลิไทย ไ้แจกแจงว่า เรื่องไตรภูมิพระร่วงไ้มาจากคัมภีร์ต่าง ๆ ดังนี้ คือ

^๑ จารึกหลักศิลาสุโขทัยที่ ๑ ใน ประชุมพงสาวดารภาคที่ ๑, หน้า ๑๖๕.

^๒ พระมหาประยูร ปญฺญโค, "การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย," พุทธจักรฉบับ
รับการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ (มิถุนายน ๒๕๑๕): ๒

^๓ สุมาลี สุวรรณแสง, วิทยานิพนธ์เรื่อง "ระบบการบริหารการศึกษาฝ่ายสงฆ์
ในพระพุทธศาสนา ในประเทศไทย" หน้า ๑๕ - ๑๖.

^๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, บานแพนทศไตรภูมิพระร่วง
(พระนคร: โรงพิมพ์อักษรบริรักษ์, ๒๔๔๔), หน้า ๔๔๓.

พระอัครดกกา พระจุฑกต, พระอัครดกกาฎีกา, พระอภิธรรมกถา, พระอภิธรรมสังคหะ,
 พระสุเมธคตวิดาสินี, พระปัญจสุทนต์, พระสารัตถดกกาสินี, พระมโบริดปรณี,
 พระสิโนโรดกกาสินี, พระอัครดกกาฎีกาพระวิโนย, พระธรรมบท, พระธรรมมหาถา,
 พระมธุรัตปรณีวิดาสินี, พระธรรมชาดก, พระชินเวอังกการ, พระสารัตถทีปนี,
 พระพุทธวงษ์, พระสารัตถกต, พระมลิทพัญญา, พระปาเจยยกะ, พระเมฆานิทาม,
 พระอนาคตวงษ์, พระจริยาปิฎก, พระโลกบัญญัติ, พระมหาถดป, พระวรุณวัคคิ,
 พระสมันตปาสาสิกา, พระลักขณาภิธรรม, พระอนุฎีกาทิงสธรรม, พระสารัตถวิจิตรณัย,
 และพระโลดภูษิตติ

แสดงให้เห็นว่าในสมัยสุโขทัยมีการเรียนกันทั่วร้อน ๆ ที่นอกเหนือจากพระไตรปิฎก
 อีกด้วย

นอกจากการเล่าเรียนพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นวิชาฝ่ายธรรมแล้ว พระภิกษุสมัย
 สุโขทัยยังได้ศึกษาวิชาการทางโลก ได้แก่ การศึกษาศิลปศาสตร์ และวิชาการต่าง ๆ
 อีกด้วย ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย ในประชุมพงศาวดาร ภาค ๑ ว่า

"สงฆ์ทั้งหลายเนคียงใจมาเอาเรียนพระไตรปิฎกธรรมและศึกษาซึ่งศิลปศาสตร์
 วิชาการต่าง ๆ ในบริเวณมหาปราสาทนั้น"

สถานที่ศึกษาของพระภิกษุในสมัยสุโขทัย ได้แก่

๑. วัด เป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์ศึกษาแผนกคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นสถานที่
 ศึกษา อยู่ในเมืองเงินย่ายคานาหว้า
๒. ป่า เป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์แผนกวิมุตติศึกษาพระบาลี ซึ่ง
 ที่วัดมีผู้เป็นสถานที่ศึกษาค้นคว้าปฏิบัติธรรมและวิไลนากธรรมฐาน ซึ่งเป็นกรเรียนด้วย
 การภาวนาเพื่อหรรษธรรม ดังปรากฏหลักฐานจากศิลาจารึกวัดศรีชุม กล่าววว่า

* แปลหลักศิลาจารึกเมืองสุโขทัยที่ ๒ ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑, หน้า ๑๕๕.

"มีพระหลานพ่อบุณเภา เมืองยู่หนึ่งชื่อ สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชูปทุมณี มักจำศีลภาวนาอยู่กลางป่ากลางถง ..."

๓. ปราสาทราชมณเฑียร ในพระบรมมหาราชวัง เป็นสถานศึกษาของพระสงฆ์ เหาที่ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึก ปรากฏว่า พระมหาธรรมราชาลิไทย ทรงอุทิศพระราช มณเฑียรในพระบรมมหาราชวัง เป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุ จนเป็นที่ระเพิ่ม สืบต่อกันมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ที่พระมหากษัตริย์ทรงโปรดให้พระภิกษุศึกษา พระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวัง ดังที่กรมพระยาคำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ใน เรื่องพระร่วงว่า

พระเจ้าแผ่นดินทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา คุ้มครองสร้างพระเจดีย์วิหารและ สัณชาวาส ทั้งบำรุงการเล่าเรียนพระไตรปิฎก แะจนประทานพระอนุญาตให้สุ พระราชมณเฑียรเป็นที่ภิกษุ สามเณร เล่าเรียนในพระราชวัง อันเป็นต้นแบบอย่างที่มี ในกรุงรัตนโกสินทร์ ...

๔. สำนักปราชญ์ราชบัณฑิต เป็นสถานศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่มีศึกษาพระไตรปิฎก มาขอเข้าเรียนตามสำนักปราชญ์ราชบัณฑิตนั้น ๆ แม้แต่พระมหาธรรมราชาลิไทยเองก็ทรง ศึกษาพระไตรปิฎกจากสำนักปราชญ์ราชบัณฑิตด้วย ดังปรากฏหลักฐานใน ไตรภูมิพระร่วง ว่า

เจ้าพระญาเดโช อันเป็นกระษัตริย์ทรงม กังหรือละ มาอายุจากพระคัมภีร์ไตรภูมิถ้านี้ ไคไส เพราะเหตุพยานั้นทรงพระปิฎกไตรธรรม ะโคพิงไคเรียนแต่สำนักนั้นพระสงฆ์ เจ้าทั้งหลาย คือว่า มหาเถรณี พังเป็นอาทิตย์มาเรียนแต่พระอินทร์ลี้ และพระ มหาเถรธรรมบาลเจ้าบางๆ พระมหาเถรสิทธินุฐเจ้าบางๆ พระมหาเถรพงษ์เจ้า บ้างๆ พระมหาเถรปัญญาญาณทัมรสา, เรียนแต่ราชบัณฑิตย ๆ ชื่ออุปเสนราชบัณฑิตย ๘ ๑ ขอทนายราชบัณฑิตย เรียนแต่ไกลควยสารพิไลย แต่พระมหาเถรพุทธ โยสจารย์ในเมืองหริภุญไชย ...

จารึกวัดศรีชุม ในคำอ่านและคำแปลจารึกสุโขทัย (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรบริกาาร, ๒๔๔๘), หน้า ๓๗๕.

๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, เรื่องพระร่วง (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรบริกาาร, ๒๔๔๘), หน้า ๗๕.

๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, บานแพนทไตรภูมิ พระร่วง, หน้า ๔๘๘.

การวัดผลการศึกษา ในสมัยสุโขทัยไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับการวัดผลการศึกษา
ของพระภิกษุ นอกจากจะกล่าวถึงผู้มีศรัทธาที่เข้าถวายทานทางพระพุทธศาสนาอย่างดีคือผู้ที่เรียน
จบคัมภีร์พระไตรปิฎกเท่านั้น แล้วยังไม่มีระเบียบวิธีอื่น ๆ

ผู้สอนพระปริยัติธรรม ไทแก้ว

๑. พระสังฆราช พระมหาเถระ พระเถระผู้มีความรู้ และบุคลิก ดังปรากฏ
ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า

"พระมหาเถร สังฆราชปราชญ์ เรียนจบไตรปิฎก ..."

"เมื่อกสุโขทัยนี้ มีผู้ครู มีเถระ มีมหาเถระ ..."

สังฆราชในสมัยนั้นเป็นตำแหน่งสงฆ์สูงสุด ผู้ครูหมายถึง พระครูในัจจุบัน
เป็นตำแหน่งรองลงมาจากสังฆราช พระมหาเถระและพระเถระหมายถึงพระภิกษุ ที่มี
พรรษาอายุและทรงคุณธรรมเฝ้าพระพุทธศาสนามานานนับศตวรรษ มีได้เป็นสมณศักดิ์ ที่นัศรัทธา
ทรงเคารพ^๒

๒. ราชบัณฑิต ในบาทแถมกเดิมของโครงการนี้ ได้กล่าวถึงพระมหา
ธรรมราชาลิไทยทรงศึกษาพระไตรปิฎก และคัมภีร์จากราชบัณฑิต

การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุในสมัยกรุงศรีอยุธยา

การศึกษาพระปริยัติธรรมในระยะแรกสันนิษฐานว่าคงจะเหมือนในสมัยสุโขทัย
และมีหลักฐานระบุแน่ชัดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่า พระภิกษุยังคงศึกษา
พระไตรปิฎกอยู่เช่นเดิม ดังปรากฏหลักฐานจากจดหมายเหตุลาลูแบร์ กล่าวว่

^๑ จารึกหลักศิลาสุโขทัยที่ ๑ ใน ประชุมพงศาวดาร ภาค ๑, หน้า ๑๒๕.

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องพระร่วง,

สอนองค์ที่แสดงธรรมของพระพุทธเจ้าสืบกันไว้ และสัญญาให้ทราบเรื่องตำนาน พระสมณโคตมบรมพุทฺธเจ้า อันเป็นศาสดาของพระสงฆ์เจ้าทั้งปวง แต่ไม่มี พงศาวดาร ไม่มีกฎหมาย และไม่มีวิทยาศาสตร์อย่างใดอย่างหนึ่งสอนกันในวัด อนึ่ง คณาจารย์ก็สอนให้ศิษย์เรียนภาษาบาลี ...^๑

นอกจากนี้พระภิกษุยังได้เล่าเรียนวิชาการทางโลก เช่น คณิตศาสตร์ และบัญชี เป็นต้น ดังปรากฏใน จกหมายเหตุลาอุบมร ที่กล่าวว่า

"พระสงฆ์อันเป็นอาจารย์ในวัดสอน เป็นต้นว่า ให้อ่าน ให้เขียนหนังสือ และหัดคิดเลข ทำบัญชี ..."^๒

สถานศึกษาของพระภิกษุ ยังคงมีรูปแบบเดียวกับสมัยสุโขทัย คือ

๑. พระที่นั่ง ปราสาทราชมณเฑียร ในพระบรมมหาราชวัง เช่น พระที่นั่ง จอมทองสมัยพระเจ้าทรงธรรม ดังปรากฏหลักฐานในพงศาวดารกรุงเก่า ว่า

"สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ... ได้ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมสำนักจำนาคมาแต่ยัง ทรงผนวช ครั้นเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ทรง สรีรทวารเสด็จออกบวชหนังสือพระภิกษุ สามเณรที่พระที่นั่งจอมทอง"^๓ ดังนี้ "เนื่อง ๆ"

๒. พระราชวัง ที่พระมหากษัตริย์ทรงถวายเป็นวัด เช่น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงถวายพระราชวังเป็นวัดโคกแก้วที่พระศรีสรรเพชญ์^๔

๓. ป่า สำหรับพระภิกษุฝ่ายวิไลสนาธุระ ที่อุทิศทองเที่ยวไปตามป่าเพื่อปฏิบัติ ธรรมเนียมและวิไลสนาธุระ

^๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, จกหมายเหตุลาอุบมร

(พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕), ๑: ๒๕๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน

^๓ พระมหาประยูร ปรยุโต "การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย," หน้า ๒.

^๔ เสือทอง สุวิไล, พระพุทฺธศาสนาที่พระมหากษัตริย์ไทย (พระนคร: โรงพิมพ์ อักษรบริการ, ๒๕๐๕), หน้า ๕.

๔. วัด สำหรับพระภิกษุฝ่ายคันถธุระ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในจดหมายเหตุ ลาลูแบร์ว่า "พระสงฆ์ในกรุงสยามมี ๒ จำพวก เหมือนกับในประเทศหัวข้างฝรั่ง นกคนั้น จำพวก ๑ เป็นธรรมาวาสอยู่วัด และอีกจำพวกหนึ่งเป็นคณาวาส อยู่มานาน ..."

การวัดผลการศึกษาของพระภิกษุในสมัยอยุธยา แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ

- ๑. บาเรียนตรี ต้องแปลจบ พระสุคัมภีร์ปิฎก
- ๒. บาเรียนโท ต้องแปลจบ พระสุคัมภีร์ปิฎกและพระวินัยปิฎก
- ๓. บาเรียนเอก ต้องแปลจบพระสุคัมภีร์ปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก คือแปลจบพระไตรปิฎกนั่นเอง^๒

การสอบพระปริยัติธรรมของพระภิกษุ เฝิงจะมีหลักฐานแน่ชัดจากจดหมายเหตุ ลาลูแบร์ ที่กล่าวถึงสาเหตุของการที่มีการสอบพระปริยัติธรรมในรัชกาลนี้ เพราะคณะสงฆ์ ไครวัดสิทธิพิเศษในการยกเว้นการเกณฑ์แรงงานให้กับทางการ จึงมีผู้เห็นมาวชเป็นพระมาก ดังนั้นจึงได้มีการกำหนดให้พระสงฆ์ต้องสอบพระปริยัติธรรมเป็นครั้งคราว โดยกำหนดแนบลง ใจไว้ว่า พระสงฆ์ที่วชมีที่พรมาจะต้องมีความรู้ในพระไตรปิฎกและภาษาบาลีขึ้นใจ พระสงฆ์ ที่สอบความรู้ไม่ได้ตามเกณฑ์จะต้องลาออกจากวัดแห่งนั้นและจะถูกตัด เลิกให้สังกัดบุญนายต่อไป ดังข้อความที่ว่า

พระสงฆ์ที่มีความชอบธรรมดีกว่าสามัญชนไม่ต้องเข้าเฝ้า ถวายบังคมแผ่นดินปีละ หงเดือน ๖ ครั้ง จะสอบจำนวนคนที่มีความชอบธรรมโดยพระสงฆ์ในนอบยง พระมหากษัตริย์จึงทรงดำริให้มีการสอบไล่ความรู้ ภาษาบาลีตามพระคัมภีร์ของพระสงฆ์ ทั้งปวงเนื่อง ๆ เมื่อเวลาพวกเรามาชุมนุมมากรุงสยาม พระพุทธเจ้าอยู่หัว เฝิงได้ดูจำนวนพระสงฆ์ที่ออกเฝ้าครั้งหนึ่งเห็นหลายคนรูป ภายใตความดีความดี ความประพฤติ^๓

^๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, จดหมายเหตุลาลูแบร์, (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕): ๑๕๕

^๒ พระมหาราชครูฯ วัชรวิทย์, "การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย," หน้า ๖.

^๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, จดหมายเหตุลาลูแบร์,

วิธีการสอบ ใช้วิธีสอบปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการ และอยู่ในพระบรม
ราชูปถัมภ์ ผู้สอบได้เรียกว่าเปรียญ หรือหา สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ
ไต่ถามไว้ในเรื่องประวัติวัดมหาธาตุ ว่า

อันประเพณีการสอบไล่ พระปริยัติธรรมพระภิกษุสามเณร และผู้ที่สอบไค้มียศ
เป็นเปรียญ เอก โท ตรี แลสามัญ ตามชั้นคุณวิชานั้น เป็นประเพณีมี
มาแต่ครั้งกรุงเก่า ยังมีพระเปรียญครั้งกรุงเก่าที่ไค้มาบิณฑู ในศตวรรษ
รัตนโกสินทร เช่น พระมหาเปา เปรียญเอก ที่ไค้มาเป็นที่พระพุทธาราย
เป็นศน ...”

ผู้สอบพระปริยัติธรรม ยังเป็นรูปแบบเดียวกับสมัยสุโขทัย คือ

- ๑. พระสงฆ์ ผู้รอบรู้ในพระไตรปิฎก และวิชาการทางโลกต่าง ๆ
- ๒. พระมหากษัตริย์ มีหลักฐานว่าพระเจ้าทรงธรรมทรงเป็นผู้บอก

พระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุคฤหัสถ์พระองค์เอง

- ๓. ราชบัณฑิต เป็นผู้สอนพระปริยัติธรรมต่อ เช่น พระศรีสังขย ซึ่ง
เป็นพระโอรสของพระเพทราชา ไค้เป็นราชบัณฑิตผู้บอกหนังสือแก่พระภิกษุ

การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุในสมัยกรุงธนบุรี

การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุในสมัยกรุงธนบุรีมีลักษณะเดียวกับสมัย
กรุงศรีอยุธยา แต่คงจะดำเนินไปไม่ได้เต็มขั้นเพราะเป็นเวลาที่บ้านเมืองยังไม่สงบ
เรียบร้อยเนื่องจากการเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ อย่างไรก็ตาม
พระเจ้ากรุงธนบุรีก็ทรงสนพระทัยในด้านพระพุทศาสนา โดยที่ทรงมีพระราชดำริว่า
พระพุทศาสนาจะดำรงอยู่ชั่วกาลนานไค้ นั้น ก็ด้วยพระสงฆ์สามเณรเอาใจใค้ศึกษา
เล่าเรียนพระไตรปิฎก จึงทรงพระกรุณาให้ตั้งฆารวาสกรรมการทำสารบัญชั้พระสงฆ์ของคั้ คั้ที่บอก
เรียนพระไตรปิฎกไค้มาก ก็ทรงถวายไตรจีวร ผ้าเศษเนื้อละเอียด แล้วยพระราชทานจตุปัจจัย

”สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, ประวัติวัดมหาธาตุ,
(พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๑), หน้า ๕๖.

แก่เดรเดรที่เล่าไว้แต่ก่อนมากและน้อย

หลักสูตร ยังคงเป็นแนวเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ พระภิกษุจะศึกษาพระไตรปิฎก

การวัดผลการศึกษา ก็ยังคงเป็นแบบเดิม ปรากฏว่าในสมัยกรุงธนบุรี มีผู้สอบเปรียญธรรมได้เปรียญเอก เปรียญโท และมีชีวิต ต่อมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์หลายรูป จากประวัติวัดมหาธาตุ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

ในครั้งกรุงธนบุรีก็คงได้เคยสอบไล่พระปริยัติธรรม เพราะมีชื่อเปรียญต่าง ๆ ปรากฏอยู่ใน หนังสือพระราชพงศาวดารหลายองค์ คือ พระมหามัน เปรียญเอก วัดเลียบ ไคเป็นสมเด็จพระสังฆราชในรัชกาลที่ ๒ พระมหาภาค เปรียญเอก วัดบางหว้าใหญ่ และพระมหาเกสร เปรียญโท วัดโพธาราม เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นเปรียญ ครั้งกรุงธนบุรี^๒

การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนการก่อตั้ง

มหาวิทยาลัยสงฆ์

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุ ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนที่จะมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นนั้น ยังคงยึดถือการจัดการศึกษาในแนวเดียวกัน เพียงแต่เปลี่ยนแปลงไปบ้างเล็กน้อย นอกจากนี้ พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ยังได้ทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุ โดยโปรดฯ ให้มีการสร้างพระไตรปิฎกขึ้นเพื่อเป็นคัมภีร์ในการศึกษาพระปริยัติธรรมด้วย สำหรับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ในแต่ละรัชกาล มีดังนี้ คือ

^๑ เสื้อทอน ศุภโสภณ, พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย, หน้า ๑๔๘.

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประวัติวัดมหาธาตุ,

๑. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒) ทรง
ส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุโดยได้โปรดฯ ให้ท้าววรสังคามวาพระไตรปิฎก
ซึ่งประกอบด้วยพระภิกษุ ๒๑๔ รูป กับราชบัณฑิต ๑๒ คน แบ่งเป็น ๔ กอง คือ

กองที่หนึ่ง สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) วัดระฆัง เป็นแม่กองชำระพระสุคตันติปิฎก

กองที่สอง พระวันรัต (สุก) วัดพระศรีรัตนเพียร เป็นแม่กองชำระพระวินัยปิฎก

กองที่สาม พระพิมลธรรม วัดพระเชตุพน เป็นแม่กองชำระพระสังฆาวิเสส

กองที่สี่ พระพุทธจารย์ (เป่า) วัดอัมพวัน เป็นแม่กองชำระพระปริยัติปิฎก

เมื่อสังคายนาคัมภีร์เสร็จแล้วโปรดฯ ให้ช่างคัดจำลอง สร้างเป็นฉบับหลวงขึ้น
เรียกว่า "ฉบับทองใหญ่" เดิมเรียกว่า ฉบับทอง หรือฉบับทองพิมพ์ เพราะเกิดทองทั้งตัว
รวมทั้งสิ้น ๓๕๔ คัมภีร์ เป็นหนังสือใบลาน ๓๖๘๖ ผูก แล้วโปรดฯ ให้รักษาไว้ใน
หอพระมณเฑียรธรรม ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และโปรดฯ ให้สร้างพระไตรปิฎกขึ้นอีก
๒ ฉบับ คือ "ฉบับรองทอง" หรือ "ฉบับขางลาย" เพราะมีลายเขียนต่าง ๆ รวม
๓๐๕ คัมภีร์ เป็นหนังสือใบลาน ๓๖๔๕ ผูก กับ "ฉบับทองชุม" เป็นชุดเล็ก ๓๕ คัมภีร์
ทรงพระราชทานอนุญาตให้พระข่อยฉบับหลวงไปคัดลอก ตามวัดต่าง ๆ อีกด้วย เพื่อ
ใช้เป็นตำราในการศึกษาพระปริยัติธรรม ถึงปรากฏหลักฐานในพงศาวดาร รัชกาลที่ ๑ ว่า

พระบาทสมเด็จพระบรมบิดรเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริถึงพระไตรปิฎกธรรมอันเป็น
มูลฐานแห่งพระปริยัติศาสนา ทรงพระราชดำริว่าพระราชนานพระราชนัดดาพระบรมมหาราชวัง
ให้เป็นคณาจารย์จารึกพระไตรปิฎกลงลาน แต่บรรดาภิกษุที่มีในวัด ๆ ที่เป็นอักษรลาว
อักษรรามัญ ก็ให้ชำระแปลออกเป็นอักษรขอม สร้างขึ้นไว้ในคฤหาสน์หอพระมณเฑียร
ธรรม และสร้างพระไตรปิฎก ถวายพระสงฆ์ให้เลาเรียนทุก ๆ พระอารามหลวง
ตามปรารถนา ...

หลักสูตรในสมัยรัชกาลที่ ๑ พระภิกษุสงฆ์ยังคงศึกษาพระไตรปิฎก เช่นเดียวกับ
สมัยกรุงศรีอยุธยา

---

๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๑ (พระนคร: โรงพิมพ์
พระ, ๒๔๗๕), หน้า ๑๖๐.

สถานศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น รัชกาลที่ ๑ โปรดฯ ให้ราชบัณฑิตบอกพระปริยัติธรรม
ที่หอพระมดเตี้ยธรรม ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

สถานที่สอบพระปริยัติธรรม จะสอบทั่วทั้งเป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช
ฉะนั้น ในรัชกาลที่ ๑ สถานที่สอบคือวัดระฆัง แล้วย้ายมาที่วัดมหาธาตุ

ระยะของการสอบ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้กำหนดระเบียบการสอบ ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก การกำหนดระเบียบและระยะเวลาสอบไม่แน่นอน
เพราะบ้านเมืองไม่มีความสงบเรียบร้อย การสอบจะกำหนดเมื่อบ้านเมืองสงบเรียบร้อยแล้ว

๒. สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๓๖๗) ทรง
โปรดฯ ให้สร้างพระไตรปิฎก เรียกว่า "ฉบับแรกแผ่นดิน" เพราะในแผ่นดินเวลานั้นแผ่นดิน
เพื่อสร้างหอพระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่ ซึ่งพระสงฆ์ขอยืมไปคัดลอกทำให้อายุ
หลายเล่ม

หลักสูตร สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนี้ ในสมัยสมเด็จพระ
พระสังฆราช (มี) เป็นสกลมหาสังฆปริณายก ราว พ.ศ. ๒๓๕๗ - ๒๓๖๓ ได้ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขแบบเรียนปริยัติธรรมขึ้นใหม่ เพื่อให้พระภิกษุมีความรู้
ดีกว่าเดิม โดยได้กำหนดเป็นหลักสูตรขึ้นใหม่ใหม่ถึง ๕ ประโยค โดยที่แบบเรียนดังนี้

๑. ประโยค ๑ - ๒ - ๓ ใช้คัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเป็นแบบเรียน
๒. ประโยค ๔ ใช้คัมภีร์มิ่งคัลลิตขันธ์เป็นแบบเรียน
๓. ประโยค ๕ เดิมใช้คัมภีร์บาลิมุตตะกะ ภายหลังเปลี่ยนเป็นคัมภีร์
สารัตถสังคหะ เป็นปกรณ์วิเสส ต่อมากลับมาใช้คัมภีร์บาลิมุตตะกะอีก
๔. ประโยค ๖ ใช้คัมภีร์มิ่งคัลลิตขันธ์แบบปลาย
๕. ประโยค ๗ ใช้คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย
๖. ประโยค ๘ ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรคปกรณ์วิเสส
๗. ประโยค ๙ ใช้คัมภีร์ฎีกาสารัตถสังคหะ ต่อมาเปลี่ยนเป็นฎีกาอภิธรรมัตถวิภาวินี

๑ พระมหาอุทัย พุทธิวงษาโส, "การศึกษาปริยัติธรรม," หน้า ๕๗.

วิธีการประเมินผล พระภิกษุของปฏิบัติทั้งนี้ คือ

- ๑. พระภิกษุของสอบแปลคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทให้ได้นครวเดียว ทั้ง ๓ ประโยค จึงนับว่าเป็นบาเรียนชั้นจิตฺวา หรือบาเรียนสามัญ
- ๒. พระภิกษุของสอบคัมภีร์มังคลัตถที่นับนั้นต้น จึงนับเป็นบาเรียนตรี จึงบาเรียนชั้นสูงจะนับตั้งแต่ประโยค ๔ เป็นต้นไป
- ๓. พระภิกษุของสอบคัมภีร์บาลีสุมตคกะ สอบได้นับเป็นบาเรียนโท
- ๔. พระภิกษุ ที่สอบคัมภีร์มังคลัตถที่นับนั้นปลาย จะได้เป็นบาเรียนโทอยู่เช่นเดียวกับเปรียญ ๕ ประโยค
- ๕. ถ้าสอบคัมภีร์ปฐมสมบทปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยได้ นับเป็นบาเรียนเอก ส. คือชั้นเอกสามัญ
- ๖. ถ้าสอบแปลคัมภีร์วิสุทธิมรรคปกรณวิเสสได้ นับเป็นบาเรียนเอก ม. คือชั้นเอกมัทธิมา

๗. ถ้าสอบคัมภีร์ฎีกาสารัตถที่นับได้ นับเป็นบาเรียนเอก อ. คือชั้นเอกอุคฺม

สถานศึกษาปริยัติธรรม คือ พระอารามของสมเด็จพระสังฆราชและหอพระมนเฑียรธรรม ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง

วิธีการสอบ สมเด็จพระสังฆราชจะทรงเป็นประธานในการสอบทุกครั้ง ยกเว้นจะมีเหตุสุดวิสัยจึงจะทรงมอบหมายให้พระเถระอาวุโสมาแทน มีกรรมการสนามสอบ ๓ - ๔ รูป กรรมการรวมทั้งสิ้น ๒๕ - ๓๐ รูป สำหรับข้อสอบ สมเด็จพระสังฆราชจะทรงกำหนดโดยจะทรงเลือกประโยคเองหรือ ให้พระราชาคณะช่วยออกข้อสอบแล้วก็ได้ ในข้อ พระภิกษุสอบจะเป็นผู้จับสลาก ถูกของใดก็แก้ของนั้น การแปลต้องแปลครั้งเดียว ให้หมายถึง ๓ ประโยค จึงนับเป็นบาเรียน ถ้าแปลเพียง ๒ ประโยค ถือว่าตก การสอบ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "อธิบายเรื่องการสอนพระปริยัติธรรม" ใน ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนาของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔), หน้า ๒๔๒ - ๒๔๓. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพคุณาธาร (ผล จินนาคูโต) ณ ศาลาเบญจสิริวัดพระพิเรนทร์ ๒๑ มีนาคม ๒๕๑๔).

ครั้งหนึ่ง ๆ กินเวลาประมาณ ๒ - ๓ เดือน เพราะนักเรียนต้องแปลควงปากคองหน้า คณะกรรมการที่ละรูป โดยชี้ให้เห็นไขจุดทั้งไว้ เมื่อนักเรียนแปลจนเขียนยังไขหมัดก็ถือว่าสอบได้ ถ้าเขียนหมัดจนก็ถือว่าตก นอกจากนั้นการสอบจะเริ่มเวลาบ่าย ๓ โมง หมดเวลาประมาณทุ่มเศษ หยุดในวันโกนและวันพระด้วย

สถานที่สอบ ยังคงสอบที่วัดมหาธาตุ เช่นเดียวกับในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

๓. สมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๙๔) ทรงโปรดฯ ให้สร้างพระไตรปิฎกถึง ๗ ฉบับ ฉบับที่สร้างสำหรับหอหลวง มี ๕ ฉบับ คือ

๑. ฉบับรศน้ำเอก ฉบับนี้มีมือประดิษฐ์เป็นพิเศษกว่าทุกฉบับ นับตั้งแต่การคัดเลือกโปลาน จาร เขียน มีลายรศน้ำที่ปก มีการทำกรอบ ป้ายชื่อ และป้ายเลข คัมภีร์ด้วย

๒. ฉบับรศน้ำโท มีมือรองลงมา

๓. ฉบับทองน้อย มีมือช่างสตรีฝึกหัดทำ มีคทองทึบแบบฉบับทองใหญ่

๔. ฉบับชุนยอด ปกฉลวยรศน้ำ เขียนรูปตัวหนังสือเป็นอักษรขอมแท้ ฉลวย

ฉบับทองชุน

๕. ฉบับอักษรรามัญ จำลองจากพระไตรปิฎกรามัญ

ส่วนฉบับที่สร้างเพื่อพระราชทานตามพระอารามต่าง ๆ มี ๒ ฉบับ คือ

๑. ฉบับเทพชุมนุม ปกเขียวฉลวยรศน้ำ เป็นรูปเทพชุมนุม พระราชทานไว้ที่วัดพระเชตุพน

๒. ฉบับลายก้ามระลอก ปกเขียวฉลวยก้ามระลอก ฉบับนี้ทรงสร้างตั้งแต่ยังไม่ได้ครองราชย์ และพระราชทานไปไว้ที่วัดราชาธิวาส^๒

ร.ศ. สิริวิวัฒน์ คำว่าบัสสา และ ทรงพรหม ราชภักดิ์, สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือเน็ค, ๒๕๒๔), หน้า ๕๕.

^๒ เสือทอง สุภาโสภณ, พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๒๐๗ - ๒๐๘.

สถานที่ศึกษาพระปริยัติธรรม ได้แก่

๑. พระอารามหลวงต่าง ๆ

๒. รัชกาลที่ ๓ โปรดฯให้สร้างโรงเรียนที่ริมหอพระวิจิตร ในบริเวณพระที่นั่ง

อมรินทร์วินิจฉัย ต่อมาจำนวนพระภิกษุที่มาเล่าเรียนเพิ่มมากขึ้น จึงโปรดฯให้ย้ายไป

บอกพระปริยัติธรรม ในพระที่นั่งสุทไธสน์มหาปราสาท

๓. พระราชวงศานุวงศ์ และขุนนางจะจ้างอาจารย์ไปบอกพระปริยัติธรรมตาม

อารามต่าง ๆ วังเจ้า และสร้างศาลาเรียนขึ้นโดยเฉพาะ เพราะถือว่าเป็นการกุศลที่

สำคัญ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่

พระภิกษุที่ศึกษาพระปริยัติธรรม สำหรับพระภิกษุที่สอบได้ ๓ ไร่ ๓ งาน และได้เลื่อนเป็น

พระราชาคณะแล้ว หากลาสิกขาบทจะรับราชการกรณีใดทรงสำนึกบุญ ถ้าบิดามารกา

มีความทุกข์ยาก หรือเป็นทาสโปรดฯพระราชทานพระราชทรัพย์ไปถอนเป็นอิสระ

การสอบ ในรัชกาลนี้กำหนดการสอบพระปริยัติธรรมของพระภิกษุไว้เป็น ๓ ปี

หนึ่งครั้ง และตามปกติจะกำหนดระยะเวลาสอบตอนออกพรรษา นอกจากนี้ในกรณีพิเศษ

อาจสอบในเวลาเข้าพรรษาได้ และกำหนดการสอบนี้ไว้เป็นแบบแผนต่อมาในรัชกาลที่ ๔

และรัชกาลที่ ๕

สถานที่สอบ ในตอนปลายรัชกาลมีการรื้อโบสถ์วิหารและสถานที่ต่าง ๆ ในวัด

มหาธาตุ เพื่อปฏิสังขรณ์ใหม่ จึงโปรดฯให้ย้ายมาสอบพระปริยัติธรรม ที่วัดพระเชตุพน

๔. สมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๑๑) โปรดฯให้

สร้างพระไตรปิฎกขึ้นเรียกว่า "ฉบับหลวงสากล" เพราะคานข้างปีกทองสลักรูปนอกจากนั้นก่อนเสด็จ

ขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่าพระภิกษุอยู่จนถึง ๒๗ พรรษา ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมฝ่ายวิปัสสนา

ธุระก่อน ต่อมาจึงทรงศึกษาฝ่ายคันถธุระจนทรงเชี่ยวชาญทางภาษาบาลีและพระไตรปิฎกเป็นอย่างดี

มาก ทรงสอบพระปริยัติธรรมคัดหน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจนได้

ถึงเปรียญ ๕ ประโยค และทรงได้รับพระราชทานยศเปรียญเอก โปรดฯให้ทรงดำรง

ตำแหน่งพระราชาคณะและกรรมการสอบไตรปิฎกพระปริยัติธรรม นอกจากนี้ยังได้ทรงพิจารณา

พระไตรปิฎกปรากฏว่า พระวินัยปิฎกผิดไปจากพระพุทธรูปพระพุทธรูปองค์เดิมมาก จึงทรงปฏิบัติพระวินัยใหม่ตามพระเถระมอญองค์หนึ่ง ฉายาว่า พุทธวงศ์ เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๙๒ จนกระทั่งมีพระภิกษุปฏิบัติตามพระวินัยใหม่ที่เป็นจำนวนมาก เป็นเหตุให้ เริ่มเกิดเป็นคณะสงฆ์ ซึ่งต่อมาเมื่อภายหลังว่า "ธรรมยุติกนิกาย"

สถานที่ศึกษา ครั้นพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ใน พ.ศ. ๒๓๙๕ โปรดฯ ให้สร้างแก่งแกพระภิกษุไว้สำหรับศึกษาพระปริยัติธรรม ที่ระหว่างพระปรางค์เทินวัด พระศรีรัตนศาสดาราม ๔ หลัง

สถานที่สอบ เนื่องจากทรงมีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก และทรงมีพระราชประสงค์ที่จะฟังการสอบพระปริยัติธรรมด้วย จึงโปรดฯ ให้ระดมสอบพระปริยัติธรรมที่ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ หรือพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง ทุกครั้ง

ผู้สอนพระปริยัติธรรมสำหรับพระภิกษุตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่นักปราชญ์ราชบัณฑิต และพระสงฆ์ที่มีความเชี่ยวชาญในพระพุทธศาสนาตามหลักฐานปรากฏว่า พระมหาภคิรัยทุกพระองค์โปรดฯ ให้จางนักปราชญ์ราชบัณฑิต บอกพระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวัง และบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนางใหญ่ผู้น้อยต่างจางอาจารย์ไปบอกพระปริยัติธรรมตามวัง บ้าน และศาลาของตน

๕. สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓)

ได้ทรงสร้างพระไตรปิฎก ๒ ฉบับ คือ "ฉบับทองทิพย์" ปัดทองทิพย์เหมือนฉบับทองใหญ่ และ "ฉบับทองน้อย" ควบคุมเก็บไว้ 보관สำหรับทอดวง นอกจากนี้ยังได้ทรงสร้างพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์เป็นเล่มหนังสือ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่พิมพ์พระไตรปิฎกเป็นอักษรไทย จำนวน ๑,๐๐๐ จบ จบละ ๓๔ เล่ม รวมเป็นหนังสือ ๓๔,๐๐๐ เล่ม แล้วเสด็จในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ และได้พระราชทานไปตามพระอารามหลวง อารามละ ๑ จบ นอกจากนี้ ได้ส่งไปให้ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาประเทศอื่น ๆ ที่ต่อมา ส่วนที่เหลือโปรดฯ ให้จำหน่ายในราคาพอสมควรจนหมด

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ,

ในรัชกาลนี้ มีการปรับปรุงกิจการบ้านเมืองอย่างสมัยใหม่ และได้เริ่มการศึกษา
อย่างสมัยใหม่ขึ้นด้วย คือ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๔ เป็นต้นมา การศึกษาจะเริ่มกิจการที่มู
รับนิเทศอบเป็นสัดส่วนในรูปส่วนราชการหรือของกิจการ และแยกการศึกษาเป็น ๒ ส่วนอย่าง
ชัดเจน คือ การศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง และการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียน
อีกส่วนหนึ่ง

ในด้านการศึกษาสำหรับพระภิกษุ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสถานที่วัด
พระศรีรัตนศาสดารามเป็นที่ราชบัณฑิต บอกระเบียบพิธีกรรมแก่พระภิกษุ ธรรมเนียมนี้ได้
ยกเลิกไปใน พ.ศ. ๒๔๓๒ เพราะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้
ย้ายที่ราชบัณฑิตบอกระเบียบพิธีกรรมแก่พระภิกษุ จากวัดพระศรีรัตนศาสดารามออกไปจัดตั้ง
เป็นบาลีวิทยาลัยขึ้นที่วัดมหาธาตุ เรียกว่า "มหาธาตุวิทยาลัย" โดยมีสมเด็จพระวันรัต
(พิต อุทุมมาเถระ) ครั้นยังเป็นพระเทพโมลี เป็นอธิบดีตั้งวัดมหาธาตุ นับเป็นครั้งแรก
ที่เรียกว่า "วิทยาลัย" ขึ้นในประเทศไทย ในตำรับทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้อาจารย์ตั้ง เป็นคฤหัสถ์บอกระเบียบพิธีกรรมแก่พระภิกษุ และ พระราชทานพระราชทรัพย์
เป็นเงินเดือนและค่าใช้สอยสำหรับมหาธาตุวิทยาลัยด้วย

หลักสูตร ที่ใช้ในมหาธาตุวิทยาลัย แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑. หลักสูตรสำหรับพระภิกษุไทย แบ่งเป็น ๘ ระเบียบ ได้แก่

ชั้นระเบียบ ๑, ๒, ๓	เรียน	ธัมมปฏิบัติ
ชั้นระเบียบ ๔	เรียน	มังคลัตถทีปนีเบื้องต้น
ชั้นระเบียบ ๕	เรียน	สารัตถสังคหะ
ชั้นระเบียบ ๖	เรียน	มังคลัตถทีปนีแปล
ชั้นระเบียบ ๗	เรียน	ปฐมสังคหะปาสาธิกา
ชั้นระเบียบ ๘	เรียน	วิสุทธิมัตถ์
ชั้นระเบียบ ๘	เรียน	สารัตถทีปนี (ฎีกาวันนัย)

กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕ - ๒๕๐๗ (พระนคร:
โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๕๓. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง
วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๗).

๒. หลักสูตรพิเศษสำหรับพระภิกษุสามเณร

พระภิกษุสามเณรมีข้อเสียน้อย เรื่องพระวินัย ฉะนั้นจึงมีข้อที่ใช่เป็นแบบเรียน จึงมีเพียงพระวินัยปิฎกเท่านั้น แต่เดิมอนุญาตให้สอบไล่เพียงชั้นประโยค ๑, ๒, ๓ ต่อมา อนุญาตให้สอบไล่ถึงชั้นประโยค ๔

- ชั้นประโยคหนึ่ง   เลือกรเรียนระหว่าง อาทิกัมม หรือปาจิตติย
- ชั้นประโยคสอง   เลือกระหว่าง มหาวัคค์ และจุลลวัคค์
- ชั้นประโยคสาม   เรียน บาลีมุตตกวินยวินย
- ชั้นประโยคสี่   เรียน ปฐมสมันวาสาสาทิกา

สถานที่สอบ ระเบียบข้อสอบเช่นเดียวกับสมัยรัชกาลที่ ๔ ต่อมาประชุม สอบในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วิธีสอบ คือ ผู้สอบจับประโยคใดแล้วรับหนังสือใบดูถามประโยคที่จับได้ แล้ว เข้าแปลควยปากในที่ประชุมพระราชาคณะ ตามเวลาที่กำหนดให้เขาแปล ถ้าแปลทันตาม กำหนดถือว่าสอบได้

การวัดผล พระภิกษุไทยที่สอบไล่ประโยค ๓ ขึ้นไปถือเป็นเปรียญ ส่วนพระภิกษุ สามเณรไทยที่สอบไล่ประโยค ๒ ขึ้นไป จึงเป็นเปรียญ

ผู้สอบพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุ ไคแก่พระสงฆ์ผู้มีสมณศักดิ์และมีความรู้ จะเห็น ได้จากพระราชาธิบดีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความว่า

กรมการศาสนา, "การศึกษาระดับมัธยมศึกษา," กรุงเทพมหานคร: กองแผนงาน, ๒๕๑๕ หน้า ๕. (อ้างซ้ำเนา)

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯตั้งพระราชาคณะ พระครูฐานานุกรม เปรียญผู้ได้รับ
พระราชทานนิตยภัตรตามฐานันดรศักดิ์ ในพระอารามหลวงสำหรับจะได้อ่าน
พระภิกษุสามเณรศิษย์ผู้ เพื่อจะได้อ่านพระโยชนุแกกุลบุตรผู้จะเล่าเรียน และ
อาจารย์ผู้จะสั่งสอนไถ่อาวรวัดนาการขึ้นกว่าแตกอบุ เพราะหนังสือ โดยเป็น
ประโยชน์ที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกต่อไปเป็นการ เกื้อกูลพระพุทธศาสนา

มหาธาตุวิทยาลัย ได้ดำเนินการศึกษาพระปริยัติธรรมสำหรับพระภิกษุเรื่อยมา
จนกระทั่งถึงวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๔๓๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามจากมหาธาตุวิทยาลัยเป็นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เพื่อให้ออกกับสถานที่เล่าเรียนของพระภิกษุธรรมยุติกนิกาย ที่ไทรทองตั้งขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ ซึ่งได้พระราชทานนามว่า "มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย"

เรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุนั้น บทบาทสำคัญอยู่ที่
พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นองค์พระประมุขของชาติ นับตั้งแต่การร่างพระไตรปิฎกฉบับต่าง ๆ
ขึ้นเพื่อเป็นตำราในการศึกษาตลอดจนทรงเป็นผู้อำนวยการการศึกษา และทรงพระราชทาน
พระบรมราชูปถัมภ์ ทำให้การศึกษาของพระภิกษุวิวัฒนาการขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งถึง
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การศึกษาพระภิกษุ ได้แยกออกจาก
การศึกษาของเด็กนักเรียนโดยเด็ดขาด และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมหาธาตุ
วิทยาลัยขึ้นที่วัดมหาธาตุ ซึ่งต่อมาได้ปรับปรุงใหม่และเปลี่ยนนามเป็นมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย สำหรับพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขึ้น ในบริเวณวัดบวรนิเวศ-
วิหาร เพื่อเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุ ในคณะธรรมยุติกนิกาย
ขณะนั้นสถาบันการศึกษาสำหรับพระภิกษุทั้ง ๒ แห่งนี้ ถือว่าเป็นสถานศึกษาชั้นสูงของ
พระภิกษุทั้งในค่านพระพุทธศาสนาและวิชาการอื่น ๆ ซึ่งจะได้อธิบายถึงโดยละเอียดในบท
ต่อไป

---

^๑ เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,
(พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๑), หน้า ๑๐. (คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมฉลอง
ราชสมบัติครบ ๑๐๐ ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวบรวมจัดพิมพ์).

การจัดการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระพุทธศาสนากับการศึกษาเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้ เพราะพระพุทธศาสนามีระบบ การศึกษาอันใดแก่การฝึกฝนทางกาย ทางจิต และทางปัญญา ทั้งยังเป็นกระบวนการที่มี ความสมบูรณ์ในตัวเอง คือการศึกษาเล่าเรียน (ปริยัติ) การปฏิบัติ และผลที่ได้ (ปฏิเวธ) คอยเหตุนี้ในระยะแรก ผู้ที่เข้ามาสู่พระศาสนา จึงมีภาระที่ต้องทำอย่างใด อย่างหนึ่งใน ๒ อย่างคือ การศึกษาเล่าเรียนพระพุทฺทธวจนะ หรือ คัมภีร์ และ การปฏิบัติอบรมทางจิต หรือวิปัสสนาธุระ ทั้งนี้ประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาใน ประเทศไทยส่วนหนึ่งจึงเป็นประวัติการให้บริการทางการศึกษา หรือฝึกหัดอบรมกุลบุตร กุลธิดามาตลอด ตั้งแต่หลักธรรมเบื้องต้นสำหรับสังคมจนถึงเป้าหมายสูงสุด คือนิพพาน ทั้งยังพัฒนาระบบโรงเรียน จนกลายเป็นการศึกษานิรุตถ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาระดับมหาวิทยาลัยซึ่งเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว มี ๒ แห่งคือ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการศึกษาในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ และ พ.ศ. ๒๔๓๙ ตามลำดับ แต่ทั้ง ๒ มหาวิทยาลัยยังมีจัดการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยอย่างในปัจจุบัน จนกระทั่งถึงวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๔๘๕ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย จึงได้เปิดการ ศึกษาเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา และในวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงได้เปิดการศึกษาเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยดำเนินการสอนวิชา

ดร.จินดา จันทร์แก้ว, "การศึกษาของคณะสงฆ์ในรอบ ๒๐๐ ปี," พุทธจักร ๓๖(๔ เมษายน ๒๕๒๕): ๕

ฉันได้รับจดหมายของเจ้าคุณ ข้าราชการเลาเรียนของพระองค์บรมยุติกนิทาย
ซึ่งเป็นมูรธาภของมหาสมุทรราชวิทยาลัย โดยพระองค์ทรงมีโต๊ะ ๒๐ ตั้งขึ้น ทราบ
ความแล้ว...การเลาเรียนนั้นได้จัด ... ตั้งแต่เดือนมิถุนายน มาจนบัดนี้ ...
ปีกับเดือน ... ความเจริญได้ดังนี้

๑. เมื่อแรกจัดภิกษุสามเณร ... ประมาณ ๗๒ รูป! เรียนหนังสือประมาณ ๑๐ รูป
มาบัดนี้ การเลาเรียนเจริญ ...

๓. ตั้งแต่จัดการเลาเรียนขึ้นแล้ว พระคางวักนำภิกษุสามเณรมาฝาก เลาเรียน
หลายวัด!

นอกจากนี้ ตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ในการจัดการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์นั้นทรงเห็นว่า พระสงฆ์คงจะได้ศึกษาทั้งภาษาบาลี
และวิชาการอื่น ๆ ที่เกื้อกูลแก่พระศาสนา รวมทั้งวิหการสำหรับผู้ชายด้วย จึงได้กล่าว
ไว้ในลายพระหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ว่า

" ... ๔. การเลาเรียน ทำได้แต่จำเพาะภาษาบาลีอย่างเดียว การเลาเรียน
สิ่งใดซึ่งเกื้อกูลแก่ศาสนาก็ เป็นวิชาสำหรับบุรุษก็ตั้งจัดขึ้นด้วย ..."

เมื่อเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการในสมัยนั้น เห็นว่า
การจัดการศึกษาตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
มีความเจริญขึ้น จึงได้กราบทูลสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสให้ทรง
จัดการศึกษาแบบนั้นขึ้นอย่างเป็นทางการ สำหรับพระภิกษุสามเณรบรมยุติกนิทาย ประกอบ
กับในเวลา นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กำลังพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญ
ก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะในกิจการการศึกษา ทรงสนพระทัยเป็นพิเศษเพราะทรง
เห็นว่าการศึกษาเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งในการพัฒนาบ้านเมืองให้ก้าวหน้าขึ้น ๆ จึงทรงพยายาม

ลายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม ร.ศ. ๑๑๒ ถึงเจ้าพระยาภาสกรวงศ์
เสนาบดีกระทรวงธรรมการ อ้างถึงใน มหาสมุทรราชวิทยาลัย, ประวัติมหาสมุทรราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาสมุทรราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๗.
(พิมพ์เนื่องในงานฉลองครบ ๔๘ ปี มหาสมุทรราชวิทยาลัย ๔ - ๑๕ ตุลาคม ๒๕๒๑)
๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

ส่งเสริมการศึกษาทั้งของกุลบุตรทั่วไปและของคณะสงฆ์ ฉะนั้น พระคำวินิจฉัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในการที่จะจัดตั้งมหาสมุทรวิทยาลัย เป็นสถานการศึกษาของพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกายนี้ จึงเป็นที่ต้องพระราชประสงค์ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งวิทยาลัยขึ้นในบริเวณวัดบวรนิเวศวิหาร และพระราชทานนามว่า "มหาสมุทรวิทยาลัย" เพื่อเป็นที่เล่าเรียนศึกษาพระปริยัติธรรมของภิกษุสามเณรในคณะธรรมยุติกนิกาย และให้เป็นที่เฉลิมพระบรมราชาธิปไตยในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงตั้งนิกายนี้ขึ้น ในยุครัฐบาลที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้นในบริเวณวัดมหาธาตุ สำหรับพระภิกษุสามเณรในคณะมหานิกาย ได้ศึกษาพระปริยัติธรรม โดยกราบทูลอาราธนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เป็นประธานในการจัดการศึกษาของวิทยาลัยแห่งนี้ พร้อมด้วยพระเถระานุเถระในคณะธรรมยุติกนิกาย ได้เปิดมหาสมุทรวิทยาลัยขึ้นเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ซึ่งเป็นมหามงคลวาระนับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบบรมราชสันตติวงศ์มาได้ ๒๕ ปีบริบูรณ์^๑

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งมหาสมุทรวิทยาลัย อาจแบ่งได้เป็น ๓ ประการ^๒ คือ

๑. เพื่อเป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เพราะการศึกษาพระปริยัติธรรมคือการศึกษาพระธรรมวินัย ในพระไตรปิฎก ซึ่งถือว่าเป็นการสืบพระพุทธศาสนาและสามารถจะนำพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองได้ หากยังมีผู้ศึกษาพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้ง และปฏิบัติตามก็จะช่วยให้พระพุทธศาสนามั่นคงถาวร เพราะ

^๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐, หน้า ๕๒๖.

^๒ มหาสมุทรวิทยาลัย, ประวัติมหาสมุทรวิทยาลัย, หน้า ๒๔๐.

พระธรรมวินัยนั้นเรียบเรียงเองคพระศาสดา ฉะนั้น การจัดตั้งมหาหมฏฐราชวิทยาลัย
ขึ้นก็เพื่อให้เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระภิกษุ

๒. เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาวิชาการ ซึ่งเป็นของชาติภูมิและต่างประเทศ
แห่งกุฎสุตฺรทั้งหลาย เพราะเป็นประเพณีมาแต่ครั้งโบราณกาลที่วัดเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน
ของเด็ก แต่การสอนของพระขึ้นอยู่กับความรู้ของพระที่ทำการสอน กล่าวคือ ถ้าครูผู้สอน
เอาใจใส่ในการสอน ประกอบกับเด็กเป็นผู้ที่มีสติปัญญาดีมีความอดุสหาะในการเล่าเรียน
เด็กก็จะได้รับความรู้อย่างเต็มที่ แต่ถ้าครูผู้สอนไม่เอาใจใส่ และเด็กขาดสติปัญญาหรือ
เกียจคร้านเด็กก็จะมีความรู้ไม่เพียงพอ ฉะนั้นการจัดตั้งมหาหมฏฐราชวิทยาลัยขึ้นก็เพื่อเป็น
สถานศึกษาเล่าเรียนของเด็กที่มีความสามารถนำเอาภาคพระสงฆ์ไว้ที่วัด จะทำให้เด็กได้รับ
ความรู้ในวิชาการต่าง ๆ อย่างถูกต้อง ตามสมควรแก่สติปัญญาและความอดุสหาะของเด็ก
แต่ละคน ส่วนวัตถุประสงค์ที่จะให้มหาหมฏฐราชวิทยาลัยเป็นสถานที่ศึกษาที่ทำการสอน
วิทยาคารต่างประเทศนั้นเป็นระยะแรกนี้ ยังไม่ได้ออกดำเนินการ

๓. เพื่อเป็นสถานที่จัดการสอนพระภิกษุศาสนา เพราะประชาชนเป็น
จำนวนมาก ยังไม่เข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องชัดเจน เนื่องจากไม่
คอยมีหนังสือที่แสดงคำสั่งสอนเพื่อความเข้าใจอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับหนังสือสอนศาสนา
อื่น ๆ แต่ที่จะเข้าใจชัดเจนก็คือผู้ที่สะสมหนังสือไว้อ่าน หรือไปสนทนาธรรมกับครู และ
ทั้งเทศน์ที่วัดเท่านั้น ฉะนั้นการจัดตั้งมหาหมฏฐราชวิทยาลัย จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็น
สถานที่อบรมสั่งสอนและเผยแพรพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน

เมื่อได้จัดตั้งมหาหมฏฐราชวิทยาลัยขึ้น พระเถรานุเถระซึ่งเป็นผู้จัดการ
วิทยาลัยได้ดำริที่จะจัดการตามวัตถุประสงค์ ๓ ประการข้างตน โดยสำคัญดังนี้

๑. ในทางอาคารเล่าเรียนของภิกษุสามเณร ตามระเบียบเดิมพระภิกษุ
สามเณร เคยเรียนอยู่ในกรมกตมแล้วจึงเรียนธรรมกถาธรรมบท มีศีลคัตถินาที และสารัตถ
สังคหะ เป็นต้น ทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายและละทิ้งการเรียนเสีย หรือแม้จะเรียน

จนจบ ก็ไม่สามารถเข้าใจโดยถูกต้อง เพราะการ เรียนแบบปรกติของใช้เวลานาน และ
 ผู้เรียนใหม่โดยปกติไม่อาจเข้าใจแบบเรียนที่ง่ายได้ ส่วนการสอบ ครูคนหนึ่งจะสอนนักเรียน
 ทุกชั้นไม่ได้แยกเป็นแผนก จึงไม่สามารถหาครูที่มีความรู้พอที่จะสอนนักเรียนในหลาย ๆ ชั้น
 กำหนดการสอบความรู้ ๓ ปีครึ่งหนึ่ง หรือ ๖ ปีครึ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยาวเกินไป
 เพราะนักเรียนที่มีความรู้พอจะสอบได้ก็คงรอไปก่อน หรือผู้สอบตกก็กลับความหวังที่จะ
 สอบสอบใหม่คราวต่อไป เพราะการสอบครั้งเดิมมักจะไม่โดยผลนัก จึงไม่ยอมเสียค่าใช้จ่าย
 สูง ๆ ทำให้หาครูที่จะสอนนักเรียนชั้นสูง ๆ แม้จะมีผู้สอบได้ชั้นสูง ๆ แต่ได้รับตำแหน่ง
 ยศเป็นพระราชาคณะเสียในระหว่างที่รอสอบ จึงไม่ได้อ่านในชั้นสูงสุด เมื่อเป็นเช่นนี้ทำ
 ให้ไม่ยอมเสียเงินที่สอบได้ชั้นสูงสุดตามแบบที่ตั้งไว้ ส่วนการแปลด้วยปากเปล่าสอบได้
 วันจะไม่ค่อยกว่าจะสอบเสร็จก็ใช้เวลานานถึง ๓ เดือน ทำให้ไม่สามารถกำหนดการ
 สอบให้เร็วขึ้นได้ และพระภิกษุที่สอบความรู้โดยชั้นหนึ่ง ๆ แล้ว มีความรู้พออ่านหนังสือได้
 เท่านั้น จึงไม่อาจตั้งตนได้ว่าเป็นผู้ทรงธรรมและวินัยสมควรจะปกครองหมู่คณะสงฆ์ได้
 ลักษณะการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมตามแบบเก่า มีข้อบกพร่องหลายประการจึงกล่าว
 มาแล้วข้างต้น จึงได้คิดแก้ไขโดยจัดการศึกษาในพระมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นใหม่ ดังนี้

หลักสูตรพระมหามกุฏราชวิทยาลัย

ชั้นมัธยมศึกษา ๓	เรียน	บาลีไวยากรณ์
ชั้นมัธยมศึกษา ๒	เรียน	จรตถกถาธรรมบท ปันตน ท่องนิทาน
ชั้นมัธยมศึกษา ๑	เรียน	แปลกถาจรตถกถาธรรมบท ปันตน
ชั้นเปรียญตรี ๓	เรียน	แปลกถาจรตถกถาธรรมบท ปันตน (เปรียญตรี)
ชั้นเปรียญตรี ๒	เรียน	พาศีระวินัยมหาวิภังค์ ภิกขุวิภังค์ และ พระสูตรบางเล่ม (เปรียญโท)
ชั้นเปรียญตรี ๑	เรียน	พาศีระวินัยมหาบรรคและจุจวรรค กับพระอภิธรรมบางเล่ม (เปรียญเอก)

กำหนดการสอบ จะสอบโดยทูลวิธี สอบใจใช้วิธีเขียนแผนแปลด้วยปากเปล่า
 แต่ยอมให้เขียนก็ได้ไม่เกินกว่าที่กำหนดไว้ ถ้าแปลชั้นไหนได้แจ่มก็ไม่ต้องสอบใหม่ ถือว่า
 สอบได้ชั้นนั้น วิธีจัดการสอบใหม่แก้ไขเรียกว่าแบบมหาภูฏ ซึ่งวิทยาลัยได้ทำพระบรมม

ราชานุกูลาคีให้สอบไล่แบบพิเศษนี้ได้

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ใ้ทรงให้เหตุผลในการปรับปรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมตามแบบมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นใหม่ที่ว่า

"ความประสงค์ที่จัดการฝึกสอนตามแบบใหม่นั้น ก็เพื่อจะลองหาทางแก้ไขการเรียนพระปริยัติธรรมให้ดีขึ้น คือ ใ้ผู้เรียนรู้ได้เร็ว ไม่เปลืองเวลา ไม่พักลำบาก ... เพื่อให้เด็กเรียนมีกำลังใจไม่ทอดอยเพราะต้องรอคอยหาโอกาสเข้าแปล"

เมื่อมีการแก้ไขปรับปรุงลักษณะการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้นใหม่ เป็นแบบมหามกุฏแล้ว ก็ได้มีการสอบแบบใหม่นี้ครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ปรากฏว่าโดยผลคือ นักเรียนสอบได้เกินกว่าครึ่งถึงปรากฏความรายงานการสอบดังนี้

ชั้นนักเรียนที่ ๓	เข้าสอบ ๒๘ รูป	ได้ ๑๕ รูป	ตก ๑๔ รูป
ชั้นนักเรียนที่ ๒	เข้าสอบ ๑๐ รูป	ได้ ๖ รูป	ตก ๔ รูป
ชั้นนักเรียนที่ ๑	เข้าสอบ ๔ รูป	ได้ ๑ รูป	ตก ๓ รูป ^๓

การสอบแบบใหม่นี้ พระภิกษุสามเณรที่สอบได้ได้ เรียกว่า เปรียญมหามกุฏฯ ได้รับประกาศนียบัตรจากมหามกุฏราชวิทยาลัย และถือว่าเป็นเปรียญหลวงเหมือนกัน คือมีศักดิ์และสิทธิ์เหมือนเปรียญหลวงทุกประการ

เมื่อมีการเปิดสอน ตามหลักสูตรของมหามกุฏราชวิทยาลัย และเปิดสอบความรู้อาจารย์มหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นแล้ว ปรากฏว่า พระภิกษุสามเณรในคณะธรรมยุติกนิกาย มาเรียนและสอบสนามมหามกุฏราชวิทยาลัยกันมาก จนกระทั่งบางปีเกือบไม่มีพระภิกษุสามเณรฝ่ายธรรมยุติกนิกายเข้าสอบเปรียญในสนามหลวงเลย เสนาบดีกระทรวงธรรมการ

^๑ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมจักร เล่ม ๑, หน้า ๑๐๐ - ๑๐๓.
^๒ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัย, หน้า ๔๓.
^๓ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมจักร เล่ม ๑, หน้า ๑๐๓.

ถึงกับต้องกราบทูล สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ให้ช่วยทรงจัด พระภิกษุสามเณรฝ่ายธรรมยุตเข้าสอบในสนามหลวงบ้าง ถึงความตอนหนึ่งในจดหมายของ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ กราบทูลสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ว่า

"เขาพระทัยว่าจะไม่มีใครเข้าแปล(ในสนามหลวง) มากนัก เพราะเขาสอบ ที่มหาภูมิบาลวิทยาลัยเสียเกือบทั้งนั้น ได้ทราบเกล้าแล้ว ... แต่ถึงอย่างไรก็ ขอบพระบารมีปกเกล้าฯ ให้มีพระในคณะธรรมยุติกเข้าแปลบ้าง ..."

นอกจากนี้การเรียนและการสอบแบบมหาภูมิบาลวิทยาลัย ได้แพร่หลายไปยัง พระภิกษุฝ่ายมหานิกายด้วย เป็นเหตุให้วัดฝ่ายมหานิกายบางวัดมาขอขึ้นเป็นสาขาของ มหาภูมิบาลวิทยาลัยอีกด้วย สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสก็ทรงอนุเมติ เพราะพระประสงค์อันแท้จริง ในการจัดการศึกษาแบบใหม่ขึ้นนี้ ก็เพื่อทดลองใช้ระบบการ ศึกษาพระปริยัติธรรมแบบใหม่ที่พระองค์ทรงดำริปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลสมัยยิ่งขึ้น เพื่อจะได้ใช้เป็นหลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณรทั่วไปไม่ได้จำกัดเฉพาะคณะสงฆ์ ธรรมยุติก นิกายเท่านั้น

การจัดตั้งมหาภูมิบาลวิทยาลัยได้รับพระราชนุญาตพระราชทรัพย์จากพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ รวมทั้ง พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไปได้บริจาคทรัพย์และสิ่งของ เกือบคู่เป็นจำนวนมาก ถึงรายงานในปี ร.ศ. ๑๑๒ ว่า

จดหมายเจ้าพระยาทาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการที่ ๘/๑๘๖๒ ลงวันที่ ๒๑ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ อ้างถึงใน มหาภูมิบาลวิทยาลัย, ประวัติมหาภูมิบาลวิทยาลัย, หน้า ๘๘.

๒. วิทยาลัยไถ่ชีวิตผู้มีโรงเรียนสำหรับสอนหนังสือไทยและเลขคณิตตลอดจน

กิริยามารยาทและศีลธรรม โรงเรียนเหล่านี้รวมทั้งสิ้นพร้อม ๆ กับโรงเรียนพระปริยัติธรรม
ของพระภิกษุ ไต่แก้โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัดของธรรมยุติกนิกาย ทั้งในกรุงเทพฯ และ
ต่างจังหวัดรวมทั้งวัดที่ยังมีประเพณีการสอนแบบเดิม คือพระสงฆ์เป็นผู้สอนนักเรียนวัด
ของตน เมื่อจัดตั้งขึ้นในตอนแรก ๆ ได้ให้หลักสูตรกรมศึกษาธิการ ดังปรากฏในรายงาน
กิจการประจำปีของมหามกุฏราชวิทยาลัย ร.ศ. ๑๑๘ ว่า "ได้จัดตั้งโรงเรียนหนังสือไทย
สอนเด็กวัดและเด็กบ้านให้หลักสูตรกรมศึกษาธิการ" ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงจัดตั้งแบบสอบความรู้ซึ่งแตกต่างจากหลักสูตรของกรม
ศึกษาธิการ นักเรียนผู้สอบความรู้จะได้รับหนังสือคู่มือว่าผู้สอบความรู้ชั้นนั้นได้แล้ว
ควรเรียนขั้นต่อไปได้ ไม่ได้ออกประกาศนียบัตรให้

การดำเนินการของมหามกุฏราชวิทยาลัย นับว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ประสงค์อัน
คือได้จัดการศึกษาของเด็กเป็นแบบเฉพาะของมหามกุฏราชวิทยาลัยโดยการจัดหลักสูตร
และเปิดสนามสอบความรู้เป็นเอกเทศไม่ขึ้นกับกรมศึกษาธิการ

๓. การที่จะแนะนำให้ประชาชนเข้าใจพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนนั้น มี

๓ วิธี คือ การฟังพระธรรมเทศนา การสนทนาธรรม และการอ่านหนังสือที่เป็นคำสั่งสอน
วิธีแรก คือการฟังพระธรรมเทศนาซึ่งคนที่เข้าวัดเท่านั้นจึงจะได้ฟังการเทศนา ซึ่งมีที่วัด
ตามกำหนดวันพระ นอกจากนั้นจะมีการเทศนาที่โรงเรียนในท้องถิ่นต่าง ๆ แต่เรื่องที่
เทศน์มักเป็นเรื่องนิยาย นิทานต่าง ๆ ซึ่งไม่ได้ร่ายส่งเสริมให้เข้าใจพระพุทธศาสนา
ที่ขึ้น และการเทศนาด้วยการนิมิตให้เทศน์ในโอกาสมงคลต่าง ๆ ก็มักเป็นแบบแผนสำหรับ
พิธีนั้น ๆ ใครเคยฟังเรื่องใดก็ฟังเรื่องนั้นซ้ำอยู่เสมอ ๆ ไม่เคยมีเรื่องที่แปลกออกไป ส่วน
วิธีที่ ๒ คือการสนทนาธรรม เป็นวิธีที่จะทำให้อ่านใจพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน เพราะ
ผู้ฟังสามารถถามถึงที่ตนไม่เข้าใจหรือสงสัยได้ และหาผู้ที่เข้าใจในการสนทนาได้ยากยิ่งนัก

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธรรมจักร, เล่ม ๓, ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๘),
หน้า ๒๐๒.
๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕.

ส่วนการอ่านหนังสือที่เป็นคำสั่งสอนนั้น จะทำให้เกิดความเข้าใจในพระพุทธศาสนาได้ลึก
กว่าการฟังเทศน์ เพราะสามารถอ่านได้เองและมีเวลาไตร่ตรองได้ตามใจชอบ ถ้ามืด
ก็อาจดับไปคู่มือได้ แขนงหนึ่งคือสำหรับอ่านนิตย และที่มืดก็ไม่ได้แสดงคำสั่งสอนใน
พระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ เป็นแต่แสดงบางข้อ ตามความประสงค์ของผู้นั้นหนังสือ
เหล่านั้น และผู้อ่านบางคนชอบอ่านธรรมที่ลึกซึ้ง บางคนไม่ชอบลึกซึ้ง ฉะนั้น ควรมี
หนังสือหลายประเภทตามอัธยาศัยของบุคคลต่าง ๆ

ควมเห็นนามกฎราวิทยาลัยจึงได้ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น
๒ ประการ คือ จัดให้มีพระธรรมเทศนาที่วัดตามกำหนดวันพระซึ่งได้เคยมีเป็นประจำ
ของวัดมาแล้ว และตั้งสอนเขียนวัดในทางธรรม ส่วนการจัดพิมพ์หนังสือแสดงคำสั่งสอน
โดยการจัดโรงพิมพ์นามกฎราวิทยาลัยขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๓๕ สำหรับพิมพ์หนังสือตำรา
ต่าง ๆ และหนังสือทางพุทธศาสนาอื่น ๆ เช่น หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมที่กรรมการ
นามกฎราวิทยาลัยแต่งขึ้น แรกจ่ายไปตามพระอารามต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และ
หัวเมือง ทำไว้ทุกปี ๆ บรรเทาความขาดแคลนหนังสือพระพุทธศาสนา สำหรับการศึกษา
ไปได้ นอกจากนี้ได้จัดพิมพ์ตำราเรียนสำหรับนักเรียนในโรงเรียนของนามกฎรา
วิทยาลัย พร้อมทั้งพระคัมภีร์บาลีอื่น ๆ ที่จำเป็นต่องานในการศึกษาเล่าเรียน และ
เนื่องมาจากวัตถุประสงค์อันนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรง
จัดหาพระเถระที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยกันแต่งหนังสือ หรือตำราทางพระพุทธ
ศาสนา เพื่อพิมพ์เผยแพรแก่พุทธศาสนิกชนและภิกษุสามเณรทั่วไป รวมทั้งพระองค์เอง
ก็ทรงพระนิพนธ์หนังสือแสดงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในลักษณะต่าง ๆ เพื่อพิมพ์ออก
เผยแพรให้ทันพระประสงค์อีกด้วย จึงเห็นเหตุให้พระองค์ทรงพระนิพนธ์ตำราและหนังสือ
เรื่องต่าง ๆ ซึ่งได้ใช้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรและ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร
(พระนคร: โรงพิมพ์นามกฎราวิทยาลัย, ๒๔๖๕) ๑: ๕๓. (พิมพ์ในงานพระศพ
สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ๒๔๖๕).

พุทธศาสนิกชนทั่วไปมาจนกระทั่งทุกวันนี้ การผลิตตำราและการจัดพิมพ์หนังสือต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่มหาวิทยาลัยคำเนนการอยู่ในปัจจุบัน ก็เป็นนโยบายสืบเนื่องมาจากวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยในข้อนี้ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ นี้ ได้บรรลุเป้าหมาย และประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีตลอดมา และเป็นผลดีต่อการเผยแพรพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นอย่างมาก

บทบาทของมหาวิทยาลัยคำเนนการ เป็นสถานศึกษาของคณะสงฆ์

ในระยะ ๒ ปีแรกของการจัดตั้งมหาวิทยาลัยคำเนนการ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงรับหน้าที่เป็นสภามายกด้วยพระองค์เอง นับตั้งแต่ปีที่ ๓ เป็นต้นไป ทรงให้กรรมการผลัดเปลี่ยนกันเป็นนายกคราวละ ๑ ปี ส่วนพระองค์เองทรงเป็นแต่ผู้ให้คำปรึกษาเท่านั้น เพื่อมิให้กรรมการผูกพันงานและสามารถบริหารงานได้ด้วยตนเอง ดังที่ปรากฏในพระคำรัสตอบหนึ่งว่า "ให้กรรมการผลัดเปลี่ยนกันเป็นนายกปกครองกันเอง ส่วนข้าพเจ้าจะเป็นแต่ผู้ทรงตามหน้าที่เจ้าคณะ กรรมการช่วยกันจัดการวิทยาลัยให้เป็นที่ไปตลอดได้ ก็จะเป็นที่หมายใจแน่ว่าถึงไม่มีข้าพเจ้าแล้ว วิทยาลัยก็คงจะทรงอยู่ได้ ถ้ากรรมการจัดการไม่ตลอดไปก็ชี้แจงอยู่ด้วยข้อใด ข้าพเจ้าจะช่วยเป็นธุระแก่ชี้แจงให้เขื่อนั้นตามอำนาจและสติปัญญาของข้าพเจ้าเพื่อให้การเป็นที่ไปโดยสะดวกอย่างที่เห็นดีกว่าที่ข้าพเจ้าจะเป็นนายกอยู่เสมอไป ซึ่งไม่มีตัวลงในเวลาใดแล้วจะหาผู้แทนได้โดยยาก"

มหาวิทยาลัยคำเนนการในระยะแรกตั้งอยู่ที่ตำหนักทรงพรหมและหอสหจร ในบริเวณรั้วบวรนิเวศวิหาร ในชั้นต้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแบ่งการศึกษาออกเป็น ๒ แผนก คือ วิทยาลัยซึ่งเป็นที่ศึกษาเองเรียนพระปริยัติธรรมชั้นสูง และเป็นที่ประชุมสอบไล่ตั้งแต่ประโยค ๑ ขึ้นไปส่วนอีกแผนกหนึ่งจัดเป็นโรงเรียนตามพระอารามเป็นสาขาของวิทยาลัย มีวิธีการเรียนและการสอบเหมือนกันทุกโรงเรียน โรงเรียนที่เป็นสาขาของวิทยาลัยในครั้งแรกมี ๕ แห่ง คือ

^๑ มหาวิทยาลัยคำเนนการ, ธรรมจักร เล่ม ๒, ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๓๘),
หน้า ๑๘๘ - ๑๘๙.

- ๑. โรงเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร มีพระเจ้าอนงกาเขต กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นผู้จัดการโรงเรียน
- ๒. โรงเรียนวัดกัญจนนันทาราม มีพระเทพโมลี เป็นผู้จัดการโรงเรียน
- ๓. โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส มีพระเทพกระวี เป็นผู้จัดการโรงเรียน
- ๔. โรงเรียนวัดพิชัยญาติการาม มีพระเมธาธรรมรส เป็นผู้จัดการโรงเรียน
- ๕. โรงเรียนวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ มีพระอมรภักษิต เป็นผู้จัดการโรงเรียน

ความก้าวหน้าในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นในระยะแรก ๆ นั้น ปรากฏในรายงานประจำปีของพระธรรมไตรโลกาจารย์ นายคณมหาราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๕ ที่ถวายแด่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส^๒ ว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงตั้งความคิดสำหรับวิทยาลัยขึ้น

- ๖ หมวด เพื่อเห็นแบบแผนแก่ผู้ที่จะจัดการมหาวิทยาลัยในภายหลัง ดังนี้
- หมวดที่ ๑ ว่าด้วยการปกครองวิทยาลัย
  - หมวดที่ ๒ ว่าด้วยการสอบพระปริยัติธรรม
  - หมวดที่ ๓ ว่าด้วยการสอบความรู้ของชาติภูมิ
  - หมวดที่ ๔ ว่าด้วยการสอนพระพุทธศาสนาให้แก่หลาน
  - หมวดที่ ๕ ว่าด้วยการรักษาสมบัติของวิทยาลัย
  - หมวดที่ ๖ ว่าด้วยการบำรุงวิทยาลัย ได้ตั้งกรรมการคอยช่วยเหลือผู้จัดการวิทยาลัยขึ้น^๓

^๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๐, หน้า ๕๒๖.
^๒ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ขบวนการปฏิรูป เล่ม ๓, หน้า ๒๐๒.
^๓ คู่มือละเอียดเกี่ยวกับขอหนังสือสำหรับมหาวิทยาลัยได้จาก มหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติดมามกุฏราชวิทยาลัย, หน้า ๒๗๕ - ๓๐๕.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ดำเนินการจัดตั้ง "กรรมการสภา" ซึ่งประกอบด้วย กรรมการฝ่ายบรรพชิตและภิกษุสงฆ์ ในขั้นแรกได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งกรรมการสภา ๕ ท่านคือ

๑. สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ครั้งทรงดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นประธานายก
๒. พระเทพโมลี คือ พระพรหมมณี (แห่ง) วัดกุฎกมัตถวิยาราม เป็นกรรมการ
๓. พระเทพเวที คือ พระธรรมไตรโลกาจารย์ (เกษ) วัดเทพศิรินทราวาส เป็นกรรมการ
๔. พระเมธาธรรมมรส คือ พระสาสนโสภณ (ตณ) วัดนิรภัยอุทิศการาม เป็นกรรมการ
๕. พระอมรภาวิรักษ์ คือ พระธรรมราชาวุฒิวร (แห่ง) วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ พระนครศรีอยุธยา เป็นกรรมการ

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๗ (ร.ศ. ๑๑๓) จึงมีกรรมการฝ่ายภิกษุสงฆ์ชุดแรก คือ

๑. พระเจ้านองยาเชอ กรมหมื่นสมเด็จอมรพันธ์ เป็นผู้อำนวยการของวิทยาลัย
๒. พระเจ้านองยาเชอ กรมหมื่นนราธิประพันธ์พงษ์ เป็นผู้จัดการพิมพ์หนังสือ

การจัดตั้งมหาวิทยาลัยในระบอบแรก ปรากฏว่า ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่พระพุทธศาสนาและประเทศชาติ ดังนี้คือ

๑. วัดซึ่งเคยเป็นสถานศึกษาได้เริ่มมาแต่ครั้งโบราณกาล ได้ตั้งขึ้นเป็นโรงเรียน บรรดาเด็กวัด หรือเด็กที่บิดามารดาเห็นว่าควรเรียนที่วัดก็ได้รับการศึกษาค้นคว้าตลอด

๒. ภิกษุสามเณรซึ่งมีอายุสมควรจะเล่าเรียนได้ ก็สามารรถเรียนในชั้นเรียนที่ตั้งอยู่ที่วัดใด ไม่มีผู้อยู่เปล่าเหมือนแต่ก่อน

๓. ทำให้ภิกษุสามเณรมีใจรักการเล่าเรียนมากขึ้นกว่าเดิม ส่วนวิธีการสอนก็ดีขึ้น นักเรียนมีความรู้เหมาะสมตามชั้นที่เรียน

๔. ภิกษุสามเณรที่มีความรู้สามารถทำคุณประโยชน์เพื่อผู้อื่นได้ เช่น เป็นครูหรือปกครองหมู่คณะสงฆ์ และทำให้คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปสู่ประชาชนมากขึ้น

๕. วัดคิโนชนบทซึ่งเคยมีคณินในเรื่องหนังสือสำหรับสั่งสอน ก็มีหนังสือเพิ่มมากขึ้น

การจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นนี้ นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา เพราะกิจการของมหาสมุทรราชวิทยาลัย ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงจัดขึ้นนั้น เป็นการริเริ่มทำเอา ระบบใหม่ในทุก ๆ ด้านเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นครั้งแรก นับตั้งแต่การวางหลักสูตร การเรียน การสอน และการสอบความรู้ของพระภิกษุให้มีความรู้ความสามารถปฏิบัติสมตามภูมิฐานะที่สอบได้ ซึ่งพระองค์ถือว่าเป็นหัวใจของปฏิรูปการศึกษาของพระองค์ทีเดียว ดังที่ได้เคยทรงอธิบายแก่พระรัตนธัชมุนี (ม่วง) เมื่อครั้งยังเป็นพระศิริธรรมมุนี ผู้สำเร็จการศึกษา ณ ดอนนครศิริธรรมราชาว่า "การเรียนหนังสือนั้น ไม่ใช่ตัวศึกษา เป็นแต่เพียงเอกสารของศึกษา การฝึกหัดให้มีความคิดสามารถประกอบกิจนั้น ๆ ใด นั้นแลเป็นตัวศึกษาโดยตรง" การแก้ไขปรับปรุง การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุนี้ เท่ากับเป็นการเริ่มต้นนำเอาวิธีการและวิชาการแบบใหม่เข้ามาไว้ และสอนให้ วงการศึกษาของพระภิกษุ เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาแผนใหม่ของคณะสงฆ์และการศึกษาของชาติ ในส่วนการศึกษาของคณะสงฆ์นั้น มหาสมุทรราชวิทยาลัยเป็นที่สำหรับศึกษาวิชาการแผนใหม่ ของพระภิกษุให้การบำรุงส่งเสริมพระภิกษุผู้เรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งทำให้เกิดผลดีต่อ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ประวัติพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ภายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา (พระนคร: โรงพิมพ์มหาสมุทรราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๓๐๘. (มหาสมุทรราชวิทยาลัย พิมพ์ในงานมหาสมณานุสรณ์ครบ ๕๐ ปี แคว้นสิ้นพระชนม์แห่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส วันที่ ๑ - ๗ สิงหาคม, ๒๕๑๔).

พระสงฆ์และชาตินบ้านเมืองเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ในคำของพระสงฆ์นั้น กิจการของ
 มหาวิทยาลัย ได้แสดงให้เห็นถึงความรู้ความสามารรถ ของพระสงฆ์ในการ
 ช่วยสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าแก่สังคมและการศึกษาของชาตินบ้านเมือง และเป็นการ
 แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ไม่ได้อยู่เฉยอย่างเขาไปเรียนสังคม ผลแห่งความสำเร็จใน
 การดำเนินงานของมหาวิทยาลัย จะเห็นได้จากพระราชดำรัสแสดงความชื่นชม
 และพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ ด้วยพระราชทรัพย์และสิ่งของอื่น ๆ ที่พระบาทสมเด็จพระ
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานหลังจากที่ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร
 กิจการของมหาวิทยาลัย ดังสำเนาพระราชหัตถเลขาพระราชทานนายกแห่ง
 มหาวิทยาลัย ว่า

ข้าพเจ้าได้ไปเห็นการที่จัดตั้งขึ้นแล้ว ในมหาวิทยาลัยทั่วถึงทุกแห่ง
 มีความชื่นชมยินดียิ่งนัก จนรู้สึกวาทาไมใดเกิดออกสู่อย่างไรอีก ในหตุความเลื่อมใส
 ก็เป็นอันยังไม่ใดความยินดีให้เต็มใจใด จึงได้จัดทรัพย์จากเจาถวายเป็นครั้งหลัง
 ในสัณนี้ ฎหนึ่งมาขอถวายแก่วิทยาลัย ... กับส่วนทรัพย์ซึ่งเป็นเงินพระคลังข้างที่
 อีก ๒๕ ๕๐ อัฐิคือความเกิดออกสู่ความเจริญแห่งวิทยาลัย ... ขะยิพพระคุณเจา
 ทั้งปวงจงได้รับส่วนเกิดออกสู่วิทยาลัยอันนี้ เพื่อประโยชน์ความสุสุขแก่ชาวเจา
 สิบกาลนาน

แต่ถึงแม้ว่ากิจการของมหาวิทยาลัยอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ก็ไม่สามารถจะดำเนินต่อไปได้โดยตลอด ในหตุ
 การเรียน การสอบตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยก็กองล้มเลิกไป ดังที่สมเด็จพระ
 พระมหาสมณเจากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงบันทึกไว้ว่า

"การ เรียนการสอนมากกว่าเรียนและแปลตัวแปลๆ ยังมีทางอื่นจะพึงเลือก โดยผู้ที่ย่อมมีผู้เลือกเอาช่างง่ายมากกว่า จึงไม่รู้คิด ในที่สุดคงเลิกการสอนและการสอบโดยวิธีนี้ ส่วนนักเรียนเขาแปลในสนามหลวงตามธรรมเนียมเดิม"

การแปลตัวแปลๆ ยังเป็นที่นิยมของพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป อีกประการหนึ่งการ เรียนการสอนหลักสูตรของมหาบัณฑิตวิทยาลัย ยังจัดอยู่ในวงแคบ คือ เฉพาะภิกษุฝ่ายธรรมยุติกนิกายเท่านั้น มีได้เป็นการศึกษาของคณะสงฆ์โดยทั่วไป ทั้งฝ่ายธรรมยุติก และมหานิกาย จึงไม่สามารถจะถึงคุณภาพนิยมของภิกษุโดยทั่วไปได้ แต่ที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแบบใหม่ต้องล้มเลิกไป ก็คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงขาดอำนาจในการปกครองช่วยสนับสนุน เพราะในระยะที่ทรงจัดตั้งมหาบัณฑิตวิทยาลัยขึ้นนั้น ทรงมีสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกายเท่านั้น จึงไม่ทรงมีพระอำนาจในการปกครองพระสงฆ์โดยเต็มที่ ฉะนั้นจึงไม่สามารถบังคับให้พระภิกษุปฏิบัติตามหลักสูตรและวิธีการสอบแบบใหม่ที่พระองค์ทรงจัดตั้งขึ้นได้ ต่อมาเมื่อพระองค์ทรงรับมหาสมณศักดิ์เป็นกษัตริย์ ทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ปกครองคณะสงฆ์ทั่วพระราชอาณาจักร ทรงมีอำนาจทั้งในด้านการปกครองและการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์โดยทั่วไป จึงสามารถจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ตามแผนใหม่ได้เป็นผลสำเร็จ และเผยแพร่ให้ทั่วพระราชอาณาเขต กล่าวคือ ได้ทรงจัดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขการศึกษา พระปริยัติธรรมเสียใหม่ให้เข้ารูปตามระบบการศึกษาแผนปัจจุบัน โดยได้ทรงมีพระคำริถึงหลักสูตรเพื่อการศึกษา

มหาบัณฑิตวิทยาลัย, พระประวัติสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พระสมณ: มงคลการพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๒๑๘. (มหาบัณฑิตวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์ในงานมหาสมณานุสรณ์ครบ ๕๐ ปี แคว้นใต้พระชนม์มหาราชสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ๑ - ๗ สิงหาคม, ๒๕๑๔).

ของพระภิกษุแบบใหม่ เรียกว่า "นักธรรม" ขึ้น

บทบาทของมหาบัณฑิตวิทยาลัยในการจัดการศึกษาหัวเมือง

ในปี ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินประเทศต่าง ๆ ในยุโรป ครั้นเมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับ พระองค์ ได้เริ่มปรับปรุงกิจการต่าง ๆ ภายในพระราชอาณาจักร โดยทรงเห็นช่องทางที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าตามแบบยุโรป พระองค์ได้ระดมกำลังบุคคลซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทุกฝ่ายของชาติเท่าที่มีอยู่ในขณะนั้น ทั้งที่เป็นทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรธรรมชาติทุกอย่าง และในบรรดากิจการต่าง ๆ ที่พระองค์ได้ทรงริเริ่มและปรับปรุงแก้ไขขึ้น ที่กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง และเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ ก็คือการพัฒนาการศึกษาของชาติ ซึ่งรายละเอียดในเรื่องนี้ได้จาก "โครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๔๑ (ร.ศ. ๑๑๓)" อันเป็นโครงการศึกษาแห่งชาติที่ไปปรับปรุงสืบตั้ง

* การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ในรูปแบบของนักธรรม แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก หรือแบ่งการศึกษาตามหลักพระวินัยได้ ๓ พวก คือ

- ๑. นวกะ คือภิกษุใหม่ทีว่บวชไม่เกิน ๓ พรรษา
- ๒. มัชฌิม คือภิกษุปานกลางบวชเกิน ๕ พรรษาดขึ้นไป แต่ยังไม่ถึง ๑๐ พรรษา
- ๓. เถระ คือภิกษุผู้ใหญ่ทีว่บวชตั้งแต่ ๑๐ พรรษาดขึ้นไป

การศึกษาแบบนักธรรม จะควบคู่ไปกับการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามแบบเดิม

ซึ่งมี ๔ ประโยค โดยแบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ

- ๑. ชั้นเปรียญตรี คือภิกษุที่สอบได้ประโยค ๑, ๒, ๓
  - ๒. ชั้นเปรียญโท คือภิกษุที่สอบได้ประโยค ๔, ๕, ๖
  - ๓. ชั้นเปรียญเอก คือภิกษุที่สอบได้ประโยค ๗, ๘, ๙
- ถ้าผู้ที่สอบได้นักธรรมตรีจึงจะมีสิทธิสอบเปรียญธรรมชั้นตรี
 ถ้าผู้ที่สอบได้นักธรรมชั้นโทจะมีสิทธิสอบเปรียญธรรมชั้นโท
 ถ้าผู้ที่สอบได้นักธรรมชั้นเอกจะมีสิทธิสอบเปรียญธรรมชั้นเอก

จากการเสด็จพระราชดำเนินกลับจากยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ซึ่งมีเค้าโครงและแนวนโยบายความแบบแผนการศึกษาของระเทศอังกฤษ^๑ ฉะนั้น การ
จัดการศึกษาสำหรับกุลบุตรซึ่งได้แพร่หลายไปทั่วพระราชอาณาจักจึงเกิดขึ้นเพราะ
โครงการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ และในการจัดการศึกษาคั้งนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และนามกุฎราชวิทยาลัย ได้มีส่วนสำคัญในการสนอง
พระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพราะพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตระหนักใน พระปรีชาสามารถของสมเด็จพระ
มหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่ทรงจัดการศึกษาในนามกุฎราชวิทยาลัย
อยู่ในขณะนั้นได้ผลดี และอีกประการหนึ่งการนำเอาทรัพยากรของชาติ มาใช้ให้เป็น
ประโยชน์ คือ วัตถุประสงค์หลายและประสงค์จะทำให้ไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินตราของแผ่นดิน
มากนัก ถึงพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายแก่
พระยาวชิรญาณวโรรสว่า

ได้จัดการกับพระเจ้านครหลวงวชิรญาณวโรรส เป้าประชาชนจัดตั้งเป็นโรงเรียน
ทั่วพระราชอาณาเขต ยกแต่เมืองมลายู หวังใจว่าจะเป็นการสำเร็จกิจโดย
อาศัยประเพณีโบราณและค่านิยมของไทย โรงเรียนคงจะเกิดขึ้นได้โดย
หลาย ๆ รอย โดยไม่ต้องเสียอะไรมาก^๒

คั้งนี้ใน ร.ศ. ๑๑๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรง
มอบให้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงรับผิดชอบจัดการศึกษาใน
หัวเมือง โดยมีสมเด็จพระภาคังราชานุภาพ ซึ่งเห็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
ในขณะนั้นเป็นศูนย์กลางในการจัดหาตำราเรียนและเงิน และให้แยกการศึกษาหัวเมืองโดย
ไม่ได้ขึ้นกับกรมศึกษาธิการ ฉะนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ "แบบจัดการศึกษาหัวเมือง" ขึ้นเพื่อเป็นแบบในการ

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๗๕-๒๕๐๗ (พระนคร:
โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๑๔๗. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวงฯ
วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๗).

^๒ นามกุฎราชวิทยาลัย, ประวัตินามกุฎราชวิทยาลัยฯ, หน้า ๘๗.

คำเนิการ ตามความในแบบจัดการศึกษาหัวเมืองนี้ กำหนดให้มหาวิทยาลัย
 เป็นศูนย์กลางในการบริหารงานและเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูสำหรับส่งออกไปสอนใน
 โรงเรียนหัวเมือง ส่วนโรงเรียนสาขาของมหาวิทยาลัยเป็นโรงเรียนที่เป็น
 ศูนย์กลางของโรงเรียนในหัวเมืองทั้งปวง โดยยึดหลักสูตรและวิธีการสอนของ
 มหาวิทยาลัยเป็นแบบแผนของการศึกษา เพื่อให้เด็กเรียนอ่านออกเขียนได้และมี
 มีศีลธรรม ความสมัครแก่ฐานะและเมื่อจบการศึกษาจะได้รับประกาศนียบัตรของมหา
 วิทยาลัย อีกด้วย และทรงแต่งตั้งพระราชกณะผู้มีความสามารถให้เป็น
 ผู้อำนวยการออกไปสำรวจและจัดการศึกษาในมณฑลนั้น ๆ จึงเห็นได้ว่ากาจัดการ
 ศึกษาในหัวเมืองนี้มหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางการ โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส สภานายกมหาวิทยาลัย เป็นผู้สั่งการ
 ทั้งปวง

สำหรับพระเถระผู้มีความสามารถนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา
 วชิรญาณวโรรส ทรงแต่งตั้งผู้อำนวยการ ๑๔ รูป ซึ่งในบรรดา ๑๔ รูปนี้ เป็น
 กรรมการและครูของมหาวิทยาลัย มากกว่าครึ่งหนึ่ง ส่วนเรื่องหลักสูตรนั้น
 แม้ว่าจะทรงเอาหลักสูตรของมหาวิทยาลัยไปใช้สำหรับโรงเรียนต่าง ๆ ใน
 หัวเมือง แต่ก็ทรงสนับสนุนให้ผู้อำนวยการคิดแปลงหลักสูตรเพื่อความเหมาะสม
 กับสภาพแวดล้อมของเก็ในถิ่นนั้น ๆ เพราะพระองค์มีจุดมุ่งหมายที่จะไม่เพียงสอน
 ให้คนอ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่ต้องการสอนให้รู้จักคิดและรู้จักทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ
 ของตนและครอบครัว ตามความเหมาะสมแก่ฐานะ

ตลอดระยะเวลา ๕ ปี คือ ตั้งแต่ ร.ศ. ๑๑๗ - ร.ศ. ๑๒๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงรับหน้าที่ผู้อำนวยการจัดการศึกษาหัวเมือง

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระบาทสมเด็จพระนิพนธ์
 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ฉายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา,
 หน้า ๘๒ - ๘๓.

๒๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๕.

โดยทรงจัดการยกการศึกษาตามสำนักอาจารย์ ให้ขึ้นอยู่บังคับเพื่อให้เจ้าอาวาสดูแล
ต่อไป วัตถุประสงค์สามารถตั้งโรงเรียนของวัดขึ้นได้ ก็จะได้รับพระราชทานเงินค่าบำรุง
และรวมโรงเรียนในวัดเข้าเป็นหมวด แขวง เมือง และเป็นมณฑล เสร็จเรียบร้อยแล้ว
โปรดทรงมอบหน้าที่ให้แกกระทรวงธรรมการ ดำเนินการต่อไป

การจัดการศึกษาหัวเมืองในครั้งนี ทำให้เกิดประโยชน์ขึ้นประการหนึ่ง คือ
ทำให้เกิดมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ปกครอง
ของคณะสงฆ์ไทย เพราะเมื่อพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการไปตรวจจัดการศึกษาใน
หัวเมืองต่าง ๆ ทำให้ได้ทราบความเป็นไปของพระสงฆ์ในถิ่นนั้น ๆ ทั้งในด้านความ
ประพฤติปฏิบัติ พระธรรมวินัยและความซื่อสัตย์ของต่าง ๆ ในการปกครอง ดังนั้นเมื่อได้คิด
จัดการศึกษาขึ้นแล้ว ก็ได้อธิษฐานใจความเรียบร้อย ทางการคณะสงฆ์ด้วย พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นผลดีของการที่พระราชกฤษฎีกาว่าด้วย
จัดการไปแล้ว จึงโปรดทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครอง
คณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ขึ้น เพื่อเป็นแบบอย่างในการปกครองเพื่อความเรียบร้อยดีงาม
แห่งคณะสงฆ์สืบไป

การที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงรับภาระในการ
จัดการศึกษาในหัวเมือง เมื่อ ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) เพื่อสนองพระบรมราโชบาย
ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ปรากฏว่าพระองค์สามารถกระทำได้
สำเร็จลุล่วงไปได้อย่างดี แต่ในขณะเดียวกัน ก็กิจการของมหามกุฏราชวิทยาลัยก็ด้อย
เสื่อมลงไปอย่างหนักทั้งโรงเรียนสอนบาลีและโรงเรียนภาษาไทย การที่ต้องจัดการศึกษา
ในหัวเมือง ทำให้ไม่มีเวลาดูแลกิจการของมหามกุฏราชวิทยาลัย อีกประการหนึ่งบรรดา
ผู้อำนวยการจัดการศึกษาในหัวเมืองครั้งนี้ เป็นกรรมการและครูของมหามกุฏราชวิทยาลัย

โดยลายพระหัตถ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่ ๔๓/๑๒๐
ลงวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๑ ถึงพระยาภูษิตการบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ
อ้างถึงใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัย, หน้า ๑๓๑.

เสียว่าครั้ง นั้น เมื่อถึงคราวที่ต้องประชุมเพื่อหารือเกี่ยวกับกิจการในวิทยาลัยบางครั้ง
ก็มีกรรมการมาประชุมไม่ครบองค์

สำหรับการศึกษาพระปริยัติธรรมตามแบบของมหาจุฬาราชวิทยาลัยนั้น เมื่อเริ่ม
จัดการสภาก็ได้รับความนิยมาจากพระภิกษุสามเณรทั่วไปโดยเฉพาะในคณะธรรมยุต เพราะ
บางปีแทบจะไม่มีพระภิกษุสามเณรฝ่ายธรรมยุตเข้าสอบปีไหนเลย เพราะสมัครสอบ
ในสนามมหามกุฏราชวิทยาลัยกันหมด แต่เมื่อจัดการศึกษาหัวเมืองขึ้นแล้ว การฝึกสอน
และการสอบพระปริยัติธรรมก็เสื่อมความนิยมลง สาเหตุที่การศึกษาพระปริยัติธรรมเสื่อม
ลง ทราบได้จากลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ขอพระราชทานพระบรมราชาอนุญาตหยุดการสอบสนามมหามกุฏราชวิทยาลัย ความว่า
ตามความมุ่งหมายของการจัดการฝึกสอนและการสอบพระปริยัติธรรมในชั้นต้น ก็เพื่อ
ศึกษาวิธี จัดการฝึกสอนให้ดีขึ้นกว่าเดิม และนักเรียนผู้เข้าสอบจะมีความหวังใน
การเรียนเพราะมีการ เปิดสอนทุกปี แต่หลังจากที่มีการจัดการศึกษาหัวเมืองแล้ว
คนเริ่มเสื่อมความนิยมในการศึกษาพระปริยัติจึงไม่อาจคำเนิการให้เจริญแพร่หลาย
ได้ อีกประการหนึ่ง ในระยะนั้น มีการเปิดสอบสนามหลวงทุกปี นักเรียนก็ไม่คง
คอยมาเหมือนก่อนอีกแล้ว ฉะนั้นกรรมการสภา จึงเห็นสมควรให้ยกเลิกการสอบ
พระปริยัติธรรมในสนามมหามกุฏราชวิทยาลัยเสีย และเมื่อถึงคราวสอบสนามหลวงก็ให้
ส่งภิกษุสามเณรที่เรียนในสนามมหามกุฏราชวิทยาลัย ไปสอบที่สนามหลวงแทน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชาอนุญาตให้หยุด
การสอบได้ ตามพระราชหัตถ์เลขานี้ ๑๕/๓๐๓ ลงวันที่ ๒ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๐ ว่า

๑. มหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัย, หน้า ๑๓๖.

๒. ลายพระหัตถ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่ ๔๘/๒๕๖
ลงวันที่ ๑๐ กันยายน ร.ศ. ๑๒๐ อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.

กรมขุนนางภูธรราชวิทยาลัยซึ่งได้ประชุมปรึกษาเพื่อลดหย่อนการวิทยาลัย
คงไว้แต่ที่จะทำโค แลขออนุญาตหยุดการสอบไล่พระปริยัติธรรม ในวิทยาลัยนั้น
ไต่ทราบแล้ว

เรื่องนั้นนอกจากจะเป็นการถอยหลังเข้าคลอง แต่ดำเนินการจำเป็นที่จะลดหย่อน
ลงอย่างไรในการวิทยาลัย อันจะทำได้ ก็คงจะมีหลักการเปลี่ยนแปลง
แต่วิธีสอนของวิทยาลัยยัง เป็นวิธีที่ดีมาก แต่เริ่มเห็นทางคนละที่กับที่เรียนอย่าง
เก่า ฉะนั้นการอย่างไรให้ใหม่และเก่าเข้ากันได้ คือเอาแต่ประโยชน์ใน
ประมาณที่จะเป็นการดีมา สอนไม่ได้คิดหาผู้ใดที่จะเข้ามาแก้ไขสอบไล่
นักเรียนเขาเรียนวิทยาลัย ซึ่งโคเป็นมาแล้วอย่างไรที่คงอยู่อย่างนั้น

ตามความในพระราชหัตถเลขาฉบับที่ แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าวิธีการฝึกสอนและการสอบในมหามกุฏราช-
วิทยาลัยนั้นดีมาก ฉะนั้นเด็กเสี้ยนเสี่ยวคาย ฉะนั้น พระองค์จึงโปรดให้สมเด็จพระ
พระราชอาคันและพระราชอาคันที่เกี่ยวข้องกับการสอบพระปริยัติธรรมประชุมปรึกษาหารือ
กันว่า ควรจะรักษาวิธีการสอบของมหามกุฏราชวิทยาลัย ไว้โดยปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากัน
วิธีการแบบเดิมคือปฏิบัติกันมา คือการสอบแบบปากเปล่า และได้ทรงมีพระราชกระแส
ทรงปรึกษาที่ประชุมของสมเด็จพระราชอาคันและพระราชอาคัน ซึ่งเห็นการเปรียบเทียบ
ให้เห็นข้อแตกต่างและข้อดีข้อเสียของการสอบทั้ง ๒ วิธีเพื่อประกอบการพิจารณาตั้ง
ต่อไปนี้

๑. วิธีสอนแบบมหามกุฏราชวิทยาลัยยัง เป็นวิธีที่ดีมาก คือ การเรียนบาลี
ไวยากรที่ชั้นนักเรียนที่ ๓ แบบยุโรปซึ่งเห็นว่าดีกว่าไม่เหมาะสำหรับผู้เริ่มเรียน
ส่วนแบบเรียนของอินเดีย ๆ ก็เห็นว่าเหมาะสมแก่ชั้นเรียนนั้น ๆ ทำให้พระสงฆ์สามเณร
ภาษาบาลีเป็นมาเรียนเพิ่มขึ้น นับว่าวิธีการสอนในวิทยาลัยโคมนดี

พระราชหัตถเลขา ที่ ๑๕/๑๐๓ ลงวันที่ ๒ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๐ ถึง
เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

การจัดการสอนของวิทยาลัยก็ได้เหมาะสมคือให้ตามกฎราชวิทยาลัยเป็นศูนย์กลาง โดยมีโรงเรียนตามพระอารามในคณะธรรมยุต เป็นสาขาของวิทยาลัย โรงเรียนแห่งนี้จะมีผู้จัดการ และครูอาจารย์ที่สอนแบ่งเป็น ๕ ชั้น คือ ครูพิเศษ ครูเอก ครูโท ครูตรี และผู้ช่วยครู ส่วนการสอนแบ่งเป็นชั้น ๆ มีห้องเรียนและโต๊ะเก้าอี้ นั่งเรียนตามกำหนดเวลา มีการสอบไล่ไว้ละ ๒ ครั้ง คือ สอบในเทอมมิถุนายน ครั้งหนึ่ง สอบปลายปีปลายกรกฎ์ อีกครั้งหนึ่งสอบเดือนธันวาคม สอบทุกชั้น

สำหรับการปกครองมีกรรมการบรรพชิต ได้รับความยินยอมและเลือกนายก ซึ่งเป็นผู้ปกครองมหาจุฬาราชวิทยาลัย ปีละครั้ง ถ้าไม่มีนายกเจ้าคณะธรรมยุติกภิกษาจะเป็นผู้บังคับบัญชาได้คชชาด

นอกจากนี้ มหาจุฬาราชวิทยาลัย ยังเป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุในคณะธรรมยุต และยังเป็นสถานจัดการส่งสอนพระพุทธรักษาสาธุ รวมทั้งเป็นสถานศึกษาสำหรับกุลบุตรทั้งหลาย

มหาจุฬาราชวิทยาลัยนี้ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์เป็นประจำทุกปี และได้รับความเกื้อหนุนจากประชาชนโดยทั่วไปอีกด้วย นับว่าวิธีการเรียนการสอนและวิธีการจัดการปกครอง ในมหาจุฬาราชวิทยาลัย ใกล้เคียง

๒. การจัดการสอนและการสอบในมหาจุฬาราชวิทยาลัย ต่างกับแบบเดิมที่เป็นประเพณีสืบเนื่องมาแต่โบราณ คือมีมูลกัจจายณะเป็นหลักสูตรสำหรับผู้เริ่มเรียน ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชอยู่ในทรงพระราชนิพนธ์รวบรวมคัมภีร์มูลกัจจายณะให้สิ้นชั้น เรียกว่าบทพาลา เพื่อให้เด็กที่เริ่มเรียนเข้าใจไวยากกรณโดยสังเขป ก่อนจะเรียนคัมภีร์อื่น ๆ ต่อไป แต่นักเรียนส่วนนี้พอใจชอบเรียนมูลกัจจายณะมากกว่า ทั้งมูลกัจจายณะ และบทพาลาดังเป็นแบบเรียนขั้นพื้นฐานสำหรับฝึกแปลภาษาบาลี และนักเรียนมักจะเรียนไม่จบ แต่จะเรียนพอเข้าใจเพียงเล็กน้อยก็แบ่งเวลาไปเรียนคัมภีร์อื่น ๆ เพราะการเลิกขั้นไม่ต้องสอบมูลกัจจายณะหรือบทพาลา จะเป็นการเรียนแล้วแต่ความเลื่อมใสศรัทธาของผู้เรียน และถ้าเกิดความเบื่อก็น่าจะเลิกเรียน ทำให้ ผู้ที่แตกฉานในพระปริยัติธรรมและบูรพาจารย์ คณบดีว่าวน้อย

สำหรับสถานที่เล่าเรียน นักเรียนต้องนั่งกับพื้นไม่มีโต๊ะเก้าอี้ อาจารย์ก็นอนหรือนั่งสอนหนังสือตามความสบาย ส่วนศิษย์ก็นั่งหรือนอนก็ได้ตามอัธยาศัย ไม่มี การจัดตั้งโรงเรียนทำการสอนอย่างจริงจัง แลแล้วความบางวัดจะมีนักเรียนมา เรียนอาจารย์ทำการสอน บางวัดก็ไม่มีนักเรียนเลย ส่วนการเรียนที่สอนแบบ ปากเปล่าทีละคน ผู้เรียนก็ใช้วิธีท่องจำ ถ้ากลัวจะลืมก็จกใส่สมุดของตัวเอง ไม่มี การจัดเป็นชั้นเรียน ยกเว้นอาจารย์ที่ลูกศิษย์มากจะแบ่งเวลาเรียน

การสอบไล่ในสนามตามพระราชประเพณี ในที่ประชุมพระราชาคณะกำหนดไว้ ๓ ปีครั้งหนึ่ง ถ้ามีเหตุขัดข้องก็เลื่อนไป เพียงจะเปิดประจำทุกปี เมื่อ ๒ - ๓ ปีที่ ยามานี้

๓. ถ้าจะรวมวิธี การสอนแบบเก่าและใหม่ให้เข้ากัน โดยยึดถือเอา ประโยชน์ที่ได้รับจาก ๒ วิธีนั้นก็จะเป็นวิธีที่ดีมาก

วิธีการสอนแบบมหามกุฏราชวิทยาลัย และวิธีการสอนแบบเก่า ตามข้อ ๑ และ ๒ นี้ เห็นว่าควรพิจารณาดังนี้

๓.๑ วิธีสอนทั้ง ๒ แบบนี้ แบบของมหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นวิธีที่ดีกว่า ก็ควรจะมีคือวิธีการสอนแบบนั้น และควรพิจารณาคือว่าวิธีการสอนแบบนั้นจะจัดขึ้น ใดหรือไม่หรือมีเหตุขัดข้องประการใด ก็ควรที่จะแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม ถ้า ที่ประชุมเห็นควรถูกจัดการสอนตามนั้น ถ้าขัดข้องก็ควรยกเลิก

๓.๒ ถ้าวิธีการสอนของมหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นวิธีที่ดี ส่วนการสอน แบบเก่าก็เป็นวิธีที่ดีเช่นกัน ก็ควรที่จะเลือกเอาวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือขึ้นอยู่กับว่าแต่ละวัด จะเลือกเอาวิธีใดโดยคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับเป็นหลัก

๓.๓ วิธีการใดที่มหามกุฏราชวิทยาลัย ผู้วิธีการสอนแบบเก่าไม่ได้ ก็ ควรยกเลิก

๓.๔ การวินิจฉัยข้อข้อเสีย ทั้ง ๓ ข้อดังกล่าวข้างต้น ควรจะอยู่ใน กลุ่ยพิริศของสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะที่จะปรึกษาว่างไว้ แสดงความคิดเห็น เพื่อจัดวิธีการสอนแบบใหม่ขึ้น

๔. การสอบไล่ในสนามการประเพณีซึ่งควรเปิดเป็นประจำทุกปี ให้น่าเป็น
มหานิกายหรือธรรมยุต รวมทั้งพระภิกษุสามเณรเข้าสอบได้.

๕. นักเรียนและบาเรียนวิทยาลัย ที่ได้เข้ามาเรียนแล้วก็ควรให้ไปตาม
เดิม โดยให้เป็นที่ของเจ้าคณะใหญ่ และกรรมการสภามหาวิทยาลัยเป็น
ผู้จัดการ แต่ควรจะต้องปรึกษาก่อนถึงปัญหาว่า

๕.๑ ที่ประชุมสมเด็จพระราชาคณะและพระราชาคณะ เห็นว่าควรจะ
จัดการอย่างไร กับกรณีที่ มหาวิทยาลัย จะส่งนักเรียนมาเรียนของวิทยาลัย
เข้าสอบในสนาม จะได้จัดทำระเบียบในการเข้าสอบในสนามต่อไป

๕.๒ นักเรียนมหาวิทยาลัย ที่ยังสอบไม่ได้ตั้งแต่ชั้นนักเรียนที่ ๓ ซึ่ง
เป็นชั้นล่าสุด ก็ควรจะเริ่มสอบตั้งแต่ชั้นแรกขึ้นไปตามลำดับ แต่นักเรียนที่สอบได้
ตั้งแต่ชั้นนักเรียนที่ ๓ ขึ้นไปแล้ว แต่ยังไม่ได้เข้ามาเรียนและเข้าสอบในสนาม ควร
จะสอบตั้งแต่ประโยค ๒ หรือ ๓ ขึ้นไป หรือว่าควรจะทำแต่ตั้งแต่วะโยค ๑ ใหม่ ควร
จะได้ประชุมปรึกษาหารือกันกำหนดระเบียบขึ้นให้แน่นอนลงไป

๕.๓ บาเรียน ที่สอบไล่ในมหาวิทยาลัย เพียงเข้ามาเรียน ๓
ประโยค จนถึงมาเรียน ๗ ประโยค จะให้สอบประโยคใดบ้าง ตามที่ได้เทียบประโยค
ไว้แล้ว หรือว่าควรที่จะกำหนดระเบียบเช่นไร

๖. เรื่องการสอบแปลในสนามมีประโยคต้น คือประโยค ๒ ต้องแปลถวาย
นั้น มีพระบรมราชกระแส รับสั่งว่าจะพระราชทานมิตยภัตรเพิ่ม ให้เป็น ๘ บาท
เห็นว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณในการที่ทรงอุทิศทุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ก็ควรจะ
ให้เป็นไปตามที่มีรับสั่งนั้น

๗. การรวมวิธีการสอบแบบมหาวิทยาลัย และสอบแบบเก่า
เข้าด้วยกัน ถ้าจัดการได้จะเป็นการดี

๗.๑ ในหลักสูตรการสอบในสนาม และของมหาวิทยาลัย มีวิธีการ
ที่คล้ายคลึงกัน และเปิดกันอยู่บางทั้ง ๔ ประโยค ขอให้สมเด็จพระราชาคณะและพระราชา
คณะประชุมปรึกษาหารือกัน ในการจัดวิธีสอบทั้ง ๒ แบบ ให้เข้ากันได้ เพื่อจะได้เป็น
ประโยชน์ และดำเนินข้อที่ควรแก้ไข ก็ควรจะจัดการให้เข้ากันได้.

๗.๒ ถ้าจัดหลักสูตรของทั้ง ๒ แบบให้เข้ากันไม่ได้ ก็ควรจะคงหลักสูตรของสนามไว้ เลิกหลักสูตรของมหาวิทยาลัยเสีย

พระบรมราชโองการแลที่พระราชนานแกล้มเกล้าพระราชาคณะและพระราชาคณะทั้งหลายได้ประกอบการประชุมพิจารณานี้ ทรงขอให้ที่ประชุมให้ความเห็นที่เด็ดขาดว่าควรจะตกลงกันอย่างไร โดยทรงขอให้แสดงความเห็นเป็นข้อ ๆ ที่ประชุมสงฆ์ได้ปรึกษาหารือกันแล้ว โต้ถามความขึ้นกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ได้พระราชนานพระบรมราชวินิจฉัยในเรื่องนี้เป็นพระราชนิยม ถึงความปรากฏในจดหมายของพระยาวุฒิการบดี (ม.ร.ว.คัล สุทัศน์) เสนาบดีกระทรวงธรรมการในขณะนั้น ดังนี้

ด้วยพระเจ้าอนงยาเชอ กรมหมื่นวชิโรดม ที่สมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุติกนิกายระทานลาญพระหัตถ์นำส่งรายงานปลุกราชของกรมการสภา มหาวิทยาลัย ขอลดอุปถัมภ์ของวิทยาลัย มีเหตุควรสอบไล่พระปริยัติธรรมที่มหาวิทยาลัย จะส่งนักเรียนเขาเปลือในสนามเป็นต้น ทานเสนาบดีกระทรวงธรรมการ นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว มีพระบรมราชโองการว่า การสอนของวิทยาลัยนี้มากแต่เป็นการเดินคนละตัวกับวิชาเถาอยู่ เป็นหน้าที่ของเสนาบดีกระทรวงธรรมการที่จะปลุกราหารือ แกล้มเกล้าพระราชาคณะและพระราชาคณะทั้งปวง ในการสอนและแปลและปริยัติธรรมให้เท่าเทียมเข้ากันเป็นการคั้น ทานเสนาบดีกระทรวงธรรมการจึงได้แต่เพียงสมเด็จพะราชาคณะแลพระราชาคณะประชุม ณ สนามโบสถ์วัดสุทัศน์พระศรีรัตนศาสดาราม ปลุกราชแสดงความเห็นต่าง ๆ รวมใจความข้างมากว่า จะให้เข้ากันไม่ได้ในส่วนการสอบในเมืองคน แลวแต่ผู้สอบเรียนจะเรียนแบบใดก็ตามแต่การสอบไล่ในสนามที่ประชุมพระราชาคณะตามพระราชประเพณีคงไว้ตามหลักสูตรเดิมของสนาม ทานเสนาบดีกระทรวงธรรมการนำความเห็นของพระราชาคณะและรายงานการประชุมปลุกราชขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ขอพระราชนานพระบรมราชวินิจฉัย จึงมีพระบรมราชโองการพระราชนานพระบรมราชวินิจฉัย เป็นพระบรมราชนิยมไว้ดังนี้

๑. วิธีสอนเบื้องต้น ตามแต่ผู้สอนแลผู้เรียนจะสอนจะเรียน
๒. ส่วนการไล่หนังสือสนามคงตามหลักสูตรเดิม ตั้งแต่ประโยค ๑ - ๕ ตลอดไป
๓. พระสงฆ์สามเณรที่จะเข้าบวชไล่หนังสือ แปลพระปริยัติธรรม คงไปรับรองจากอาจารย์และพระราชาคณะ ที่เห็นว่าเรียนรูปใดรูปหนึ่งลงดีตนว่าเป็นสำคัญว่า มีความรู้พอจะเขาแปลได้ จึงให้เขาแปลให้เขาบังคับงานทำแบบกับพจนานุกรมเป็น

อาจารย์ หรืออีกผู้สามเณรผู้เรียนหนังสือจะมากขอรับไปได้ ... ในเวลานี้ได้ให้ภิกษุ สามเณรผู้จะแปลหนังสือเข้ามาในสนามเวลาที่จะแปลหนังสือครั้งแรกนั้น ใน แยกกองตรวจเห็นว่าผู้มีชื่อผู้รับรอง ๒ คน เจนนีแล้ว ต้องขุดมูให้แปล ฉะนั้นที่มา แปลนั้นแปลตุก ไม่เอาเป็นผิดแกมผู้ช้อ เพราะสอบขอมคางนอกแลในสนาม ขอมผิดกัน้อยบาง

๔. ขรรณบททั้ง ๓ ประโยคให้คัดลอกอย่างแตกอน

๕. กำหนดบทที่จะแปลในสนามให้แปล ๒ ลาน เวลาที่จะแปลกำหนดละโมงครึ่ง ทุกประโยค ๆ สองหนังสือมากให้คัดลอกตามควร

๖. นักเรียนวิทยาลัยจะเข้าแปลในสนาม ถ้าได้รับพิศยศแล้ว ให้แปลประโยค ต่อตามทีเทียบประโยคใด ถายังไม่ได้รับพิศยศต้องแปลตั้งแต่ประโยค ๑ ไป

๗. นักเรียนที่แปลได้เข้ามาเรียนแล้ว ให้คัดเรียงความยกประโยคออกวางดูวาง เทศเวร แต่การที่จะทรงศุภนั้นทุกวันนี้มีราษฎรมาก นางศุภมีหาเวลาว่างที่จะ ทรงหนังสือไม่พอ ถ้ามืดเวลาว่างจะทรงหนังสือ ถ้ามืดเวลาว่างให้มาเรียนแต่ง ประโยคถวายเทศน์เวรสงถวาย เมื่อมีเวลาว่างก็จะไปทรงอ่านประโยคเทศน์ เวรที่ถวายนั้น

๘. ลำดับบาเรียนแลนักเรียนวิทยาลัย ให้ตั้งเรียกตามทีเคยเรียกมาแล้ว ส่วนบาเรียนสนามจะเรียกมศา ... แทนประโยค, อย่างทีเคยเรียกอยู่, เคียวนี้ หรือจะเรียกบาเรียน ๓ ประโยคความศา (ชื่อ) ... ก็เป็นอย่างเก่า เหมือนกับ วิชาใดทั้ง ๒ อย่าง

๙. บิตขัทธบาเรียน ๒ ประโยค ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขึ้นเป็น ๕ บาท

นั้น ให้เจ้าคณะนำหมายกราบทูลกราบบังคมทูลเรียน ที่สมเด็จพระราชาคณะ เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะรอง พระราชาคณะ แลอาจารย์ที่นอกพระปริยัติธรรม พระสงฆ์สามเณร ทีเป็นนักเรียนวัดเดิมจัดขึ้นให้ทราบพระบรมราชานุญาตทั่วกัน แลให้เรียกบาเรียน พระสงฆ์สามเณรวัดเดิมผู้ศึกษาในคณะที่เป็นบาเรียน แลที่ฟังจะเข้าแปลพระ ปริยัติธรรมในสนาม ขึ้นยังกระทรวงธรรมการโดยเร็ว แลขอให้อาจารย์ หรือนักเรียนที่จะเข้าแปล มารับแบบเป็นคำจากกระทรวงธรรมการ จะไปคลงชื่อ ในใบนำ แลพระราชาคณะผู้รับรองมอบให้นักเรียนที่แรกจะเข้าแปล นำมาขึ้น แยกกองยังสนามตรวจความพระบรมราชานุญาต

ในพระบรมราชานุญาตนี้ ข้อใดทีมีความแปลกกว่ากฎข้อบังคับในการแปลพระปริยัติธรรม ในสนาม เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๑๗ นั้น ให้ถือเอาข้อความในพระบรมราชานุญาตนี้เป็น สำคัญ

การสอบไล่พระปริยัติธรรมสนามมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยเริ่มสอบเป็นประจำทุกปี ได้เริ่มสอบครั้งแรก เมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) คือครั้งแรกที่สนามมหามกุฏราชวิทยาลัย และทำการสอบทั้งสิ้น ๘ ครั้ง ครั้งสุดท้ายเมื่อ ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๓) หลังจากนั้นนักเรียนของมหามกุฏราชวิทยาลัย ก็ไปรวมสอบในสนามหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตามแบบเก่ามาจนตลอดรัชกาลที่ ๕

การจัดตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้น เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) นับว่าได้นับมหาสำคัญในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรตามแบบมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเห็นแบบใหม่ที่เหมาะสมแก่พระมหาสมณเจากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงนำมาใช้ในมหามกุฏราชวิทยาลัย หลังจากทรงทดลองใช้มาเป็นเวลา ๑ ปี นับว่าได้ผลดีถึงมีพระภิกษุสามเณรมาศึกษาเล่าเรียนเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งมีผู้นิยมสอบแบบมหามกุฏราชวิทยาลัยมากกว่าจะสอบที่สนามหลวง ตามแบบเก่า

อย่างไรก็ตาม การสอบแบบมหามกุฏราชวิทยาลัยนี้ก็ต้องล้มเลิกไปในที่สุด เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ชอบการแปลคัมภีร์เขี้น เพราะเคยชินต่อการแปลคัมภีร์ปากเปล่า จึงเห็นว่า การแปลคัมภีร์เขี้นเป็นของยาก ส่วนมากจะเขี้นผิดทำให้เสียคะแนน จึงนิยมตามแบบเดิมมากกว่า

---

๐ นับมหา วัชณสุข, "บทบาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เกี่ยวกับทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), หน้า ๑๒๖ - ๑๒๗.

๒. การเรียนการสอนแบบมหาวิทยาลัยมีอยู่เฉพาะ พระภิกษุสามเณรฝ่ายธรรมยุตเท่านั้น และมีสาขาวิชาต่าง ๆ เพียงไม่กี่แห่ง จึงไม่สามารถดึงดูดความนิยมของพระภิกษุสามเณรทั่วไปได้

๓. สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงชาคอำนาจ ในการปกครองช่วยสนับสนุน เพราะในเวลาทรงจัดตั้งมหาวิทยาลัยใน พ.ศ. ๒๔๓๒ พระองค์ทรงอยู่ในฐานะพระเจ้านองยาเชช กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ทรงครองวัดบวรนิเวศวิหารโคเพียงที่เดียว และทรงมีสมณศักดิ์เป็นเพียงเจ้าคณะ ใหญ่ฝ่ายธรรมยุตเท่านั้น จึงยังไม่ทรงมีพระราชอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ได้เต็มที่ ฉะนั้นจึงไม่สามารถจะบังคับให้ภิกษุสามเณรปฏิบัติตามสิ่งที่พระองค์ทรงวางหลักไว้ แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาก็ตาม

เนื่องจากในเวลาต่อมา พระองค์ต้องทรงรับภาระในการจัดการศึกษา หัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร ใน ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) โคปีใหม่มหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษา และให้เป็นที่เสนาที่ฝึกหัดครู เพื่อจะได้ จัดส่งพระภิกษุสงฆ์ไปสอนกุลบุตรในหัวเมือง ทำให้พระภิกษุสงฆ์มีภาระหน้าที่มากขึ้น ไม่สามารถประชุมปรึกษาหารือกิจการของมหาวิทยาลัย ด้วยเหตุนี้เอง กิจการของมหาวิทยาลัยจึงต้องเสื่อมลง จนกระทั่งต้องเลิกการสอบไล่ใน สนามของมหาวิทยาลัยไปในที่สุด เมื่อ ร.ศ. ๑๑๘ (พ.ศ. ๒๔๔๓)

อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่า วิธีการสอนและวิธีการสอบแบบมหาวิทยาลัย เป็นวิธีที่ดี ฉะนั้นยกเลิกเสีย ก็น่าเสียดาย จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระราชาคณะและพระราชา- คณะทั้งปวงปรึกษาหารือให้ นำวิธีการสอบแบบมหาวิทยาลัยและแบบเก่ามา รวมกัน ถ้าแบบใดดีกว่าก็ให้คงไว้ แบบใดมีข้อเสียก็ให้ใช้วิธีการสอบอีกแบบหนึ่งแทน ในที่สุด ที่ประชุมสงฆ์ได้ปรึกษาหารือกันแล้ว ก็ได้ความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยในเรื่องนี้ไว้แก่พระราช

นิยม ซึ่งจะเป็นไปว่าวิธีการสอนและการสอบแบบใหม่” เป็นคนนำเอาวิธีการแบบ
มหาวิทยาลัย และเอาแบบเอามาผสมกัน ยึดถือเอาแบบที่คิดว่าไว้ โดย
คำนึงถึงผลประโยชน์ของพระภิกษุสงฆ์เป็นสำคัญ การสอนพระปริยัติธรรมโดยวิธีแปล
ปากแปลนั้น ใช้นั้นเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๕๕ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ประกาศยกเลิก วิชาสอบโดยวิธีแปลเขียนแทน

๒. การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์ (พ.ศ. ๒๔๕๕
-๒๔๖๖)

มหาวิทยาลัย ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ นั้น
ดำเนินการภายใต้การดำเนินการของกรมการศาสนา ซึ่งประกอบด้วยสภานายกและ
กรมการศาสนา ซึ่ง "สภานายก" นี้ ภายหลังเปลี่ยนเป็นเรียกว่า "นายก" โดย
กำหนดให้อยู่ในตำแหน่งรูปละ ๑ ปี เมื่อครบวาระก็ให้เลือกตั้งใหม่ สภานายกองค์แรก
คือสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ครั้นทรงดำรงตำแหน่งพระเจ้า
รองยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส (พ.ศ. ๒๔๖๖ - ๒๔๗๗) จากนั้นก็มีการผลัดเปลี่ยน
กันเป็นสภานายกรูปละ ๑ ปี จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๘๓ ซึ่งเริ่มมีผู้ทลายของการจัดการ
เล่าเรียนในมหาวิทยาลัย สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ก็ทรงดำรงตำแหน่งนายกกรมการมหาวิทยาลัยในฐานะที่ทรงเป็นเจ้าคณะใหญ่
ฝ่ายธรรมยุต ขณะดำรงตำแหน่งพระองค์ก็ทรงปรับปรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ โดย
ได้ทรงแพร่วิธีการสมัยใหม่ที่จะเป็นประโยชน์แก่การเล่าเรียนและตั้งชื่อพระศาสนา
ให้พระภิกษุสามเณร ได้ศึกษาตามสมควร แก่ภิกษุสามเณรโดยตลอด ทั้งนี้เพราะทรงตระหนัก
ว่า วิชาการศึกษาใหม่สมัยนี้แต่ละวิชาจะมีความจำเป็นแก่การศึกษาเล่าเรียน และการสั่งสอน

* พระมหาอุทัย พุทฺธรังสี, "การศึกษาปริยัติธรรม," สังกะสี (ตรัง) วิทยาลัย,

พระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นทุกวัน นับว่าเป็นการเริ่มต้นการศึกษาชั้นสูงของคณะสงฆ์
 ความพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระมหา
 ธรรมเจดกรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงมีพระดำริจะจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ถึง
 ชั้นมหาวิทยาลัย โดยจะขึ้นที่บางส่วนของวัดบวรนิเวศวิหาร ในขณะนั้นเป็นสถานที่
 ตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ แต่ยังไม่ทันได้ทรงดำเนิการตามโครงการที่ทรงตั้งไว้ ก็สิ้น
 พระชนม์เสียก่อน ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ โครงการนี้จึงถูกระงับไป ฉะนั้น เพื่อให้เป็นไป
 ตามพระดำรินั้นอันที่จะพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ให้เจริญก้าวหน้า กรมการ
 มหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์
 องค์สกลมหาสังฆปริณายกทรงเป็นนายกกรมการ ได้จัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูง
 ของคณะสงฆ์ขึ้น เรียกว่า "สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 พระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย" เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ตามคำสั่ง
 ตั้งสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยจึงเป็น
 สถาบันการศึกษาชั้นสูงของคณะสงฆ์แห่งแรกที่จัดการศึกษาในรูปแบบ "มหาวิทยาลัย"
 หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์
 หรือมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกในประเทศไทย

สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ได้จัดตั้งขึ้นโดยมีความมุ่งหมายที่จะ
 ขยายวัตถุประสงค์ขั้นมูลฐาน ๓ ประการของมหามกุฏราชวิทยาลัยให้กว้างขวางออกไป
 ๗ ประการคือ

๑. เพื่อให้เป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรม
๒. เพื่อให้เป็นสถานศึกษาวิชาทั้งของชาติทั้งของต่างชาติ
๓. เพื่อให้เป็นสถานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและนอกประเทศ

มหาวิทยาลัย, แดงการกจิกรของสภาการศึกษามหามกุฏ
 ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๘ - ๒๕๐๔ (พระนคร: พุทธอุทตม์
 การพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๑ - ๒.

๔. เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้และความสามารถในการทำเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนได้ดียิ่งขึ้น

๕. เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้และความสามารถในการค้นคว้า ใ้ตอบหรืออภิปรายธรรมได้อย่างกว้างขวางแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

๖. เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้เป็นกำลังสำคัญในการจรรโลงพระพุทธศาสนา และเป็นศาสนทายาท ที่เหมาะแก่กาลสมัย

๗. เพื่อความเจริญก้าวหน้าและคงอยู่ตลอดกาลนาน ของพระพุทธศาสนา การบริหารสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัยนี้ ดำเนินการภายใต้การอำนวยความสะดวกของคณะกรรมการคณะหนึ่ง เรียกว่า กรรมการสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย ซึ่งได้รับแต่งตั้งจากนายกรัฐมนตรีมหาจุฬาราชวิทยาลัย คือ สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระสังฆราชในขณะนั้น กรรมการสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัยชุดแรก ประกอบด้วย ประธาน กรรมการ และเลขาธิการฝ่ายบรรพชิต ๑๑ รูป ฝ่ายฆราวาส ๕ ท่าน กรรมการชุดนี้ก็มีมติเลือก พระวีริศคุณญาณ (สุชีโว) เป็นเลขาธิการของสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัยในองค์แรก

นอกจากนี้ คณะกรรมการสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย ได้ตราระเบียบขึ้นฉบับหนึ่ง เรียกว่า "ระเบียบสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๘๕" สำหรับใช้เป็นหลักในการบริหาร ซึ่งตามระเบียบสภาการศึกษาของมหาจุฬาราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๔๘๕ ได้กำหนดไว้ว่า

๕. ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรสภาการศึกษาจะได้รับปริญญาบัตรเทียบเท่าปริญญาทางศาสนาของต่างประเทศ ดังนี้

- ก. ปริญญาตรี ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศ.บ.) มีหลักสูตร ๔ ปี ๓ ปี เทียบเท่าปริญญา Bachelor
- ข. ปริญญาโท ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศ.ม.) มีหลักสูตร ๓ ปี เทียบเท่าปริญญา Master

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๕.

๒ มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ประวัติมหาจุฬาราชวิทยาลัย, หน้า ๒๒๖ - ๒๒๗

ค. ปริญญาเอก ศาสตราจารย์กิตติมศักดิ์(ส.ค.) มีหลักสูตร ๒ ปี เทียบเท่า
ปริญญา Doctor (หมายถึง Ph.d ในปัจจุบัน)

๖. ผู้ที่จะรับปริญญาตรีจะต้องได้รับการอบรมทางจิตศึกษา และปัญญาศึกษาเป็น
พิเศษ ในระยะเวลาอันสมควร และมีการปฏิบัติ เช่น แสดงปาฐกถา แสดงการสอน
ผู้อื่นตามหัวข้อและระยะเวลาที่สภาการศึกษาจะได้ออกกำหนดขึ้น และต้องสอบ
เปรียญธรรม ๕ ไคแล้ว

๗. ผู้ที่จะรับปริญญาโท ต้องแต่งหนังสืออุทิศให้แก่มิตรินพระพุทธรักษา
อย่างน้อยที่สุด ๑ เรื่อง เป็นภาษาไทยไม่น้อยกว่า ๓๐ หน้า ภาวะการแปล
พร้อมทั้งคำแปลเป็นภาษาอังกฤษ และต้องสอบเปรียญธรรม ๖ ไคแล้ว

๘. ผู้ที่จะรับปริญญาเอก ต้องแต่งหนังสือซึ่งเป็นการศรัทธาทางพระพุทธศาสนา
โดยเฉพาะ หรือเทียบเคียงกับศาสนาอื่น แต่แสดงความเป็นผู้วางวางใจใน
คำรับคำร่ำที่มาจาก ๆ ประกอบด้วยการรู้จักใช้วิชาญาณ ๑ เรื่อง เป็นภาษา
ไทย ไม่น้อยกว่า ๓๐ หน้า ภาวะการแปล พร้อมทั้งคำแปลเป็นภาษาอังกฤษ
และต้องสอบเปรียญธรรม ๗ ไคแล้ว

๙. ส่วนการขยายการอบรมศึกษาด้านมาตรฐานเชิงกลางข้างต้น ให้อยู่ใน
ศูนย์กลางของคณะกรรมการสภาการศึกษา ที่จะจัดให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

๑๐. วิชาที่สอนในชั้นปริญญาตรี โท เอก แบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ
วิชาบังคับและวิชาประกอบ และในการสอบ

ก. วิชาบังคับ ต้องสอบได้ ๕๕ % ของแต่ละวิชาจึงจะสอบได้

ข. วิชาประกอบ, ยอมให้คิดคะแนนรวมเฉลี่ยได้คะแนนรวมในการสอบ
ครั้งหนึ่งต้องไม่ต่ำกว่า ๖๐ % จึงจะสอบได้

๑๑. ในชั้นปริญญาตรี

ก. วิชาบังคับ คือ

๑. ภาษาบาลีอย่างกว้างขวาง (รวมทั้งการอ่านเขียนอักษรพม่า สัน
โรมัน และขอม เป็นภาษาบาลี)

๒. ภาษาสันสกฤต

๓. ภาษาอังกฤษ

๔. วิชาครู (รวมทั้งจิตวิทยา)

๕. ปรัชญา

๖. ตรรกวิทยา

๓. ศาสนาต่าง ๆ
  ๔. ประวัติศาสตร์
  ๕. ภาษาและวรรณคดีไทย
- ข. วิชาประกอบ คือ
๑. วิทยาศาสตร์ ในส่วนที่ข้เปรียบเทียบกับพระพุทธศาสนา
  ๒. วิชาปกครองฝ่ายบรมพิชิต
  ๓. โบราณคดี
  ๔. สังคมวิทยา
  ๕. ความรอบตัว
๑๒. ในชั้นปริญญาโท
- ก. วิชาบังคับ คือ
๑. แนวการเผยแพรพระพุทธศาสนา
  ๒. ศาสนาเปรียบเทียบ
  ๓. ปรัชญาเปรียบเทียบ
  ๔. ภาษาสันสกฤต
  ๕. ภาษาอังกฤษ
  ๖. ภาษาจีน
  ๗. ภาษาฝรั่งเศส
- ข. วิชาประกอบ คือ
๑. ความรู้ฝ่ายมหายาน
  ๒. ประวัติศาสตร์ศาสนา
  ๓. ปุจฉาวิสัชนา ภาษาอังกฤษในปัญหาศาสนา
  ๔. พุทธปรัชญา
  ๕. วรรณคดีฝ่ายพระสุตฺร
  ๖. ความรอบตัว
๑๓. ในชั้นปริญญาเอก
- ก. วิชาบังคับ คือ
๑. การคณควาทางพระพุทธศาสนา
  ๒. การคณควาทางปรัชญา
  ๓. ภาษาสันสกฤต

๔. ภาษาอังกฤษ
๕. ภาษาจีน
๖. ภาษาฝรั่งเศส

ข. วิชาประกอบ คือ

๑. จิตตศึกษา และจิตวิทยาศึกษา
๒. แนวการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเปรียบเทียบกับศาสนาอื่น
๓. วิชากลุ่ไขปริศนาแห่งศาสนาอื่น
๔. วรรณคดีฝ่ายบาลีทั่วไป
๕. ความรอบตัว

๑๔. ประธานกรรมการสภาการศึกษา มีอำนาจประกาศแก้ไขเพิ่มเติมวิชา
ในชั้นปริญญาเหล่านี้ เพื่อให้เหมาะสมได้โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ
สภาการศึกษา

๑๕. เลขาธิการสภาการศึกษามีหน้าที่ส่ง รม และจำหน่ายบัญชีนักศึกษา

๑๖. ผู้สมัครเข้ารับการศึกษาคง

- ก. เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายบรรพชิตของมหาเถรสมาคม หรือ
- ข. เป็นภิกษุสามเณรที่มีเจตนาจะรับใช้พระพุทธศาสนา และต้อง
  ๑. มีวิทยฐานะทางศาสนาตั้งแต่ เบริญุธรรม ๔ นักระหมอก
หรือ เบริญุธรรม ๕ ขึ้นไป
  ๒. มีพื้นความรู้ภาษาอังกฤษอ่านออกเขียนได้

...

๒๕. โดยปกติให้หนึ่งให้การศึกษาสมัยหนึ่ง และให้ทำการสอบเมื่อสิ้น
สมัยการศึกษา

...

๓๑. การสอบมี ๓ อย่าง คือ ขุดสอบเขียน สอบปากเปล่า และสอบ
ภาคปฏิบัติ วิชาใดควรกำหนดการสอบก็อย่าง ใดเป็นไปตามขอ ๓๔

...

๓๕. ขอกำหนดทั้งปวงในการสอบ ให้เลขาธิการสภาการศึกษาผู้มีอำนาจ
กำหนดขึ้นได้โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสภาการศึกษา

มหาเถรสมาคม, แถลงการณ์กิจการของสภาการศึกษา มหาเถรสมาคม

ในระยะแรก สถานการศึกษามหาวิทยาลัย กังงูที่ศึกษาของมณฑล
มณฑลกุญราวิทหายับ หน้าวัดขวรนิเวศวิหาร ได้เปิดรับสมัครพระภิกษุสามเณร
เข้าศึกษาเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ ปรากฏว่า มี
พระภิกษุสามเณรสมัครเข้าศึกษาในสถานการศึกษา รุ่นแรกนี้ จำนวน ๓๕ รูป
และได้ทำพิธีเปิดเรียนเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๕
เวลา ๑๖.๓๐ นาฬิกา

การศึกษาของสถานการศึกษามหาวิทยาลัย กำหนดให้มี ๙ ชั้น
ชั้นละ ๑ ปี ชั้นบูรพศึกษา ๑ ปี ชั้นเตรียม ๑ - ๒ รวม ๒ ปี ชั้นมัธยมศึกษา
ปริญญาตรี ๔ ปี และอบรมพิเศษในภาควิชาการและการปฏิบัติอีก ๑ ปี รวมเป็น
๘ ปี จึงจบหลักสูตรบริบูรณ์

ปริญญาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่สำเร็จการศึกษาจากสถานการศึกษา
คือ ปริญญาตรีศาสนศาสตร์บัณฑิต ใช้อักษรย่อว่า ศ.บ. หรืออนุปริญญาศาสนศาสตร์
บัณฑิต ใช้อักษรย่อว่า อนุ ศ.บ. หรือประกาศนียบัตรแจ้วแคกรมี่ ดังนี้

- ก. ปริญญาตรี ผู้สำเร็จการศึกษาได้เปรียบชุกรม ๕ ประโยค
นักชุกรมเอกขึ้นไป จะได้รับปริญญาตรี
- ข. อนุปริญญา ผู้สำเร็จการศึกษา ได้เปรียบชุกรม ๕ ประโยค
นักชุกรมชั้นโท หรือได้เปรียบชุกรม ๔ ประโยค นักชุกรมเอก จะได้รับอนุปริญญา
- ค. ประกาศนียบัตร ผู้สำเร็จการศึกษาได้เปรียบชุกรม ๔ ประโยค
นักชุกรมชั้นโท หรือเปรียบชุกรม ๓ ประโยค นักชุกรมนั้นเอก หรือมากกว่านั้น
จะได้รับประกาศนียบัตร และผู้ที่ได้รับอนุปริญญาแล้ว ภายหลังสอบเปรียบ ๕ ได้
หรือได้เป็นพระคณาจารย์โทด้วย ทำการสอนในสถานการศึกษา ไม่น่ากว่า
๓ ปีด้วย ได้รับอนุมัติจากกรมการสถานการศึกษาฝ่าย

---

๑ เรืองเดียวกัน, หน้า ๒๘.

บรรพชิตด้วยผู้นั้นย่อมมีสิทธิ์จะได้รับปริญญาตรี เว้นการภายใน

สำหรับหลักเกณฑ์ในการจัดหลักสูตรของสภาการศึกษา ที่กว้างไว้กว้าง ๆ

ดังนี้ คือ

- ๑. ให้เหมาะแก่การจำเป็นและปริมาณที่จะรองรับ
- ๒. ให้เหมาะแก่ความเป็นศาสนทายาท ที่เหมาะแก่กาลสมัย
- ๓. ให้หลักสูตรเหมาะสมมีความรู้ความสามารถ ค้นคว้า เผยแผ่พระพุทธศาสนา และบำเพ็ญประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง
- ๔. ให้เหมาะแก่ภาวะของหลักสูตร

ฉะนั้นวิชาที่เรียนในหลักสูตรบางวิชา จึงเหมือนกับสถาบันการศึกษาทางโลก เช่น ประวัติศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ภาษาและวรรณคดีไทย เป็นต้น บางวิชาที่ไม่มีการเรียนในสถาบันทางโลก เช่น วิชาปกครองฝ่ายบรรพชิต เป็นต้น นอกจากนี้ ศึกษานิเทศก์ที่เข้าศึกษาในสภาการศึกษา ต้องเป็นเปรียญ ๔ ประโยค และนักธรรมชั้นเอกเป็นอย่างน้อย เพื่อให้ศึกษานิเทศก์ได้บรรพชาอุปสมบทอยู่ในพระศาสนาเป็นเวลานาน และมีความรู้ในพระธรรมวินัยพอสมควร

หลักสูตรของสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับการปรับปรุงแก้ไขตามความเหมาะสมมาเป็นลำดับ จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรกล่าวคือ การศึกษาชั้นบรรพชิตศึกษาและเตรียมปี ๑ - ๒ ไขหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก เพิ่มวิชาพิเศษที่สภาการศึกษา มังคละปีศึกษานิเทศก์ นักศึกษาทุกรูปต้องเรียน คือวิชาพระพุทธศาสนา ในระดับปริญญาตรี สำหรับหลักสูตรปริญญาศาสนศาสตร์บัณฑิต ของสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา พุทธศักราช ๒๕๑๔ มีจุดมุ่งหมายดังนี้

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๕ - ๒๗๖.

^๒ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติและหลักสูตร ของสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย พุทธศักราช ๒๕๑๔ (พระนคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๑ - ๖.

๑. เพื่อผลิตนักวิชาการทางศาสนาที่มีคุณวุฒิสูง มีคุณคติสูง มีความประพฤติดี เป็นศาสนทายาทที่ศึกษาพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อให้นักศึกษาได้ศึกษาวิชาการสมัยใหม่ อันไม่ขัดต่อสมมติและสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
๓. เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความรู้ความสามารถในการค้นคว้า วิจัย การชำระรักษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและนอกประเทศ
๔. เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความสามารถในการบำเพ็ญประโยชน์ แก่สังคม ประเทศชาติ และพระพุทธศาสนา เหนาะแก่การงานอื่น
๕. เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความสามารถในการสอน อบรม ฝึกอบรม ฝึกอบรม อบรม ฝึกอบรม อภิปรายวิชาการทางพระพุทธศาสนา และแนะแนวทางชีวิตที่ถูกต้อง
๖. เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความสามารถในการเป็นผู้ว่า และเป็นผู้แทนของพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี
๗. เพื่อให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความรู้และความสามารถเหมาะสมแก่การเป็นศาสนทายาท อันจะเป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

หลักสูตรปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิต แบ่งออกเป็น ๔ คณะ คือ

๑. คณะศิลปศาสตร์
๒. คณะศาสนาและปรัชญา
๓. คณะสังคมศาสตร์
๔. คณะศึกษาศาสตร์

ระยะเวลาการเรียนภาควิชาการ ๔ ปี หรือ ๘ ภาคการศึกษา และภาคปฏิบัติ ๑ ปี เมื่อจบหลักสูตรภาควิชาการแล้ว นักศึกษาทุกรูปเมื่อสอบผ่านแล้วจะต้องออกไปปฏิบัติศาสนกิจตามที่ใดกำหนดไว้เป็นระเบียบปฏิบัติ ดังนี้

๑. ปฏิบัติกรรมฐาน ณ สถานที่ และตามระยะเวลาซึ่งมหาวิทยาลัยกำหนดให้เป็นคราว ๆ ไป

๒. ปฏิบัติศาสนกิจ เป็นระยะเวลา ๑ ปี

๒.๑ ไปปฏิบัติศาสนกิจในทางจังหวัดตามคำสั่งของมหาวิทยาลัย หรือ

๒.๒ เป็นเจ้าหน้าที่หรือครูอาจารย์ ในสถานศึกษาที่มหาวิทยาลัยกำหนด

ให้ หรือ

๒.๓ ไปทำศาสนกิจอื่น ๆ ตามแต่มหาวิทยาลัยจะกำหนด หรือ

๒.๔ ปฏิบัติศาสนกิจในวัดของคน โดยเจ้าอาวาสแจ้งความจำนงต่อ

มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยอนุมัติ

นักศึกษาที่อยู่ในระหว่างการศึกษาศาสนาปฏิบัติ ตามที่ระบุไว้ในข้อ ๑ และ ๒ ต้องทำรายงานกิจการที่ได้ปฏิบัติเสนอมหาวิทยาลัยด้วย จึงจะถือว่าได้ปฏิบัติครบถ้วนตามกฎหมายและระเบียบของมหาวิทยาลัย

ในภาควิชาการต้องเรียนให้ได้จำนวนหน่วยกิตรวมทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่า ๑๔๔ หน่วยกิต และไม่เกิน ๑๕๐ หน่วยกิต ดังตาราง แสดงหน่วยกิตดังต่อไปนี้

ตารางแสดงแผนการเรียนของทุกคนะ

อันดับ	รายการ	จำนวนหน่วยกิต
๑	วิชาศาสนาบังคับ	๕๐
๒	วิชาพื้นฐานทั่วไป	๓๔
๓	วิชาเอก	๕๒/๔๔
๔	วิชาเลือกหรือวิชาโท	๘/๑๒
	รวม	๑๔๔/๑๕๐

หมายเหตุ จำนวนหน่วยกิต ๕๒/๔๔ ในวิชาเอก ๕๒ หมายถึงจำนวนหน่วยกิตของวิชาเอกทั่วไป ส่วน ๔๔ หมายถึงจำนวนหน่วยกิต เฉพาะของวิชาเอกการศึกษา ในคณะศึกษาศาสตร์ เท่านั้น

จำนวนหน่วยกิต ๘/๑๖ ในวิชาโท ๘ หมายถึงจำนวนหน่วยกิตของวิชาเลือก
สำหรับผู้เรียนวิชาเอก ๘๒ หน่วยกิต ส่วน ๑๖ หมายถึงจำนวนหน่วยกิตของวิชาโท
สำหรับผู้เรียนวิชาเอก การศึกษาในคณะอื่น ๆ เว้นคณะศึกษาศาสตร์ ไม่มีวิชาโท
มีวิชาเลือก ส่วนคณะศึกษาศาสตร์ มีแต่วิชาโท ไม่มีวิชาเลือก

แผนการเรียนของแต่ละคณะ

คณะศิลปศาสตร์ นักศึกษาต้องเรียนวิชาเอก ๑ วิชา จากวิชาข้างล่างนี้
โดยไม่ต้องเรียนวิชาโท และต้องเรียนวิชาเลือกที่กำหนดไว้หลายวิชาเอกนั้น ๆ

วิชาเอก

๑. ภาษาไทย	๕๐ หน่วยกิต
๒. ภาษาบาลีและสันสกฤต	๕๒ หน่วยกิต
๓. ภาษาอังกฤษ	๕๒ หน่วยกิต
๔. ภาษาฝรั่งเศส	๕๒ หน่วยกิต
๕. ภาษาศาสตร์	๕๒ หน่วยกิต

คณะศาสนาและปรัชญา

นักศึกษาคณะเรียนวิชาเอก ๑ วิชา จากวิชาข้างล่างนี้โดยไม่ต้องเรียน
วิชาโท และต้องเรียนวิชาเลือกที่กำหนดไว้หลายวิชาเอกนั้น

วิชาเอก

๑. พุทธศาสตร์	๕๒ หน่วยกิต
๒. ปรัชญา	๕๒ หน่วยกิต
๓. ศาสนาและปรัชญา	๕๒ หน่วยกิต
๔. ศาสนาเปรียบเทียบ	๕๒ หน่วยกิต

คณะสังคมศาสตร์

นักศึกษาคณะเรียนวิชาเอก ๑ วิชา จากวิชาข้างล่างนี้ โดยไม่ต้องเรียน
วิชาโท และต้องเรียนวิชาเลือกที่กำหนดไว้หลายวิชาเอกนั้น ๆ

๑. สังคมวิทยา	๕๒ หน่วยกิต
๒. จิตวิทยา	๕๒ หน่วยกิต
๓. ประวัติศาสตร์	๕๒ หน่วยกิต
๔. โบราณคดี	๕๒ หน่วยกิต

คณะศึกษาศาสตร์

นักศึกษา ต้องเรียนวิชาการศึกษาเป็นวิชาเอก และเรียนวิชาข้างเคียงนี้
เป็นวิชาโท ๑ วิชา โดยไม่ต้องเรียนวิชาเลือก

วิชาโท

๑. ภาษาไทย	๑๖ หน่วยกิต
๒. ภาษาอังกฤษ	๑๖ หน่วยกิต
๓. คณิตศาสตร์	๑๖ หน่วยกิต

แผนการศึกษาแต่ละปี

๑. แผนการเรียนสำหรับชั้นปีที่ ๑ ให้เรียนประมาณ ๓๖ หน่วยกิต โดยแบ่ง
เป็นภาคเรียนละประมาณ ๑๘ หน่วยกิต และให้ได้ประมาณรายวิชา ดังนี้

๑.๑ วิชาศาสนาบังคับ	ประมาณ	๑๓ หน่วยกิต
๑.๒ วิชาพื้นฐานทั่วไป	ประมาณ	๑๖ หน่วยกิต
๑.๓ วิชาเอก	ประมาณ	- หน่วยกิต
๑.๔ วิชาเลือกหรือวิชาโท	ประมาณ	- หน่วยกิต
	รวม	๓๓ หน่วยกิต

๒. แผนการเรียนสำหรับชั้นปีที่ ๒ ให้เรียนประมาณ ๓๖ หน่วยกิต โดยแบ่ง
เป็นภาคเรียนละ ๑๘ หน่วยกิต และให้ได้ประมาณรายวิชา ดังนี้

๒.๑ วิชาศาสนาบังคับ	ประมาณ	๑๘ หน่วยกิต
๒.๒ วิชาพื้นฐานทั่วไป	ประมาณ	๑๘ หน่วยกิต

๒.๓	วิชาเอก	ประมาณ	- หน่วยกิต
๒.๔	วิชาเลือกหรือวิชาโท	ประมาณ	- หน่วยกิต
		รวม	๓๖ หน่วยกิต

สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ และ ๒ จะเรียนรายวิชาเหมือนกันหมดทุกคณะ

๓. แผนการเรียนสำหรับชั้นปีที่ ๓ ให้เรียนประมาณ ๓๖ หน่วยกิต เป็นอย่างน้อย โดยแบ่งเป็นภาคเรียนละประมาณ ๑๘ หน่วยกิต และให้เลือกคณะ และเลือกวิชาเอก วิชาโท ตามความถนัดและความสนใจ ให้ได้ประมาณรายวิชาดังนี้

๓.๑	วิทยาศาสตร์บังคับ	ประมาณ	๗ หน่วยกิต
๓.๒	วิชาเอก	ประมาณ	๒๖ หน่วยกิต
๓.๓	วิชาเลือกหรือวิชาโท	ประมาณ	๔/๘ หน่วยกิต
		รวม	๓๗/๔๑ หน่วยกิต

๔. แผนการเรียนสำหรับชั้นปีที่ ๔ ให้เรียนประมาณ ๓๖ หน่วยกิต โดยแบ่งเป็นภาคเรียนละประมาณ ๑๘ หน่วยกิต และให้ได้ประมาณรายวิชา ดังนี้

๔.๑	วิทยาศาสตร์บังคับ	ประมาณ	๘ หน่วยกิต
๔.๒	วิชาเอก	ประมาณ	๒๖ หน่วยกิต
๔.๓	วิชาเลือก หรือวิชาโท	ประมาณ	๔/๘ หน่วยกิต
		รวม	๓๘/๔๒ หน่วยกิต

การบริหารของสภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นไปตามระเบียบสภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย คือ ประธานกรรมการสภาการศึกษา ควบคุมดูแลการบริหารทั่วไป เลขาธิการสภาการศึกษา เป็นผู้ควบคุมดูแลการบริหารภายใน ให้เป็นไปตามระเบียบและข้อบังคับของสภาการศึกษา โดยมีสำนักงานเลขาธิการเป็นกองบัญชาการ จัดแบ่งงานออกเป็นกองและแผนกต่าง ๆ

นับตั้งแต่ได้ประกาศใช้หลักสูตรฉบับ พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นต้นมา ได้มีการวิเคราะห์ ประเมินผล และได้มีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมหลักสูตรมาแล้วหลายครั้ง เพื่อให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาและวิทยาการต่าง ๆ จนกระทั่งถึงปี

พ.ศ. ๒๕๒๖ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ได้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อให้ทำการวิเคราะห์และปรับปรุงหลักสูตรขึ้นใหม่ โดยมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากเดิม คือมีระเบียบกำหนดไว้ว่า นักศึกษาทุกรายจะต้องสอบผ่านวิชาต่อไปนี้ จึงจะได้รับปริญญา

วิชาพระพุทธศาสนา

๑. ความรู้ในพระวินัยปิฎก
๒. ความรู้ในพระสุตตันตปิฎก
๓. ความรู้ในพระอภิธรรมปิฎก
๔. ความรู้ในศาสนพิธี การบริหาร และกฎหมายคณะสงฆ์
๕. ความรู้ศัพท์พระพุทธศาสนาเป็นภาษาอังกฤษ
๖. ความรู้ในการ เผยแผ่และโต้ตอบปัญหาทางศาสนา
๗. ความรู้ภาษาบาลี
๘. ความรู้ภาษาอังกฤษ ทั้งที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวิชาการทั่วไป
๙. การปฏิบัติกรรมฐาน ทั้งสมถะและวิปัสสนา

วิชาศาสนาเปรียบเทียบ

๑. ผู้ก่อตั้งศาสนา
๒. ศาสนาในอดีตและปัจจุบัน
๓. คำরাหรือคัมภีร์ศาสนา
๔. หลักคำสอนสำคัญของศาสนา
๕. ปรัชญาทั้งอภิปรัชญา (Metaphysics) และกฏวิทยา (Axiology)

ของศาสนา

มหาวิทยาลัย, หลักสูตรและระเบียบปริญญาศาสตร์บัณฑิต
 สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา
 (พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

- ๖. ประวัติความเป็นมาของศาสนานั้น ๆ
- ๗. สถานภาพในปัจจุบันของศาสนาที่ยังมีวิถิตอยู่
- ๘. สัญลักษณ์ของศาสนา
- ๙. ข้อเปรียบเทียบในแง่ต่าง ๆ

หลักสูตรใหม่มีการเปลี่ยนแปลงในวิชาพื้นฐานทั่วไปในชั้นปีที่ ๑ วิชาภาษาอังกฤษมีการแยกวิชาออกไปจากเดิมซึ่งมีเพียง ๒ วิชา คือ ภาษาอังกฤษเบื้องต้น ๑ และ ๒ ได้เปลี่ยนแปลงใหม่เป็น การอ่านเข้าใจภาษาอังกฤษ ๑ การฟังการพูดภาษาอังกฤษ ๑ การเขียนเรียงความภาษาอังกฤษ ๑ ภาษาอังกฤษบูรณาการ ๑ การอ่านเข้าใจภาษาอังกฤษ ๑ การฟังการพูดภาษาอังกฤษ ๒ การเขียนเรียงความภาษาอังกฤษ ๒ และภาษาอังกฤษบูรณาการ ๒ วิชาขั้นพื้นฐานเหล่านี้ไม่คิดหน่วยกิตแต่บังคับให้เรียน มีการเพิ่มวิชาโบราณคดีทั่วไป และการใช้ของสมุนไพร ๒ วิชา โดยเพิ่มหน่วยกิตวิชาพื้นฐานทั่วไปจากเดิม ๓๓ หน่วยกิต เพิ่มขึ้นเป็น ๓๗ หน่วยกิต มีกฎว่า วิชาศาสนาบังคับและวิชาพื้นฐานทั่วไปเรียนประมาณ ๓๓ หน่วยกิต

ในชั้นปีที่ ๒ ในวิชาพื้นฐานทั่วไป มีการเพิ่มวิชาภาษาอังกฤษบูรณาการ ๓ และภาษาอังกฤษบูรณาการ ๔ เป็นวิชาพื้นฐานทั่วไปที่ไม่คิดหน่วยกิต แต่บังคับให้นักเรียนต้องเรียน และมีการเพิ่มวิชาพุทธศิลป์ และการศึกษาเบื้องต้น หน่วยกิตที่เรียนก็เพิ่มขึ้นจากเดิม ๓๖ หน่วยกิต เป็น ๔๐ หน่วยกิต มีกฎว่าวิชาศาสนาบังคับและวิชาพื้นฐานทั่วไปเรียนประมาณ ๓๖ หน่วยกิต

ฉะนั้น วิชาศาสนาบังคับและวิชาพื้นฐานทั่วไปทั้งปีที่ ๑ และปีที่ ๒ ยังมีบังคับให้เรียนจำนวนหน่วยกิตเท่ากับหลักสูตรเก่าคือ ๓๓ หน่วยกิต และ ๓๖ หน่วยกิต ตามลำดับ เพียงแต่เพิ่มรายวิชาพื้นฐานทั่วไป ส่วนวิชาบังคับต้องเลือกเรียนแต่ไม่คิดหน่วยกิตให้ และให้นักศึกษามีอิสระเลือกวิชาพื้นฐานทั่วไปเรียนเพียง ๓๓ และ ๓๖ หน่วยกิต โดยมีวิชาให้เลือกเพิ่มขึ้นอีก ๒ วิชา ทั้ง ๒ ชั้น] คือ วิชาโบราณคดีทั่วไป และการใช้ของสมุนไพรในชั้นปีที่ ๑ และพุทธศิลป์กับการศึกษาเบื้องต้น ในชั้นปีที่ ๒ วิชาละ ๒ หน่วยกิต ทั้ง ๔ วิชาเท่านั้น

หลักสูตรปี ๒๕๑๘ ได้กำหนดไว้ในแผนการเรียนที่จะให้เปิดสอนวิชาโท
คณิตศาสตร์ ในคณะศึกษาศาสตร์ และวิชาเอกศาสนาและปรัชญา ในคณะศาสนาและ
ปรัชญา แต่ในเวลาต่อมาเมื่อมีได้มีการเปิดสอนวิชาดังกล่าวจริง ๆ ฉะนั้นในปี ๒๕๒๒
หลักสูตรใหม่จึงได้ตัดวิชาทั้งสองนี้ออกเสีย

นอกจากนี้ มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชาเอกประวัติศาสตร์ ในคณะสังคมศาสตร์
ในบางวิชา เช่น ประวัติศาสตร์ไทย ๓ (สมัยธนบุรี - ปัจจุบัน) ก็ศึกษาเฉพาะสมัย
ธนบุรี - รัชกาลที่ ๕ และประวัติศาสตร์ไทย ๔ (สัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับต่าง
ประเทศ) ก็เปลี่ยนแปลงเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ ๒ - ปัจจุบัน เป็นต้น
รวมทั้งยกเลิกบางวิชาในหลักสูตรการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์วิชาเอกฝรั่งเศส ส่วนวิชา
อื่น ๆ ยังคงเหมือนกับหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๑๘ ทุกประการ

การที่ผู้บริหารสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ได้ปรับปรุงเนื้อหาของ
หลักสูตร โดยการเพิ่มวิชาแบบสหวิชามากขึ้น เช่น วิชาภาษาอังกฤษ เป็นต้น
น่าจะเป็นเพราะต้องการให้มาตรฐานการศึกษาของสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย
ทัดเทียมกับมหาวิทยาลัยของรัฐ เพื่อให้รัฐบาลรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์

บทบาทของสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. บทบาทในฐานะเป็นสถาบันอุดมศึกษา

สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์
ซึ่งรับพระภิกษุสามเณรทั้งคณะธรรมยุตและมหานิกาย เข้าศึกษาโดยการจัดการศึกษา
ทั้งในระดับอุดมศึกษาและระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา นับตั้งแต่สภาการศึกษามหามกุฏ
ราชวิทยาลัยดำเนินการจัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๘ -
ปัจจุบัน มีพระภิกษุสามเณรสำเร็จการศึกษาระดับชั้นปริญญาตรีศาสนศาสตรบัณฑิต
ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๘ - ๒๕๒๔ รวมทั้งสิ้น ๒๑๘ รูป ตามสถิติดังนี้

វ. ក. ២៤៩៦	ចំនួន	៤ រូប
វ. ក. ២៤៩៧	ចំនួន	១០ រូប
វ. ក. ២៤៩៨	ចំនួន	៧ រូប
វ. ក. ២៤៩៩	ចំនួន	៥ រូប
វ. ក. ២៥០០	ចំនួន	៤ រូប
វ. ក. ២៥០១	ចំនួន	១៦ រូប
វ. ក. ២៥០២	ចំនួន	១១ រូប
វ. ក. ២៥០៣	ចំនួន	១៣ រូប
វ. ក. ២៥០៤	ចំនួន	៦ រូប
វ. ក. ២៥០៥	ចំនួន	២៣ រូប
វ. ក. ២៥០៦	ចំនួន	៤៥ រូប
វ. ក. ២៥០៧	ចំនួន	២៣ រូប
វ. ក. ២៥០៨	ចំនួន	៤ រូប
វ. ក. ២៥០៩	ចំនួន	១៤ រូប
វ. ក. ២៥១០	ចំនួន	២៤ រូប
វ. ក. ២៥១១	ចំនួន	២៦ រូប
វ. ក. ២៥១២	ចំនួន	៣២ រូប
វ. ក. ២៥១៣	ចំនួន	១៤ រូប
វ. ក. ២៥១៤	ចំនួន	១៧ រូប
វ. ក. ២៥១៥	ចំនួន	១៥ រូប
វ. ក. ២៥១៦	ចំនួន	២២ រូប
វ. ក. ២៥១៧	ចំនួន	៣២ រូប
វ. ក. ២៥១៨	ចំនួន	៤៥ រូប
វ. ក. ២៥១៩	ចំនួន	៣៣ រូប
វ. ក. ២៥២០	ចំនួន	២៣ រូប
វ. ក. ២៥២១	ចំនួន	២៤ រូប

พ.ศ. ๒๕๒๒	จำนวน	๓๘ รูป
พ.ศ. ๒๕๒๓	จำนวน	๓๘ รูป
พ.ศ. ๒๕๒๔	จำนวน	๒๑ รูป
	รวม	๑๐๕ รูป

ในจำนวนผู้สำเร็จการศึกษา จำนวน ๑๐๕ รูปนี้ มีผู้ออกไปศึกษาต่อชั้นปริญญาโท และเอก ในสถาบันการศึกษาต่างประเทศ ๒๕๔ รูป ดังรายการต่อไปนี้

ประเทศอินเดีย	๒๓๓๗ รูป
ประเทศสหรัฐอเมริกา	๔ รูป
ประเทศฟิลิปปินส์	๕ รูป
ประเทศเนเธอร์แลนด์	๑ รูป
ประเทศอังกฤษ	๑ รูป
ประเทศออสเตรเลีย	๑ รูป
ประเทศออสเตรเลีย	๑ รูป

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้สำเร็จการศึกษาจากสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย จะเดินทางไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอินเดีย เป็นจำนวนมาก โดยมีจำนวนถึง ๒๓๓๗ รูป หรือประมาณ ๓๘ % ของผู้สำเร็จการศึกษาทั้งหมด ๑๐๕ รูป และจำนวนผู้ไปศึกษาต่อยังต่างประเทศมีประมาณ ๔๑ % ของจำนวนนักศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัยทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าผู้สำเร็จการศึกษาต้องการที่จะศึกษาต่อในระดับปริญญาโทและเอก มีจำนวนเกือบครึ่งหนึ่ง คือ ๔๑ % ของนักศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัยทั้งหมด การที่นักศึกษาเหล่านี้ต้องเดินทางไปศึกษาต่อยังต่างประเทศเป็นจำนวนมาก เพราะประเทศไทยไม่ให้การ

๑ มตามจุฬาราชวิทยาลัย, อนุสรณ์ มจร. (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๒๒), หน้า ๑๔ - ๑๕. (พิมพ์เนื่องในการต้อนรับพระนักศึกษานิว รูปที่ ๓๓/๒๕๒๒).

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

รับรองปริญญาของผู้สำเร็จการศึกษาจากสภามหาวิทยาลัย ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาไม่สามารถเรียนต่อในระดับปริญญาโท และปริญญาเอกในประเทศไทย นอกจากนี้ ผู้สำเร็จการศึกษาเหล่านี้ถ้าลาสิกขาบทก็ไม่สามารถนำปริญญามัธยมศึกษาที่ได้รับไปสมัครงานโดยทั่ว ๆ ไปได้ นอกจากสำเร็จการศึกษามาจากต่างประเทศ ในระดับปริญญาโทหรือเอกจึงจะสามารถทำงานเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยหรือรับราชการในสถาบันต่าง ๆ ของทางราชการได้ ซึ่งปัญหานี้เป็นปัญหาเรื่องการรับรองสถานภาพของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่จะไกล่เกลี่ยในบพต่อไป

จากสถิติจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาจากสภาการศึกษาามหาวิทยาลัย นับตั้งแต่เริ่มดำเนินการจัดการศึกษาชั้นอุดมศึกษามาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ มีจำนวนเพียง ๒๑๘ รูปเท่านั้น เหตุที่ผลิตนักศึกษาได้น้อยเพราะมีปัญหาที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. ปัญหาในค่านงบประมาณ งบประมาณของสภาการศึกษาามหาวิทยาลัยส่วนใหญ่นำมาจากงบประมาณประจำของมหาวิทยาลัย จากผู้มีจิตศรัทธาบริจาค จากกำรจำหน่ายหนังสือและจากเงินอุปถัมภ์สภาการศึกษาของรัฐบาลซึ่งเพิ่งได้รับในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ นอกจากนี้ ยังได้รับความช่วยเหลือทางกำลังกกำลังใจทางวัตถุ คือ บริจาคเครื่องอุปกรณ์ในการเรียนและค่าลิขสิทธิ์หนังสือจากผู้มีจิตศรัทธา งบประมาณเหล่านี้จะไม่ค่อยเพียงพอกับรายจ่ายในแต่ละปี คู่ตัวอย่างจากสถิติต่อไปนี้

มหาวิทยาลัย, แถลงการณ์กิจการของสภาการศึกษาามหาวิทยาลัย
 ในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. ๒๔๘๕ - ๒๕๑๔, หน้า ๒๓, ๑๒๑, ๑๒๓, ๒๐๗, ๒๕๓.

พ.ศ.	รายรับ	รายจ่าย
๒๔๘๙	๘,๐๓๑.๕๐ บาท	๒,๓๐๙.๓๐ บาท
๒๔๙๐	๖,๑๒๑.๙๕ บาท	๑๙,๐๙๘.๐๐ บาท
๒๔๙๑	๑๖,๕๑๐.๙๙ บาท	๓๑,๑๙๗.๐๙ บาท
๒๔๙๒	๙๘,๐๙๘.๙๑ บาท	๘๕,๕๑๐.๒๓ บาท
๒๔๙๓	๑๕๒,๙๙๕.๒๓ บาท	๑๑๕,๘๕๖.๑๓ บาท
๒๔๙๔	๑๙๓,๙๐๕.๒๐ บาท	๑๙๓,๖๘๑.๓๙ บาท
๒๔๙๕	๑๙๐,๘๒๐.๒๓ บาท	๑๑๘,๙๕๕.๐๑ บาท
๒๔๙๖	๑๙๐,๐๓๗.๙๘ บาท	๑๓๒,๙๐๕.๖๕ บาท
๒๔๙๗	๑๙๑,๙๕๒.๙๕ บาท	๑๓๓,๑๘๐.๖๓ บาท
๒๔๙๘	๑๕๒,๒๖๒.๐๘ บาท	๑๙๐,๙๑๑.๙๘ บาท
๒๔๙๙	๑๕๒,๓๘๘.๑๘ บาท	๒๓๑,๑๕๖.๘๐ บาท
๒๕๐๐	๑๙๐,๙๐๖.๑๒ บาท	๒๐๖,๕๘๖.๙๕ บาท
๒๕๐๑	๓๒๐,๑๒๐.๕๑ บาท	๑๙๗,๒๓๐.๙๕ บาท *
๒๕๐๒	๓๙๒,๒๐๗.๓๑ บาท	๒๖๒,๘๙๙.๓๖ บาท
๒๕๐๓	๓๙๗,๙๒๙.๐๐ บาท	๓๙๖,๙๘๘.๑๒ บาท

จะเห็นได้ว่าภาพรวมงบประมาณที่สภาการศึกษากรมการศึกษาระดับมัธยมศึกษาได้รับไว้ เปรียบเทียบกับรายจ่ายในแต่ละปี แม้ในปี ๒๕๐๑ เป็นต้นมา รัฐบาลได้เพิ่มเงินอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดินอีกบ้าง แต่ก็ไม่พอกับค่าใช้จ่ายในการจัดการที่จำเป็นต้องมีเอง

*

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ รัฐบาลได้ให้ความสำคัญของการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของภูมิภาคและชนบท จึงได้เพิ่มการอุดหนุนอีกเป็นจำนวน ๒๐,๐๐๐.๐๐ บาท ซึ่งในปีละ ๘๐,๐๐๐.๐๐ บาท ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๒๖) รัฐบาลได้เพิ่มงบประมาณแก่สภาการศึกษาตามคุณลักษณะพิเศษ เป็นจำนวน ๑,๒๐๐,๐๐๐ บาท

การที่มีงบประมาณจำกัดเกินไป ทำให้ไม่สามารถขยายกิจการออกไปได้กว้างขวางนัก แต่ที่สามารถดำเนินงานต่อมาได้ก็เพราะศรัทธาจากประชาชน หรือจากมูลนิธิบางแห่ง เช่น มูลนิธิเอเซียและความเสียสละของผู้บริหารและครูอาจารย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ กิจการจึงได้ดำเนินงานมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ถ้าไม่มีศรัทธาในด้านงบประมาณแล้ว กิจการของสภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัยอาจจะดำเนินไปได้ดีกว่าที่เป็นอยู่เช่นนี้

๒. การไม่ได้รับการรับรองปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทำให้นักศึกษาชาตจุกมุ่งหมายในการเรียนในระดับอุดมศึกษา เพราะเห็นว่าเมื่อจบการศึกษาไปแล้ว ก็ไม่สามารถนำปริญญาบัตรที่ได้รับไปใช้ให้เป็นประโยชน์แต่อย่างใด เช่น เมื่อจะศึกษาต่อไปแล้วก็ไม่สามารถนำปริญญาบัตรนั้นไปศึกษาต่อในระดับปริญญาโท หรือเอก หรือไม่สามารถไปสมัครเข้าทำงานในสถาบันหรือองค์การต่าง ๆ ของรัฐบาลได้

๓. พระภิกษุสามเณรส่วนใหญ่มิมีฐานะอยู่ในต่างจังหวัดทั้งสิ้น ฉะนั้นเมื่อต้องการที่จะเข้ามาศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ต้องไปอาศัยตามวัดต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร แต่ไม่สามารถหาวัดสำหรับเป็นที่พักได้ เพราะวัดส่วนใหญ่นิในกรุงเทพมหานครก็มีจำนวนพระภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมากอยู่แล้ว จึงมีพระภิกษุสามเณรที่ต้องการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาน้อยลง

๒. บทบาทในการเผยแพร่ความรู้ในคานพระพุทธรศาสนาแก่ชาวต่างประเทศ

สภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัย ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางแห่งหนึ่งในการเผยแพร่พระพุทธรศาสนา ได้มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ทางคานศาสนาและส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงามของชาติดังต่อไปนี้

๒.๑ สภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่พระพุทธรศาสนาแก่ชาวต่างประเทศซึ่งมาเยี่ยมสภาการศึกษาามหามกุฏราชวิทยาลัยเพื่อได้ครูหลักของพระพุทธรศาสนา ผลที่คนไทยได้รับจากพระพุทธรศาสนาและการนำใจไปประกอบต่อประชาชนของภิกษุสามเณรไทย

๒.๒ จักีให้นักศึกษาแสดงพระธรรมเทศนาเป็นภาษาอังกฤษแก่ชาวต่างชาติ ซึ่งได้รับความนิยอย่างกว้างขวางทั้งจากชาวไทยและชาวต่างประเทศ ดังก็มีอาคารของ

ให้จัดขึ้นเสมอ

๒.๓ จัดให้นักศึกษาทำหน้าที่เป็นล่ามและแปลปาฐกถาแก่สภามหาวิทยาลัย
ที่มาติดต่อขอความร่วมมือ

๒.๔ ทำหน้าที่เป็นล่ามติดต่อกับชาวต่างประเทศประจำจัดนั้น ๆ

๒.๕ พิมพ์หนังสือธรรม หนังสืออุปสมบท หนังสือสวดมนต์ และหนังสือ
เรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เป็นภาษาอังกฤษออกเผยแพร่แก่ชาวต่างประเทศ

๓. ผลิตตำราและสิ่งพิมพ์เพื่อการเผยแพร่วรรสารพระพุทธศาสนา

สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัยได้จัดตั้งโรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัยขึ้น
เพื่อผลิตตำราและจัดพิมพ์หนังสือต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา เช่น ประวัติศาสตร์
พระพุทธศาสนาภาค ๑ พระพุทธศาสนานับแต่การสถาปนาจักรไทยภาคไทยและภาคอังกฤษ
แบบเรียนไวยากรณ์อังกฤษ ๑ - ๒ สวดมนต์แปลเป็นภาษาอังกฤษ พุทธศาสนสุภาษิต
เล่มสามแปลเป็นอังกฤษ และไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ เล่ม ๒

นอกจากนี้ สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัยยังได้จัดทำนิตยสารรวมเดือน
คือ ธรรมจักร ซึ่งเผยแพร่กิจกรรมและการดำเนินงานต่าง ๆ ของสภาการศึกษา
มหาจุฬาราชวิทยาลัย พร้อมทั้งเรื่องนารูนาศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและศีลธรรม

๔. การเผยแพร่วรรสารทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไป

๑. สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่เผยแพร่
พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนโดยเฉพาะ คือ กองเผยแผ่ ซึ่งเป็นกองหนึ่งในคณะกรรมการ
ของสำนักงานเลขาธิการ งานคานเผยแผ่ของกองเผยแผ่ อาจกล่าวได้โดยสรุปดังนี้

๑.๑ การเผยแผ่ทางเอกสาร ได้แก่ การส่งบทความออกอากาศ
ของวิทยุศึกษา หรือส่งบทความลงในหนังสือธรรมจักร พิมพ์หนังสือธรรม เพื่อแจกฟรี
แก่ประชาชน เป็นต้น

๑.๒ การเผยแผ่ทางวิทยุ ได้แก่ การบรรยายธรรม เล่าเรื่องพุทธประวัติ
ตอบปัญหาทางธรรม พูดเรื่องศาสนาในเรื่องต่าง ๆ หรือส่งนักศึกษาไปบรรยายธรรมใน

สถานที่ต่าง ๆ

๑.๓ การเผยแพร่ในงานด้านการศึกษา ปรากฏว่า ได้แก่การศึกษาใน
ต่าง ๆ มีการจัดการปรากฏ และสนทนาธรรม เป็นต้น

๒. สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย ได้จัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา
วันอาทิตย์ขึ้น เป็นแผนกหนึ่งของสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย

สาเหตุที่จัดตั้งศูนย์นี้ขึ้น เพราะทางการคณะสงฆ์โดยเฉพาะคณะผู้บริหาร
สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย ได้เล็งเห็นปัญหาในขณะนี้ว่า ประเทศไทยกำลัง
มีการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในหมู่เยาวชนทั้งทางศาสนสังคมและวัฒนธรรม เพราะ
วัฒนธรรมตะวันตกหลังไหลเข้ามาสู่ประเทศไทยทุกด้าน เช่น เพลง ภาพยนตร์
และเครื่องแต่งกายแปลก ๆ ทำให้กลุ่มเยาวชนเห็นคิเห็นชอบ มีการประพฤติเลิ่กยแบบ
และปฏิบัติตามแบบอย่างวัฒนธรรมต่างชาติ ทำให้วัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีงามของไทย
เสื่อมโทรมลง ฉะนั้นสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย จึงดำริจัดตั้งศูนย์ศึกษา
พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สำหรับเยาวชนขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ.
๒๕๐๔ โดยเปิดรับสมัครนักเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ ๕ ถึงชั้นอุดมศึกษา หรือ
ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแล้ว เข้ารับการศึกษามหาวิทยาลัยและภาษา
อังกฤษ ตลอดจนงานวัฒนธรรมเนืองประเทศไทย และยังมีนักเรียน นิสิต นักศึกษา ศิษย์
เข้าเรียนและอบรมปีละไม่ต่ำกว่า ๑,๕๐๐ คน หรือบางทีก็มากกว่านั้น ปรากฏว่า
ได้รับความสนใจจากนักเรียน นิสิต นักศึกษา อย่างกว้างขวาง ภายในเวลาไม่กี่ปี
ก็วิวัฒนาการไปในกรุงเทพมหานคร และในต่างจังหวัดทั่วทุกภาคเห็นความสำคัญแห่งการ
จัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาแก่เยาวชน จึงได้จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น
หลายแห่ง

มหาจุฬาราชวิทยาลัย, อนุสรณ์ครบรอบ ๒๐ ปี ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน
อาทิตย์ ม.มร. ๒๕๒๔, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓.

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งมีด้วยกัน ๕ ประการ คือ

๑. เพื่ออบรมสั่งสอนให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนา
๒. เพื่อปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม และวัจนธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจของเยาวชน
๓. เพื่อฝึกเยาวชนให้เป็นคนดี มีนิสัยขยันขันแข็ง มีการศึกษา มีความเคารพรัก มีความกตัญญูของคุณงามความดี ครูอาจารย์ และมีความยุติธรรมประจำใจ
๔. เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักรับผิดชอบต่อตัวเอง ต่อสาธารณสมบัติ ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน
๕. เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้หลักการดำเนินชีวิต ตามหลักธรรมในพุทธศาสนา และใช้ธรรมให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน
๖. เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีใจกว้างขวาง รู้จักการเสียสละและบำเพ็ญประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์
๗. เพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศแก่เยาวชน
๘. เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เห็นคุณค่าความสำคัญแห่งพระพุทธศาสนา และวัจนธรรมของชาติ
๙. เพื่อปลูกฝังและอบรมจิตใจของเยาวชนให้เป็นคนรักชาติ ศาสนา และองค์พระมหากษัตริย์

สถิตินักเรียน นิสิต นักศึกษา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สภาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตั้งแต่ปี ๒๕๐๘ - ๒๕๒๒ มีดังนี้

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓ - ๑๔.

^๒ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, อนุสรณ์ พอ. มจร., (กรุงเทพมหานคร: สักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๒๕. (พิมพ์เนื่องในการประกาศเกียรติคุณวัชรวิมล วันที่ ๒๑/๒๕๒๖).

ปีการศึกษา	นักเรียนชาย	นักเรียนหญิง	จำนวนเต็ม	หมายเหตุ
๒๕๐๔	๓๕๐	๔๓๐	๗๘๐	
๒๕๐๕	๑,๒๖๘	๑,๕๘๘	๒,๘๕๖	
๒๕๐๖	๗๒๐	๘๘๕	๑,๖๐๕	
๒๕๐๗	๕๐๒	๖๕๒	๑,๑๕๔	
๒๕๐๘	๒๕๕	๔๒๘	๖๘๓	
๒๕๐๙	๕๓๕	๕๘๗	๑,๑๒๒	
๒๕๑๐	๔๑๓	๗๒๐	๑,๑๓๓	
๒๕๑๑	๕๖๘	๖๙๔	๑,๒๖๒	
๒๕๑๒	๖๒๘	๘๒๔	๑,๔๕๒	
๒๕๑๓	๖๓๒	๘๕๓	๑,๔๘๕	
๒๕๑๔	๕๓๒	๖๘๒	๑,๒๑๔	
๒๕๑๕	๔๘๒	๕๕๕	๑,๐๓๗	
๒๕๑๖	๕๑๑	๗๑๘	๑,๒๒๙	
๒๕๑๗	๔๙๓	๗๐๒	๑,๑๙๕	
๒๕๑๘	๕๖๘	๖๐๘	๑,๑๗๖	
๒๕๑๙	๔๙๘	๕๖๐	๑,๐๕๘	
๒๕๒๐	๓๒๑	๔๓๒	๗๕๓	
๒๕๒๑	๔๔๕	๖๘๐	๑,๑๒๕	
๒๕๒๒	๔๙๐	๖๕๕	๑,๑๔๕	
๒๕๒๓	๓๗๗	๔๔๔	๘๒๑	
๒๕๒๔	๓๘๘	๔๗๐	๘๕๘	
๒๕๒๕	๒๘๘	๒๗๘	๕๖๖	
๒๕๒๖	๒๕๐	๓๓๘	๕๘๘	
รวม	๑๑,๒๗๒	๑๔,๘๑๘	๒๖,๐๙๐	จำนวนนักเรียน เพิ่มขึ้นหรือลดลง ขึ้นอยู่กับสภาพ ทางการศึกษา และวัดต่าง ๆ ได้เปิดโรงเรียน พุทธศาสนา วันอาทิตย์ขึ้น อีกหลายแห่ง

๓. การจัดตั้งแผนการศึกษาแม่ชี การศึกษาบาลีศึกษาสำหรับแม่ชี

สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นผู้ดำเนินการสอนและสอบเพื่อรับรองวิทยฐานะแม่ชี ต่อมาสภาการศึกษา ได้จัดการศึกษาสายสามัญศึกษาเพิ่มขึ้นเพื่อให้แม่ชีมีความรู้กว้างขวาง ทั้งในด้านภาษาบาลีและสามัญศึกษา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการศึกษาในปัจจุบัน แต่โดยยกเลิกการศึกษาสายสามัญเสีย ยังคงเหลืออยู่เฉพาะบาลีศึกษาเท่านั้น และให้ดำเนินการสอนดังนี้

สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ได้จัดชั้นเรียนและสอนตามหลักสูตร

ของคณะสงฆ์แผนกบาลีสยามหลวง คือ ชั้นประโยค บ.ศ. ๓ - ๔ - ๕ - ๖ - ๗ - ๘ - ๙ ที่แตกต่างไปจากของคณะสงฆ์คือไม่จัดแยกเป็นบาลี ประโยค ๑, ๒, ๓ แต่จะเริ่มตั้งแต่ประโยค บ.ศ. ๓ ขึ้นไป ส่วนการเปิดสอนแต่ละชั้นนั้นได้จัดชั้นเรียนตามที่มีผู้สมัครเรียนเท่านั้น

ผลที่ได้รับจากการจัดการศึกษาภาษาบาลีของแม่ชีคือ ทำให้แม่ชีทั้งหลายมีความรู้ภาษาบาลีกว้างขวางและสูงขึ้น และได้้นำความรู้ไปบำเพ็ญประโยชน์บางคนได้นำความรู้ที่ออกไปเผยแพร่แก่ประชาชนตามภูมิลำเนาต่าง ๆ ในรูปการศึกษาและงานสังคมสงเคราะห์ นับว่าได้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาในด้านการเผยแผ่บ้าง เป็นการดำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง

๔. การจัดตั้งแผนกพระธรรมวิทยากร จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดย

พระนักศึกษาระดับสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยซึ่งมีความต้องการที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไปอีก เพราะเดิมทีพระนักศึกษามักจะมิถำระในการศึกษาและศาสนกิจอย่างอื่น ก็ไม่ควรจะละเลยหน้าที่การเผยแผ่เพื่อประกาศพุทธธรรม เพื่อทำหน้าที่ของพระสงฆ์และเพื่อสร้างชื่อเสียงให้กับสถาบัน

มหาวิทยาลัย, ครงงานกิจการสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปีการศึกษา ๒๕๒๔," กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔, หน้า ๑๗, ๑๘. (อัครสำเนา).

วิธีทำเนียบการคือ

- ๑. มีการรับสมัครพระนักศึกษาเพื่อเป็นวิทยากร
- ๒. แจกความไปยังโรงเรียนต่าง ๆ และสถานศึกษาต่าง ๆ ที่ต้องการพระธรรมวิทยากร
- ๓. ส่งพระอุปัชฌาย์สมัครเป็นพระธรรมวิทยากร ไปอบรมศีลธรรม และวัจนธรรมอันดีงาม ตามสถานที่ต่าง ๆ ที่มีผู้ขอมา

แผนกพระธรรมวิทยากรนี้ ถือว่าเป็นกิจกรรมของนักศึกษาจัดขึ้นเอง สำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้นำเนียบการมา ไต่ถาม ทำการขอเช่าโรงเรียนต่าง ๆ และที่โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์และสภาการศึกษาตามกฎราชวิทยาลัย และไม่อบรมในเรือนจำต่าง ๆ เป็นต้น

๕. บทบาทในการปฏิบัติศาสนกิจในส่วนภูมิภาค

๕.๑ สภาการศึกษาตามกฎราชวิทยาลัย ได้จัดตั้งแผนกปฏิบัติ

ศาสนกิจของพระนักศึกษาซึ่งเป็นหน่วยงานสังกัดกองเผยแพร่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาตามกฎราชวิทยาลัย มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการที่พระนักศึกษามืออาชีพวิชาการแล้ว จะต้องออกไปอบรมกับฆราวาสอย่างน้อย ๑๕ วัน ตามที่ทางมหาวิทยาลัยมอบหมาย จากนั้นทางมหาวิทยาลัยจะส่งพระนักศึกษามาปฏิบัติศาสนกิจในส่วนภูมิภาค เป็นเวลา ๑ ปี จึงจะมีสิทธิรับปริญญา

การอบรมกับฆราวาสก่อให้เกิดประโยชน์คือ ทำให้พระนักศึกษาแต่ละรูปที่เคยได้รับการอบรม ได้นำเอาแบบอย่างอันดีงามไปเป็นแบบอย่างปฏิบัติในวัดของตน บางรูปเป็นอาจารย์สอนกับฆราวาสปฏิบัติศรัทธาเคร่งครัดทั้งเป็นการส่งเสริมการศึกษาของพระนักศึกษานิวบริกรรมตามหลักพระศาสนาอีกด้วย

---

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

๕.๒ ส่วนการปฏิบัติศาสนกิจในส่วนภูมิภาคนั้น กรมการศาสนาได้จัดตั้งโครงการพระจริยานิเทศก์ขึ้น คุณสมบัติของผู้เป็นจริยานิเทศก์คือ เป็นเปรียญ ๖ ประโยค หรือจบปริญญาศาสนศาสตร์บัณฑิต จากมหาวิทยาลัยสงฆ์ และต้องได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค

พระจริยานิเทศก์จะถูกส่งไปยังชนบทที่ขาดแคลนผู้ทรงคุณวุฒิและบุคคลากรในท้องถิ่นมีระยะเวลาทำงาน ๑ ปี จากนั้นจะต้องเขียนรายงานมายังกรมการศาสนา และมหาวิทยาลัยสงฆ์

นอกจากนี้ยังมีพระนักศึกษาที่ออกไปปฏิบัติศาสนกิจตามหลักสูตรของสภาการศึกษาหามกุฏฯ โดยมีได้เป็นพระจริยานิเทศก์อีกเป็นจำนวนมาก งานที่พระจริยานิเทศก์และพระนักศึกษาเหล่านี้ทำได้แก่ การสอนนักธรรมและปริยัติธรรมสายสามัญ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการแสดงพระธรรมเทศนา สอนและอบรมศีลธรรม วัชรธรรม ขนบประเพณีอันดีงามแก่ข้าราชการ ครู นักเรียน และประชาชน และให้การสังคมสังเคราะห์แก่ประชาชนในคานต่าง ๆ เป็นต้น

บทบาทของพระจริยานิเทศก์และพระนักศึกษา ในการปฏิบัติศาสนกิจในส่วนภูมิภาคนี้ ทำให้พระนักศึกษาได้รับประสบการณ์ในคานต่าง ๆ เป็นอย่างมาก เช่น ในคานการเทศนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และทำให้พระนักศึกษาได้ใช้ความรู้ ความสามารถที่ได้เล่าเรียนมาให้เป็นประโยชน์แก่สังคมยิ่งขึ้น

การจัดตั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การจัดตั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แบ่งได้เป็น ๒ สมัย คือ

๑. สมัยก่อนที่จะดำเนินการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์

(พ.ศ. ๒๔๓๔ - ๒๔๕๐)

๒. สมัยที่เริ่มดำเนินการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์ (พ.ศ. ๒๔๕๐

- ๒๕๒๖)

การวิจัย ๑๙๓.

๑. สมัยก่อนที่จะดำเนินการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์

(พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๕๐)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทำนุบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เจริญรุ่งเรือง จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งวิทยาลัยขึ้น เพื่อให้เป็นที่เล่าเรียนศึกษาพระไตรปิฎก และวิชาชั้นสูง โดยพระราชทานนามว่า "มหาธาตุวิทยาลัย" ซึ่งได้เปิดการเล่าเรียนมาตั้งแต่แต่วันที่ ๕ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๐๔ (พ.ศ. ๒๔๓๒) ต่อมาในปี ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๕) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะปรับปรุงมหาธาตุวิทยาลัย เพื่อให้คู่กับมหามกุฏราชวิทยาลัย และพระราชทานเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น "มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย" กระแสแห่งพระราชดำรินี้ปรากฏในพระราชหัตถเลขาฉบับหนึ่งว่า "... จะทำศาลาออกหนังสือพระ ให้เป็นคู่กับศาลาออกหนังสือทั่วคหกรรมนิเวศน์ ที่ให้ชื่อไว้ว่า มหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนธรรมยุติกนิเวศน์ ที่จะสร้างขึ้นสำหรับส่วนมหานิกายจะให้ชื่อว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ..."

พระราชปรารภเรื่องการปรับปรุงมหาธาตุวิทยาลัยขึ้นใหม่ เป็นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีมาก่อน ร.ศ. ๑๑๕ โดยที่สมเด็จพระวันรัต(พิศ) วัดมหาธาตุเมื่อครั้งเป็นพระธรรมเจดีย์ ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินการจัดตั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีความรู้สึกหนักใจที่จะรับพระบรมราชประสงค์จึงได้นำความเรื่องนี้ไปปรึกษา สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ถึงความปรากฏในลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสฉบับหนึ่งที่ได้รับบอกความหนักใจของสมเด็จพระวันรัต แก่เจ้าพระยามหาคหบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการในขณะนั้นว่า

พระราชหัตถเลขา ลงวันที่ ๒๒ กันยายน ร.ศ. ๑๑๕ ถึงหม่อมเจ้าประภากร พระราชปรารภเรื่องการจัดทำสังฆิกเสนาสน์ราชวิทยาลัย อ้างถึงใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ อนุสรณ์ ๒๕ พุทธศักราช (ธนบุรี; โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๐), หน้า ๒๕๗ - ๒๕๘.

ขอผูกแทนพระธรรมเจดีย์ว่า ... ให้เป็นผู้จัดการมหาวิทยาลัยนั้น ท่านเห็นว่า
จำเพาะท่านเป็นไปไม่ได้หรอก ท่านอธิบ้ายี่สิบเจ็ดขอแก่เหตุ ถิ่นเห็นด้วยแล้ว
ท่านประสงค์จะจัดการแกพวกกำลังก่อน อย่างเข้จะมีคิด ภายหลังตกลงกันว่า
การเล่าเรียนในวัดมหาธาตุที่เป็นส่วนของพระธรรมเจดีย์ จะรวมเรื่งถึงของ
มหาวิทยาลัย จะใช้แบบแผนและทุนบำรุงจำนวนเดียวกับมหาวิทยาลัย
วิทยาลัย^๑

การดำเนินการปรับปรุงการศึกษาของพระสงฆ์ในมหาธาตุวิทยาลัย ยังไม่ทัน
ได้เริ่มขึ้น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร โกลัน
พระชนม์ ในวันที่ ๔ เมษายน ร.ศ. ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๗) พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปรารภว่า ความพระราชประสงค์ เมื่อพระบรมวงศา
นางชั้นสูงสวรรคต จะต้องมีการทำพระเมรุขนาดใหญ่ เพื่อเป็นที่พระราชทานเพลิง
พระศพ ที่ทองสนามหลวง ทรงเห็นว่า การทำพระเมรุใหญ่อย่างแต่ก่อน เป็นการสิ้น
เปลืองพระราชทรัพย์ แต่ไม่ได้รับประโยชน์คุ้มค่า ทั้งยังเป็นภาระลำบากแก่ผู้คนที่ต้อง
เกณฑ์มาสร้างพระเมรุเป็นอันมาก เพราะทำใช้เพียงครั้งเดียวก็ต้องรื้อทิ้งไป จึงทรงมี
พระราชดำริว่า ในงานพระเมรุครั้งนี้จะทรงสร้างถาวรวัตถุขนาดใหญ่ เรียกว่า
"สิ่งสักเสนาสน์ราชวิทยาลัย" ขึ้นในวัดมหาธาตุสำหรับเป็นศาลาตั้งพระศพ เสร็จแล้วก็
ทรงพระราชอุทิศถวายถาวรวัตถุนี้แก่มหาธาตุวิทยาลัย เพื่อใช้เป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติ-
ธรรม และวิชาชั้นสูงของพระภิกษุสามเณร และพระราชทานนามใหม่ว่า "มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย" เพื่อจะได้เป็นอนุสรณ์เฉลิมพระเกียรติยศแก่พระองค์เองคู่กับ
"มหามกุฏราชวิทยาลัย"^๒

สาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระประสงค์ในการ
จัดตั้งจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขึ้น เพื่อใช้คู่กับมหามกุฏราชวิทยาลัยนั้น ทราบได้จาก

* หมายถึงพระคำริในเรียงการจัดการศึกษาในมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งกำลัง
ทรงพระคำริอยู่ในขณะนั้น

^๑ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัย, หน้า ๗๗.

^๒ "ประกาศพระราชปรารภในการกอบพระฤกษ์," ราชกิจจานุเบกษา,

ประกาศพระราชปราบกั ในการก่อกองพระฤกษ์สังฆิก เสนาสน์ราชวิทยาลัยเขตหลวง

ทรงพระราชดำริว่า จำเริญแต่ไคเสด็จ เสด็จด้วยบรรดาศักดิ์มโหฬารราชกิจเสกแล้ว
มา ไคทรงทบทวนพระบรมพุทธานุภาพนาฬหารรุง เรืองเจริญอันโดยลำดับ แต่
พระสัทธรรมมีในพระบรมพุทธานุภาพอันยอมมีเหตุปัจจัยอาศัยกันแลกัน ในคฤพระปริ
ยัติสัทธรรมเจริญแพร่หลายอยู่ พระปฏิเบตสัทธรรมจึงจะเจริญไพศาลไค เมื่อพระ
ปฏิเบตสัทธรรมมีไพศาลอยู่ พระปฏิเวธสัทธรรมจึงจะสมบูรณ์ไค พระปฏิษิตสัทธรรม
ยอมเป็นรากเหง้าแก่มูลแห่งพระศาสนาฯ จะดำรงอยู่และเจริญขึ้น ก็ด้วยพระ
ปริยัติสัทธรรม การที่จะบำรุงพระปริยัติสัทธรรมกันเป็นรากเหง้าของพระพุทธ
ศาสนาให้ไพศาลบริบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็ยอมอาศัยการบำรุงให้เจริญ และที่
เล่าเรียนให้สูงากยิ่งขึ้น การเล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรมมีแต่ไปอยู่ในเวลานั้น
ก็ไคไปรณุกูลา ให้จัดการบำรุงทั่วไคทุกพระอาราม แต่ยังไม่เห็นแก่
บริบูรณ์แท้แท้ เพราะเห็นแต่สถานที่เล่าเรียนในที่ตนจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ตั้งวิทยาลัยที่เล่าเรียนพระไตรปิฎก และวิชาชั้นสูงขึ้นไป ๒ สถาน ๆ ดังนี้ เป็น
ที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ไคตั้งไว้ที่วัดมหาธาตุ
พระอารามหลวง พระราชทานนามว่า มหามกุฏราชวิทยาลัย เขตเมือง
พระเกียรติยศสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
อีกสถานหนึ่ง เป็นที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ไคตั้งไว้ที่วัดมหาธาตุ
ราชวรณวิหาร พระอารามหลวงมีนามว่า มหาธาตุวิทยาลัย

ตามประกาศพระราชปราบกัดังกล่าวข้างต้น แลคงให้เห็นว่า ส่วนเหตุที่ทรงตั้ง
ทรงมีพระราชประสงค์ในการจัดตั้งจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขึ้น ในคฤกับมหามกุฏราชวิทยาลัย
นั้นเป็นเพราะ ทรงมีความเห็นว่า นับตั้งแต่พระองค์ไคเสด็จ เสด็จด้วยบรรดาศักดิ์ไคทรง
เห็นความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุ โดยไคทรงทะนุบำรุงการศึกษา
พระปริยัติธรรมทั่วทุกพระอาราม แต่ทรงเห็นว่ายังไม่เป็นการเพียงพอ เพราะเป็นการ
จัดการศึกษาในระดับขั้นเท่านั้น จึงทรงมีพระราชประสงค์ที่จะจัดตั้งวิทยาลัยสำหรับเป็น
สถานที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงขึ้นไป ๒ แห่ง คือ มหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อ

๑ ๔ เกี่ยวกัน, หน้า ๒๒๕ - ๒๒๖.

เป็นสถานศึกษาของพระภิกษุฝ่ายธรรมยุติกนิกายชั้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร และมหาธาตุวิทยาลัย เพื่อเป็นสถานศึกษาของพระภิกษุฝ่ายมหานิกายชั้น ที่วัดมหาธาตุราชวรวิหาร

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่ทรงประกาศพระราชปรารภนั้นออกมาแล้ว ก็มักจะมีการเข้าใจไขว่ไขว่ไม่ตรงตามพระราชประสงค์ในหมู่เจ้านาย และข้าราชการอยู่บ้าง ว่าทรงมีพระราชประสงค์จะให้ตั้งสิกเสนาสน์ราชวิทยาลัยเป็นกฎพระ หรือมองกันว่าทรงมีพระราชประสงค์จะให้ เป็นเกียรติยศหรืออุทิศส่วนกุศลให้แก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ฉะนั้น เมื่อทรงทราบจึงทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงหม่อมเจ้าประภากร รองอธิบดี กรมศึกษาธิการ ในขณะนั้น เพื่อแก้ไข เรื่องความเข้าใจผิดดังกล่าว ถึงพระราชหัตถเลขา ดังต่อไปนี้

คำที่ว่า เรื่องอุทิศกุศลลงในราชกิจจานุเบกษา "ตั้งสิกเสนาสน์ราชวิทยาลัย" นั้นแปลว่า กระไร ใครบอกว่าเป็นกฎพระกฎเจ้า ฐานจากไหน ... ให้เข้าใจไปแต่จะทำเมรุเผาศพไปเสียอยู่คนเดียว ขอให้เข้าใจอย่างใหม่ว่า เติมนั้นผู้ใดจะทำศาลาบอกหนังสือพระ ไว่คู่กันกับศาลาบอกหนังสือที่วัดบวรนิเวศน์ ที่ให้ข้อความทางกฎราชวิทยาลัยเป็นส่วนธรรมยุติกนิกาย ที่นั้จะสร้างขึ้นสำหรับส่วนมหานิกาย จะให้ชื่อว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ... ขอตั้งจะเข้าใจว่าสร้างขึ้นเพราะเหตุ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

การจัดการเล่าเรียนของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส และเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ได้รวมกันจัด "รูปจัดการเล่าเรียน" ทูลเกล้าถวายแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็มีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

สำเนาพระราชหัตถเลขา อ้างถึงใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ อนุสรณ์ ๒๕ พุทธศตวรรษ, หน้า ๒๕๗ - ๒๕๘.

"หลักสูตรการเล่าเรียนเหมือนกับมหาวิทยาลัย นักเรียนมี ๒ พวก คือ อยู่ประจำพวกหนึ่ง นักเรียนมาเรียนเป็นเวลาพวกหนึ่ง การสอบไล่ความรู้ใน พระปริยัติธรรมที่วิทยาลัยทุกปี เชิญกรรมการพิเศษมาเป็นผู้สอบไล่ วิธีสอบไล่ก็ขอเขียน"

๗
 แมว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะไ้ทรงสถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไว้ตั้งแต่วันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๕ แต่การดำเนินการจัดการศึกษาไม่เคยปฏิบัติกันอย่างจริงจัง ทั้งในด้านสถานที่และการสอนการเรียน จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๕๐ จึงได้มีการดำเนินการตามพระราชประสงค์อย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม ตลอดเวลาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๕๐ อันเป็นที่เริ่มมีการดำเนินการศึกษาในรูปมหาวิทยาลัยส่งมอบอย่างจริงจังจนถึงปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักมหาธาตุวิทยาลัยยังคงดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน แต่จะมีการเปลี่ยนนามจากมหาธาตุวิทยาลัย เป็นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ยังคงมีการใช้นามมหาธาตุวิทยาลัยอยู่ตามเดิม เหมือนเป็นสถาบันต่างหากอีกแห่งหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะพระเถระผู้รับผิดชอบการศึกษาในสังกัดวัดมหาธาตุในสมัยนั้น เห็นว่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ยังไม่สามารถจัดการศึกษาตามพระราชประสงค์ที่จะให้เป็นสถานที่เล่าเรียนวิชาชั้นสูง และพระไตรปิฎก ฉะนั้น จึงยังไม่ควรวิธนามมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรวิธนามมหาธาตุวิทยาลัยซึ่งเคยมีมาก่อน อีกประการหนึ่ง ตามพระราชปรารภที่ทรงสถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้น ทรงมีพระราชประสงค์ให้เป็นสถานศึกษาวิชาชั้นสูง สำหรับคณะสงฆ์ ฝ่ายมหานิกายทั้งหมด ไม่ได้เจาะจงไว้เพื่อวัดมหาธาตุ โดยเฉพาะ แต่การศึกษาพระปริยัติธรรมตามวัดมหาธาตุปัจจุบัน เป็นการศึกษาที่ให้แก่พระภิกษุสามเณรในวงแคบ คือในวัดมหาธาตุ แลจะมีพระภิกษุสามเณรจากต่างวัด

๑ มหาวิทยาลัย, ประวัติมหาวิทยาลัยฯ, หน้า ๕๐.

มาเรียนควย ก็มีใ้ถือเ็นส่วนที่สำคัญที่สุด พระเถระในวัดมหาธาตุสมัยนั้นเกาะ
พิจารณาเห็นความชอบนี้ควย จึงยังไม่ใ้ธนาม "มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย" ต่อมาเมื่อ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเริ่มค้ำเป็นกาการศึกษา เป็นมหาวิทยาลัยตามพระราชปรารภ
นั้นแล้ว มหาธาตุวิทยาลัยก็ยังคงค้ำเป็นกาสถานพระปริยัติธรรมตามแบบเดิมต่อไป

ฉะนั้น มหาธาตุวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งใ้โดยกำเนิด
เป็นสถานเดียวกัน ในปัจจุบันใ้กลายเป็น ๒ สถานัน ซึ่งแตกต่างกันในสาระสำคัญ
ของการค้ำเป็นงาน แต่ทว่ายังคงรักษาความสัมพันธ์ที่เคยมีต่อกันมาแต่อดีตยังส่นำเสมอ

๒. สมัยที่เริ่มค้ำเป็นกาการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์ (พ.ศ. ๒๔๕๐

- ๒๕๒๖)

ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทัตตมหาเถระ) อธิบดีสงฆ์
วัดมหาธาตุพร้อมควยพระเถระในวัดมหาธาตุอีกหลายรูป มีความเห็นรวมกันว่า
การศึกษาคานพระศาสนาของพระสงฆ์ยังล้าหลัง การศึกษาของประชาชนอยู่ใ้กมาก
ทำให้พระสงฆ์ก้าวไม่ทันการเปลี่ยนแปลงจึงคิดที่จะปรับปรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ใ้เสียใหม่
โดยใ้ค้ำนึ่งถึง พระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการ
สถาปนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้เป็นสถานศึกษาวิชาชั้นสูง ซึ่งค้ำว่า
วิชาชั้นสูงในที่นี้ ตามที่ปรากฏหลักฐานการใช้ในสมัยนั้น ตรงกับค้ำว่า อุดมศึกษา^๒
และที่ชัดเจนนึ่งกว่านั้นก็คือ มีระบุไว้ในโครงการการศึกษา พ.ศ. ๒๔๕๑ ภายว จะใ้ใ้
สถาปนาการศึกษา สภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็น
วิทยาลัยหนึ่ง ๆ อยู่ในรัศมีโกสินทรสากอวิทยาลัย ดังขอความคานหมายเหตุใ้ว่า

^๑ ชาญ โฟธิศิกา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ ในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๔๔ - ๔๕.

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕ - ๒๕๐๗,
หน้า ๑๗๑.

โคหวังใจไว้ว่า ในนิสสุวรรณาภิเชก ถ้าเป็นโคจะโครวมพหามกฎราชวิทยาลัย
เป็นส่วนวิทยาลัย สำหรับวินัยและศาสตร์ วิชาศาศวิทยาลัยสำหรับกฎหมาย
โรงเรียนแพทยากร เป็นวิทยาลัยสำหรับแพทย์และตั้งโรงเรียนเป็นวิทยาลัย
สำหรับวิทยา และมีหอสาถลวิทยาลัยขึ้นแห่งหนึ่ง รวรววิทยาลัยต่าง ๆ เหล่านี้
เขาเป็น รัตนโกสินทรสาถลวิทยาลัย

คำว่า "สาถลวิทยาลัย" ในที่นี้เข้าใจว่าจะหมายถึงมหาวิทยาลัย หรือ University
ในความหมายปัจจุบันนั่นเอง ฉะนั้น จึงมีครที่จะสนองพระราชปรารภนี้ให้บรรลุดสำเร็จ
ตามพระราชประสงค์ ประกอบกับรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นรัฐบาลใน
ขณะนั้นได้จัดร่างโครงการศึกษาศาสนาแผนใหม่และได้จัดร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย
พุทธศาสนาขึ้นแล้ว แต่ได้ถูกยับยั้งในคณะรัฐบาลชุดต่อมา ฉะนั้น พระพิมลธรรม
พร้อมด้วย พระเถรานุเถระ ในวงมหาธาตุจึงมีความเห็นว่า ควรจะปรับปรุงการ
ศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้เป็นสถานการศึกษาในระดับอุดมศึกษา
อย่างจริงจัง ดังนั้น พระพิมลธรรมจึงให้อาราธนาพระเถรานุเถรผู้ใหญ่ฝ่ายมณฑลภาค
๒ ในพระนคร - ชนมูรี มาประชุมเพื่อปรึกษาหารือ เมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๐^๒
มีพระเถระมาประชุมทั้งหมด ๕๗ รูป ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ที่จะร่วมกันดำเนินการ
ศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในฐานะเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย
ทั้งนี้โดยยึดหลักการและนโยบายที่จะให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาในระดับอุดม
ศึกษาทั้งในทางศาสนาและวิชาการทางโลกที่เหมาะสม

หลังจากที่ได้เตรียมการที่จะเปิดการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว
ก็ได้เปิดดำเนินการศึกษาในวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ โดยมีพระพิมลธรรม
(ช้อย ฐานัตตมหาเถระ) เป็นองค์ปฐมประธานายก^๓ ในระยะเริ่มต้นมหาจุฬาลงกรณ

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕ - ๒๕๐๗, หน้า ๑๒๐.

^๒ ชาย โพธิ์สีดา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย, หน้า ๔๕.

^๓ พระมหานพดล ฐานวฑฺฒโน, "วันสถาปนามหาจุฬาฯ," พุทธจักร

ราชวิทยาลัย ต้องประสบปัญหาหลายด้านคือ

๑. ปัญหาเรื่องสถานที่ เนื่องจากอาคารสังฆิกเสนาสน์ราชวิทยาลัย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะให้เป็นที่ตั้งศึกษาเล่าเรียนของ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ด้วยพระราชปรารภ ในการก่อสร้างสังฆิกเสนาสน์ราชวิทยาลัยนั้น ทางราชการได้ใช้เป็นที่ตั้งของหลุมศพแห่งชาติเสียตั้งนั้นเมื่อเปิดดำเนินการศึกษานั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ จึงได้ใช้อาคารโรงเรียนปริยัติธรรมของวัดมหาธาตุที่มีอยู่เดิมไปก่อน จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๗ จึงได้มีความพยายามที่จะสร้างอาคารเป็นเอกเทศของตน แต่อาคารนี้ ก่อสร้างสำเร็จประมาณ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ ปัญหาเรื่องสถานที่ก็ยังคงมีอยู่ ทั้งนี้ เพราะภิกษุสามเณรที่เข้ามาศึกษาในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นนักศึกษามากจากจังหวัดซึ่งมีปริมาณเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี จนเป็นที่ก่อให้เกิดการขยายส่วนการศึกษางานบางส่วนออกไปยังวัดอื่นที่มีสถานที่ และยินดีที่จะให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยใช้เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุได้ เช่น วัดพระเชตุพนฯ และวัดสระเกศ เป็นต้น

๒. ปัญหาเรื่องงบประมาณ เป็นปัญหาสำหรับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มาตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ในระยะแรกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้รับงบประมาณอุดหนุนจากรัฐบาลน้อยมาก คือ ๒-๓ ปีแรก ได้รับเงินอุดหนุนจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ปีละ ๒๐,๐๐๐ บาท และตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นต้นมา รัฐบาลได้เพิ่มทุนอุดหนุนให้อีกปีละ ๒๐,๐๐๐ บาท รวมเป็น ปีละ ๔๐,๐๐๐ บาท แต่เงินอุดหนุนที่มีผลต่อการใช้จ่ายมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงคงอาศัยกรรมการกองทุนอุดหนุนของมหาวิทยาลัย เป็นฝ่ายแสวงหาทุนจากผู้มีจิตศรัทธาบริจาคให้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้ขอขอยืมไปยังวัดต่าง ๆ ทำให้ได้งบประมาณมาดำเนินการเพิ่มขึ้นบ้าง ปัจจุบันนี้ แคว้นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะได้รับงบประมาณจากรัฐบาลเพิ่มขึ้นถึง ๑,๒๐๐,๐๐๐ บาท แต่

๑ นาย โปธิสิดา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ ในสังคมไทย, หน้า ๕๖.

๒ จำนง ทองประเสริฐ, "มหาจุฬา ในอดีต," วารสารเสียงธรรม

๑๘ (กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๑๔): ๑๐.

รายจ่ายสำหรับการศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๒ - ๒๕๒๓ นี้ ประมาณ ๓,๕๕๓,๓๑๘ บาท
ทางมหาวิทยาลัยสงครมราชวิทยาลัย ได้พยายามเสนอขอประมาณเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่
เห็นผลสำเร็จ ทำให้มหาวิทยาลัยต้องประสบกับความยากลำบากเรื่องงบประมาณมา
ตลอดเวลา และที่มหาวิทยาลัยสงครมราชวิทยาลัยสามารถดำรงอยู่ได้ ก็เพราะอาศัย
ความเสียสละของประชาชนที่หวังความเจริญของพระพุทธศาสนา และความเสียสละ
ของบรรดาพระเถระานุเถระ เจ้านาที่ ครูอาจารย์ ของมหาวิทยาลัย โดยมีให้เห็นแก่
ความเห็น้อยยากลำบาก

๓. ในระยะแรกก็อภัยเป็นรูปมหาวิทยาลัยแล้ว แต่มหาวิทยาลัยสงครม

ราชวิทยาลัย ก็ยังขาดความสามารถทางวิชาการและบริหาร เพราะขาดครูอาจารย์
ที่มีความรู้ ความสามารถ โดยเฉพาะฝ่ายบรรพชิต สอน โดยเฉพาะวิชาค่านิยมและธรรม
เพราะมีแต่มีความรู้เพียงแค่นั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้รอบรู้วิชาการฝ่ายคฤหัสถ์มาช่วย
นอกจากนี้ ในด้านการบริหารการศึกษามิว่าเป็นของใหม่สำหรับคณะสงฆ์ในสมัยนี้
เพราะเดิมการศึกษามิใช่เพียงการศึกษาระดับปริยัติธรรม คือ บัณฑิตและ
บาลีเท่านั้น การศึกษาวิชาการทางโลก โดยเฉพาะที่จัดในรูปมหาวิทยาลัย คณะสงฆ์
ยังไม่เคยถึงประสบการณ์มาก่อน ดังนั้นในระยะแรกที่เปิดดำเนินการจึงมี การบริหาร
จึงไม่ราบรื่นเท่าที่ควร ^๒

มีข้อสังเกตว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยสงครมราชวิทยาลัย
หรือสภาการศึกษาพระปริยัติธรรมราชวิทยาลัยก็ตาม มีลักษณะเป็นมหาวิทยาลัยแบบเสรี

^๑ มหาวิทยาลัยสงครมราชวิทยาลัย, "ประวัติและคองมหาวิทยาลัยสงครมราชวิทยาลัย,"
ดุริยพงษานุกรม: มหาวิทยาลัยสงครมราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๓. (ฉบับเก่า)

^๒ นายจำนงค์ ทองประเสริฐ, "มหาวิทยาลัย ในอดีต" วารสารเสียงธรรม
(กรกฎาคม - สิงหาคม): ๑ - ๕.

กล่าวคือ แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. ระดับมัธยมศึกษา มีโรงเรียนบาลีอบรมศึกษา รับพระภิกษุสามเณรเปรียญ เข้าเรียนวิชาสามัญ หลักสูตร ๒ ปี เทียบเท่ามัธยมศึกษา แล้วส่งเข้าเรียนที่ โรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา หลักสูตร ๒ ปี จึงจบชั้นมัธยมศึกษาที่ ๖ โรงเรียน บาลีสาธิตศึกษา หรือโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา รับพระภิกษุสามเณร ที่สำเร็จประณมปีที่ ๒ มีหลักสูตร ๒ ปี จากนั้นจึงเข้าเรียนต่อที่กรุงเทพฯ

๒. ระดับวิทยาลัย มีวิทยาลัยครูศาสนศึกษา หลักสูตร ๒ ปี รับนักศึกษา ที่สำเร็จจากโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาที่ ๖ หรือจากโรงเรียนบาลี เตรียมอุดมศึกษา

๓. ระดับอุดมศึกษา แบ่งเป็น ๔ คณะ คือ

- ๑. คณะพุทธศาสตร์
- ๒. คณะครุศาสตร์
- ๓. คณะมนุษยศาสตร์
- ๔. คณะสังคมศาสตร์

หลักสูตร ๔ ปี ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรโดยปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต

จะเห็นได้ว่าการศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีแผนรวมการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับอุดมศึกษาไว้ด้วยกัน ในสมัยที่ระบบการศึกษาแยกการศึกษาาระดับประถมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษาตอนปลาย การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายก็เป็นส่วนหนึ่งของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้วย เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะพระภิกษุสามเณรส่วนมากมีความรู้วิชาสามัญ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, "ประวัติของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,"

เพียงระดับประถมศึกษาปีที่ ๘ และมีความรู้ทางปริยัติธรรม คือ นักธรรมและบาลี
 อีกบางเท่านั้น การที่จะรับพระภิกษุสามเณรเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา ของมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัยโดยที่เดียว จะทำให้พระภิกษุสามเณรเหล่านั้นไม่สามารถศึกษาวิชา
 การต่าง ๆ ในระดับอุดมศึกษาได้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีวิธีการรับความรู้ที่ฐานของ
 พระภิกษุสามเณรเหล่านั้น โดยการเรียนชั้นมัธยมศึกษาเสียก่อน เพื่อเตรียมพระภิกษุ
 สามเณรเหล่านั้นให้พร้อมที่จะเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา สำหรับพระภิกษุสามเณรที่มี
 ความรู้วิชาสามัญไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมาแล้ว ก็สามารถสมัครเข้าเรียนใน
 ระดับอุดมศึกษาได้โดยตรง หรือมีความรู้ทางปริยัติธรรม ตามเกณฑ์ที่มหาวิทยาลัยตั้งไว้
 ก็สามารถเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้ แต่พระภิกษุสามเณรที่เรียนจบชั้นสูงสุดแล้ว
 มาต่อในระดับอุดมศึกษาเช่นนี้ มีจำนวนน้อย ส่วนใหญ่จะเริ่มตนเข้าศึกษาในระดับต่ำกว่า
 ระดับอุดมศึกษาจนทั้งสิ้น

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งคือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสภา
 มหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นสถาบันที่จัดการศึกษาทั้งในทางวิชาการตามสาขาวิชาและวิชาทาง
 โลกควบคู่กันไปในทุกระดับ ทุกสาขา กล่าวคือ ผู้ที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยจะต้องเป็นวิชา
 บาลีและศาสนาซึ่งเป็นวิชาบังคับมากกว่าที่บรรจุอยู่ในหลักสูตร ที่กระทรวงศึกษาธิการสำหรับ
 การศึกษาทั่วไป

หลักสูตรและแนวการศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช

๒๔๕๐

ที่และความรู้เบื้องต้นสำหรับพระภิกษุสามเณรที่จะเข้าศึกษาในมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัยนั้น ต้องเป็นเปรียญ นักธรรมชั้นเอก และสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา
 ความหลักสูตร ของกระทรวงศึกษาธิการ หรือเทียบเท่า ถ้าพระภิกษุสามเณรรูปใดที่ของการ

ศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ แต่ไม่มีความรู้เบื้องต้นตามที่กำหนดไว้ จะต้อง
เข้าโรงเรียนเพื่ออบรมพื้นฐานความรู้เบื้องต้นของมหาวิทยาลัยก่อน จนกว่าจะมีพื้นฐานความรู้
สมบูรณ์ตามที่กำหนดและสอบไล่ได้แล้ว ในระยะเวลาดังมีเพียงคณะเดียว คือ
คณะพุทธศาสตร์

หลักสูตรขั้นต้นรวมพื้นฐานความรู้ ได้แก่วิชาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ภาษาบาลี ตั้งแต่ประโยคเบรียอยุธยาธรรม ๓
๒. นักธรรมถึงขั้นเอก
๓. ภาษาไทย
๔. ภาษาอังกฤษ
๕. ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์
๖. วิทยาศาสตร์
๗. คณิตศาสตร์
๘. ศาสนพิธี

หมายเหตุ วิชาตั้งแต่ข้อ ๓ - ๗ เทียบเท่ากับมัธยมบริบูรณ์

หลักสูตรขั้นเตรียมอุดมศึกษา หลักสูตร ๒ ปี ได้แก่

๑. ภาษาบาลีไม่ต่ำกว่า ประโยคเบรียอยุธยาธรรม ๕ ประโยค
๒. ภาษาไทย
๓. ภาษาอังกฤษ (เทียบเท่าเตรียมอุดมศึกษาศาสตร์)
๔. ภาษาฝรั่งเศสเบื้องต้น
๕. ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์
๖. วิทยาศาสตร์
๗. คณิตศาสตร์
๘. ความับวิชา
๙. ลัทธิธรรมเนียง
๑๐. ศาสนพิธี

หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต หลักสูตร ๔ ปี ไล่แก

๑. ภาษามาลีไม่ต่ำกว่า ประโยคเบรียณธรรม ๖
๒. ภาษาไทย
๓. ภาษาอังกฤษ
๔. ภาษาฝรั่งเศส
๕. ภาษาสันสกฤต
๖. ประวัติศาสตร์ไทยและสากล
๗. การปกครองคณะสงฆ์
๘. ประวัติศาสตร์ศาสนา
๙. ประวัติการศึกษา
๑๐. ความรู้ทั่วไปทางปรัชญา
๑๑. สังคมวิทยา
๑๒. จิตวิทยา
๑๓. ภาวนาวิทยา
๑๔. ความรู้ทั่วไปทางกฎหมาย
๑๕. วิชาโบราณคดี
๑๖. วิชาเทศนา

วิชาเหล่านี้จะแยกสาขาคณะประเภทวิชา เพื่อให้บัณฑิตมีความรู้ความเข้าใจโดยเฉพาะสาขา ๆ ก็ได้ ซึ่งจะกำหนดเป็นโอกาสต่อไปตามหลักสูตรชั้นปริญญาโทและเอก

มหาวิทยาลัยนครราชสีมา, ระเบียบหลักสูตรและแนวทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยนครราชสีมา พุทธศักราช ๒๕๕๐ (ฉบับที่: โรงพิมพ์พระจุลจอมเกล้า, ๒๕๐๖), หน้า ๑๓

นับตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย
 ได้ปรับปรุงการสอนตามโครงการใหม่ โดยใช้แผนการศึกษาแบบ ๒ ภาคการศึกษา
 เช่นเดียวกับ วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เป็นส่วนมาก เหตุที่มีการปรับปรุง
 การศึกษาแผนใหม่นี้ เพราะมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัยเล็งเห็นถึงความจริงที่ว่า
 การศึกษาของนักศึกษาในขณะนั้นจำเป็นต้องรวมมูลฐานของขนบธรรมเนียมไทยเดิม เข้ากับ
 ความรู้ในวิชาการในสมัยนั้น เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น สำหรับ
 การเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัยนั้น นักศึกษาบางคนจะเข้าเรียนได้โดยไม่
 จำกัศอายุและนิกายแต่ผู้สมัครจะต้องสำเร็จการศึกษาชั้นเตรียมอุดมศึกษา (ม. ๔)
 และโตเบเรียนุ ๓ ประโยคแล้ว แต่สำหรับผู้สมัครได้รับประกาศนียบัตรมัธยมปีที่ ๒ และโต
 เบเรียนุ ๓ ประโยค จะต้องเข้าเรียนชั้นเตรียมพุทธศาสตร์ เป็นเวลา ๒ ปี เพื่อสอบป็นได้
 ชั้นเตรียมอุดมศึกษา (ม. ๓ และ ม. ๔) และต้องเรียนวิชาบาลี - ธรรม ในระหว่าง
 ๒ ปีนั้นด้วย และมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัยยังคงมีคณะเดียวคือ คณะพุทธศาสตร์
 และในการจัดกลุ่มมหาวิทยาลัยได้แบ่งเป็นคณะย่อย ๆ อีก ๓ คณะ คือ คณะการศึกษา
 วิชาบาลี-ธรรม คณะการศึกษาวิชาไม่จำกัศขอบเขตโดยเฉพาะ และคณะการศึกษาวิชา
 ภูมิวิทยา^๓

๑. คณะการศึกษาวิชาบาลี - ธรรม แบ่งเป็นสาขาต่าง ๆ ดังนี้ คือ
  - ๑.๑ สาขากฎหมายคณะสงฆ์ และการบริหารคณะสงฆ์
  - ๑.๒ สาขาธรรม
  - ๑.๓ สาขาการศึกษาธรรม
  - ๑.๔ สาขาภาษาบาลีและวรรณคดีบาลี

^๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ระเบียบการต่าง ๆ ๒๕๐๐ - ๑/๑๙๕๓ - ๕๔
 (สมบูรณ์: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๑), หน้า ๒.
^๒ เดิมเดียวกัน, หน้า ๒๒.

* คำว่าคณะนั้น เข้าใจว่าจะหมายถึง ภาควิชาในปัจจุบัน
^๓ เดิมเดียวกัน, หน้า ๑๗ - ๑๘.

๒. คณะกรรมการศึกษาวិชาการบัณฑิตไม่จำกัดขอบเขตโดยเฉพาะ แบ่งเป็น ๔ หมวด

คือ

๒.๑ หมวดวิทยาศาสตร์ แบ่งเป็น ๒ แผนก คือ

ก. แผนกมนุษยชาติ แบ่งเป็นสาขาต่าง ๆ ดังนี้

๑. สาขาจิตวิทยา
๒. สาขาสุขศาสตร์และอนามัย

ข. แผนกธรรมชาติ แบ่งเป็น ๕ สาขา คือ

๑. สาขาชีวศาสตร์
๒. สาขาโลกศาสตร์
๓. สาขาเคมี
๔. สาขาฟิสิกส์
๕. สาขาการาราศาสตร์

๒.๒ หมวดปรัชญา แบ่งเป็น ๓ แผนกคือ

ก. แผนกคณิตศาสตร์ มี ๑ สาขา คือ คณิตศาสตร์

ข. แผนกปรัชญา มี ๒ สาขา คือ

๑. สาขาปรัชญา
๒. สาขาศาสนา

ค. แผนกการศึกษาศาสตร์ มี ๑ สาขา คือ การศึกษาศาสตร์

๒.๓ หมวดวารสารศาสตร์ แบ่งเป็น ๓ แผนก คือ

ก. แผนกภาษาศาสตร์ มี ๑ สาขา คือ ภาษาศาสตร์

ข. แผนกปาฐกถา และวิทยุ มี ๒ สาขา คือ

๑. สาขาปาฐกถา
๒. สาขาวิทยุ

ก. แผนกหนังสือและพิมพ์ภัณฑ์ มี ๑ สาขา คือ สาขาวิชาหนังสือ

๒.๔ หมวดศิลปะและหัตถกรรม แบ่งเป็น ๒ แผนก คือ

ก. แผนกศิลปะและโบราณคดี มี ๑ สาขา คือ สาขาศิลปะและโบราณคดี

ข. แผนกศิลปะและหัตถกรรม มี ๑ สาขา คือ สาขาศิลปะและหัตถกรรม

๓. คณะการศึกษาวิชาครูศึกษา แบ่งเป็น ๔ หมวด คือ

๓.๑ หมวดยุโรปและเอเชีย มี ๒ แผนก คือ

ก. แผนกเอเชีย แบ่งเป็น ๗ สาขา คือ

๑. สาขาประเทศไทย

๒. สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๓. สาขาประเทศอินเดีย

๔. สาขาประเทศจีน

๕. สาขาประเทศญี่ปุ่น

๖. สาขาเอเชียกลาง

๗. สาขาเอเชียตะวันตก

ข. แผนกยุโรป มี ๓ สาขา คือ

๑. สาขายุโรปสมัยกลางถึงโบราณ

๒. สาขายุโรปสมัยกลาง

๓. สาขายุโรปสมัยปัจจุบัน

๓.๒ หมวดทวีปอเมริกา แบ่งเป็น ๒ แผนก คือ

ก. แผนกอเมริกาเหนือ มี ๒ สาขา คือ

๑. สาขาประเทศสหรัฐอเมริกา

๒. สาขาประเทศแคนาดา

ข. แผนกอเมริกากลางและใต้ มี ๒ สาขา คือ

- ๑. สาขาอเมริกากลาง
- ๒. สาขาอเมริกาใต้

๓.๓ หมวดทวีปแอฟริกา มี ๒ แผนก คือ

ก. แผนกประเทศอัฟริกา มี ๑ สาขา คือ สาขาคลาสสิกแอฟริกา

ข. แผนกแอฟริกา มี ๑ สาขา คือ สาขาแอฟริกา

๓.๔ หมวดออสเตรเลียและแปซิฟิก มี ๒ แผนก คือ

ก. แผนกออสเตรเลีย มี ๑ สาขา คือ สาขาออสเตรเลีย

ข. แผนกหมู่เกาะแปซิฟิก มี ๒ สาขา คือ

- ๑. สาขาประเทศอินโดนีเซีย
- ๒. สาขาหมู่เกาะแปซิฟิก

เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้เพิ่มคณะครูผู้สอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ
 ให้อบรมพระภิกษุสามเณรซึ่งมีความรู้ในวิชาการฝ่ายพระปริยัติมูลแล้ว ภาววิสัย
 มีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาการ และอบรมสั่งสอนประชาชนซึ่งจะมีส่วนช่วยให้
 พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ในกิจการเผยแผ่ศาสนายิ่งขึ้น และสามารถจัดดำเนินการบริหาร
 การศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ได้เปิดคณะเคหะ
 อาศน์ โดยมีวัตถุประสงค์ให้พระภิกษุมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
 ศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และภาษาโบราณคดีของอินเดีย
 ซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศไทย และจะได้นำความรู้ไปเป็นประโยชน์ในการดำรงและเผยแผ่
 พระพุทธศาสนาต่อไป ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ทางมหาวิทยาลัยได้เปลี่ยนชื่อคณะเป็น
 คณะมานุษยวิทยาและประวัติศาสตร์ โดยขยายขอบเขตวิชาการที่ศึกษาในคณะนี้ให้กว้างขวาง
 ขึ้น ครอบคลุมถึงวิชาประเภทมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะในส่วนที่
 เกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชน เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ปฏิบัติหน้าที่ของตน ให้เพ็ญ

ประโยชน์ในด้านสาธารณูปการ และเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง และในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้แยกคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เป็น ๒ คณะ คือ คณะมนุษยศาสตร์และคณะสังคมศาสตร์ ฉะนั้น มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในขณะนี้ จึงมี ๔ คณะ คือ คณะพุทธศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และ คณะสังคมศาสตร์

วัตถุประสงค์ของการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

การศึกษาระดับอุดมศึกษา แบ่งออกเป็น ๔ คณะ คือ คณะพุทธศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะมนุษยศาสตร์

๑. คณะพุทธศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาดังต่อไปนี้ คือ

๑.๑ ผลิตบัตติที่มีความชำนาญด้านภาษาบาลีสันสกฤต และสามารถ ใ้ภาษาทั้ง ๒ เป็นสื่อในการเรียนรู้ พุทธธรรมให้แก่ผู้อื่น

๑.๒ ผลิตบัตติที่สามารถในการเปรียบเทียบคุณค่าของคัมภีร์ ที่บันทึก เป็นภาษาบาลีและสันสกฤต ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พุทธธรรม

๑.๓ ผลิตบัตติที่สามารถในการสอนภาษาบาลี - สันสกฤตในโรงเรียน และสถาบันการศึกษาระดับสูง

๒. คณะครุศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ดังนี้

๒.๑ ผลิตบัตติที่มีความรู้ ความสามารถในการบริหารงานด้านการ ศึกษา

๒.๒ ผลิตบัตติที่มีความรู้ ความสามารถในการบริหารโรงเรียน ปฏิบัติธรรม

๒.๓ ผลิคนวัตกรรมที่เพิ่มความรู้อุทิศความสามารถในการบริหารการศึกษา เพื่อจัดการศึกษาคณะพระพุทธศาสนาควบคู่กับการศึกษาด้านสามัญ

๓. คณะมนุษยศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ดังนี้

๓.๑ ผลิคนวัตกรรมที่เพิ่มความรู้อุทิศในการเปรียบเทียบลักษณะภาษาต่าง ๆ ที่รวมเข้ามาเป็นภาษาไทยในัจจุบัน

๓.๒ ผลิคนวัตกรรมให้ชาวไทยในการเผยแพร่ธรรม์ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับกาลสมัยและบุคคล

๓.๓ ผลิคนวัตกรรมที่สามารถในการเปรียบเทียบวรรณคดีมาดีกับวรรณคดีไทย

๔. คณะสังคมศาสตร์ มีวัตถุประสงค์ดังนี้

๔.๑ ผลิคนวัตกรรมให้เข้าใจหลักการเปลี่ยนแปลงของสังคมเพื่อประโยชน์งานการเผยแพร่พุทธธรรม

๔.๒ ผลิคนวัตกรรมให้เข้าใจความสำคัญของการทางสังคมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์การประสานกลุ่มชน

๔.๓ ผลิคนวัตกรรมให้หลักพุทธธรรมในการอธิบายสถานการณ์ทางสังคมต่าง ๆ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย, "งบประมาณรายจ่ายประจำปีการศึกษา ๒๕๒๗ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์" (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๒ - ๓. (อัคราเนาว).

โครงสร้างหลักสูตรในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น ๒ หมวด คือ

๑. วิชาแกนพุทธศาสตร์ เป็นหลักสูตรบังคับสำหรับนิสิตทุกรูป มีจำนวนหน่วยกิตไม่ต่ำกว่า ๓๕ หน่วยกิต มีจุดมุ่งหมายให้นิสิตมีความรู้ในค่านิยมพระพุทธศาสนาตามเจตนารมณ์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์

๒. วิชาพื้นฐาน เป็นหลักสูตรบังคับสำหรับนิสิตทุกรูปจำนวนหน่วยกิตรวมไม่ต่ำกว่า ๔๑ หน่วยกิต (สำหรับคณะครุศาสตร์ ๓๑ หน่วยกิต) มีจุดมุ่งหมายให้นิสิตมีความรู้ในทุกสาขาวิชาที่เป็นพื้นฐานสำหรับการเรียนในระดับมหาวิทยาลัย

๓. วิชาอาชีพครู (เฉพาะครุศาสตร์) มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่ต่ำกว่า ๓๐ หน่วยกิต มีจุดมุ่งหมายให้นิสิตมีความรู้ ความสามารถในการอบรมสั่งสอน

๔. วิชาโท เป็นหลักสูตรค่านิยมพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ มุ่งให้นิสิตมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในระดับสูงสมกับเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ หลักสูตรนี้มีทั้งวิชาบังคับและเลือก มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่ต่ำกว่า ๑๕ หน่วยกิต

๕. วิชาเฉพาะสาขาหรือวิชาเอก เป็นหลักสูตรสำหรับนิสิตเลือกศึกษาตามความถนัดของตน มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่ต่ำกว่า ๕๐ หน่วยกิต (สำหรับครุศาสตร์ไม่ต่ำกว่า ๓๐ หน่วยกิต)

๖. วิชาเลือกเสรี เป็นวิชาที่นิสิตสามารถเลือกตามความถนัดและสนใจได้อย่างเสรี มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่ต่ำกว่า ๖ หน่วยกิต

นิสิตต้องศึกษาให้ครบทุกวิชาทั้งหมดทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่า ๑๕๐ หน่วยกิต

รายวิชาต่าง ๆ

๑. วิชาแกนพุทธศาสตร์ ๓๕ หน่วยกิต

ก. หมวดบาลี ๑๐ หน่วยกิต

๑. แต่งแปลบาลี ๑
๒. แต่งแปลบาลี ๒
๓. บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง ๑
๔. บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง ๒
๕. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีบาลี

ข. หมวดพุทธศาสนา ๒๕ หน่วยกิต

๑. พระสุตตันตปิฎก ๑
๒. พระสุตตันตปิฎก ๒
๓. พระวินัยปิฎก ๑
๔. พระวินัยปิฎก ๒
๕. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพระไตรปิฎก
๖. ธรรมภาคปฏิบัติ ๑
๗. ธรรมภาคปฏิบัติ ๒
๘. พระอภิธรรมปิฎก ๑
๙. พระอภิธรรมปิฎก ๒
๑๐. ธรรมภาคปฏิบัติ ๓
๑๑. ธรรมภาคปฏิบัติ ๔
๑๒. ธรรมประยุกต์
๑๓. พระไตรปิฎกวิจารณ์
๑๔. ธรรมภาคปฏิบัติ ๕
๑๕. ธรรมภาคปฏิบัติ ๖
๑๖. ธรรมภาคปฏิบัติ ๗

๒. รายวิชาพื้นฐาน

๒.๑ หลักสูตรบังคับ ๔๑ หน่วยกิต

ก. หมวดสังคมศาสตร์ ๑๐ หน่วยกิต

๑. รัฐศาสตร์เบื้องต้น
๒. สังคมวิทยาเบื้องต้น
๓. กฎหมายทั่วไป
๔. จิตวิทยาทั่วไป
๕. เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น

ข. หมวดมนุษยศาสตร์ ๒ หน่วยกิต

๑. ปรัชญาเบื้องต้น
๒. บรรณารักษศาสตร์เบื้องต้น
๓. วัฒนธรรมไทย
๔. ศาสนาทั่วไป
๕. ประวัติอารยธรรม
๖. ตรรกศาสตร์

ค. หมวดภาษา ๑๓ หน่วยกิต

๑. ภาษากับการสื่อสาร
๒. ภาษาอังกฤษ ๑
๓. ภาษาอังกฤษ ๒
๔. สันสกฤต ๑
๕. สันสกฤต ๒
๖. วาทการ

๗. ภาษาอังกฤษ ๓

๘. สันสกฤต ๓

ง. หมวดวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ๒ หน่วยกิต

๑. คณิตศาสตร์เบื้องต้น

๒. วิทยาศาสตร์ทั่วไป

๒.๒ รายวิชาเฉพาะคณะครุศาสตร์ รายวิชาพื้นฐาน ๓๑ หน่วยกิต

ก. หมวดสังคมศาสตร์ ๘ หน่วยกิต

๑. รัฐศาสตร์เบื้องต้น

๒. สังคมวิทยาเบื้องต้น

๓. กฎหมายทั่วไป

๔. เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น

ข. หมวดมนุษยศาสตร์ ๘ หน่วยกิต

๑. ปรัชญาเบื้องต้น

๒. วัฒนธรรมไทย

๓. ศิลปวิจัษ์

๔. ประวัติอารยธรรม

ค. หมวดภาษา เลือกไม่ต่ำกว่า ๘ หน่วยกิต บัณฑิตภาษาไทย

๔ หน่วยกิต และเลือกเรียนภาษาอังกฤษ หรือภาษาสันสกฤตอย่างใดอย่างหนึ่งอีก

๕ หน่วยกิต

๑. ภาษากับการสื่อสาร

๒. อังกฤษ ๑

๓. อังกฤษ ๒

๔. สันสกฤต ๑

๕. สันสกฤต ๒

๖. วาทการ

๗. อังกฤษ ๓

๘. สันสกฤต ๓

ง. หมวดคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ๖ หน่วยกิต

๑. คณิตศาสตร์เบื้องต้น

๒. วิทยาศาสตร์ทั่วไป

๓. รายวิชาครู ไม่น่ากว่า ๓๐ หน่วยกิต

ก. วิชาบังคับ ๒๔ หน่วยกิต

๑. ประวัติการศึกษาไทย

๒. จรรยาบรรณครู

๓. หลักและวิชาการสอน

๔. การวัดผลและประเมินผลการศึกษา

๕. สื่อการสอนและเทคโนโลยีทางการศึกษา

๖. การฝึกสอนและการฝึกงาน

๗. การพัฒนาหลักสูตร

๘. หลักแนะแนวการศึกษา

๙. จิตวิทยาการศึกษา

๑๐. จิตวิทยาพัฒนาการเด็ก

๑๑. ปรัชญาการศึกษา

ข. วิชาเลือกไม่ต่ำกว่า ๒ หน่วยกิต

๑. พื้นฐานการศึกษาสำหรับครู
๒. หลักพลศึกษา
๓. ทฤษฎีการเรียนรู้
๔. การศึกษากับการพัฒนาชุมชน
๕. การมัธยมศึกษา
๖. การศึกษาเปรียบเทียบ
๗. การอำนวยความสะดวกการศึกษา

๔. รายวิชาโทพุทธศาสนา ๑๘ หน่วยกิต

ก. วิชาบังคับ ๑๒ หน่วยกิต

๑. ประวัติพุทธศาสนาเถรวาท
๒. การปกครองคณะสงฆ์ไทย
๓. เทศกาลและพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา
๔. แนวคิดและขบวนการใหม่ ๆ ทางศาสนาในประเทศไทย
๕. ประวัติพุทธศาสนาในประเทศไทย
๖. ศัพทพุทธศาสตร์

ข. วิชาเลือกเลือกไม่ต่ำกว่า ๒ หน่วยกิต

๑. พุทธศาสนากับการศึกษา
๒. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอักษรจารึกพระไตรปิฎก
๓. พุทธปรัชญา
๔. ชรรวมพลศึกษา
๕. ชากกศึกษา
๖. พุทธศาสนากับเศรษฐกิจ
๗. พุทธศิลปะ
๘. งานวิจัยทางพุทธศาสนาที่สำคัญในปัจจุบัน
๙. วรรณกรรมทางพุทธศาสนาของไทย

๕. รายวิชาเอก ตามภาควิชาต่าง ๆ รวม ๕๐ หน่วยกิต

๖. รายวิชาเลือกเสรี อีก ๖ หน่วยกิต

โครงสร้างหลักสูตร

๑. วิชาแกนพุทธศาสตร์	๓๕ หน่วยกิต
๒. วิชาพื้นฐาน	๔๑ หน่วยกิต
๓. วิชาเอก ไม่ต่ำกว่า	๕๐ หน่วยกิต
- เอกบังคับ	๒๐ หน่วยกิต
- เอกเลือก	๓๐ หน่วยกิต
๔. วิชาโท	๑๘ หน่วยกิต
๕. วิชาเลือกเสรี	๖ หน่วยกิต
รวมไม่ต่ำกว่า	๑๕๐ หน่วยกิต

นิสิตที่สำเร็จการศึกษาทุกรูปต้องปฏิบัติตามวิธีวัดสัมฤทธิ์ผลเป็นเวลา ๑๕ วัน
ติดต่อกัน จากนั้นจะต้องปฏิบัติตามที่มหาวิทยาลัยมอบหมาย เป็นเวลา ๑ ปี
จึงจะมีสิทธิรับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต

บทบาทของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทบาทในฐานะเป็นสถานอุดมศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็น
สถานการศึกษาของคณะสงฆ์ที่ให้การศึกษาทั้งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษา

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, "โครงสร้างหลักสูตรปริญญาตรีมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย," (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑ - ๕.
(อัครสำเนา).

คอนปลาย รัศมีวิทยาลัยครูศาสนศึกษา และรัศมีปริญญาตรี นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นต้นมา มีผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรี เป็นพุทธศาสนิกชนติดต่อกันเรื่อยมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ มาจนบัดนี้ รวม ๒๕ รุ่น เป็นจำนวนพระภิกษุ ๑๐๗๖ รูป การที่ต้องใช้เวลาศึกษาถึง ๕ ปี จึงมีผู้สำเร็จชั้นปริญญาตรีนั้น เพราะจำเป็นต้องสร้างพื้นฐานการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ซึ่งเกือบทั้งหมดมีความรู้สามัญเพียงชั้นประถมศึกษาแล้ว เขามารับพรหมชาอุปสมบทศึกษาธรรมวินัย และภาษาบาลีไม่มีหลักสูตรวิชาสามัญ รวมอยู่ด้วย ทางมหาวิทยาลัยจึงต้องตั้งโรงเรียนพิเศษขึ้น ให้การศึกษาวิชาสามัญแก่พระภิกษุสามเณร เปรียบจนมีความรู้ ในระดับมัธยมบริบูรณ์ แล้วจึงเข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่า ๔ ปี ในโอกาสเดียวกันนี้เอง ทางมหาวิทยาลัยได้จัดตั้งโรงเรียนมัธยมสำหรับพระภิกษุสามเณรขึ้นเป็นพิเศษ เรียกว่า โรงเรียนบาลีมัธยม โดยส่งนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาที่สมัครใจบรรพชาอุปสมบทให้เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาโดยมีหลักสูตรธรรมวินัย ภาษาบาลีและสันสกฤต บรรจุเข้าแทนหลักสูตรวิชาสามัญบางอย่างที่พระภิกษุสามเณรไม่ควรรเรียน และโรงเรียนบาลีมัธยมนี้ ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ปรับปรุงให้เหมาะสมขึ้น โดยได้ประกาศเป็นหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เรียกว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๔ เวลานี้มีโรงเรียนประเภทนี้อยู่ทั่วประเทศประมาณ ๒๐๐ แห่ง เฉพาะที่เป็นสาขาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มี ๕ แห่ง และที่อยู่ใกล้เคียงอีก ๓๐ แห่ง

พระภิกษุสามเณรที่จะเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะต้องสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมบริบูรณ์จากโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา หรือได้เปรียญ ๓ ประโยคขึ้นไป แต่ต้องเข้าโรงเรียนอบรมวิชาสามัญอีก ๔ ปี ส่วนผู้ที่สำเร็จวิชาสามัญชั้นมัธยมบริบูรณ์จากโรงเรียนสามัญทั่วไป จะเข้าเรียนไม่ได้ เพราะไม่มีความรู้ภาษาบาลีสันสกฤต และธรรมวินัย มหาวิทยาลัยจึงมีความจำเป็นต้องจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมเพื่อเป็นพื้นฐานผลิตนักเรียนส่งเข้ามหาวิทยาลัย

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นต้นมา สถิติแสดงจำนวนพระพุทธ
ศาสตรบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษา และนักเรียนปี ๒๕๒๐ - ๒๕๒๖ ของมหาวิทยาลัยสงขลาราม
ราชวิทยาลัย ดังนี้

ปีการศึกษา	พระพุทธศาสตรบัณฑิต	ระดับปริญญาตรี	ระดับวิทยาลัยสงขลารามศึกษา	ระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย	ระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น
๒๔๕๐-๒๕๒๑	๓๕๓	-	-	-	-
๒๕๒๒	๓๒	๓๕๐	๓๑	๔๓๖	๖๕๐
๒๕๒๓	๖๑	๓๒๕	๑๑๑	๕๒๕	๓๓๘
๒๕๒๔	๘๔	๓๓๒	๑๓๔	๕๕๔	๖๖๔
๒๕๒๕	๑๐๓	๓๐๖	๑๘๕	๔๗๓	๗๒๐
๒๕๒๖	-	๓๗๘	๑๖๗	๔๖๓	๖๖๖
รวม	๑,๐๓๓	๑,๖๘๑	๖๖๘	๒,๕๕๑	๓,๔๓๘

๒. บทบาทในการเผยแพร่ความรู้ในทางวิชาการ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ทางศาสตร์ และส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ ก็จะได้เห็นได้จากบทบาทของมหาวิทยาลัย ดังต่อไปนี้

๒.๑ งานโครงการตรวจชำระและจัดพิมพ์พระไตรปิฎก

โครงการนี้ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี ๒๕๐๐ ในโอกาสครบรอบ ๒๕ พุทธศตวรรษ และเพื่อเป็นอนุสรณ์ในวาระสำคัญนี้ มหาวิทยาลัย ได้ตั้งคณะกรรมการดำเนินงานจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับ "มหาจุฬาเทปิฎก" ทำการตรวจชำระและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นใหม่ให้บริสุทธิ์ และมีความถูกต้องสมบูรณ์ และเป็นการเฉลิมพระเกียรติแด่สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัย

งานตรวจชำระพระไตรปิฎก เป็นงานที่ต้องอาศัยผู้ทรงคุณวุฒิในทาง พุทธศาสนาอย่างสูง และต้องอาศัยผู้แตกฉานในทางภาษาบาลี ภาษาพม่า และภาษา สิบสองกวย เพราะพระไตรปิฎกมีจำนวน ๔๕ เล่มนั้น บันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี ในการ ตรวจชำระจะต้องเปรียบเทียบฉบับอักษรไทยกับอักษรพม่าและสิบสอง เพื่อหาข้อที่แตกต่าง ไม่ลงรอยกันของข้อความ และเพื่อแก้ไขปรับปรุงส่วนที่บกพร่องให้สมบูรณ์ และเมื่อ ตรวจชำระเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงนำไปจัดพิมพ์ต่อไป ในจำนวนพระไตรปิฎกที่จัดพิมพ์ ๔๕ เล่มนั้น พิมพ์เล่มละ ๒,๕๐๐ ฉบับ รวมทั้งสิ้น ๑๑๒,๕๐๐ ฉบับ ค่าจัดพิมพ์ประมาณ เล่มละ ๗๐,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๘ ล้านบาท ค่าจัดพิมพ์เหล่านี้ได้จากการ บริจาคโดยทุนพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชมราชชนนี และทุนบริจาค ของประชาชนทั่วไปที่ร่วมทำบุญถวายจิตศรัทธา นอกจากนี้ยังมีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเพื่อเฉลิม พระเกียรติพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตอีกด้วย

๒.๒ การจัดพิมพ์ตำราและแบบเรียนภาษาบาลีและธรรมวินัย

เริ่มโครงการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยกองวิชาการของมหาจุฬาลงกรณ ได้ผลิตตำราเรียนและแบบเรียนวิชาภาษาบาลี ตามหลักสูตรวิชาแดงแปลบาลีและพระสูตร

ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีจำนวนทั้งหมด ๑๐ เล่ม เพื่อใช้ศึกษาทั้งในระดับ
ปริญญาและต่ำกว่าปริญญา ได้แก่

๑. วิจัยสุตตมธุรสา แห่งคัมภีร์บรรพตโศภิกา ขรรดกถาพุทธปาฐะใน
ชุตตมกนิถาย สำหรับวิชาบาลีสถิตินชั้นพุทธศาสตร์ปีที่ ๒ และวิทยาลัยครูศาสนศึกษา
ปีที่ ๒

๒. สุตตมธุรสา คณะพุทธศาสตร์ปีที่ ๑ ภาคคน

๓. สุตตมธุรสา คณะพุทธศาสตร์ปีที่ ๑ ภาคปลาย

๔. สุตตมธุรสา คณะพุทธศาสตร์ ปีที่ ๒

๕. สุตตมธุรสา วิทยาลัยครูศาสนศึกษา ปีที่ ๑

๖. สุตตมธุรสา วิทยาลัยครูศาสนศึกษา ปีที่ ๒

๗. สุตตมธุรสา บาลีเตรียมอุดมศึกษา ปีที่ ๑

๘. สุตตมธุรสา บาลีเตรียมอุดมศึกษา ปีที่ ๒

๙. สุตตมธุรสา บาลีอบรมศึกษา ปีที่ ๑

๑๐. สุตตมธุรสา บาลีอบรมศึกษา ปีที่ ๒

นอกจากนั้น ยังได้เรียบเรียงและจัดพิมพ์แบบเรียนวิชาฝ่ายพระปริยัติธรรม
ตามหลักสูตรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ
ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ดังนี้ คือ

๑. แบบเรียนภาษาบาลี วิชาไวยากรณ์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

๒. แบบเรียนภาษาบาลี วิชาอ่าน - พุท - เข็ญ - แต่ง - แปล
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕

๓. แบบเรียนหมกพระธรรมวินัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ แบบเรียนชุดนี้
จัดพิมพ์ตามลำดับจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ มีจำนวน ๒๔ เล่ม

๓. บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ก. ในประเทศ

๑. มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ได้จัดพิมพ์เพื่อเป็นการแถลงข่าว และกิจการภายในมหาวิทยาลัยและในวงการศาสนา พร้อมทั้งเพื่อประโยชน์แก่การศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและความรู้อื่นเป็นประโยชน์โดยทั่วไปคือ

๑.๑ พุทธจักร เป็นนิตยสารกึ่งวิชาการของพุทธศาสนาออกเป็น รายเดือนของมหาวิทยาลัย เริ่มผลิตขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา และเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นแหล่งกลางแสดงความคิดเห็นทางพุทธศาสนาของ ประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเผยแพร่วรรณกรรมพุทธศาสนาและ แดงกิจการของมหาวิทยาลัย ผลประโยชน์ที่ได้จากหนังสือนี้ใช้บำรุงการศึกษา ใน มหาวิทยาลัยโดยเฉพาะ

๑.๒ เสียงธรรม เป็นวารสารรายสองเดือนที่มหาวิทยาลัยมอบหมายให้ นิสิต นักศึกษา และนักเรียนจัดทำเพื่อประโยชน์ในการฝึกอบรม การปฏิบัติงาน จัดพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๐๐

๑.๓ เพื่อนใจ เป็นวารสารรายเดือนของโรงเรียนพุทธศาสนา วันอาทิตย์ จัดทำเพื่อให้เหมาะสำหรับเด็กและเยาวชน จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔

๑.๔ โพธิพจน เป็นวารสารของสมาคมนิสิตเก่ามหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๑๔

นอกจากนี้ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ยังได้จัดพิมพ์หนังสือ เกี่ยวกับพุทธศาสนา ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ออกมาเนืองๆ ในโอกาสต่าง ๆ จำนวนมิได้หลายเรื่อง

๒. โรงเรียนภาษาบาลีภาคพิเศษ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มี โครงการสอนภาษาบาลีแก่คนผู้สนใจ โครงการนี้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ รับนักศึกษาทั้งชายและหญิงไม่จำกัดวัย ผู้สนใจมาศึกษาส่วนใหญ่เป็นครู อาจารย์ทางภาษาไทย และนักศึกษาทางอักษรศาสตร์ มีการแบ่งหลักสูตรออกเป็น ๒ ชั้น คือ ชั้นต้นใช้เวลาศึกษา

๓ ปี และข้าปลายใช้เวลาดึกศึกษา ๔ ปี

๓. การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดเปิดสอนขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมจริยศึกษาการศึกษาพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีแก่เยาวชน ซึ่งได้รับความสนใจและสนับสนุนจากบุคคลากรและเยาวชนเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันโรงเรียนพุทธศาสนานานาชาติให้การศึกษาดังพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติแก่เยาวชน ทั้งหญิงและชายทุกระดับ โดยแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๔ ชั้นคือ ชั้นต้น วิทยาลัยมัธยมศึกษาตอนต้น ชั้นประถมต้น ชั้นกลางรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ชั้นปลายรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และชั้นสูงรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือสูงกว่านี้ สำหรับพระอาจารย์ที่สอนทั้งหมดเป็นพระอาจารย์และนักศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทั้งสิ้น ปัจจุบันนี้มีกว่า ๓๐๐ แห่ง ที่เป็นสาขาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยประมาณ ๑๐๕ แห่ง เฉพาะในกรุงเทพมหานคร ๑๒ แห่ง

๔. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไป มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดตั้งสำนักธรรมวิจิตรขึ้นเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ เดิมเป็นหน่วยงานระดับแผนก ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้ยกฐานะเป็นสำนักกิจกรรมผลงานของสำนักธรรมวิจิตรในปัจจุบันคือ การแสดงพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม อภิปรายธรรม ปกิณกรรมสมาธิภาวนา ในวันพระ วันเสาร์ วันอาทิตย์ และทุกวันในเทศกาลเข้าพรรษา มีผู้เข้าฟังประมาณครั้งละ ๒๐๐ - ๓๐๐ คน

๕. โครงการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน เพื่อเป็นการส่งเสริมจริยศึกษาและการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ได้เริ่มโครงการนี้ในวัดศิวโฆหาราม จังหวัดระนอง ร่วมกับพุทธสมาคม ต่อมาจัดทำโครงการที่วัดเบญจมบพิตร ได้ทำเอารูปแบบการบวชสามเณรภาคฤดูร้อนมาจัดทำที่วัดเบญจมบพิตร ปรากฏว่าได้ผลดี จึงมีผู้นิยมทำกันอย่างแพร่หลายออกไปในวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

แต่เดิมมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ไทพระนิสิต นักศึกษา และนักเรียน ทำหน้าที่ช่วยเป็นวิทยากรแก่สำนักต่าง ๆ ที่ทำการอบรม ต่อมาคณะกรรมการนิสิต ได้คิดที่จะจัดทำโครงการนี้เป็นงานหลัก คณะกรรมการนิสิต จึงได้เสนอโครงการนี้แก่มหาวิทยาลัย โดยตั้งชื่อว่า "โครงการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน" ซึ่งได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ มีสถิติข้อมูลพอสรุปได้ ดังนี้

ปี พ.ศ.	จำนวนหน่วย	พื้นที่จังหวัด	ผู้อบรม	ผู้รับการอบรม	ทุน
๒๕๒๓	๑๖	๑๔	๒๔๔	๓,๖๕๒	๗๓๗,๖๓๗
๒๕๒๔	๑๕	๑๕	๒๔๔	๓๔,๒๗๖	๑,๒๒๘,๗๕๐.๗๐
๒๕๒๕	๓๑	๒๔	๖๘๘	๓๑,๖๕๑	๑,๕๔๐,๒๑๒.๖๐
๒๕๒๖	๖๔	๓๓	๑,๒๕๕	๔๑,๐๔๘	๒,๗๖๕,๕๐๘.๕๐
รวม ๔ ปี	๑๒๖	๓๓	๒,๔๓๑	๑๐๐,๖๒๗	๖,๖๗๒,๑๔๘.๘๐

ในค่านทุนอุดหนุนโครงการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน ได้รับความอุดหนุนจากมูลนิธิธนาคารกรุงเทพตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นต้นมา ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๒๓	ได้รับทุนอุดหนุน	๑๐๐,๐๐๐ บาท
พ.ศ. ๒๕๒๔	ได้รับทุนอุดหนุน	๓๕๐,๐๐๐ บาท
พ.ศ. ๒๕๒๕	ได้รับทุนอุดหนุน	๗๒๐,๐๐๐ บาท
พ.ศ. ๒๕๒๖	ได้รับทุนอุดหนุน	๓๑๕,๐๐๐ บาท
	รวมทั้งสิ้น	๑,๐๘๕,๐๐๐ บาท

นอกจากนี้ยังได้รับทุนอุดหนุนจากราชการ พ่อค้า และประชาชนทั่วไปที่อยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ และในกรุงเทพฯ รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๕,๕๘๗,๑๔๘.๘๐ บาท

ผลของโครงการตั้งแต่เริ่มดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน พอสรุปได้ดังนี้

๑. ช่วยให้ความรู้แก่เยาวชนเข้าใจพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น
๒. มีผู้ศรัทธาเข้ามาบรรพชาในพระพุทธศาสนาและศึกษาจนได้เปรียญธรรมสูง ๆ เป็นศาสนทายาทสืบไป

๓. ช่วยให้ความรู้แก่ประชาชนให้เข้าใจการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น
พัฒนาหมู่บ้านของตน

๔. บังคับเยาวชนไม่ให้ทำความผิดในเวลากลางคืน เช่น การติดยาเสพติดให้โทษ เป็นต้น

๕. ปลุกฝังเยาวชนให้มีความรับผิดชอบในตัวเองอย่างใกล้ชิด

๖. ก่อให้เกิดความมั่นคงแก่สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

๖. งานพระธรรมทูตและพระธรรมจาริก งานพระธรรมทูตเริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ โดยที่เสนาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในขณะนั้น ได้รับอาราธนาจากกรมการศาสนา และได้รับมอบหมายจากทางคณะสงฆ์ให้เป็นหัวหน้าสายพระธรรมทูต จัดส่งพระนิสิตไปร่วมกับพระสงฆ์ในส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นพระธรรมทูตออกจาริกสั่งสอนธรรมและสังเคราะห์ประชาชน เป็นเวลาประมาณ ๔ - ๕ เดือน ในระยะฤดูร้อน ในชั้นต้น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยรับผิดชอบสายที่ ๑๐ ต่อมาเปลี่ยนเป็นสายที่ ๘ มีเขตจาริกใน ๗ จังหวัด ในภาคคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ และ ๑๖ คือ สมุทรสาคร ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี และนครศรีธรรมราช จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๕๑๖ คณะสงฆ์ได้เปลี่ยนแปลงนโยบาย ส่งการส่งพระธรรมทูตจากส่วนกลางให้พระธรรมทูตส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่แทน แต่มีหัวหน้าพระธรรมทูตคอยควบคุมอีกครั้งหนึ่ง ปัจจุบันมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนำโดย พระพรหมคุณาภรณ์ เป็นผู้รับผิดชอบงานพระธรรมทูตสายที่ ๘ โดยใช้มหาจุฬา เป็นสำนักงาน ทำหน้าที่คอยควบคุมดูแลและปฏิบัติตามผลการปฏิบัติงาน

ส่วนงานพระธรรมจาริก กรมประชาสงเคราะห์เป็นผู้ริเริ่มโครงการนี้ขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะให้การสงเคราะห์แก่ชาวเขาในประเทศไทย กรมประชาสงเคราะห์ได้ขอความอนุเคราะห์จากคณะสงฆ์ให้ส่งพระธรรมจาริกออกไปอบรมสั่งสอน และให้การสงเคราะห์แก่ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็ได้สนองงานส่วนนี้ โดยการส่งพระนักศึกษาระดับมัธยมออกไปปฏิบัติศาสนกิจในระหว่างปิดการศึกษาภาคฤดูร้อน ชาวเขาที่ได้รับการสงเคราะห์มีหลายเผ่า คือ แมก มูเซอ กะเหรี่ยง ลีซอ เยอ และอีก้อ ในจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ จังหวัดตาก แม่ฮ่องสอน พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ และน่าน

งานสำคัญของพระธรรมจาริก คือ การแนะนำสั่งสอนศีลธรรมและศาสนา
ภาษาไทย และให้การสงเคราะห์ในด้านความเป็นอยู่ ปรากฏว่าได้รับความสนใจจาก
ชาวเขาโดยการขอเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทในกรุงเทพฯ ที่วัดเบญจมบพิตร เป็น
จำนวนมาก เมื่อพระภิกษุชาวเขาเหล่านี้ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยพอสมควรแล้ว
ก็จะมีส่วนหนึ่งที่กลับไปปฏิบัติสำเนาของตน มีบางรูปที่สนใจเข้าศึกษาในโรงเรียนบาลีสาธิต
ศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ทางราชการเห็นว่า พระภิกษุสามเณรชาวเขาที่บรรพชา
อุปสมบท และที่ได้ศึกษาเล่าเรียนจนกระทั่งมีความรู้ความสามารถ และมีจำนวนมากพอ
ที่จะกลับไปปฏิบัติศาสนกิจในท้องถิ่นเดิมได้แล้ว จึงได้ลดจำนวนพระธรรมจาริกจากส่วนกลาง
คือมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยลงทุก ๆ ปีจนกระทั่งในปัจจุบัน ไม่มีความจำเป็นที่จะต้อง
ส่งพระธรรมจาริกออกไปจากส่วนกลางอีกต่อไป

ข. นอกประเทศ

พระภิกษุสามเณรที่เข้าศึกษาในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บางท่านก็เรียนจบ
ปริญญา บางท่านก็เรียนไม่จบ แต่ทุกท่านต่างก็เป็นกำลังสำคัญในการเผยแพรพระพุทธ
ศาสนาโดยเฉพาะในต่างประเทศ ได้แก่

๑. ประเทศอินเดีย ได้แก่ที่วัดไทยพุทธคยา, วัดไทยนาลันทา, ศูนย์ศึกษา
พุทธศาสนาวันอาทิตย์ ปูนาและออรังละบาค

๒. ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้แก่ที่วัดไทยดอสแอนเจลิส, วัดมงคลรัตนาราม
ซานฟรานซิสโก รัฐแคลิฟอร์เนีย, วัดมงคลรัตนาราม(๒) เมืองแทมปา รัฐฟลอริดา,
วัดพุทธวราราม, เกนเวอร์ รัฐโคโลราโด, วัดชัยมาราม ชิคาโก รัฐอิลลินอยส์,
วัดไทยวอชิงตัน, วัดวชิรธรรมประทีป นิวยอร์ก

๓. ประเทศเนเธอร์แลนด์ ได้แก่วัดไทยเนเธอร์แลนด์

๔. ประเทศมาเลเซีย ได้แก่วัดเวศวันวิหาร

๕. ประเทศสิงคโปร์ ได้แก่ วัดอนันต์เมตตาราม

๖. ประเทศอังกฤษ ได้แก้กติไทยพุทธประหีล

๔. บทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น

๑. โครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า พระสงฆ์ นอกจากจะเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนแล้ว ยังเป็นผู้นำของประชาชนอีกด้วย โดยเฉพาะในสังคมระดับหมู่บ้านอันเป็นส่วนสำคัญของไทย แม้ว่าในปัจจุบันนี้จะเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดดของสังคม ทำให้บทบาทในฐานะผู้นำของพระสงฆ์ลดลงไปทุกที ฉะนั้นพระสงฆ์ย่อมต้องปรับปรุงบทบาทของตนเองให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเป็นอยู่ขณะนี้

ในปัจจุบันนี้ เป็นที่ประจักษ์ว่า การพัฒนาประเทศเป็นนโยบายสำคัญ ที่ทางราชการกำลังเร่งรัดดำเนินการอยู่ และการที่จะทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จได้ก็จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย คณะสงฆ์ก็เป็นสถาบันหนึ่งที่ไ้บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือและส่งเสริมความเจริญของชาติ นิกิจการอันชอบด้วยพระธรรมวินัยตลอดมา ด้วยเหตุนี้มหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง ๒ แห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย จึงได้ร่วมมือกันก่อตั้ง โครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘

วัตถุประสงค์ของโครงการนี้ คือ

๑. เพื่อถวายความรู้ทางศาสนาและความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทแก่พระสงฆ์เพื่อให้มีฐานะเป็นที่พึ่งของประชาชนได้อย่างแท้จริง

๒. เพื่อให้พระสงฆ์มีส่วนช่วยพัฒนาชนบทให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

พระมหาชาย อากาศโร, "รู้จักกับโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น ใน ประมวลผลงานและบทความทางวิชาการ ๒๕๑๔ - ๒๕๑๕ ของโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัคพิมพ์ (กรุงเทพมหานคร: ศิวพร, ๒๕๑๖), หน้า ๑๐.

๓. เพื่อส่งเสริมสามัคคีธรรมในหมู่ประชาชนชาวไทย อันจะนำมาซึ่งความ
มั่นคงแก่ชาติและพระศาสนา

ในระยะแรกโครงการนี้มุ่งไปที่การพัฒนาชนบท ดังนั้นการดำเนินการอบรม
ทั้งหมดจึงเน้นหนักไปในการจัดหาความรู้ และประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์แก่การพัฒนา
สังคมในชนบท ในปัจจุบันโครงการกำลังเริ่มการอบรมพระสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์จะให้
บทบาทในสังคมเมือง นำเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนในสังคมเมืองได้

สำหรับผู้ได้รับการอบรม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

ประเภท ก. ได้แก่พระภิกษุที่จังหวัดต่าง ๆ คัดเลือกส่งเข้ามา ทั้งนี้โดยพิจารณา
คัดเลือกตามคุณสมบัติที่ทางโครงการกำหนดไว้ดังต่อไปนี้

๑. มีพรรษาไม่ต่ำกว่า ๕ แต่ไม่เกิน ๒๕ หรือมีอายุไม่เกิน ๕๐ ปี
๒. มีความรู้ไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษา หรือเป็นผู้รับนิคชอบกิจการคณะสงฆ์
ในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น เป็นพระสังฆาธิการ ตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง เป็นต้น
๓. มีความประพฤติดี มีความสนใจ และสนับสนุนการพัฒนาชนบท หรือ
๔. เป็นผู้ที่คณะกรรมการโครงการฯ พิจารณาเห็นสมควร

ประเภท ข. เป็นพระภิกษุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี จาก
มหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งต้องมีคุณสมบัติดังนี้

๑. มีพรรษาดังแต่ ๕ ขึ้นไป
๒. มีความประพฤติดี มีความสามารถ และหรือเคยแสดงผลงานที่ปรากฏ
มาแล้ว

๓. มีความยินดี และเต็มใจที่จะออกไปปฏิบัติศาสนกิจในท้องถิ่นชนบท

นับตั้งแต่เริ่มโครงการมาตั้งแต่ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๕

โครงการนี้ให้การอบรมพระภิกษุสามเณร รวมทุกประเภทเป็นจำนวน ๕๓๓ รูป สำนักงาน
โครงการอยู่ที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ราชวิทยาลัย พระภิกษุที่ผ่านการอบรมแล้วจะไปปฏิบัติงานอยู่
ในจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งประเภทของงาน ได้แก่

๑. งานพัฒนาที่เกี่ยวกับวัดโดยเฉพาะ ได้แก่ การสร้างและซ่อมแซม พระอุโบสถ การสร้างและซ่อมแซมกุฏิ สร้างและปฏิสังขรณ์ศาลาการเปรียญ และสร้างพระประธาน เป็นต้น

๒. งานพัฒนาที่เกี่ยวกับชาวบ้าน ได้แก่ สร้างและบูรณะซ่อมแซม ถนน สะพาน บ่อน้ำ สระน้ำ บอบาคาล ด้งเก็บน้ำฝน และประปา สำหรับหมู่บ้าน เป็นต้น

๓. งานพัฒนาทางการศึกษา

๓.๑ การสอนและการอบรม ได้แก่ การสอนพระปริยัติธรรมแก่ พระภิกษุสามเณรและฆราวาส เปิดสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สอนโรงเรียนผู้ใหญ่สำหรับพระภิกษุสามเณร สอนศีลธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียน และจัดการอบรมพิเศษ สำหรับพระสังฆาธิการและครูสอนปริยัติธรรม

๓.๒ การช่วยเหลือและบริการด้านอื่น ๆ ได้แก่ เป็นผู้นำหรือเป็นกรรมการในการสร้างและซ่อมแซมอาคารเรียนโรงเรียนประชาบาล และโรงเรียนปริยัติธรรม และจัดหาอุปกรณ์การเรียนแจกแก่นักเรียน เป็นต้น

๔. งานด้านการเผยแพร่และสังคมสงเคราะห์ ได้แก่ ทำการอบรมประชาชน ออกจากอบรมนิสิตพระธรรมทูตท้องถิ่น อบรมผู้ต้องขังในเรือนจำ และนักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ เป็นต้น

ในการศึกษาอบรมตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๑๕ โดยการได้รับความอุปถัมภ์จากกองทุนเพื่อการศึกษาทางสังคมและเศรษฐกิจระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา มูลนิธิฟรีดริชเนามันน์ของเยอรมัน กองคำให้การป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ยานกรมการศาสนา และได้รับความช่วยเหลือจากกรมการศาสนา ศาสนสมมติกลาง, กรมการศาสนา โดยการอนุมัติจากมหาเถรสมาคม

ขณะที่โครงการนี้กำลังดำเนินการอยู่นั้น ต้องประสบปัญหา ๒ ประการ ซึ่งเห็นเหตุให้ต้องหยุดชะงักโครงการในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ คือ

๑. ปัญหาเรื่องทุน โครงการฯ อาศัยความช่วยเหลือจากองค์การและมูลนิธิจากต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ซึ่ง การหวังพึ่งชาวต่างประเทศย่อมมีความไม่แน่นอน เมื่อหมดความช่วยเหลือแต่ละคราวโครงการก็หยุดชะงัก เมื่อได้เงินมากดำเนินการใหม่ ฉะนั้นกิจการจึงไม่ก้าวหน้าไปเท่าที่ควร

๒. ปัญหาการดำเนินงาน ซึ่งรวมถึงการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ การคัดเลือกบุคคลเข้ารับการอบรม และวิธีดำเนินการอบรมโดยเฉพาะ ๒ ประเภทหลังเกี่ยวข้องกับคุณภาพและประสิทธิภาพของการอบรมโดยตรง หากคัดเลือกผู้เข้ารับการอบรมที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ได้อย่างเต็มที่และจัดวิธีการอบรม ซึ่งสามารถจะเพิ่มคุณสมบัติความเป็นผู้นำ และความสามรถของผู้เข้ารับการอบรมให้ได้มากที่สุด การอบรมก็จะประสบผลสำเร็จมากเพียงนั้น แต่ตามที่กล่าวดำเนินการมาไม่ได้ผลเต็มที่นัก

๒. โครงการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน

โครงการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อนจัดตั้งขึ้นเพราะเล็งเห็นว่าเยาวชนเป็นหัวใจสำคัญ ในการที่จะพัฒนาคนโดยเริ่มตั้งแต่เด็ก เพื่อสร้างอุดมคติและแนวทางที่เหมาะสม ในการที่จะดำเนินชีวิตที่สุขสบายในอนาคต อันเป็นความจำเป็นในการพัฒนาประเทศชาติ และเป็นการแก้ปัญหาเยาวชนในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น

วัตถุประสงค์ของโครงการ มี ๕ ประการ คือ

๑. เพื่อให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
๒. เพื่อให้เยาวชนได้ใกล้ชิดกับสถาบันการศึกษาและปฏิบัติธรรม
๓. เพื่อฝึกให้เยาวชนมีคุณธรรม คือ ความรับผิดชอบและทำงานร่วมกับ

ผู้อื่นได้

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, "โครงการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน" ใน พระสังฆ
กับการพัฒนารอบท มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัตุพิมพ์ (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์
การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๖.

๕. เพื่อปลูกบิณฑรรณสำนึกในหมู่เยาวชนให้รู้จักแก้ไข้ต่าง ๆ ด้วย
ตนเอง

๕. เพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่เยาวชนในการที่จะใช้แนวทางพัฒนา
ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตนเอง

คณะกรรมการ นิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นผู้จัดการอบรม
ผู้ได้รับการอบรมมีทั้งหมด ๑๖ หน่วยในท้องที่จังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ จังหวัดสุพรรณบุรี
อุตรธานี พะเยา เชียงใหม่ ราชบุรี ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สงขลา ยะลา
พังงา กระบี่ สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และจังหวัดราชบุรี

๓. โครงการอบรมพระหมอบริการหมู่บ้าน

โครงการอบรมพระหมอบริการหมู่บ้านนี้ เกิดขึ้นเนื่องจาก มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ ได้จัดสัมมนาในหัวข้อ "พระสงฆ์กับการพัฒนาหมู่บ้าน" เมื่อ
วันที่ ๓ - ๕ กรกฎาคม ๒๕๒๒ ในการสัมมนาครั้งนั้นผู้สัมมนาได้วางหลักในการพัฒนา
หมู่บ้านไว้ ๓ ประการ คือ พัฒนาจิตใจ พัฒนาอนามัยและพัฒนาอาชีพของประชาชน
ดังนั้นโครงการอบรมพระสงฆ์ประจำหมู่บ้านจึงเกิดขึ้นเพื่อสนับสนุนการพัฒนาสุขภาพ
อนามัยของประชาชนโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- ๑. เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้ถูกต้อง ด้านสุขภาพ อนามัย อันตรายคุณแล
และรักษาโรคขั้นต้นของประชาชนได้
- ๒. เพื่อฝึกให้พระสงฆ์พร้อมที่จะช่วยเหลือราษฎรของสังคม
- ๓. เพื่อให้บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ออกใบรับใบปฏิบัติงาน มีความรู้ความ
สามารถสุข เบื้องต้นอย่างถูกต้อง
- ๔. เพื่อฝึกให้พระเป็นหมอบริการหมู่บ้าน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, "โครงการอบรมพระหมอบริการหมู่บ้าน
รุ่นที่ ๑" ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

ผู้จัดการอบรม คือมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับคณะกรรมการศาสนา เพื่อการพัฒนา ทำการอบรมที่ตึกสำนักธรรมวิจัย วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร โดยมีวิทยากรจากกรมแพทยศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์และคณะพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย สมาคมวางแผนครอบครัว สำนักงานสาธารณสุขพื้นฐาน กระทรวงสาธารณสุข คณะแพทยจากนิตยสารหมอชาวบ้าน และสถาบันวิจัยประสาท

วิชาที่อบรม คือ

- การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและการป้องกันโรค
- การดูแลและรักษาอาการเบื้องต้น
- ปัจจุบันพยาบาล
- ภัยจากยาเสพติด
- การรักษาและควบคุมมาเลเรีย
- สมุนไพร
- โรคผิวหนัง
- การไชยาปัจจุบัน
- โรค หู ตา คอ จมูก
- โภชนาการ
- ประสาทวิทยาที่ควรรู้
- การรักษาพยาบาลโรคเด็ก
- การวางแผนครอบครัวที่ควรทราบ

ผู้ที่เข้ารับกรอบรมจะเป็นพระภิกษุจากถนนพหลโยธิน ผู้ปฏิบัติโครงการฯ ได้แก่ มูลนิธิธรรมาคารกรุงเทพ คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา และประชาชนผู้มีจิตศรัทธา พระภิกษุที่ได้รับการอบรมส่วนใหญ่มศรัใจที่จะทำสิ่งต่อไปนี้ เว้นแต่ไปวัด คือ

๑. ตั้งศูนย์ประจำช่วยเหลือประชาชน
๒. ส่งเสริมการปลูกสมุนไพร

- ๓. แนะนำให้ประชาชน ชีวที่เป็นประโยชน์ให้เว้นจากยาที่มีโทษ
- ๔. รัฐบาลสารที่ให้ความรู้ความหมายอัน เพื่อเผยแพร่แก่ประชาชน
- ๕. ทำงานประสานกับธนาคารออมสิน อำเภอและจังหวัด

๔. โครงการอบรมพระสงฆ์ เพื่อส่งเสริมสัมมาชีพ

โครงการอบรมพระสงฆ์ เพื่อส่งเสริมสัมมาชีพนี้ ทางคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คือพระมหาณรงค์ จิตฺโตโสภโณ ได้คิดริเริ่มขึ้นโดยที่ได้ตระหนักว่าประชาชนและพระสงฆ์จะต้องพึ่งพาอาศัยกัน หากความจำเป็นอยู่ อาชีพของประชาชนมีรายได้สูงก็จะเป็นการเอื้ออำนวยให้พระศาสนาอยู่ได้ บางครั้งประชาชนไม่รู้จักวิธีที่จะพัฒนาอาชีพของตนเองเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น หรือขาดแหล่งนำที่จำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพ พระสงฆ์และวัดควรจะเป็นแหล่งกลางเพื่อทดลองทดสอบและประสานงานของแหล่งความรู้วิทยากรต่าง ๆ ในอันที่จะส่งเสริมอาชีพได้เป็นอย่างดี ดังนั้นจึงได้มีการดำริที่จะทำโครงการนี้ขึ้น โดยให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นศูนย์ประสานงานในเรื่องนี้

วัตถุประสงค์ของโครงการ ได้แก่

- ๑. เพื่อฝึกพระสงฆ์ให้มีความรู้ด้านอาชีพต่าง ๆ เช่น ด้านเกษตร วิชาช่าง ศิลปกรรม เป็นต้น อันไม่ขัดต่อสมณวิสัย
- ๒. เพื่อให้พระสงฆ์รู้จัก ใช้สถานที่ของวัดเป็นแหล่งทดลองหจงงาน เกษตรกรรมและอาชีพต่าง ๆ
- ๓. เพื่อให้พระสงฆ์รู้จักวิธีที่จะทำให้งานบ้านทำงานร่วมกับเงินพดด้วงและช่วยเหลือกันอย่างวิธีการของเกษตร ชุมชน ชนาคาฐา หรือ ชนาคาญุเป็นต้น

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, "โครงการอบรมพระสงฆ์เพื่อส่งเสริมสัมมาชีพ," ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑ - ๒๒.

๔. เพื่อให้พระสงฆ์ เป็นผู้นำท้องถิ่นอย่างแท้จริง

๕. เพื่อหลอมอินทรรณสำนึกให้เกิดขึ้นกับพระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการในการที่จะนำเอาโครงการที่พระสงฆ์ทำประสบผลสำเร็จแล้วในท้องถิ่นต่าง ๆ ไปทำในท้องถิ่นของตน

๖. เพื่อเป็นการส่งเสริมให้กำลังใจสามัคคีสนุนพระสงฆ์ที่ทำงานค้ำนี้
อยู่แล้ว

๗. เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีการทำงานประสานงาน ช่วยเหลือกันทั้งด้าน
ความรู้ วิทยาการและค้ำอื่น ๆ

ผู้เข้าร่วมโครงการ ประกอบด้วย

พระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล ซึ่งเป็นผู้นำประชาชนใน
ท้องถิ่นต่าง ๆ จากจังหวัดต่าง ๆ

พระนิสิต นักศึกษา ที่กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยสงฆ์

โครงการนี้ได้รับความอนุเคราะห์จาก มูลนิธิธนาคารกรุงเทพ ในด้านปัจจัย
ดำเนินการ ส่วนบุคคลากร ได้รับความร่วมมือจาก คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา

ในขั้นต้น การดำเนินการโครงการนี้ ส่งผลให้ผู้ที่เข้าร่วมโครงการ
โดยเฉพาะพระสงฆ์จากท้องถิ่น ได้มีจิตสำนึกที่จะนำเอาประสบการณ์ที่ได้พบได้เห็น
กลับไปทำในท้องถิ่นนั้น ๆ ของตน และเห็นการส่งเสริมและให้กำลังใจแก่พระสงฆ์
ที่ทำงานค้ำนี้อยู่แล้ว เพื่อจะได้มีกำลังใจในอันที่จะทำงานให้สำเร็จจุดมุ่งและก้าวหน้า
ไปอีกด้วย

๕. บทบาทการเผยแผ่เป็นค้ำปฏิบัติธรรม

มหาวิทยาลัยสงฆ์สงฆ์ถือหลักสำคัญว่า เมื่อมีการเผยแผ่ปฏิบัติธรรม
คือการศึกษารธรรมแล้ว จะต้องปฏิบัติธรรม คือการปฏิบัติธรรมควบคู่ไปด้วย การ
เรียนปริยัติธรรมจึงจะสมบูรณ์ ดังนั้นจึงได้จัดหาสถานที่ฝึกอบรมการปฏิบัติธรรมขึ้นเพื่อ
เป็นการประสานสามัคคี ส่งเสริมการเผยแผ่การศึกษาธรรม และการปฏิบัติธรรมที่สูง

เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงในการดำเนินชีวิตของประชาชน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคได้กว้างขวางยิ่งขึ้น สถานที่ฝึกอบรมการปฏิบัติธรรม ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคได้แก่ สำนักธรรมวิจิตร วัดมหาธาตุ เมหาจุฬาลงกรณ อ.มวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี และศูนย์พัฒนาศาสนาแคว้นอิน อ.หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานเกี่ยวกับวิไลสนากรรมฐาน และการศึกษา พระอภิธรรม อยู่ในหน่วยงานของมหาจุฬาฯ คือ สถาบันวิไลสนากรรมฐาน วัดมหาธาตุ และอภิธรรมโศภิตวิทยาลัย วัดมหาธาตุ

การจัดการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยของสงฆ์ ซึ่งดำเนินการโดย ๒ สถาบัน คือ สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีลักษณะการดำเนินงานส่วนที่เหมือนกันคือ จัดการศึกษาออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ระดับเตรียมตัว ระดับปริญญาศาสนศาสตร์ และระดับปฏิบัติงาน

การจัดการศึกษาของสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย ทั้ง ๓ ระดับ มีดังต่อไปนี้

๑. ระดับเตรียมตัว เพื่อเตรียมเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษา มีระยะเวลาศึกษา ๓ ปี แบ่งเป็นชั้นบูรพศึกษา เตรียมศาสนศาสตร์ปีที่ ๑ และเตรียมศาสนศาสตร์ปีที่ ๒ โดยมีพื้นฐานความรู้สำเร็จการศึกษาจากระดับมัธยมชั้นเอก และเปรียญ ๓ ประโยค

๒. ระดับปริญญาศาสนศาสตร์ หลักสูตร ๔ ปี ศาสนศาสตร์ปีที่ ๑ และปีที่ ๒ ไม่แยกคณะวิชา ส่วนปีที่ ๓ และปีที่ ๔ แยกเป็น ๔ คณะคือ คณะศาสนาและปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีแผนกฝึกหัดครูปริยัติธรรมหลักสูตร ๔ ปีอีกสาขาหนึ่งด้วย ทั้งนี้ได้รับผู้สนับสนุนความรู้ตามสาขาวิชาที่ศึกษาและสำเร็จการศึกษาระดับไม่ต่ำกว่ามัธยมชั้นเอกและเปรียญธรรม ๕ ประโยค

๓. ระดับปฏิบัติงาน ผู้สำเร็จการศึกษาดำเนินหลักสูตรปริญญาตรีแล้ว จะต้องปฏิบัติงานเพื่อการคณะสงฆ์และการพระศาสนาอีก ๑ ปี จึงจะมีสิทธิ์ได้รับปริญญาศาสนศาสตร์บัณฑิต

ส่วนการจัดการศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๓ ระดับ ได้แก่

๑. ระดับเตรียมตัว เพื่อเตรียมเข้าศึกษาระดับอุดมศึกษา มีโรงเรียนบาลีอบรมศึกษา วิทยาลัยสามเณรเปรียญ ๔ ประโยค เข้าเรียนวิชาสามัญ หลักสูตร ๒ ปี เทียบเท่ามัธยมศึกษาปีที่ ๓ แล้วเข้าเรียนในโรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา หลักสูตร ๒ ปี เทียบเท่ามัธยมศึกษาปีที่ ๖ และมีโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา หรือโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วิทยาลัยสามเณรที่สำเร็จประณมปีที่ ๖ หลักสูตร ๖ ปี

๒. ระดับปริญญาพุทธศาสตร์ หลักสูตร ๔ ปี พุทธศาสตร์ปีที่ ๑ และปีที่ ๒ ไม่แยกคณะ พุทธศาสตร์ปีที่ ๓ และปีที่ ๔ แยกเป็น ๔ คณะ คือ คณะพุทธศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีวิทยาลัยครูศาสนศึกษาหลักสูตร ๔ ปี อีกส่วนหนึ่ง ทั้งนี้จะรับผู้มีความรู้ทางปริยัติธรรมไม่ต่ำกว่านักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม ๖ ประโยค

๓. ระดับปฏิบัติงาน ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีแล้ว จะต้องปฏิบัติงานการคณะสงฆ์และการพระศาสนาอีก ๑ ปี จึงจะมีสิทธิรับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งจะจัดการศึกษาในแนวเดียวกัน แต่ยังมีวิธีการดำเนินการสอนที่เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละมหาวิทยาลัย คือในระดับเตรียมตัว สถาบันกฏาราวิทยาลัย กำหนดหลักสูตรพื้นฐานเบื้องต้นไว้เพียง ๓ ปี ส่วนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกำหนดเป็นหลักสูตร ๔ ปีและ ๖ ปี แล้วแต่คุณวุฒิ วิทยาลัยสามเณรที่ต้องการจะเข้ามาศึกษาต่อ ถ้าวิทยาลัยสามเณรรูปใดมีความรู้พื้นฐานทางบาลีก็เข้าเรียนในวิชาสามัญหลักสูตร ๔ ปี แต่ถ้ามหาวิทยาลัยสามเณรรูปใดต้องการเข้าโรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา ก็ศึกษาเกี่ยวกับความรู้ทางพระพุทธศาสนามีหลักสูตร ๖ ปี และระดับปริญญาแต่ละมหาวิทยาลัยก็จะเปิดสอนเป็นคณะต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน แล้วแต่ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของแต่ละมหาวิทยาลัย แต่อาจกล่าวได้ว่าทั้งสองมหาวิทยาลัยจะจัดหลักสูตรการศึกษาสำหรับวิทยาลัยสามเณรคล้ายคลึงกันคือ ให้ศึกษาทั้งด้านทางธรรม

คือวิชาพุทธศาสนา ภาษาบาลี สันสกฤต ปรัชญา ฯลฯ และวิชาทางโลก คือ
ประวัติศาสตร์ โบราณคดี เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา เป็นต้น

ส่วนในค่านิยมของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทยนั้น แต่ละมหาวิทยาลัย
จะมีบทบาทที่เป็นของมหาวิทยาลัยเองมีได้จำกัดร่วมกัน จะเห็นได้ว่า มหาวิทยาลัย
ราชวิทยาลัยจะมีโครงการต่าง ๆ มากกว่าสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัยซึ่ง
ส่วนใหญ่มักจะเป็นบทบาทภายในมหาวิทยาลัยทั้งสิ้น เช่น บทบาทในการจัดการศึกษาแม้
จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยติยและการเผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน
ทั่วไป การที่มหาจุฬาราชวิทยาลัยไม่มีโครงการส่งพระนักศึกษากลับไปพัฒนาท้องถิ่นเป็น
เพราะ ขาดบุคคลากร คือ จำนวนพระนักศึกษามากพอที่จะส่งออกไปได้ นอกจากนี้
จำนวนวัดซึ่งมีพระธรรมยุติกนิกายในต่างจังหวัดมีน้อยทำให้พระนักศึกษามหา
จุฬาราชวิทยาลัยไม่สามารถไปจำพรรษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่นได้ และอีกประการหนึ่ง
เจ้าอาวาสของพระนักศึกษายังจำพรรษาเพื่อเรียนหนังสือที่มหาจุฬาราชวิทยาลัย มี
หนังสือขอตัวจากทางมหาจุฬาราชวิทยาลัยเพื่อไปช่วยปฏิบัติศาสนกิจในวัดนั้น ๆ จึงไม่
สามารถออกไปพัฒนาท้องถิ่นได้

ส่วนมหาจุฬาราชวิทยาลัยนั้น บทบาทส่วนใหญ่มักจะเป็นการดำเนินการ
ตามโครงการเพื่อมุ่งพัฒนาท้องถิ่น เช่น โครงการอบรมพระสงฆ์เพื่อส่งเสริมสัมมาชีพ
โครงการอบรมพระหมอยาประจำหมู่บ้าน โครงการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน เป็นต้น
แต่ในขณะเดียวกัน มหาจุฬาราชวิทยาลัยก็มี คณะเผยแพร่ความรู้ทาง
พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไป โดยทางวัดตั้งโรงเรียน
พุทธศาสนาวินิจฉัยติย สำนักธรรมวิจัย และโรงเรียนบาลีภาคพิเศษ เป็นต้น

ฉะนั้น จากการศึกษาเกี่ยวกับการก่อตั้ง การดำเนินการจัดการศึกษา
และบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง ๒ แห่ง ทำให้ทราบว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒
แห่งนี้มีบทบาทที่สำคัญต่อสถาบันชาติและสถาบันศาสนา คือ มีบทบาทในการเป็นสถาบัน
การศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ผลิตพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ความสามารถในระดับชั้น
ต่าง ๆ นี้จะจำนวนมาก ที่ช่วยให้นักสามเณรเหล่านี้มีความรู้ทั้งวิชาสามัญทางโลกและ

วิชาทางด้านศิลปกรรมและศาสนาไปพร้อม ๆ กัน มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น และ
 เผยแพร่ความรู้ทางพระพุทธศาสนา จึงนับได้ว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งนี้มีบทบาท
 อย่างสำคัญในการพัฒนาชาติบ้านเมืองและส่งเสริมศิลปกรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม
 ของชาติ นับว่าเป็นสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ที่มีประโยชน์ต่อชาติและศาสนาเป็น
 อย่างยิ่ง

ดูรายละเอียดบทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชนบทนี้ได้จาก อริยา ลิมสุวพันธ์,
 "บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย (พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๓๐)" วิทยานิพนธ์
 ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ภูมิปัญญาและทัศนคติของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง คือ สภากาการศึกษาตามกฎราชวิทยาลัย และ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อสังคมไทย คือ เป็นสถานับการศึกษา ในระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ และมีลักษณะที่แตกต่างไปจากสถานับการศึกษาในระดับ อุดมศึกษาอื่น ๆ คือ

๑. ผู้ศึกษาในมหาวิทยาลัยเป็นภิกษุสามเณรซึ่งบวชเข้ามารับการศึกษอบรม ในทางพระพุทธศาสนาตามประเพณีนิยมของไทย และเป็นสถานศึกษาในระดับอุดมศึกษา ของพระภิกษุซึ่งมีภูมิสำเนาอยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่

๒. มหาวิทยาลัยสงฆ์ มีหลักสูตรที่กำหนดขึ้นเพื่อสนองวัตถุประสงค์อันแน่นอน กล่าวคือ ใหญ่ไว้มีความรู้ในวิชาการทางโลกและทางธรรมไปพร้อม ๆ กัน การผลิต คนให้มีความรู้ทางโลกในระดับสูงคือระดับปริญญา เป็นการสนองความต้องการของ บุคคลและของสังคม แต่การผลิตคนให้มีความรู้ทางธรรมในระดับสูง เป็นการสนอง ความต้องการขององค์การทางศาสนา ในที่นี้คือคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ส่วนหนึ่งของสังคมไทย

๓. มหาวิทยาลัยสงฆ์สามารถจัดการศึกษาพระภิกษุสามเณรโดยได้รับเงิน งบประมาณช่วยเหลือในการดำเนินงานน้อยกว่ามหาวิทยาลัยของรัฐอื่น ๆ แต่ก็ สามารถดำเนินงานได้เพราะได้รับเงินบริจาคจากประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งครูอาจารย์ซึ่งมีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งเสียสละช่วยทำการสอนโดยได้รับเงิน เดือนและนิคมัตร์เพียงเล็กน้อย

ข้อแตกต่างทั้งหลายดังกล่าวมานี้ ทำให้มหาวิทยาลัยสงฆ์มีลักษณะเด่น เฉพาะของตนเอง ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่ควรจะได้มีการวิเคราะห์ว่า การศึกษาใน มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ได้มีผลกระทบตอภูมิปัญญาของพระภิกษุสงฆ์อย่างไรบ้าง และทัศนคติของพระภิกษุเหล่านั้นที่มีต่อการศึกษาและบทบาทของพระภิกษุ เป็นอย่างไร

การที่จะทำการวิเคราะห์ให้โดยละเอียดก็จำเป็นต้องมีการออกแบบสอบถามแก่พระนักศึกษาทั้ง ๒ มหาวิทยาลัย โดยแยกออกเป็นแต่ละชั้นปีให้เห็นเกณฑ์ยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

สภาพการศึกษามหาวิทยาลัย

๑. พระนักศึกษาระดับปีที่ ๑

พระนักศึกษารุ่นใหญ่ มีอายุตั้งแต่ ๒๑ - ๒๕ ปี บรรพชาในพระพุทธศาสนามาแล้วเป็นเวลา ๑ - ๘ พรรษา เหตุผลที่ทำการบรรพชาคือ เพื่อศึกษาธรรมชั้นสูง แสดงให้เห็นว่า พระนักศึกษารุ่นนี้ทำการบรรพชาเพื่อจะได้มีโอกาสศึกษาในระดับที่สูงขึ้น และพระนักศึกษารุ่นนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวชนบท

๑.๑ ทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระนักศึกษารุ่นส่วนใหญ่ พอใจในหลักสูตรที่กำลังศึกษาอยู่ แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องการให้ผู้บริหารของมหาวิทยาลัยปรับปรุงหลักสูตรที่กำลังศึกษาอยู่ให้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะในด้านการศึกษาภาษาอังกฤษ เพราะมีความเห็นว่า เป็นภาษาที่มีประโยชน์ จะทำให้ผู้ที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นอรรถกถาแล้วสามารถเผยแผ่ธรรม และความรู้ในด้านพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศได้ดียิ่งขึ้น ฉะนั้นผู้บริหารมหาวิทยาลัยควรจะเพิ่มหลักสูตรที่เน้นในด้านภาษาสนทนาภาษาอังกฤษ และทักษะต่างๆ ในวิชาภาษาอังกฤษให้มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ พระนักศึกษารุ่นใหญ่ ยังมีความคิดเห็นว่า การศึกษาของพระภิกษุจะได้ผลดียิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ถ้าอาจารย์ทำการสอนในมหาวิทยาลัยเป็นผู้มีประสิทธิภาพ และมีความเชี่ยวชาญในการให้ความรู้แก่นักศึกษา เพราะนักศึกษารุ่นใหญ่พร้อมที่จะรับความรู้จากอาจารย์ อีกประการหนึ่ง พระนักศึกษารุ่นนี้ควรจะได้มีการศึกษาวิชาทางธรรมให้ถ่องแท้เพื่อจะได้มีความรู้แตกฉาน ส่วนวิชาการทางโลก ก็ควรจะเน้นวิชาที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่พระภิกษุ เพื่อจะได้นำความรู้นั้นไปแนะนำสั่งสอนประชาชน ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาด้วย

พระนักศึกษาส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่า ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์คือ สามารถเข้าใจสังคมปัจจุบันได้ดีขึ้น และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้ นอกจากนี้ยังมีความเห็นอื่น ๆ คือ

๑. ได้มีความรู้เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น
๒. ทำให้มีความรู้กว้างขวางมากขึ้น
๓. ทำให้มีความคิดสร้างสรรค์และมีความมั่นใจในตนเองมากขึ้น
๔. สามารถถือการศึกษาแก่ประชาชนได้
๕. สามารถปรับปรุงตนเองให้ทันเหตุการณ์โลกดีขึ้นกว่าเดิม
๖. สามารถนำความรู้ที่ได้จากการศึกษามาประยุกต์ให้เข้ากับธรรมะแล้วนำไปใช้สั่งสอนประชาชนได้

๗. สามารถนำเอาหลักธรรมที่ศึกษามาปฏิบัติได้
๘. สามารถยกฐานะของตนเองได้
๙. สามารถเผชิญกับความทุกข์ยากได้ทุกรูปแบบ
๑๐. สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ตามความสามารถ

จากความคิดเห็นของพระนักศึกษาส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นว่า พระนักศึกษาดังกล่าวได้รับประโยชน์จากการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นอย่างมากคือ ทำให้เห็นคุณค่าความรู้เพิ่มขึ้น เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถเผชิญหน้ากับความทุกข์ยากได้ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปอบรมสั่งสอนประชาชนได้โดยการประยุกต์ให้เข้ากับธรรมะในพระพุทธศาสนา

๑.๒ ทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุสงฆ์

ก. บทบาทของพระภิกษุที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ พระนักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแล้ว จะกลับไปช่วยพัฒนาท้องถิ่นของตน โดยการเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน และชักชวนประชาชนในท้องถิ่นให้สร้างสาธารณสถาน เช่น โรงเรียน โรงงานนาถ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังคิดที่จะนำเพิ่มประโยชน์โดยการเปิดสอน บาลี อภิธรรมและนักธรรม แก่พระภิกษุสามเณร

ตั้งศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาและวัฒนธรรม จักให้วัดเป็นสถานที่พึ่งทางใจของประชาชนใน
ท้องถิ่น บำเพ็ญประโยชน์ตามสมควรแก่กำลังความสามารถ และทำทุกอย่างที่
ไม่ผิดต่อวินัยสงฆ์และกฎหมายบ้านเมือง พระนักศึกษานี้ ศึกษาเล่าเรียนใน
มหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อที่จะได้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อจะได้บำเพ็ญประโยชน์
ต่อสังคม และท้องถิ่นของตน โดยไม่ต้องคิดที่จะลาสิกขาออกไปประกอบอาชีพอย่าง
ฆราวาส

นอกจากนี้ พระภิกษุเหล่านี้ยังต้องการที่จะเผยแพร่ธรรมะ อบรมสั่งสอน
ประชาชนนอกวัดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น พระธรรมทูต พระธรรมจาริก มีส่วนร่วมใน
โครงการอบรมภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทาง
พระพุทธศาสนาต่าง ๆ คือ โรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิษย์ เพื่ออบรมเยาวชนให้
มีความประพฤติดีงาม ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนา โดยการศึกษาความรู้แก่ผู้สนใจศึกษาหาความรู้
ผู้พุทธศิกสมาคม โดยการชักชวนเยาวชนให้ร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสม เปิดศูนย์
อบรมเยาวชนภูมิภาค และเผยแพร่ธรรมะโดยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การเทศนาสั่งสอน
ประชาชน การปาฐกถาและอภิปรายธรรม รวมทั้งการโคจรที่ เข้มแข็งความเกี่ยวกับ
พระพุทธศาสนาออกเผยแพร่ ชักจูงให้เยาวชนเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิษย์และ
ปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ประชาชนทั่วไป

ข. บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาสังคม

พระนักศึกษารุ่นใหญ่ มีความเห็นว่าในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป พระสงฆ์
ควรพัฒนาบทบาท เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยการเพิ่มบทบาทในด้าน
การพัฒนาจิตใจของพุทธศาสนิกชน และก่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งแก่ประชาชน
ในด้านพุทธศาสนา

ความคิดเห็นของพระนักศึกษา ที่เกี่ยวกับองค์กรหรือหน่วยงานในปัจจุบันที่
ส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมนั้น พบว่า นักศึกษาเหล่านี้ส่วนใหญ่
มีความเห็นว่าหน่วยงานของรัฐบาลที่ช่วยส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ ได้แก่

๑. มหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งส่งเสริมในลักษณะเป็นผู้นำทางปัญญา ทางความคิด ค่านิยม และวัฒนธรรม

๒. องค์การ ชนสงฆบาลชนกรุงเทพฯ (ชสมก) ในบริกการแก่ พระภิกษุสามเณร ในการคมนาคม

๓. กรมการศาสนา ช่วยเหลือในค่านุญในการบำรุงการศึกษา

๔. สื่อมวลชนสาขาต่างๆ ที่ช่วยนำธรรมะออกเผยแพร่ได้แก่วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม พระนักศึกษาคิดเห็นว่า ต้องการความร่วมมือช่วยเหลือจาก องค์การหรือหน่วยงานต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ได้แก่

๑. กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ ควรให้พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการ จัดหลักสูตรวิชาที่ธรรม

๒. มหาเถรสมาคม ส่งเสริมในค่านุญในการดำเนินการต่าง ๆ

๓. รัฐบาล ควรส่งเสริมในค่านุญประมาณแก่โครงการต่าง ๆ ของพระสงฆ์ เพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ พระนักศึกษายังมีความเห็นว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่พร้อมที่จะมีบทบาท ในด้านการพัฒนาสังคมและคิดว่าประชาชนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการที่พระสงฆ์จะมีบทบาท ในด้านการพัฒนาสังคมมากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่การที่ประชาชนจะ ยอมรับบทบาท ในด้านการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์นั้น พระนักศึกษามีความ เห็นว่าควรจะให้พระสงฆ์มีความรู้ทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรม รวมทั้งรัฐบาลควร ให้การรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้จะได้สามารถ นำความรู้ที่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน และเพื่อให้ประชาชนยอมรับว่าพระภิกษุ ที่เป็นผู้เฒ่าของค่านุญเป็นผู้มีความรู้ และมีความเหมาะสมที่จะเป็นผู้เฒ่าในการพัฒนาสังคมได้ วิธีการที่รัฐบาลควรจะมีรับดำเนินการก็คือ สนับสนุนโครงการต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ ทั้งใน ค่านุญในการดำเนินการและให้ความสนับสนุนในด้านอื่น ๆ เพื่อให้การดำเนินงานนั้น ประสบผลสำเร็จ

๑.๓ ทัศนคติเกี่ยวกับขอบเขตของบทบาทของพระภิกษุ

พระนักศึกษาล้วนใหญ่นี้มีความเห็นว่า ขอบเขตของบทบาทของพระสงฆ์ควรจะ
ไม่ตัดต่อพระธรรมวินัย ตลอดจนระเบียบ พระเพณีวัตรธรรม และศีลธรรมอันดีงาม
ของสังคม แต่ก็มีบางที่คิดว่า ปัจจุบันนี้บทบาทของพระสงฆ์ถูกจำกัดให้อยู่ในขอบเขต
ของพระธรรมวินัยจนเกินไป ไม่สามารถที่จะสร้างบทบาทใหม่ ๆ ได้ ฉะนั้น พระสงฆ์
ควรจะเป็นผู้ประสานประโยชน์ระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งมาชุมนุมกันที่วัด
เพื่อช่วยในการปฏิบัติสังคมที่เหลวแหลก ไร้ศีลธรรม โคกฉับเป็นสังคมที่มีระเบียบวินัย
และรัฐบาลควรจะสนใจในบทบาทของพระสงฆ์ที่กำลังค่า เบียดเบียนเพื่อประโยชน์ของ
ประเทศชาติ โดยให้ความสนับสนุนในด้านต่าง ๆ แก่พระสงฆ์เหล่านั้น

๒. พระนักศึกษายุวปีที่ ๒

พระนักศึกษายุวปีที่ ๒ มีอายุตั้งแต่ ๒๑ - ๒๕ ปี มาจนแล้ว ๕ - ๘ พรรษา
สาเหตุที่บุตร เพื่อศึกษาธรรมชั้นสูง แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุเหล่านี้ต้องการที่จะศึกษา
ในระดับที่สูงขึ้น และพระนักศึกษายุวปีที่ ๒ เป็นราชนิกุล

๒.๑ ทัศนคติที่มีต่อการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระนักศึกษายุวปีที่ ๒ เหล่านี้ส่วนใหญ่พอใจในหลักสูตรที่กำลังศึกษากันอยู่ แต่ต้องการ
ที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยการให้มหาวิทยาลัยมีนโยบายในการศึกษาที่แน่นอน มีตำรา
เรียนสำหรับวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะ และควรจะให้ศึกษาวิชาต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำไป
ใช้ประโยชน์กับสังคมปัจจุบันได้ วิชาที่ควรมีเรียนก็ให้เลิกเรียน แต่ยังมีคหณ
ถึงวิชาทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นแกนหลักของการศึกษา ควรที่จะให้นักศึกษาได้ค้นคว้า
และศึกษากันอย่างจริงจัง รวมทั้งเน้นวิชาทางด้านพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น และเพิ่มวิชา
การแขนงใหม่ ๆ ให้มากขึ้นด้วย แสดงให้เห็นว่าพระนักศึกษายุวปีที่ ๒ ยังคงเห็นความ
สำคัญของวิชาทางธรรม ซึ่งควรจะศึกษากันอย่างจริงจังและควรที่จะศึกษาวิชาการทาง
โลกควบคู่กันไปด้วย โดยคัดเลือกวิชาที่สมควรจะทำประโยชน์ให้สังคมได้

นอกจากนี้ พระนักศึกษายุวปีที่ ๒ นี้ยังมีความคิดเห็นว่า การศึกษาในมหา
วิทยาลัยสงฆ์ ทำให้สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากมหาวิทยาลัยไปใช้ประโยชน์ต่อสังคมได้
ความเห็นอื่น ๆ ก็คือ ได้รู้ถึงความมีเหตุผลของพุทธธรรมอย่างชัดเจน ทำให้เกิด
โลกทรรศน์ที่กว้างไกลขึ้นกว่าเดิม ทำให้รู้สึกความเบ่งบานของจิตที่หลุดพ้นจากการต่าง ๆ
ของโลก และทวีให้เป็นคนมีความรู้สูงขึ้น

ความคิดเห็นของพระนักศึกษายุวปีที่ ๒ แสดงให้เห็นว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์
ควรประโยชน์ต่อพระภิกษุสามเณรเป็นอย่างมาก ที่ควรมีให้นักศึกษามีความรู้ในพระธรรม
คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง พร้อม ๆ กับทำให้มีความรู้ทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ
ของโลกได้เป็นอย่างดี

๒.๒ ทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุสงฆ์

ก. บทบาทของพระภิกษุที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระนักศึกษารุ่นใหม่มีความคิดเห็นว่า เมื่อจบการศึกษาแล้ว จะกลับไปช่วยพัฒนาท้องถิ่นเดิมของตน โดยการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับเยาวชนในท้องถิ่น รวมกลุ่มเยาวชนเพื่ออบรมสั่งสอนธรรมะ ส่งเสริมในค่านิยมของประชาชน แนะนำและอบรมในทางจิตใจและความเป็นอยู่ต่าง ๆ แก่ประชาชน ตลอดจนจัดทำให้เป็นสถานที่พักผ่อนทางจิตใจและวิญญาณ

บทบาทอื่น ๆ ที่นักศึกษารุ่นใหม่ต้องการที่จะทำก็คือ การเผยแพร่ธรรมะอบรมสั่งสอนประชาชนนอกวัดในรูปแบบของพระธรรมทูต พระธรรมจาริก มีส่วนร่วมในโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น เผยแพร่ธรรมะด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การเทศนาสั่งสอนประชาชน การปาฐกถา อภิปรายธรรม ไต่ถามที่ ส่งพระธรรมทูตออกเผยแพร่ธรรมะ รวบรวมสุนทนาธรรม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา โดยการส่งเสริมธรรมะและร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา ยุวพุทธิกสมาคมช่วยอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม โรงเรียนพุทธศาสนานานาชาติ ช่วยฝึกหัดกายวาจาใจแก่ประชาชนทั่วไป และเป็นพระธรรมวิทยากรตามโรงเรียนต่าง ๆ

ข. บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาสังคม

พระนักศึกษารุ่นใหม่คิดว่าในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงนี้ พระสงฆ์ควรพัฒนาบทบาท เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยการพัฒนาจิตใจของพุทธศาสนิกชน สอนวิชาศีลธรรมให้แก่เยาวชนในโรงเรียนต่าง ๆ เพราะการปลูกฝังความรู้ในค่านิยมพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนจะเป็นประโยชน์กว่าที่จะเทศนาสั่งสอนเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้ว

องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่พระนักศึกษาคิดว่าจะมีส่วนในการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาสังคม ได้แก่

- ๑. สื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ที่ช่วยในการเผยแพร่ธรรมะ
- ๒. ธนาคารต่าง ๆ โดยการบริหารเงินทุนเป็นบางครั้งบางคราว
- ๓. ประชาชนทั่วไปที่ให้ความร่วมมือในการบริจาคทรัพย์เป็นบางครั้ง ใดอย่างใดก็ตาม พระนักศึกษาค้นคว้าใหญ่มีความเห็นว่า ไม่มีหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชนที่ช่วยเหลือคณะสงฆ์ ในการส่งเสริมบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมอย่างจริงจัง มีแต่เพียงการช่วยเหลือเป็นบางครั้งบางคราวจากหน่วยงานที่กล่าวมาแล้ว ฉะนั้น พระภิกษุสงฆ์จึงต้องการความร่วมมือจากองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่

- ๑. รัฐบาล ช่วยในค่านายหน้าประมาณแก่คณะสงฆ์ เพื่อเป็นทุนในการดำเนินงาน
- ๒. กรมการศาสนา ให้ช่วยสนับสนุนโครงการต่าง ๆ ของสงฆ์และสนับสนุนการเผยแพร่ของสงฆ์
- ๓. ทบวงมหาวิทยาลัย สนับสนุนในด้านการศึกษาของสงฆ์ในระดับอุดมศึกษา เพราะปัจจุบันนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ยังไม่ได้รับการรับรองปริญญา
- ๔. กระทรวงศึกษาธิการ ให้ช่วยส่งเสริมพระภิกษุให้เข้า สอนวิชาศีลธรรมแก่เยาวชนในโรงเรียนต่าง ๆ
- ๕. ให้หน่วยงานของรัฐบาลและเยาวชนทุกแห่งให้ความร่วมมือในการเผยแพร่ธรรมะของสงฆ์

นอกจากนี้พระสงฆ์นักศึกษาค้นคว้าใหญ่มีความเห็นว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่พร้อมที่จะดำเนินบทบาทในด้านการพัฒนาสังคม และประชาชนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการที่พระสงฆ์จะรับบทบาทในด้านนี้เพิ่มมากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม ปัจจุบันคำติที่พระนักศึกษาค้นคว้าเหล่านี้คิดว่า จะเอื้ออำนวยให้พระภิกษุ ดำเนินบทบาทในการพัฒนาสังคมก็คือ การศึกษา ทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อว่าพระสงฆ์เหล่านี้จะได้เป็นผู้นำประชาชน สิ่งที่ดีที่ประชาชนไม่รู้พระสงฆ์ก็จะสามารถนำความรู้ที่ได้จากมหาวิทยาลัยมาอบรมสั่งสอนประชาชน และอีกประการหนึ่ง รัฐบาลควรจะช่วยสนับสนุนบทบาทของพระสงฆ์ ให้สามารถดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะพระสงฆ์ส่วนใหญ่ ก็มีความต้องการที่จะช่วยพัฒนาสังคมอยู่แล้ว ฉะนั้นรัฐบาลควรที่จะส่งเสริมบทบาทในด้านนี้ให้มากขึ้น

๒.๓ ทัศนคติเกี่ยวกับขอบเขตของบทบาทของพระภิกษุ

พระนักศึกษารุ่นใหญ่มีความเห็นว่า บทบาทของพระสงฆ์สำคัญ คือ การให้การศึกษแก่เยาวชนในวิชาศีลธรรม เพราะมีความเห็นว่า พระสงฆ์คือผู้ที่มีความรู้ในคำนี้เป็นอย่างดี ควรจะได้มีโอกาสอบรมสั่งสอนเยาวชน นอกจากนี้พระสงฆ์ควรจะมีบทบาทในทุก ๆ ด้านที่สามารถทำได้ โดยควรเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งภายในและภายนอกวัด และการที่พระสงฆ์เหล่านั้นจะสามารถทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ พระสงฆ์เหล่านั้นจะต้องมีการศึกษาเป็นอเนกทั้งทางโลกและทางธรรม อย่างไรก็ตาม บทบาทของพระภิกษุยังมีข้อจำกัด คือ ต้องอยู่ภายในกรอบของพระธรรมวินัยด้วย

๓. นักศึกษารุ่นที่ ๓

พระนักศึกษารุ่นใหญ่ อายุตั้งแต่ ๒๖ - ๓๐ ปี บวชมาเป็นเวลา ๑๐ พรรษาขึ้นไป เหตุผลที่บวชคือ เพื่อศึกษาธรรมที่สูง แสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะศึกษาในระดับสูงต่อไป และภิกษุส่วนใหญ่เป็นฆราวาสแบบทั้งสิ้น

๓.๑ ทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระนักศึกษารุ่นใหญ่พอใจในหลักสูตรที่กำลังศึกษาอยู่ แต่ต้องการที่จะปรับปรุงโดยการเปิดสอนวิชาที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันนี้มากขึ้นและเป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดกับพระธรรมวินัยมากเกินไป และควรเป็นวิชาที่เรียนไปเพื่อจะนำไปใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ควรจะมีระบบการเรียนการสอนที่เป็นแบบเดียวกับมหาวิทยาลัยของทางโลก มีค่าวิชาเรียนที่ได้มาตรฐานของตนเอง ความคิดเห็นของพระนักศึกษารุ่นนี้ แสดงให้เห็นว่า การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ของพระสงฆ์เหล่านั้น เพื่อจะนำความรู้วิชาใช้ประโยชน์ต่อสังคมให้มากที่สุด และต้องการที่จะได้ศึกษาแบบมหาวิทยาลัยของทางโลกซึ่งมีหลักสูตรและค่าวิชาเรียนที่เป็นของตนเอง

นอกจากนี้ความรู้ที่พระนักศึกษารุ่นนี้คิดว่าได้รับจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ก็คือการศึกษาทางพระพุทธศาสนาทำให้ได้รับความรู้ต่าง ๆ ตลอดจนแนวคิดในการดำเนินชีวิต

๔. สนับสนุนโรงเรียนปริยัติธรรม

๕. แนะนำสิ่งสอนประชาชนเกี่ยวกับวิชาพุทธศาสนา

นอกจากนี้ก็จะเผยแพร่ธรรมแก่ประชาชน โดยอาจเห็นว่า ปาฐกถา อภิปรายธรรม โศภาที่ ส่งพระธรรมเทศนาคณะธรรม และวิธีการอื่น ๆ โดยน การออกวารสารธรรม จัดฉายภาพยนตร์เกี่ยวกับธรรม แนะนำเกี่ยวกับกันฐาน แก่ประชาชน วิทยุการสื่อสารหรือการเทศน์ และแบ่งกลุ่มกันทำงานที่เหมาะสม

ข. บทบาทของพระภิกษุสงฆ์ในการพัฒนาสังคม

พระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่า ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง พระสงฆ์ควรพัฒนาบทบาทเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงนั้น และมีความเห็นว่า พระสงฆ์ควรมีบทบาทมากขึ้นในด้านการพัฒนาจิตใจพุทธศาสนิกชน ช่วยบริการด้านการศึกษาแบบให้เปล่าแก่ประชาชน

นอกจากนี้ ความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์กรหรือหน่วยงานที่ช่วยส่งเสริมบทบาท ของพระสงฆ์ ในด้านการพัฒนาสังคมนั้น พระภิกษุสงฆ์ส่วนใหญ่คิดว่า มีองค์กรของ รัฐบาลที่ให้ความสนับสนุน เช่น กรมการศาสนาส่งเสริมในด้านการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร และส่งเสริมพระสงฆ์ให้เป็นผู้นำชุมชนในด้านจิตวิทยา ความสามัคคี และให้ทุน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชน กระทรวงสาธารณสุข ข้าราชการพลเรือน ศึกษานิเทศน์สถานทีบริการ ค่าความรู้นอกโรงเรียน ในวัดเป็นศูนย์รวมของประชาชนโดยมี พระเป็นผู้นำและจัดให้วัดเป็นศูนย์อนามัยหรือสาธารณสุขท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม พระภิกษุสงฆ์เห็นว่ายังคงต้องการความร่วมมือจากองค์กร ของรัฐ ในการสนับสนุนบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ เช่น

๑. กระทรวงสาธารณสุข โดยการให้ความรู้ในสถานสาธารณสุขมูลฐาน เช่น วิชาสุขศึกษา การปฐมพยาบาล แก่พระภิกษุเพื่อให้แนะนำแก่ชาวบ้าน และขอความร่วมมือกับสาธารณสุขท้องถิ่น ในการช่วยเหลือประชาชนในสถานสาธารณสุขต่าง ๆ

๒. กรมการศาสนา ให้ความร่วมมือกับพระสงฆ์ในท้องถิ่น เพื่อพัฒนาความรู้ ความรู้พุทธศาสนาแก่ประชาชน

นอกจากนี้พระนักศึกษาสวามีใหญ่ มีความเห็นว่า พระสงฆ์สาวกที่ออกพรรษาที่จะ
 ดำเนินบทบาทในกิจการพัฒนาสังคม และศึกษาประชาชนสวามีใหญ่ เห็นควรกับการที่พระสงฆ์
 จะมีบทบาทในกิจการพัฒนาสังคมมากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่พระภิกษุ
 เหล่านี้คิดว่ามีปัจจัยสำคัญที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินงานอย่างไค่ผล เพราะพระสงฆ์ในชนบท
 สวามีใหญ่ มีการศึกษาเพียงระดับชั้นประถมศึกษาเท่านั้น ฉะนั้นการที่พระสงฆ์ได้รับ
 การศึกษาสูงขึ้น เพราะถ้าพระสงฆ์มีความรู้ในดีพอ ชาวบ้านก็จะไม่เชื่อฟัง อีกรประการ
 หนึ่ง คือพระสงฆ์ที่ออกไปพัฒนาสังคมเป็นผู้เสียสละควรได้รับความสนใจจากผู้บริหาร
 คณะสงฆ์บ้าง เพื่อว่าพระสงฆ์ที่ออกไปพัฒนาสังคมจะได้มีค่าดังใจนึกการดำเนินงาน
 นอกจากนี้ ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งงานพัฒนาสังคมไม่สามารถดำเนินไปอย่างไค่ผลคือ
 คือ การดำเนินงานไม่มีระบบ พระสงฆ์องค์ใดต้องการที่จะออกไปช่วยพัฒนาสังคมก็ควร
 ช่วยตนเอง ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรของรัฐบาลหรือแม้แต่คณะสงฆ์เอง ฉะนั้น
 พระนักศึกษาเหล่านี้คิดว่า หนทางที่จะทำให้พระสงฆ์มีฐานะบทบาทในคามนี้เพิ่มมากขึ้น
 ก็คือ การให้การศึกษแก่พระสงฆ์ เพื่อจะให้มีความรู้ในทางสังคมและวิชา ตลอดจน
 ความช่วยเหลือสนับสนุนจากองค์กรของรัฐบาลและคณะสงฆ์

๓.๓ ทัศนคติเกี่ยวกับขอบเขตของบทบาทของพระภิกษุ

พระนักศึกษาเหล่านี้ มีความเห็นว่า พระภิกษุสามารถมีบทบาทต่อสังคม
 ในทุก ๆ ด้าน ตามความสามารถและความเหมาะสมกับสมณะภาวะ แต่ไม่ไค่ขัดกับ
 พระธรรมวินัย คือ มีทั้งฝ่ายคันถธุระและวิหัสัณธุระ คือ พระสงฆ์สามารถช่วยเหลือ
 สังคมนิกรของวัตรธรรม แนะนำพระธรรมซึ่งเป็นภาระพัฒนาบุคคลิกภาพและจิตใจของ
 ประชาชนในสังคมควบคู่กันไป แต่การที่พระสงฆ์เหล่านี้จะเป็นผู้นำของประชาชนไค่รับ
 ก็จะต้องเป็นผู้มีการศึกษาคือด้วย นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาทในกิจการศึกษาแก่เยาวชน
 และอบรมสั่งสอนธรรมะแก่เยาวชน เป็นผู้นำในการศึกษาชุมชนและแนะนำประชาชน
 เกี่ยวกับการระกอบอาชีพ

๔. พระนักศึกษานิวซีแลนด์

พระนักศึกษานิวซีแลนด์อายุ ๒๒ - ๓๐ ปี มาขอเข้า ๕ - ๑๐ พรรษาขึ้นไป
เหตุผลที่ขอรับ เพื่อศึกษาธรรมขั้นสูง แสดงให้เห็นว่าพระนักศึกษาเหล่านี้ต้องการที่จะศึกษา
คตินี้ในระดับที่สูงขึ้น และส่วนใหญ่นั้นเป็นชาวชนบททั้งสิ้น

๔.๑ ทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระนักศึกษาเหล่านี้ล้วนแต่เข้าใจในหลักศูตรที่ว่าองค์ศึกษาคือ มหาวิทยาลัยสงฆ์
แต่ต้องการที่จะปรับปรุงหลักสูตรของมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นของตน ซึ่งกำลัง
มีการเปลี่ยนแปลง คือให้มีการศึกษาทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรม เพราะมีความ
เห็นว่าพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมควรจะได้เรียนรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมภายนอก
ด้วยเพื่อจะได้สามารถเข้ากับประชาชนทั่วไปได้ การประการหนึ่งที่ต้องการที่จะได้รับการ
ศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน เพื่อจะได้สามารถออกไปปฏิบัติสังฆ
ประชาชนและเป็นผู้ผู้นำในการพัฒนาชุมชนตามความรู้ที่ได้เรียนมา นอกจากนี้ ควรจะ
ปรับปรุงในสถานอาจารย์ผู้สอนให้มีความรู้ในวิชาที่สอนอย่างแท้จริง และควรเพิ่มวิชา
การสมัยใหม่ให้มากขึ้น เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กฎหมาย ฯลฯ เพื่อให้
นักศึกษานำไปสอนประชาชนได้ และประการสุดท้ายที่ต้องการปรับปรุงก็คือควร
จะมีการปลูกฝังให้พระนักศึกษามีความรับผิดชอบ และทำหน้าที่ซึ่งมีผลต่าราชา และ
ควรจะทำเนียบบทบาทของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย

ความคิดเห็นของพระนักศึกษาเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ส่วนใหญ่ต้องการ
มีบทบาทในการพัฒนาสังคม โดยต้องการนำความรู้ที่ได้รับจากมหาวิทยาลัยไปใช้ให้เป็น
ประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไปให้มากที่สุด และต้องการสร้างความสำนึกแก่พระนักศึกษา
ทุกคนให้มีความรับผิดชอบต่อศาสนาคโดยการเผยแผ่ธรรมะ แก่ประชาชนทั่วไปและมีบทบาท
ในการพัฒนาสังคมโดยไม่ยึดถือพระธรรมวินัย

นอกจากนี้พระนักศึกษานิวซีแลนด์ยังมีความคิดเห็นว่า ความรู้ที่ได้รับจาก
มหาวิทยาลัยก็คือการเข้าใจสังคมปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น เข้าใจหลักธรรมและเห็นความสำคัญ
ของพระพุทธศาสนามากขึ้น สามารถอภิปรายธรรมะของพระพุทธเจ้า ประยุกต์เข้ากับศาสตร์

ต่าง ๆ ใด เช่น พุทธปรัชญา เป็นต้นทำให้เข้าใจธรรมชาติที่เคยศึกษาในชั้นมัธยมศึกษา โท และเอก มากยิ่งขึ้น สามารถเข้าใจในแผนการศึกษาของชาติและความจริงใจของผู้บริหารการศึกษาที่มีต่อสถาบันการศึกษาของสงฆ์ และการศึกษาในชนบทด้วย ทำให้เกิดความภูมิใจในตัวเองขณะที่สอนผู้อื่น และทำให้จิตใจสงบเพราะสามารถเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จากความคิดเห็นที่นักศึกษาสาวนีย์ใหญ่ได้แสดงมาแล้วนี้ แสดงให้เห็นว่านักศึกษาสาวนีย์ใหญ่ได้รับความรู้ในค่านพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวิชาการของโลกอื่น ๆ ใดเป็นอย่างดี

๔.๒ ทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุสงฆ์

ก. บทบาทของพระภิกษุที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระนักศึกษาสาวนีย์ใหญ่คิดว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจะกลับไปช่วยพัฒนาท้องถิ่นเดิมโดยการเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน จัดวัดให้เป็นสถานที่บำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ทุกคน ออกไปอบรมศีลธรรมตามหมู่บ้านต่าง ๆ และเป็นผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่น

นอกจากนี้ พระนักศึกษาเหล่านี้ ยังต้องการเผยแพร่ธรรมะ ขอบรมสั่งสอนประชาชนนอกวัดในรูปแบบพระธรรมทูต พระธรรมจาริก มีส่วนร่วมในโครงการอบรมพระภิกษุ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของพุทธศาสนิกชนในต่าง ๆ คือ

๑. ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนา โดยการช่วยเหลืองานทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ ให้ความรู้แก่เยาวชน และเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

๒. ยุกุพุทธิกสมาคม โดยการสอดแทรกธรรม - ให้เรารู้จักใจของประชาชน ช่วยอบรมศีลธรรมและธรรมะแก่เยาวชน

๓. โรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย โดยการเป็นครูสอนในโรงเรียน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน

๔. อบรมศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ

๕. ทำหน้าที่เป็นอาจารย์สอนบาลี และนักธรรมวินัยและอบรมสามเณร และชีพรานมณฑลภาคอุบลราชธานีในต่างจังหวัด

๖. พัฒนาท้องถิ่นชนบท ทั้งทางจิตใจและด้านอื่น ๆ

๗. ทำทุกวิถีทางที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาและเกิดความ

เข้าใจอันดีต่อพระพุทธศาสนา

๕. เป็นครูสอนจริยศึกษาในโรงเรียนระดับประถมศึกษา และบรรยาย
ธรรมะในสถานที่ต่าง ๆ

นอกจากนี้ ยังมีความเห็นว่า วิธีการเผยแพร่ธรรมะที่ถนัดที่สุดคือ
การเทศนาสั่งสอนประชาชน การปาฐกถา ฌิปป์รายธรรม โศภาที่ ส่งพระธรรมทูต
ออกเผยแพร่ธรรมะ เขียนบทความธรรมะประยুক্তและเปิดโอกาสให้ประชาชนไปถาม
ปัญหาธรรมะ

ข. บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาสังคม

พระนักศึกษาสาวนีย์ใหญ่ มีความเห็นว่า ในสังคมที่มีมีการเปลี่ยนแปลง
ไปพระสงฆ์ควรจะมีการพัฒนาบทบาทเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยการเพิ่ม
บทบาท ในด้านการพัฒนาจิตใจพุทธศาสนิกชน ทำทุกอย่างที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยของ
พระสงฆ์ และควรลดบทบาทในด้านการสร้างถาวรวัตถุ หอจดหมายเหตุ ไม่ทำตนเป็นคน
พุ่มพวย หรือกระทำการใดเพื่อความต้องการในวัตถุต่าง ๆ ความคิดเห็นเช่นนี้
แสดงว่าพระนักศึกษาไม่ต้องการให้สถาบันสงฆ์ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญของชาติต้องบั่นทอน
ต่อการกระทำของพระสงฆ์บางองค์ที่มีเข้าไปในค่านิยมวัตถุธรรมมากกว่าที่จะบำเพ็ญประโยชน์
ต่อประชาชนอย่างแท้จริง

นอกจากนี้พระนักศึกษาเหล่านี้ยังมีความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์กรหรือ
หน่วยงานต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมว่า หน่วยงาน
ที่ส่งเสริมพระสงฆ์ในค่านิยมนี้ คือ หน่วยงานของพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่

๑. มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง คือ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย
และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ส่งพระนักศึกษากลับไปอบรมสั่งสอนเยาวชน

๒. โรงเรียนพุทธศาสนานานาชาติทั่วประเทศ ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้บริหาร
และอาจารย์สอนในโรงเรียน

นอกจากนี้ก็มีหน่วยงานที่ก็จะช่วยส่งเสริมอย่างจริงจัง ฉะนั้นจึงต้องการความร่วมมือจาก หน่วยงานของรัฐ เช่น ทบวงมหาวิทยาลัยและกระทรวงศึกษาธิการ ในการให้การรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยทั้ง ๒ แห่ง เพื่อว่าพระสงฆ์เหล่านั้น จะได้นำความรู้ที่ประชาชนทั่วไปยอมรับไปสั่งสอนประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ และกระทรวงศึกษาธิการควรจะให้พระสงฆ์ได้มีโอกาส อบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่เยาวชน ตามโรงเรียนต่าง ๆ ตลอดจนมหาวิทยาลัยและกรม ศควรจะให้ความสนับสนุน ในด้าน เงินทุนเพื่อการเผยแผ่ และควรปรับปรุงหน่วยงานการบริหารการปกครองของ คณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากกว่านี้ และมีการทำงานเพื่อประโยชน์การเผยแผ่ และการศึกษาของคณะสงฆ์อย่างจริงจัง

ขอคิดเห็นดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พระภิกษุสงฆ์เหล่านี้ต้องการความร่วมมืออย่างจริงจังจากทั้งทางรัฐบาลและทางคณะสงฆ์เอง เพื่อให้การพัฒนาลังคัมของพระสงฆ์ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ พระนักศึกษายังมีความเห็นว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ พรหมที่จะมีบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมและจิตอาสาประชาชนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการที่พระสงฆ์จะมีบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมมากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่พระนักศึกษากลุ่มนี้คิดว่า ปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมก็คือ การให้การศึกษแก่พระสงฆ์และมีการรับรองสถานศึกษาของสงฆ์ เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า สิ่งที่กำลังศึกษาอยู่นั้น มีคนเห็นความสำคัญ เมื่อสำเร็จแล้วจะได้นำความรู้ไปพัฒนาสังคมต่อไป อีกประการหนึ่ง พระสงฆ์ส่วนใหญ่ก็พร้อมที่จะพัฒนาบทบาทในท่านี้ แต่ขาดทุนทรัพย์ในการดำเนินงาน ฉะนั้นควรจะได้รับความร่วมมือจากรัฐบาล เอกชนและภาคีของคณะสงฆ์ ให้ช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินงานของพระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์เหล่านี้คิดว่าในฐานะที่เป็นพลเมือง ซึ่งมีจิตใจรักประเทศ หากมีโอกาสก็พร้อมที่จะช่วยเหลือสังคม นอกจากนี้คือความไม่พร้อมของพระสงฆ์ในการพัฒนา เนื่องจากการทำงานแบบต่างคนต่างทำไม่เป็นที่ใคร่ครวญเดียวกัน ทำให้ความสำเร็จเกิดขึ้นน้อย หรือหากจะมีก็เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล ย่อมมีกำลังน้อยกว่าการทำงานเป็นหมู่คณะ ประการสุดท้ายคือ พระสงฆ์ที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายของคณะสงฆ์

คือมหาเถรสมาคม ยังมีความคิดเห็นแบบอนุรักษ์นิยมเป็นส่วนใหญ่ ทำให้พระสงฆ์ไม่สามารถดำเนินการต่าง ๆ ที่ต้องการได้อย่างเต็มที่

๔.๓ ทัศนคติเกี่ยวกับขอบเขตของบทบาทของพระภิกษุ

พระนักศึกษาสาวนใหญ่ ต้องการมีบทบาทในสังคมโดยไม่ยึดถือพระธรรมวินัย เช่น เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน ในการศึกษาแก่เยาวชนและเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน แต่อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์เหล่านี้คิดว่าสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันกำลังเจริญรุดหน้าในทุก ๆ ด้าน ฉะนั้นพระสงฆ์ควรมีบทบาทในด้านอื่น ๆ เช่น เป็นที่ปรึกษาแก่ประชาชน ในด้านการทำมาหากิน และด้านกฎหมาย เป็นต้น นอกจากนี้พระภิกษุเหล่านี้ คิดว่าพระสงฆ์ที่มีอายุใสควรจะไปเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ที่คอยอายุใส ได้มีบทบาทในการปกครองคณะสงฆ์ และกำหนดนโยบายต่าง ๆ บาง เพื่อให้การดำเนินงานต่าง ๆ ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะมีความเห็นว่าพระที่มีอายุใสเหล่านี้ มีความคิดเห็นแบบอนุรักษ์นิยมและไม่ยอมให้อีกแก่พระสงฆ์รุ่นใหม่ ในการดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ ความคิดเห็นของพระภิกษุเหล่านี้ แสดงให้เห็นความต้องการของพระสงฆ์รุ่นใหม่ที่จะมีส่วนในการปกครองและกำหนดนโยบายคณะสงฆ์ เพราะมีความเห็นว่าในปัจจุบันนโยบายต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคม ยังยึดถือแบบเก่าอยู่ ควรจะได้มีการปรับปรุงให้ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันของโลก

การประเมินผลเกี่ยวกับทัศนคติของพระนักศึกษาศาการศึกษามหาวิทยาลัย

๑. ทัศนคติที่เห็นอกกันของพระนักศึกษาระดับการศึกษาามหาวิทยาลัย

๑.๑ พระนักศึกษาสาวนใหญ่มีความเห็นว่าการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ คือ สามารถเข้าใจสังคมปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เข้าใจหลักธรรมและคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้มากยิ่งขึ้นและสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวิชาการทางโลกต่าง ๆ เพื่อนำไปอบรมสั่งสอนประชาชน

๑.๒ พระนักศึกษาสาวนใหญ่มีความเห็นว่า พระภิกษุคือผู้นำท้องถิ่นทั้งในด้านการศึกษาทางบ้านพระพุทธรศาสนาแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป การเป็น

ผู้นำในการพัฒนาชนบท ตลอดจนส่งเสริมสัมมาชีพแก่ประชาชน รวมทั้งการเป็นผู้นำ
จิตใจของประชาชน

๑.๓ พระนักศึกษาสวนใหญ่ต้องการจะกลับไปพัฒนาท้องถิ่นเดิม หลังจาก
สำเร็จการศึกษาแล้ว แต่มีความเห็นว่าต้องการการสนับสนุนอย่างจริงจังจากรัฐบาล
และเอกชน ซึ่งการทำงานของพระภิกษุสวนใหญ่ในขณะนั้นต้องประสบอุปสรรคในด้าน
เงินทุนในการดำเนินงานและความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง เช่น
กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงสาธารณสุข
 เป็นต้น

๑.๔ พระนักศึกษาสวนใหญ่มีทัศนคติที่ตรงกันคือ ต้องการให้มหาวิทยาลัย
ส่งเสริมปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาในปัจจุบัน โดยการเปิดสอนวิชาการทางโลกที่ทันสมัยและ
เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ในทิวากว้างขึ้น ขณะเดียวกันก็ต้องการศึกษาวิชา
ทางธรรมให้ลึกซึ้ง เช่นเดียวกันโดยมีโลกทัศน์ที่จะให้มีการจัดหลักสูตรในคณาธิการทางโลก
เพิ่มขึ้นเพียงอย่างเดียว

๑.๕ พระนักศึกษาสวนใหญ่มีทัศนคติเกี่ยวกับขอบเขตของบทบาทของ
พระภิกษุที่เหมือนกัน คือ บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาสังคมควรจะมีขอบเขตจำกัด
ไม่ให้ขัดต่อพระธรรมวินัย ระเบียบ ประเพณีวัฒนธรรม และศีลธรรมอันดีงามของ
ประชาชน

๒. ทัศนคติที่แตกต่างกันของพระนักศึกษาศาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย

๒.๑ พระนักศึกษาศนปีที่ ๔ เพียงชั้นเดียวที่ตองการศึกษาทั้งภาคทฤษฎี
และปฏิบัติพร้อม ๆ กันเพื่อจะได้ไปพัฒนาสังคม แสดงให้เห็นถึงทัศนคติของนักศึกษา
เหล่านี้ที่ต้องการบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมในแบบหลายแง่มุม เพราะถ้าศึกษาเฉพาะ
ภาคทฤษฎีเพียงอย่างเดียว เมื่อพระนักศึกษานี้จบการศึกษาแล้วบางรูปอาจไม่ได้
นำความรู้ไปช่วยพัฒนาสังคมได้ แต่การที่ตองการให้มีหลักสูตรภาคปฏิบัติพร้อม ๆ
กับภาคทฤษฎีในระหว่างที่ศึกษาก็จะช่วยให้พระนักศึกษามีบทบาทในการพัฒนาสังคมตั้งแต่นั้น
ไปจนจบการศึกษาเพิ่มมากขึ้น

๒.๒ พระนักศึกษาชั้นปีที่ ๔ ต้องการมีส่วนร่วมในการปกครองและกำหนดนโยบายของพระสงฆ์ เพราะมีความเห็นว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายของคณะสงฆ์คือมหาเถรสมาคมซึ่งมีความคิดแบบอนุรักษนิยม ทำให้พระภิกษุไม่สามารถดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ ที่ต้องการอย่างเต็มที่ แสดงให้เห็นว่าพระนักศึกษาชั้นปีที่ ๔ ที่ออกไปปฏิบัติศาสนกิจตามโครงการของมหาวิทยาลัย และได้รู้ถึงสภาพความเป็นจริงว่าอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นขณะที่ออกไปพัฒนาชนบทส่วนหนึ่งเป็นเพราะการที่ไม่ได้รับความร่วมมือจากมหาเถรสมาคม จึงคิดที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานของมหาเถรสมาคมให้ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ของโลก

๒.๓ พระนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ และชั้นปีที่ ๒ มีทัศนคติเกี่ยวกับหน่วยงานหรือองค์การทั้งของรัฐบาลและเอกชนที่ช่วยส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมว่าหน่วยงานที่ช่วยส่งเสริมบทบาทของพระภิกษุ ได้แก่ กรมการศาสนา สื่อมวลชนสาขาต่าง ๆ และกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น ส่วนพระนักศึกษาชั้นปีที่ ๒ และ ๔ มีทัศนคติตรงกันว่าไม่มีหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน ที่ส่งเสริมบทบาทของพระภิกษุอย่างจริงจัง

๓. ข้อสังเกต

๓.๑ การที่พระนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ มีความต้องการให้มหาวิทยาลัยสงฆ์ปรับปรุงหลักสูตรเกี่ยวกับภาษาอังกฤษ ทั้งในด้านการสนทนาและทักษะต่าง ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ในการเผยแผ่ธรรมะ และความรู้ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศนั้น ทำให้ชัดเจนทัศนคติที่ต้องการจะกลับไปช่วยเหลือพัฒนาท้องถิ่นเดิมหลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว เพราะถ้าพระนักศึกษาเหล่านั้นต้องการที่จะกลับไปพัฒนาถิ่นเดิมจริงแล้ว ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในคัมภีร์ภาษาอังกฤษอย่างลึกซึ้ง เพียงแต่มีความรู้ในคัมภีร์ศาสนาและวิชาทางโลก ซึ่งรวมทั้งวิชาภาษาอังกฤษที่ศึกษาจากมหาวิทยาลัย ก็ย่อมเป็นการเพียงพอแล้ว ฉะนั้น ทัศนคติที่ขัดแย้งกันทั้งการนี้ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วพระนักศึกษาเหล่านี้อาจจะไปศึกษาต่อในต่างประเทศ จึงต้องการ

มีความรู้ในคำภาษาอังกฤษอย่างลึกซึ้งโดยไม่ได้อธิบายกลับไปพัฒนาท้องถิ่นเดิม

๓.๒ พระนักศึกษานี้ที่ ๓ มีความเห็นว่าการที่พระสงฆ์ในชนบทส่วนใหญ่มีกการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาทำให้ชาวบ้านไม่ยอมเชื่อฟังคำสั่งสอนของพระสงฆ์เหล่านั้นซึ่งวิธีการแก้ไขก็คือควรมีพระสงฆ์ที่ศึกษาในระดับที่สูงขึ้นนั้น ตามสภาพของสังคมในชนบทพระสงฆ์จะเป็นผู้นำของสังคมที่ชาวบ้านให้ความเคารพและเชื่อฟังพระสงฆ์อยู่แล้วโดยไม่ได้นิ่งเฉยความรู้ของพระสงฆ์แตกต่างจากคนอื่น ฉะนั้น การเป็นผู้นำในสังคมของพระสงฆ์นั้นไม่จำเป็นต้องมีความรู้ในระดับสูงประชาชนก็ให้ความเคารพและเชื่อฟังอยู่แล้ว

๓.๓ ทศนคติเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ของพระนักศึกษานี้ที่ ๓ ที่ต้องการให้มีการปรับปรุงระบบการเรียนการสอนให้เป็นแบบเดียวกับมหาวิทยาลัยของรัฐบาล ตลอดจนให้มีการเรียนที่ได้มาตรฐานนั้น แสดงให้เห็นว่าระบบการเรียนการสอนตลอดจนตำราเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังไม่ได้มาตรฐานทัดเทียมกับมหาวิทยาลัยของรัฐ ฉะนั้นการที่มีการเรียกร้องให้รัฐบาลรับรองปริญญาและวิทยฐานะของมหาวิทยาลัยสงฆ์อยู่ในขณะนี้ จึงยังไม่ถึงเวลาจะให้การรับรอง มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรจะไปปรับปรุงมาตรฐานการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ทัดเทียมกับมหาวิทยาลัยของรัฐเสียก่อน

อีกประการหนึ่ง คือ การเรียกร้องของพระนักศึกษานี้ในด้านการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐานทัดเทียมกับมหาวิทยาลัยของรัฐ โดยที่ในขณะเดียวกันพระนักศึกษานี้เหล่านั้นก็คิดที่จะกลับไปพัฒนาท้องถิ่นเดิม หลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว ทำให้เกิดความเข้าใจว่าหากพระภิกษุเหล่านั้นต้องการกลับไปพัฒนาท้องถิ่นเดิมจริง การศึกษาระดับอุดมศึกษา ที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ดำเนินการอยู่ในขณะนี้ ควรจะเพียงพอที่จะนำความรู้เหล่านั้นไปใช้ในกาพัฒนาสังคม ช่วยเหลือประชาชนในถิ่นต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี โดยไม่จำเป็นต้องเรียกร้องให้มีการปรับปรุงระบบการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ได้มาตรฐานเดียวกับของรัฐ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดัชย

๑. นักศึกษารุ่นปีที่ ๑

พระนักศึกษาเหล่านี้ส่วนใหญ่ มีอายุ ๒๑ - ๓๕ ปี มาจากแล้ว
๑ - ๘ พรรษา เหตุที่มาขอเพื่อศึกษาธรรมชั้นสูง แสดงให้เห็นว่าต้องการที่จะ
ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และพระสงฆ์เหล่านี้เป็นราชชนนเป็นส่วนใหญ่

๑.๑ ทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระนักศึกษาเหล่านี้ส่วนใหญ่พอใจในหลักสูตรที่กำลังศึกษาอยู่ แต่
ก็ต้องการที่จะปรับปรุงให้ทันสมัยโดยให้สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน เพื่อที่จะได้
นำเอาวิชาที่เรียนนั้นไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ศาสนาและสั่งสอนประชาชน และ
ให้รัฐบาลรับรองมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้ถูกต้องตามกฎหมาย แสดงให้เห็นว่านักศึกษา
เหล่านี้ศึกษาหาความรู้ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อจะได้นำความรู้นั้นไปใช้ให้เป็น
ประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชน มิได้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษา
เพื่อลาสิกขาออกไปประกอบอาชีพแบบฆราวาส เพราะจากการสอบถามความเห็น
ว่าเมื่อจบการศึกษา พระนักศึกษาเหล่านี้คิดที่จะลาสิกขาหรือไม่ คำตอบส่วนใหญ่
ต้องการที่จะกลับไปช่วยพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นการช่วยให้เห็นว่าพระนักศึกษาเหล่านี้
ศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อนำเพื่อประโยชน์ในฐานะพระภิกษุต่อไป และยังมี ความ
เห็นต่อไปว่าความรู้ที่ได้รับจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็คือ ได้รู้สภาพความเป็นไปของ
พระศาสนาที่ยิ่งขึ้น ทำให้มีน้ำใจกว้างขวางขึ้น และสามารถกำหนดอนาคตของ
ตนเองได้

นอกจากนี้ พระนักศึกษาส่วนใหญ่ก็คิดว่าพระสงฆ์ควรจะเผยแผ่พระธรรม
ธรรมสั่งสอนประชาชนนอกจากในรูปแบบพระธรรมทูต พระธรรมจาริก มีส่วนร่วมใน
โครงการอบรมพระภิกษุ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในกิจกรรม
ทางพระศาสนา ได้แก่ ศูนย์ศึกษามุททศศาสนา ยุวพุทธนิคมสามัคคี โดยการส่งเสริม
ด้านการศึกษาพุทธศาสนา โรงเรียนพุทธศาสนาวินิตยาลัย โดยการพยายามชักจูง
เยาวชนให้เข้าศึกษาให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีความต้องการที่จะช่วยประสานงาน

ระหว่างวัดกับบ้าน ช่วยงานเกี่ยวกับพระศาสนาทั้งที่เกี่ยวกับพระภิกษุสามเณร และสังฆม ชวยในค่านการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน และช่วยอบรมศีลธรรม แก่ประชาชนทั้งในเมืองและในชนบท

พระนักศึกษาคณะนี้ ยังมีความคิดเห็นอีกว่าวิธีการที่จะเผยแพร่ธรรมะ ที่ใ้คนศึที่ผู้ศึ คือ การเพนั ปราศจาก อภิปราชยธรรม โศวาทึ สงพระธรรมเทศน ออกเผยแพร่ธรรมะ การสนทนาธรรม การสอนธรรมะในโรงเรียนต่าง ๆ แก่ เยาวชนโดยการใช้รูปการพ่นเข้าช่วย พร้อมทั้งมีการยกตัวอย่างประกอบ และการเผยแพร่ธรรมะในรูปของสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ

๑.๒ พันธ์ลคึเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุ

ก. บทบาทของพระภิกษุที่นำเรัจการศึศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระนักศึกษาคณะนี้มีความเห็นว่า เมื่อสำเร็จการศึศึกษาจะกลับไปท้งดินเคิม เพื่อเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน จักวักให้เป็นศูนย์กลางพัฒนา ชุมชนในทุก ๆ ด้าน ช่วยประสานงานระหว่างบ้านกับวัด ให้การบริกรรักษา แก่ผู้ป่วย ให้การศึศึกษาแก่ประชาชน และทำงานอื่นที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

ข. บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาสังคม

พระนักศึกษาคณะนี้มีความเห็นว่าในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง พระสงฆ์ควรพัฒนาบทบาทเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงโดยการเสริมบทบาท ในด้าน พัฒนาจิตใจของพุทธศาสนิกชน และเป็นที่กรุ่สอนศีลธรรมแก่เยาวชน ทุกระลึบชั้นทั้งแก่โรงเรียนถึงมหาวิทยาลัย

ในความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์การหรือหน่วยงานที่ช่วยส่งเสริม บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมนั้น พระนักศึกษาคณะนี้คิดว่า องค์กร ที่ช่วยสนับสนุนอยู่ คือ

- ๑. มูลนิธิโกมลคีมทอง มีบทบาทเผยแพร่ศาสนาในทางพุทธศาสนา
- ๒. มหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งในและนอกรั้วบ้าน การอบรมเยาวชนให้ประพฤติดี

ปฏิบัติชอบตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

๓. กรมการศาสนา โดยการจัดทำหลักสูตรในการเผยแผ่ธรรมะ
อย่างไรก็ตาม พระนักศึกษานี้คิดว่า หวังการความร่วมมือจาก
องค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ อีก เช่น

๑. มหาเถรสมาคม ให้ยกเด็ก พระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๕๐๕
โดยการเปลี่ยนมาใช้พระราชบัญญัติฉบับเดิม พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อเป็นการส่งเสริม
การศึกษาและสอดคล้องกับการปกครองพระสงฆ์ในปัจจุบัน

๒. กระทรวงศึกษาธิการ สนับสนุนให้พระสงฆ์เป็นผู้สอนศีลธรรม
ในโรงเรียนและเป็นอาจารย์ภาควิชาที่เกี่ยวข้องกับงานการพัฒนาริธีใจ

๓. กรมการศาสนา ส่งเสริมให้มีการเปิดอบรมพระสงฆ์ที่จะไป
อบรมสั่งสอนเยาวชน เพื่อที่จะได้มีเทคนิคในการสอนและอบรมที่ทันสมัย

๔. ศูนย์หรือชุมชนของมหาวิทยาลัย หรือวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ให้
ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักศึกษา ได้มีความกระตือรือร้นในอันที่จะให้
พุทธศาสนามีแนวทางแก้ปัญหาให้แก่ประชาชน

นอกจากนี้ พระนักศึกษารุ่นใหญ่ มีความเห็นว่า พระสงฆ์รุ่นใหญ่
พร้อมที่จะดำเนินบทบาทในด้านการพัฒนาสังคม และคิดว่าประชาชนรุ่นใหญ่
เห็นด้วยกับการที่พระสงฆ์จะมีบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมมากขึ้นตามความ
เปลี่ยนแปลงของสังคม แต่อย่างไรก็ตามรัฐบาลควรจะให้ความสนับสนุนใน
ด้านงบประมาณแก่การศึกษาของคณะสงฆ์ เพื่อเป็นการสร้างบุคคลากร คือ
พระภิกษุให้มีคุณภาพและสามารถนำเอาหลักธรรมไปเผยแผ่แก่ประชาชน นอกจากนี้
พระสงฆ์ควรจะได้มีโอกาสทำงานในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปลุกฝัง
คุณธรรมให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป

๑.๓ ที่เนคคิ เกี่ยวกับขอบเขตของบทบาทของพระภิกษุ

พระนักศึกษามีความคิดว่า ขอบเขตของบทบาทของพระภิกษุ ควรจะ
ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ ที่ไม่ติดกัระเบียบและพระธรรม
วินัยของพระภิกษุสงฆ์ และควรจะมีบทบาทในด้านการศึกษาแก่เยาวชนให้มากกว่า
ปัจจุบัน

๒. นักศึกษาชั้นปีที่ ๒

นักศึกษาส่วนใหญ่อายุ ๒๑ - ๒๕ ปี บวชมาแล้ว ๑๐ พรรษาขึ้นไป
สาเหตุที่บวชเป็นไปตามประเพณีเป็นส่วนใหญ่ แต่คงให้เห็นว่าพระภิกษุเหล่านี้
มิได้มีความตั้งใจที่จะบวชเพื่อที่จะได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน แต่เมื่อบวชแล้ว
จึงได้คิดที่จะศึกษาคือ เหตุที่บวชรองลงมาคือ บวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา
จึงถึงเป็นการบวชว่า พระภิกษุเหล่านี้มิได้ตั้งใจบวชเพื่อการศึกษา และนักศึกษา
เหล่านี้เป็นชาวชนบททั้งนั้น

๒.๑ ทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

นักศึกษานี้ส่วนใหญ่พอใจในระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์
แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องการที่จะแสดงความคิดเห็นในด้านการปรับปรุงหลักสูตร ที่
เรียนให้ดีขึ้น โดยมีความต้องการให้ปรับปรุงให้ทันสมัยและสามารถนำไปใช้
ประโยชน์ต่อสังคมปัจจุบันได้ แต่คงให้เห็นว่าพระภิกษุเหล่านี้ไม่ต้องการเรียนรู้
เฉพาะวิชาทางด้านพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้มีพระนักศึกษามากมาย
บางรูปวิจารณ์ว่าวิชาค่านพระพุทธศาสนาบางวิชาที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล
เท่าที่ควร

พระภิกษุเหล่านี้ยังมีความคิดเห็นอีกว่า ความรู้ที่ได้รับจากการ
ศึกษาในมหาวิทยาลัยก็คือ ได้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น
เข้าใจปรัชญาธรรมในศาสนาและสภาพของสังคมได้ดียิ่งขึ้นและสามารถเข้าใจ
ความต้องการทางสังคมมากขึ้น

๒.๒ ทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุสงฆ์

ก. บทบาทของพระภิกษุที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระนักศึกษากลุ่มนี้มีความคิดเห็นว่า เมื่อสำเร็จการศึกษา
จะกลับไปพัฒนาท้องถิ่นเดิม และความเห็นอื่น ๆ คือ พัดบาติงบูรณการทั่วประเทศ
เป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม นอกจากนี้พระนักศึกษานี้คิดว่าพระสงฆ์ควรเผยแผ่
ธรรมะ อบรมสั่งสอนประชาชนนอกวัดในรูปแบบพระธรรมทูต พระธรรมจาริก มีส่วนร่วม

ในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา นอกจากนี้
มีความคิดเห็นอื่น ๆ คือ การเป็นอาสาสมัครคนถือธรรมในท้องถิ่นห่างไกล
และช่วยเหลือในการอบรมถือธรรมตามชุมชนต่าง ๆ นอกจากนี้ส่วนใหญ่คิดว่า
วิธีที่จะใช้เผยแพร่ธรรมะได้ดีที่สุดคือ การเทศน์ การปาฐกถา อภิปรายธรรม
ได้ว่าที่ ส่งพระธรรมทูตออกเผยแพร่ธรรมะ

ข. บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาสังคม

พระภิกษุส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาจะกลับไป
ไปท้องถิ่นเดิม เพื่อเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน และความเห็นอื่น ๆ คือ
ทำกิจกรรมที่คิดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา สังคมและประเทศชาติ พยายาม
พัฒนาชุมชนทั้งในด้านจิตใจและวัตถุให้สอดคล้องกัน นอกจากนี้ ยังมีความคิดเห็น
ว่า ในสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไปพระสงฆ์ควรพัฒนาบทบาทเพื่อให้สอดคล้อง
กับการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยการเพิ่มบทบาทในด้านการพัฒนาจิตใจของ
พุทธศาสนิกชน และความเห็นอื่น ๆ คือ พยายามสร้างบทบาทของพระสงฆ์ในด้าน
สังคมสงเคราะห์แก่ประชาชนให้มากขึ้น

ความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์กรหรือหน่วยงาน ที่ช่วยส่งเสริมบทบาทของ
พระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม พระภิกษุเหล่านี้คิดว่า มีหน่วยงานที่ช่วยสนับสนุน
ได้แก่

- ๑. ธนาคารกรุงเทพ ให้ทุนในการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน
- ๒. กองอนุศาสนาจารย์ทหาร ช่วยในการเผยแพร่ศีลธรรม
- ๓. กรมการศาสนา ส่งเสริมดำเนินงานประมาณในการพัฒนา
- ๔. สถาบันต่าง ๆ เช่น ยุวพุทธิกสมาคม ส่งเสริมด้านการรณรงค์
ในการเผยแพร่ธรรมะและอบรมเยาวชน
- ๕. โครงการอบรมเยาวชนตามฤดูกาล ส่งเสริมโดยการวางแผน
ในการพัฒนา ซึ่งสามารถพัฒนาได้ทั่วประเทศ ตามนโยบายกิจกรรมนักกีฬา

อย่างไรก็ตาม พระนักศึกษานี้ ยังต้องการความร่วมมือจาก
หน่วยงานอื่น ๆ ทาง ๆ เพิ่มขึ้น คือ

๑. กรมการศาสนา ช่วยส่งเสริมการศึกษาพระสงฆ์อย่างจริงจัง
เพื่อคุณภาพของพระสงฆ์จะไค้สูงขึ้น

๒. ทุกหน่วยงานที่ทำงานและวางแผนเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมและ
พุทธศาสนาทุกระดับ โดยให้ความสัมพันธ์กันในการปฏิบัติงาน

นอกจากนี้ พระนักศึกษาคิดว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ มีความพร้อมที่จะ
ดำเนินบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมและจิตอาสาส่วนใหญ เห็นด้วยกับ
การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมมากขึ้น ตามความเปลี่ยนแปลง
ของสังคม แต่บางรูปก็มีความเห็นว่า พระสงฆ์รุ่นใหม่มีความมุ่งมั่นอย่างแน่ว
แนวอยากจะไม่พัฒนาสังคม เป็นผู้รับในสังคม แต่พระภิกษุเหล่านี้คงมีทิศทาง
เพราะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม เพราะพื้นฐานทางการศึกษายังไม่เพียงพอ
จึงควรพัฒนาในด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ให้จริงจังมากขึ้น

๒.๓ ทักษะที่เกี่ยวข้องกับขอบเขตของบทบาทของพระภิกษุ

ทัศนคติของพระนักศึกษามีที่ ๒ ก็คือ พระภิกษุควรมีบทบาทใน
ทุกด้านที่ภาวะของสงฆ์พึงทำได้ เช่น ในการยอมรับถึงก่อนที่ธรรมแก่เยาวชน
เป็นผู้ว่าในการพัฒนาสังคมและพระภิกษุควรจะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเพื่อ
จะเ้าสามารถเข้ากับทุกสังคมได้

๒. พระนักศึกษามีที่ ๓

พระนักศึกษากลุ่มนี้ส่วนใหญ่อายุ ๒๖ - ๓๐ ปี ขวชนแล้ว ๕ - ๕ พรรษา
เหตุผลที่เข้ามา เพื่อศึกษามรรณัมที่สูง แสดงให้เห็นว่า ต้องการมาเพื่อศึกษา
เอาเรียนในระดับที่สูงขึ้น และพระนักศึกษานี้มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัดทั่วทั้งคืน

๓.๑ ทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระนักศึกษาคณะนี้ไม่พอใจในหลักสูตรที่กำลังศึกษาอยู่ เพราะมีความเห็นว่าหลักสูตรที่กำลังศึกษานี้ กว้างขวางเกินไป ทำให้ผู้ศึกษาไม่ได้รับความรู้เฉพาะด้านที่สนใจอย่างเต็มที่ ฉะนั้นควรจะโอนศึกษาวิชาการทั้งทางธรรมและทางโลกซึ่งจะช่วยส่งเสริมบทบาทของพระภิกษุ ในฐานะที่เป็นผู้นำของประชาชนในค้ำต่าง ๆ วิชาทางพุทธศาสนาวិชาโยที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนทั่วไปก็ควรจะเลิกศึกษา วิชาใดที่มีประโยชน์ก็ควรจะศึกษาค้นคว้าให้ลึกซึ้ง ส่วนวิชาทางโลกก็ควรเรียนวิชาที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสถานการณ์ปัจจุบันของโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป เพื่อที่จะทำให้การเผยแผ่ธรรมมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังแบ่งความคิดเห็นว่า ผู้บริหารของมหาวิทยาลัยควรมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนในการจัดหลักสูตรว่าจะให้พระนักศึกษารเรียนเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในค้ำโลก ก็ควรจะเน้นในค้ำนั้นให้มาก และหลักสูตรที่เรียนควรมีการปรับปรุงอยู่เสมอ

นอกจากนี้ ความรู้ที่ได้รับจากมหาวิทยาลัยก็คือ สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ความเห็นอื่น ๆ คือ บ้างว่ารู้นั้นไปประยุกต์ใช้ในการรับใช้สังคม ทำให้มีความรู้กว้างขวางขึ้น ทำให้เข้าใจสังคมและพุทธศาสนาคดีขึ้น เป็นการยกฐานะค้ำการศึกษาให้ดีขึ้น เป็นแนวทางที่จะไปมีโลกาภิวัตน์สูงขึ้น มีความภูมิใจและเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น สามารถปรับค้ำให้เข้ากับสังคมได้ ได้เห็นข้อบกพร่องของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย และได้รับความรู้ทางธรรมที่สูง

จากข้อคิดเห็น ของพระนักศึกษาคณะนี้แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์คณะนี้ได้รับประโยชน์จากการศึกษาในมหาวิทยาลัย คือทำให้มีความรู้ทั้งค้ำธรรมและทางโลก สามารถเข้าใจสังคมได้ดีขึ้น และได้เห็นข้อบกพร่องของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จึงควรได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น

๓.๒ ทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุ

ก. บทบาทของภิกษุที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระนักศึกษาคณะส่วนใหญ่มีความเห็นว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแล้ว จะกลับไปช่วยพัฒนาท้องถิ่นเดิม โดยการเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน. ความคิดเห็นอื่น ๆ คือ ช่วยพัฒนาท้องถิ่นเดิมให้เกิดความเจริญ ช่วยพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่าง ทำงานเพื่อสังคมเท่าที่สามารถจะทำให้ ส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น จัดให้มีการอบรมศีลธรรมแก่ชุมชนนั้น ๆ และเสริมสร้างการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร บทบาทเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นบทบาทของพระสงฆ์ที่จะเป็นผู้นำประชาชนให้พัฒนาท้องถิ่นให้เจริญ โดยการช่วยเหลือในด้านการสร้างกิจการสาธารณูปโภค และส่งเสริมการศึกษาทั้งแก่ประชาชนทั่วไปและแก่พระเณร นับได้ว่าเป็นบทบาทที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติและศาสนา เป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้พระภิกษุเหล่านี้ ยังต้องการที่จะเผยแผ่ธรรมะ อบรมสั่งสอนประชาชนนอกวัดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ธรรมทูต ธรรมจาริก มีส่วนร่วมในโครงการอบรมภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในกิจการทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนา ในด้านการเป็นพระวิทยากร ยุวพุทธิกสมาคม โดยเป็นผู้สอนวิชาการที่เหมาะสมแก่เยาวชน โรงเรียนพุทธศาสนาวินาศาติศย์โดยเป็นผู้บริหารโรงเรียนและเป็นผู้อบรมสั่งสอนเยาวชน ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติธรรมแก่ฆราวาสอุบาสิก อบรมสั่งสอนธรรมแก่เยาวชนตามโรงเรียนต่าง ๆ ปลูกฝังคุณธรรมและหลักปฏิบัติที่ถูกต่องในการครองชีพแก่ประชาชน อบรมเยาวชนในคุณธรรมรวมกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้นเกี่ยวกับศาสนา และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ที่จะสามารถช่วยได้

นอกจากนี้พระภิกษุเหล่านี้ มีความเห็นว่าวิธีการเผยแผ่ธรรมะที่ดี คือ การเทศน์ ปาฐกถา การอธิบายธรรมะ การให้ว่าที่ ส่งพระธรรมทูตออกเผยแผ่ธรรมะ และวิธีอื่น ๆ คือ อบรมสั่งสอนศีลธรรมตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น

โรงเรียน เป็นต้น เผยแพร่ธรรมะในวารสารต่าง ๆ ผ่านทางธรรมเฉพาะตัว หรือเป็นกลุ่ม แนะนำผู้นำของชุมชนให้เข้าใจธรรมะ เพื่อจะได้เป็นผลดีในการ ปกครองท้องถิ่น จักให้มีการอบรมและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง และการกระจาย การศึกษาออกไปสู่ชนบท

๓. บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาสังคม

นักศึกษาส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่า ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่ พระสงฆ์ควรพัฒนาบทบาท เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยการ เข็ม บทบาทในด้านการพัฒนาจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นที่หนึ่งตามความคิดและวางแผน บัญชีบางอย่างที่อยู่ในวิสัยของพระสงฆ์ ควรจะมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะด้านศีลธรรมแก่เยาวชนอย่างจริงจัง และทำทุกอย่างเพื่อเป็นการพัฒนา ตนเองและสังคมให้เจริญไปอย่างถูกต้องดีงาม

นอกจากนี้ พระนักศึกษากลุ่มนี้ ยังมีความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์กร หรือหน่วยงานที่ส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ว่ามีหน่วยงานของ เอกชน คือ ธนาคารกรุงเทพ ให้ความสนับสนุนในด้านการเงินให้พระนักศึกษา ทำเป็นงานอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อนในชนบท ส่วนหน่วยงานของรัฐบาล เช่น กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ กรมประชาสัมพันธ์ ก็ให้ความช่วยเหลือ อยู่อย่างแต่ไม่มากนัก เพราะรัฐบาลไม่มีโครงการที่จะสนับสนุนพระสงฆ์ในการพัฒนา ทั้งทางด้านการศึกษาและการเผยแผ่ จะนับว่าครั้งต้องอาศัยทรัพย์สินจากประชาชน ศึกษานิเทศการศึกษาระดับมัธยม ทั้ง ๒ แห่ง คือ สภาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ ก็มีส่วนส่งเสริมบทบาทในด้านที่อยู่อาศัย ในด้าน การให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชนบท

พระนักศึกษาเหล่านี้ต้องการความร่วมมือ จากหน่วยงานของรัฐที่ เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อจะได้เผยแผ่ธรรมแก่ เยาวชนในโรงเรียนต่าง ๆ กรมการศาสนาในด้านทุนในการดำเนินงานเผยแผ่ โครงการต่าง ๆ ส่วนทางคณะสงฆ์ต้องการความช่วยเหลือจากมหาเถรสมาคม และมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ในการส่งเสริมด้านการศึกษาของพระสงฆ์อย่าง

จริงจัง เพราะจะมีผลทำให้พระสงฆ์ได้นำความรู้ไปพัฒนาตนเองต่อไป แสดงให้เห็นว่า พระนักศึกษานี้เวลานี้ส่วนใหญ่ ห่วงการมีบทบาทในการพัฒนาสังคมและชนบท หลังจากสำเร็จการศึกษา แต่ยังคงความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศาสนา และหน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้ความสนับสนุนอยู่ในปัจจุบัน มีไม่มากนักทั้งควรจะมีเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ พระนักศึกษานี้ส่วนใหญ่ มีความเห็นต่อไม่ดีกว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่พร้อมที่จะมีบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมและคิดว่าประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วยกับการที่พระสงฆ์จะมีบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมมากขึ้น ความความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่อย่างไรก็ตาม พระนักศึกษานี้ส่วนใหญ่คิดว่า การที่จะให้พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาสังคมไปนั้น จะต้องได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อให้มีความรู้พร้อมที่จะเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและชักนำให้ประชาชนช่วยกันพัฒนาท้องถิ่นของตน แต่ขณะนี้การศึกษาของพระสงฆ์ ยังไม่ได้รับการรับรองจากรัฐบาล

๓.๓ ทัศนคติเกี่ยวกับขอบเขตของบทบาทของพระภิกษุ

พระนักศึกษานี้ มีความเห็นว่า ขอบเขตและบทบาทของพระภิกษุควรจะมีมากขึ้นโดยไม่หักกล้อพระธรรมวินัย พระสงฆ์เหล่านี้พร้อมที่จะมีบทบาทในด้านการเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน ให้การศึกษา และเผยแผ่ธรรมแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป มีความต้องการที่จะพัฒนาจิตใจของประชาชน และสำนักในหน้าที่ของพระสงฆ์ ที่จะต้องอบรมสั่งสอนประชาชน และบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม มิใช่หวังเพื่อให้ความรู้ทางธรรม เพื่อให้ถึงนิพพานเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องปรับปรุงตัวเองให้มีความรู้ทันต่อเหตุการณ์ของโลกที่กำลังก้าวหน้า เพื่อให้มีประชาชนที่มีความรู้ ยอมรับฐานะความเป็นผู้นำทางจิตใจของพระสงฆ์อย่างแท้จริง และมีความเห็นว่าพระสงฆ์ควรจะมีละกิลละผลและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมอย่างจริงจัง โดยให้ทุกฝ่ายร่วมมือกัน คือทั้งรัฐบาล ประชาชน และสหประชาชาติ มิใช่ทางคนต่างหาก จึงจะไม่ได้ออประโยชน์เท่าที่ควร

๔. พระนักศึกษามีปี ๔

พระนักศึกษารุ่นใหญ่ อายุ ๒๖ - ๓๐ ปี บวชมาแล้ว ๕ - ๑๐ พรรษาขึ้นไป เหตุผลที่บวชเพื่อศึกษามรรณังคสูง แสดงให้เห็นว่าพระนักศึกษารุ่นนี้ต้องการบวชเพื่อศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และนักศึกษารุ่นนี้ส่วนใหญ่เป็นฆราวาสเพศ

๔.๑ ทักษะเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระนักศึกษารุ่นใหญ่พอใจในหลักสูตรที่กำลังศึกษาอยู่ แต่ก็ต้องการที่จะปรับปรุงหลักสูตรให้ดียิ่งขึ้น โดยมีความเห็นว่า ไม่ต้องการศึกษาวิชาทางด้านพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่ต้องการศึกษาวิชาการทางโลกต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะนักศึกษารุ่นนี้ ตระหนักดีว่า ในปัจจุบันนี้ โลกกำลังวิวัฒนาการในทางเทคโนโลยีต่าง ๆ การที่จะให้พระภิกษุเล่าเรียนแต่วิชาการทางพระพุทธศาสนาอย่างเดียวจะทำให้ไม่สามารถเป็นผู้นำจิตใจของประชาชนทั่วไปได้ และวิชาการทางโลกที่ต้องการศึกษานั้นก็ควรจะเป็นวิชาการที่เหมาะสมกับสังคมเพศและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันของโลก ไม่ได้เรียกร้องให้มีการสอนวิชาการทางโลก เช่นเดียวกับสถาบันอุดมศึกษาทางโลกอื่น ๆ นอกจากนี้พระภิกษุเหล่านี้ยังมีแนวความคิดว่า การศึกษาหาความรู้ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็เพื่อจะนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ต่อประชาชน มิได้คิดที่จะศึกษาเพื่อให้ตนเองได้รับประโยชน์เพื่อจะได้ลาสิกขาออกไปประกอบอาชีพแบบฆราวาสต่อไป

นอกจากนี้ หลักสูตรที่กำลังศึกษาอยู่นี้ ควรจะมีเนื้อหาวิชาที่เพิ่มมากขึ้น มีวิชาต่าง ๆ ให้เลือกเรียนเพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง และต้องการให้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไปได้ดียิ่งขึ้น

พระนักศึกษารุ่นใหญ่ มีความคิดเห็นว่า ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ก็คือ ใ้รู้ธรรมะในทางพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น

๘.๒ ทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุ

ก. บทบาทของพระภิกษุที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์

พระภิกษุศึกษาส่วนใหญ่มีความเห็นว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว คิดที่จะกลับไปพัฒนาท้องถิ่นเดิม โดยการเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน ความคิดเห็นอื่น ๆ คือ ชักนำประชาชนพัฒนาท้องถิ่นที่อยู่อาศัยของตน เผยแผ่ธรรมะให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นพัฒนาการพำนาหาคือเรื่องประชาชน และจัดให้วัดเป็นศูนย์บริการทางสังคมที่ดี

นอกจากนี้ พระภิกษุเหล่านี้ยังต้องการที่จะเผยแผ่ธรรมะ อบรมสั่งสอนประชาชนนอกวัดในรูปแบบต่าง ๆ เช่น พระธรรมทูต พระธรรมจาริก มีส่วนร่วมในโครงการอบรมภิกษุเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของพระพุทธรูปต่าง ๆ คือ โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ โดยการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าแก่ประชาชน ยุวพุทธนิคมมาฆะ โดยการส่งเสริมกิจกรรมแก่ประชาชน โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ โดยการนำความรู้ที่ทันสมัยไปใช้ในการสอนธรรมะ และพยายามปรับปรุงกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน รวมทั้งเป็นผู้บริหารของโรงเรียน จัดตั้งกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องตามโรงเรียนต่าง ๆ อบรมเยาวชนในวันธรรมสวนะ และรวมกิจกรรมกับทุกหน่วยงานที่มีลักษณะพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น นอกจากนี้ ปรากฏการณ์ปรายธรรม โค้วาที่ ส่งพระธรรมทูตออกเผยแผ่ธรรมะ และวิธีการอื่น ๆ คือ การปลุกฝังธรรมะแก่เยาวชนโดยการสอนศีลธรรมในโรงเรียนต่าง ๆ และการเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์เพิ่มขึ้นโดยการประยุกต์ธรรมะเข้ากับวิชาต่าง ๆ ที่ศึกษาเพื่อนำมาสอนในโรงเรียน

ข. บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาสังคม

พระภิกษุส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วควรพัฒนาบทบาท เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงนี้ โดยการเพิ่มบทบาทในด้านการพัฒนาจิตใจของพุทธศาสนิกชน และจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาชนใน

รูปแบบของธนาคารข้าว เป็นต้น

ความคิดเห็นของพระนักศึกษาที่เกี่ยวข้องกับองค์กรหรือหน่วยงานในปัจจุบันที่ส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมนั้น พบว่า พระนักศึกษาเหล่านี้ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า แนวทางภาครัฐบาลและเอกชนให้ความสนับสนุนและส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมอยู่แล้ว ใน ภาครัฐบาลได้แก่ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย โดยการส่งพระนักศึกษาไปอบรมถึงธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ และให้ทุนในการดำเนินงาน กรมประชาสงเคราะห์ ก็ให้ความร่วมมือในการเสนอโครงการต่าง ๆ ให้พระสงฆ์ดำเนินการ และกรมการศาสนามีโครงการพระธรรมทูต พระธรรมจาริก และพระจริยานิเทศก์ เป็นต้น ส่วนภาคเอกชน ได้แก่ ธนาคารต่าง ๆ ซึ่งให้ทุนในการดำเนินการ ตลอดจนห้างร้านและประชาชนร่วมกับบริจาคเงินทุนต่าง ๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทางคณะสงฆ์ของการความร่วมมือจากทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชนเพิ่มมากขึ้น จากภาครัฐบาล ได้แก่ กรมการศาสนา คือ ส่งเสริมให้อุปถัมภ์การศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการต้องการใช้บัณฑิตให้พระสงฆ์มีบทบาทในการสอนที่ธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ ส่วนภาคเอกชน ก็ขอให้เพิ่มความช่วยเหลือในด้านเงินทุนมากยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่า ความต้องการของพระนักศึกษาเป็นไปในลักษณะเพื่อประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติโดยส่วนรวมทั้งสิ้น โดยการเรียกร้องให้ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ให้ความร่วมมือในด้านเงินทุน และการประสานงานเพื่อร่วมมือกับพระนักศึกษาในการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อประชาชน

นอกจากนี้พระนักศึกษาล้วนใหญ่ มีความเห็นว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่พร้อมที่จะมีบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมและคิดว่าประชาชนส่วนใหญ่ เห็นด้วยกับการที่พระสงฆ์ จะมีบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมมากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่พระนักศึกษาเหล่านี้มีความเห็นว่า พระสงฆ์ไม่สามารถที่จะนำบทบาทในด้านนี้ได้ เพราะมีอุปสรรคในการปฏิบัติงาน คือ

๑. พระชนนีใหญ่ขาดความกระตือรือร้นไม่สนใจเพราะติดลาภยศ
ศักการและมีความเจ้าชู้
๒. พระขุนน้อยขาดการศึกษา ทำให้ขาดบุคลิกภาพที่มีความรู้ในการ
ปฏิบัติงาน
๓. ประชาชนยังมีค่านิยมเก่า ๆ ที่ไม่ยอมให้พระสงฆ์ปฏิบัติแบบเดียวกับ
ฆราวาส เพราะเห็นว่าจะเป็นการเสื่อมเสียต่อศาสนา จึงทำให้พระสงฆ์
ต้องมีความเป็นอยู่อย่างสงบเรียบง่าย ไม่สามารถแสดงออกในทางต่าง ๆ ได้
๔. พระสงฆ์ควรจะมีการรวมกลุ่มกัน เพื่อช่วยเหลือประชาชนอย่าง
แท้จริง มีใจต่างคนต่างทำ ทำให้ไม่มีเอกภาพในการเผยแผ่ศาสนา

ดังนั้น ทั้งภาครัฐบาล เอกชน และคณะสงฆ์ ควรจะสนใจและ
ร่วมมือกันในการพัฒนาบุคลิกภาพคือพระสงฆ์ให้มีคุณภาพ โดยได้รับการศึกษา
ทั้งทางโลกและทางธรรม และให้ความช่วยเหลือสนับสนุนในโครงการต่าง ๆ
ของพระสงฆ์ ก็จะทำให้บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมก้าวหน้าขึ้น

๔.๓ ทัศนคติเกี่ยวกับขอบเขตของบทบาทของพระภิกษุ

พระนักศึกษาคิดเห็นว่า พระสงฆ์ไม่ควรเป็นผู้นำ
จิตใจของประชาชนเพียงอย่างเดียว แต่ควรเป็นผู้นำทางด้านการพัฒนาสังคม
ในลักษณะต่าง ๆ ตามความสามารถที่จะทำได้ แต่ต้องอยู่ในขอบเขตของ
พระสงฆ์และไม่ผิดกฎของสงฆ์ โดยการช่วยส่งเสริมคือธรรมและปลูกฝังค่านิยม
อันถูกต้องแก่ประชาชน เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ดีแก่ประชาชน นอกจากนี้ควรจะมี
บทบาทในด้านความเป็นอยู่ของประชาชนโดยชักนำให้ร่วมมือกันทำกิจกรรม
ต่าง ๆ เช่น โครงการหมู่บ้านเพื่อรักษาหมู่บ้าน การทำสวน และอาคาร
กุฏิ ฯลฯ เพื่อช่วยเหลือประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ นอกจากนี้พระสงฆ์ควร
จะเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่ดีของประชาชน

การประเมินผลทัศนคติของนักศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ทัศนคติที่เหมือนกันของนักศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑.๑ พระนักศึกษาคณะส่วนใหญ่พร้อมที่จะมีบทบาทในการพัฒนาสังคม แต่มีความเห็นว่า การที่จะมีบทบาทดังกล่าวได้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อเป็นการสร้างบุคคลากรที่มีความรู้ในการปฏิบัติงาน

๑.๒ พระนักศึกษาคณะส่วนใหญ่คิดว่า ขอบเขตของบทบาทของพระภิกษุควรจะมีเพิ่มขึ้น ในด้านการให้การศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป

๑.๓ พระนักศึกษาคณะส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ แล้วจะกลับไปพัฒนาท้องถิ่นเดิม โดยการเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน และเป็นผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญโดยการช่วยเหลือในการสร้างกิจการสาธารณูปโภคและส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชน

๑.๔ พระนักศึกษาคณะส่วนใหญ่ มีความเห็นว่าต้องการจะปรับปรุงหลักสูตรของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยไม่ต้องการศึกษาวิชาทางด้านพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่ต้องการศึกษาวิชาการทางโลกทาง ๆ เพิ่มมากขึ้น เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสังคมประชาชน

๑.๕ พระนักศึกษาคณะส่วนใหญ่ มีความเห็นว่า ในปัจจุบันแม้ว่าจะมีหน่วยงานของรัฐบาลและเอกชน ที่ให้ความสนับสนุนและช่วยเหลือในการส่งเสริมบทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาสังคมอยู่บ้าง แต่ก็เป็นการสนับสนุนเพียงชั่วคราวไม่มีการดำเนินงานช่วยเหลือพระภิกษุเหล่านี้อย่างจริงจัง

๒. ทัศนคติที่แตกต่างกันของนักศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒.๑ พระนักศึกษาคณะที่มีที่ ๑, ๒ และ ๓ มีทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุน้อยกว่าชั้นที่มีที่ ๔ กล่าวคือ พระนักศึกษาคณะที่ ๓ นั้นดังกล่าว มีความเห็นว่า บทบาทของพระภิกษุได้แก่การเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน ให้การศึกษา

และเผยแผ่ความรู้แก่เยาวชน และบำเพ็ญประโยชน์แก่องค์กรซึ่งพระนักศึกษาคณะนี้มี
มีแต่เพียงความนึกเห็นว่พระภิกษุควรจะมีบทบาทดังกล่าว ส่วนพระนักศึกษ
ชั้นปีที่ ๔ ได้มีการออกไปปฏิบัติศาสนกิจในชนบทตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัย
จึงมีประสบการณ์สามารถให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุว่าควรจะมี
บทบาทในด้านความเป็นอยู่ของประชาชนโดยร้กันนำให้ร่วมมือกันทำกิจการต่าง ๆ
เช่น โครงการสมนไพร ฆาการข้าว ฆาการควาย เป็นต้น ตลอดจนทราบ
ถึงอุปสรรคต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานอย่างละเอียด

๒.๒ พระนักศึกษารุ่นปีที่ ๑, ๒ และ ๔ พอใจในหลักสูตรที่ศึกษา
อยู่ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยได้ให้ทัศนะประกอบในการปรับปรุงหลักสูตรใน
บางส่วนให้ดีขึ้น

สำหรับพระนักศึกษารุ่นปีที่ ๓ ส่วนใหญ่ไม่พอใจในหลักสูตรที่กล่าวถึง
ศึกษายู่เพราะมีความเห็นว่า หลักสูตรกว้างขวางเกินไปทำให้ผู้ศึกษาไม่ได้รับความ
ความรูเฉพาะตัวอย่างเต็มที่ ควรจัดหลักสูตรโดยเป็นเฉพาะวิชาที่พระนักศึกษา
สนใจ

๓. ข้อสังเกต

๓.๑ การที่พระนักศึกษารุ่นปีที่ ๓ มีทัศนคติต่อการศึกษาใน
มหาวิทยาลัยสงฆ์ว่า วิชาทางพระพุทธศาสนาวิชาที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่
ประชาชนก็ควรเลิกศึกษาวิชานั้น ส่วนวิชาใดที่มีประโยชน์ก็ควรศึกษาให้ลึกซึ้ง
ทัศนคติของพระนักศึกษาดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า พระนักศึกษาเหล่านี้มีได้
คำนึงถึงฐานะที่เป็นพระภิกษุซึ่งควรจะมีกิจศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เป็นส่วนใหญ่
ไม่ควรมีการเรียนวิชาหนึ่งวิชาใดโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์
แก่ประชาชนเท่านั้น

๓.๒ การที่พระนักศึกษารุ่นปีที่ ๒ วิจารณ์วิชาทางพระพุทธศาสนา
บางวิชาที่กล่าวถึงศึกษาอยู่ว่าไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ศึกษาเท่าที่ควรนั้น จะเห็น
ได้ว่าไม่ฐานะที่เป็นพระภิกษุ พระนักศึกษาเหล่านี้ควรจะมีกิจศึกษาทางพระพุทธศาสนา

ศาสนาเป็นส่วนใหญ่ มิควรเรียกร้องที่จะศึกษาเฉพาะวิชาที่จะเป็นประโยชน์
ต่อตนเองเท่านั้น เพราะจะเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระภิกษุเหล่านี้มิได้บวช
เพื่อศึกษาธรรมในพระพุทธศาสนา แต่เพื่อยกฐานะของตนเอง คือ หากเป็น
ฆราวาสไม่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน จึงจำเป็นต้องบวชเพราะจะเป็นหนทาง
เดียวที่จะมีโอกาสศึกษาต่อจนถึงขั้นอุดมศึกษา เช่นเดียวกับฆราวาสได้

๓.๓ การที่พระนักศึกษารุ่นใหญ่ ต้องการจะมีบทบาทในทาง
การอบรมคืออบรมแก่เยาวชนและเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาสังคม แสดงให้เห็นว่า
พระภิกษุเหล่านี้มีทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมกับฐานะของพระภิกษุ เพราะพระภิกษุ
ย่อมจะมีความรู้ในค่านิยมพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี จึงสมควรเป็นผู้อบรมสั่งสอนเยาวชน
ส่วนในด้านการเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาสังคมนั้น ในขณะพระภิกษุจะเป็นผู้ที่รวบรวม
ให้ความเคารพเชื่อฟัง ฉะนั้นถ้าพระภิกษุคិតที่จะเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาสังคมก็ย่อม
จะได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากประชาชนเป็นอย่างดี

การประเมินผลทัศนคติของพระนักศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ
สภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ทัศนคติที่เหมือนกัน

๑.๑ พระนักศึกษารุ่นใหญ่บางเรียกร้องให้รัฐบาลรับรองปริญญา
ของมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อจะให้นำความรู้นั้นไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาสังคม

๑.๒ พระนักศึกษารุ่นใหญ่มีทัศนคติขอขอบเขตของ บทบาทของ
พระภิกษุว่าพระภิกษุควรจะมีบทบาทในการพัฒนาสังคม โดยไม่ใช้ทัศนคติพระธรรม
วินัย

๑.๓ พระนักศึกษารุ่นปีที่ ๔ รองมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง
ต่างมีทัศนคติที่ตรงกันว่า ผู้ที่มีอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน คือ
มหาเถรสมาคม ขาดความกระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือและสนับสนุนโครงการ
ต่าง ๆ ของพระภิกษุ ซึ่งเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน
ตามโครงการของมหาวิทยาลัย

๑.๔ พระนักศึกษารุ่นใหญ่ต้องการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยให้ทันสมัย สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสังคมได้ และต้องการศึกษาวิชาการทั้งทางโลกและทางธรรมที่เหมาะสม

๑.๕ พระนักศึกษารุ่นใหญ่ มีทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาสังคมว่า พระภิกษุรุ่นใหญ่ต้องการเป็นผู้นำในการพัฒนาสังคม แต่ไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชน เพราะพื้นฐานการศึกษายังไม่ดีพอ ควรจะมีการพัฒนาการศึกษาของพระภิกษุให้มากขึ้น

๑.๖ พระนักศึกษารุ่นใหญ่ มีความคิดเห็นตรงกันว่าเมื่อสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้วจะกลับไปท่องธัมมศึกษา เพื่อพัฒนาจิตใจของประชาชนและช่วยเหลือสังคมโดยการอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่เยาวชน

๑.๗ พระนักศึกษารุ่นใหญ่ของมหาวิทยาลัยทั้ง ๒ แห่ง มีความเห็นว่าปัจจุบันนี้พระภิกษุไม่มีการร่วมมือกันในการพัฒนาสังคม ทำให้ไม่มีเอกภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนั้นพระภิกษุควรจะร่วมมือกันเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนและสังคมมากยิ่งขึ้น

๒. ทัศนคติที่ต่างกัน

๒.๑ พระนักศึกษาศภากการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย เห็นความสำคัญของการศึกษาวิชาทางพระพุทธศาสนามากกว่าวิชาทางโลก เพราะมีทัศนคติว่าควรศึกษาวิชาการทางโลกที่มีประโยชน์ต่อสังคมและศึกษาวิชาทางธรรมให้ลึกซึ้ง ส่วนพระนักศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไม่ให้ความสำคัญของวิชาทางพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร เพราะมีทัศนคติว่าควรเรียนวิชาทางพระพุทธศาสนาที่เป็นประโยชน์เท่านั้น

๒.๒ พระนักศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ความสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาสังคมได้ละเอียดกว่าพระนักศึกษาศภากการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย กล่าวคือสามารถกล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของการพัฒนาชนบทได้อย่างละเอียด ส่วนพระนักศึกษาศภากการศึกษามหามกุฏ

ราชวิทยาลัย ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้เพียงเล็กน้อย ซึ่งอาจเป็นเพราะ
ขาดประสบการณ์ในการพัฒนาเขต

๓. ข้อสังเกต

๓.๑ พระนักศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีความคิดเห็น
แบบพระสังฆราชใหม่ที่ต้องการปรับปรุงการเรียนการสอนให้เพิ่มวิภาคารทางโลกที่
เหมาะสมในมากขึ้น ส่วนวิชาทางธรรมวิชาใดที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน
ก็ให้ยกเลิกเสีย ส่วนพระนักศึกษาระดับการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ยังมี
ความเป็นนักอนุรักษนิยม คือยังคงมีความเห็นว่าการศึกษาทางพระพุทธศาสนายังมี
ความสำคัญที่ควรจะต้องศึกษาให้ลึกซึ้ง

๓.๒ พระนักศึกษาทั้ง ๒ มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่มีเหตุผลในการบรรพชา
เพื่อศึกษาธรรมขั้นสูงทั้งสิ้น แสดงให้เห็นว่าพระภิกษุเหล่านี้บวชเพื่อต้องการที่จะ
ศึกษาธรรมในระดับที่สูงขึ้น แต่ขอรองการวิเคราะห์ทำให้สามารถประเมินผลได้
ว่าพระภิกษุเหล่านี้มีได้ต้องการที่จะศึกษาวิชาทางธรรมในระดับสูงจริง แต่
ส่วนใหญ่ต้องการศึกษาวิชาการทางโลกที่ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ของโลก
วิชาทางธรรมวิชาใดที่เห็นว่าไม่มีประโยชน์ก็ให้ยกเลิกเสีย

๓.๓ จากการประเมินผลพบว่า พระนักศึกษายกส่วนใหญ่เป็นชาวชนบท
ศึกษาในระดับอุดมศึกษา จึงทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า เหตุที่ชาวชนบทเหล่านี้
ต้องบวชเป็นพระภิกษุตามเดรเพราะยากจน แต่ต้องการเรียนหนังสือ ฉะนั้นวิธีที่จะ
ช่วยให้สามารถเรียนต่อจนถึงชั้นอุดมศึกษาได้โดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดคือการบวช
แสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง คือ สถาบันศึกษามหานามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาที่เอื้ออำนวยให้ชาวชนบท
ได้มีโอกาสศึกษาในระดับอุดมศึกษา เท่าเทียมกับนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัย
ของรัฐ

ปัญหาการรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์

ความคิดริเริ่มในทางศาสนศึกษา ครั้งสำคัญยิ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการสถาปนา สถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์ชั้น ๒ แห่ง เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาวิชาการชั้นสูงทางพระพุทธศาสนา คือ ทรงสถาปนามหาจุฬาราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยชั้นนี้ สถาบันการศึกษาทั้ง ๒ แห่งนี้ ได้เริ่มดำเนินการศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์อย่างแท้จริง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ และ พ.ศ. ๒๔๕๐ ตามลำดับ โดยรับพระภิกษุสามเณรที่เป็นเปรียญธรรมคือมีความรู้บาลีและธรรมมาแล้ว เพื่อเข้าศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนาชั้นสูงขึ้นไป พร้อมทั้งวิชาการสมัยใหม่ที่เหมาะสม

ในระยะแรกที่มีการศาสนศึกษาในรูปแบบใหม่นี้ ได้มีการหักท้วงและแสดงความห่วงใยเกิดขึ้นเพราะเกรงว่าการให้พระสงฆ์ศึกษาวิชาการสมัยใหม่เหล่านี้อาจเป็นสาเหตุให้พระสงฆ์สึกมากหรือเป็นการเปิดโอกาสให้หาทางลี้ไปประกอบอาชีพแบบฆราวาส แต่ตามความเป็นจริง เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนในสังคมมากขึ้น ๆ อย่างไม่อาจชะลอหรือหยุดยั้งได้พระสงฆ์ซึ่งเคยเป็นผู้นำทางสติปัญญาและจิตใจที่ประชาชนเคารพเชื่อถือจึงต้องเรียนรู้วิชาการสมัยใหม่ด้วย จึงจะสามารถเป็นผู้นำจิตใจของประชาชนได้ การที่คนรุ่นใหม่มีความรู้สึกว่าการให้พระสงฆ์เป็นบุคคลที่ควรศึกษาไม่รู้เรื่อง คอยในทางสติปัญญาจะหมดไปอีกประการหนึ่งก็เป็นหลักประกันในเบื้องต้นว่า พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้รู้วิชาการสมัยใหม่คืออยู่แล้วยังมองเห็นคุณค่าของคำสอนในทางศาสนา นอกจากนี้ปัจจุบันประชาชนทั่วไปเริ่มรู้สึกในแง่ดีว่าการที่พระสงฆ์ได้เรียนวิชาการสมัยใหม่เป็นการพิเศษเพิ่มเติมจากการศึกษาภาษาบาลีธรรมนั้นได้ผลดีมากกว่าผลเสีย ทั้งในแง่ประโยชน์แก่สังคมและประโยชน์ส่วนตัว ในแง่ส่วนตัวพระสงฆ์เองไม่มีข้อจำกัดในแง่ความเจริญในยุคใหม่ได้เข้าใจเนื้อหา ขอบเขตและขอบกพร่องของวิชาการเหล่านั้น แล้วกลับมามองเห็นคุณค่าของคำสอนในศาสนาของตนเองมากขึ้น ส่วนในแง่ประโยชน์ของสังคมปรากฏว่าพระสงฆ์ที่ศึกษาวิชาการเหล่านี้แล้วสามารถสอนธรรมให้คนในสมัยปัจจุบันสนใจและเข้าใจได้ง่ายขึ้น เพราะมีความรู้มีสิ่งที่ยุบรวมกันอันเป็นสื่อให้ความเข้าใจในเรื่องที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป และเมื่อละเพศไปก็

๑๓๖

ไม่เป็นผู้นำเอาสถาบันสงฆ์ไปสู่การถูกเหยียดหยามโดยไม่เจตนา เพราะเหตุแห่งฐานะ และศักดิ์ศรีของตนในสังคม แต่อาจสามารถช่วยเป็นตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ได้ พร้อมกันนั้นก็ยังสามารถสนองความต้องการของรัฐ เป็นบุคคลที่มีคุณภาพไม่ทำตนเองให้เป็น ผู้เพิ่มปัญญาสังคม ในฐานะเป็นพลเมืองที่ทำงาน หรือคอยการศึกษาซึ่งรัฐเองก็คง ไม่ต้องการ

นอกจากนี้การจัดการศึกษาในรูปมหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งนำเอาการศึกษาวิชาการ ที่ทันสมัยมาประกอบนี้ไม่ใช่ของใหม่ แต่เป็นการนำหลักการเดิมมาดำเนินการในรูป ใหม่เท่านั้น เพราะในสมัยโบราณวัดต่าง ๆ ก็ทำการสอนทั้งวิชาการทางโลกที่มีการ ศึกษากันในสมัยนั้น เช่น ภาษาไทย เลขคณิต ศิลปกรรม เป็นต้น และวิชาทางบาลี ธรรมคเวศน์ ต่างกันแต่เพียงว่าในสมัยปัจจุบันได้นำมาจัดตั้งเป็นองค์การ มีระบบการ ดำเนินงานที่รัดกุมยิ่งขึ้นเท่านั้น วิธีการเช่นนี้มีมาเป็นการเหมาะสมกับสถานการณ์ของ สังคมและของคณะสงฆ์ ในสมัยปัจจุบันเพราะการเรียนวิชาการทั่วไปประกอบก็คือการ ทำความรู้จักมนุษย์ในสมัยปัจจุบัน เรียนรู้ความเป็นอยู่ความคิดและสติปัญญาของเขา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับตนเอง ในการเข้าใจธรรมและในการเข้าใจสัมพันธ์กับชาวโลก อย่างไคณล

อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่เริ่มจัดการศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นต้น มา การศึกษาของคณะสงฆ์ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควรจากผู้ดำเนินการจัดการศึกษา ของชาติมาโดยตลอด เห็นได้จากคำประกาศในโครงการและแผนการศึกษาชาติ นับ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็นต้นมาได้แยกการศึกษาของคณะสงฆ์และของประชาชนออกจากกัน อย่างเด็ดขาดโดยให้กระทรวงศึกษาธิการ รับผิดชอบการจัดการศึกษาทั้งหมดที่พระราช อาณาจักร และย้ายกรมธรรมการซึ่งรับผิดชอบการคณะสงฆ์ทั้งหมดกลับไปปรวมอยู่ใน พระราชสำนักเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๒ ดังความในประกาศเรื่องย้ายกรมธรรมการไปปรวมอยู่ ในพระราชสำนักว่า

พระมหาประยุต ปรยุโต, "ปัญหาฐานะและภารกิจของสงฆ์," สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ ๘ (สิงหาคม ๒๕๐๕): ๓๘ - ๕๐.
เล่มเดียวกัน, หน้า ๔๕.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชปรารภว่า บุคคลอย่างมากกรมสังฆการี
 อันมีหน้าที่เป็นเจ้าคณะปิ่นสงฆ และกรมธรรมการอันมีหน้าที่พิจารณาคดีเกี่ยวกับ
 พระภิกษุ รวมเรียกว่า กรมสังฆการีกรมธรรมการ ขึ้นตรงในพระองค์สมเด็จพระ
 พระเจ้าแผ่นดิน . . . . . กรมเนียบนี้สืบมาจนถึงคราวจัดกระทรวงราชการทาง
 แขนง ในรัชกาลที่ ๕ จึงโดยยกไปผสมเข้ากับกรมศึกษาธิการ เรียกว่า
 กระทรวงธรรมการ และเรียกกรมนี้ต่อมาว่า กรมธรรมการ ส่วนหน้าที่
 พิจารณาคดีของกรมธรรมการเดิมยกไปสมทบกระทรวงยุติธรรม การจัดอย่าง
 นี้ได้โดยลสมมุติหมายในครั้งนั้นคือ จัดตั้งโรงเรียนหนังสือไทยขึ้นตามวัดสุา เรือง
 แดกได้พบความไม่สะดวกควยเหมือนกัน ควยวาระราชการของสองกรมนี้ต่างชนิด
 กันทีเดียว ยากที่จะเลือกหาเจ้ากระทรวงผู้สามารถบัญชาได้ทั้ง ๒ กรม
 คงได้ทางหนึ่งเสียทางหนึ่ง มีพระบรมราชประสงค์จะให้ราชการเป็นไปสะดวก
 ทั้งจะให้สมแก่ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภกโดยสมบูรณ์ จึงมีพระบรมราชโองการดำรัส
 เหนือเกล้าฯ ให้ย้ายกรมธรรมการมารวมอยู่ในพระราชสำนักตามประเพณีเดิม
 ส่วนกระทรวงธรรมการนี้ โปรดเกล้าฯ ให้เรียกกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่
 จัดการศึกษา เสนวนโยบายการปกครองตามประเพณีเป็นตราประจำตำแหน่ง . . .

เมื่อรัฐแยกการศึกษาของคณะสงฆ์และประชาชนออกจากกันแล้ว รัฐก็มีได้สนใจ
 การศึกษาของคณะสงฆ์อีกเช่น ปล่อยให้คณะสงฆ์จัดการศึกษาตนเอง ทำให้ผู้สำเร็จการ-
 ศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ไม่ได้รับการรับรองปริญญาจากรัฐ มีแต่เพียง
 การรับรองจากฝ่ายคณะสงฆ์คือประกาศคำสั่งของมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ ๑๖
 พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ เรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๒ ซึ่งรับรอง
 ว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ของคณะสงฆ์ไทย ดังความใน
 ประกาศคำสั่งของมหาเถรสมาคม ความว่า

. . . ข้อ ๓ นับแต่วันประกาศใช้คำสั่งนี้ ให้การศึกษาของสภาการศึกษามหา-
 มกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร และของ
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ วัดมหาธาตุยุวราช
 รังสฤษฎ์ ซึ่งดำเนินการอยู่แล้วเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์ . . .

กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๙-๒๕๐๗,
 หน้า ๒๖๑-๒๖๒.

๒ แถลงการณ์คณะสงฆ์ ๕๗ (๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๒): ๓๕๑.

เหตุที่คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมเพิ่งจะมีการรับรองมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ เพราะเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้มีการตั้งสถาบันฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ เพื่อให้พระภิกษุที่จะไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ ได้ผ่านการฝึกอบรมเสียก่อน กอมาคณะผู้บริหารสถาบันฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ มีความเห็นว่า การดำเนินการศึกษาของสถาบันฯ มีลักษณะคล้ายมัณฑลวิทยาลัยจึงน่าจะพัฒนาขึ้นเป็นมัณฑลวิทยาลัย ของมหาวิทยาลัยทั้ง ๒ แห่ง ทำหน้าที่ให้การศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี แต่คณะผู้บริหารมีความเห็นว่า การตั้งมัณฑลวิทยาลัยขึ้นในมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยที่ปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยสงฆ์เองก็ยังไม่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการนั้น ไม่ใช่สิ่งที่เหมาะสม เพราะจะทำให้เกิดปัญหาการไม่รับรองปริญญาของมัณฑลวิทยาลัยชั้นนี้อีก หากจะดำเนินการตั้งมัณฑลวิทยาลัยจริง ๆ ก็ควรได้เริ่มช่วยการทำให้ปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการจากทางรัฐบาลเสียก่อน

แต่ก็เกิดปัญหาขึ้นอีกว่า รัฐบาลจะรับรองสถานภาพและปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้อย่างไร ในเมื่อแม้คณะสงฆ์เองก็ยังไม่ยอมรับอย่างเป็นทางการว่า การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ ทั้งนี้คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมจึงได้ออกคำสั่ง เรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๒ ขึ้น^๑

มีข้อนำสังเกตว่า ตลอดเวลาที่รัฐบาลไม่ได้ให้การรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งนั้น มีหน่วยงานของรัฐบาลบางแห่งที่เปิดโอกาสให้ผู้ได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งลาสิกขาออกไปแล้วมีสิทธิสอบแข่งขันเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการได้ เช่น กระทรวงกลาโหม เป็นต้น นอกจากนี้หน่วยราชการทั่วไปยังให้การรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์โดยทางอ้อม คือ เปิดโอกาสให้ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้วไปศึกษาต่อสำเร็จการศึกษานั้นสูงขึ้นไปจากต่างประเทศ มีสิทธิสอบแข่งขันเข้ารับราชการในหน่วยงานต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกับผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาอื่น ๆ ทั่วไป ทั้งสถิติของสภาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัยที่รวบรวมผู้ที่สำเร็จการศึกษาแล้วลาสิกขาออกไปทำงานในสถานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและของเอกชนคือ

^๑ชาย โพธิ์สีดา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย, หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

รับราชการทหารใน ๓ เหล่าทัพ	๕๗ คน
เป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ	๗๒ คน
เป็นอาจารย์ในวิทยาลัยครูต่าง ๆ	๑๕ คน
เป็นครูสอนในโรงเรียนต่าง ๆ	๖๓ คน
รับราชการในกระทรวงกลาโหม	๑๒ คน

นอกจากนี้ได้รับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงศึกษาธิการ กรมกองต่าง ๆ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงยุติธรรม ธนาคาร การรถไฟแห่งประเทศไทย โรงงานยาสูบ กระทรวงการคลัง เป็นต้น

ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ขณะที่มาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทย ไม่ยอมรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อการศึกษาต่อในระดับปริญญาโท แคมบางมหาวิทยาลัยในประเทศอื่น ๆ ทั้งในยุโรป เอเชีย และสหรัฐอเมริกา กลับให้การยอมรับและรับผู้สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยสงฆ์เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทได้เช่นเดียวกับผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในประเทศไทย ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยสงฆ์สามารถไปศึกษาต่อในต่างประเทศได้เช่น จีนเดีย สหรัฐอเมริกา ฟิลิปินส์ เนเธอร์แลนด์ ศรีลังกา อังกฤษ ออสเตรเลีย และออสเตรเลีย เป็นต้น และเมื่อได้ปริญญาโทหรือเอกมาแล้ว ทางราชการไทยกลับรับรองปริญญานั้น แต่ผู้สำเร็จปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ เหล่านี้ไม่สามารถศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไปในมหาวิทยาลัยของรัฐในประเทศไทยได้เลย แม้จะเป็นสาขาวิชาที่ตรงกันเพราะมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังไม่ได้รับการรับรองปริญญาจากทางราชการ

การรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์นี้ ยังคงเป็นปัญหาที่ไม่ยุติเพราะมีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่คัดค้านการรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยทั้ง ๒ ฝ่าย ก็ได้ให้ทัศนะที่เป็นทั้งผลดีและผลเสียของการรับรอง ด้วยเหตุนี้ควรจะได้ศึกษาวิเคราะห์ทั้งข้อดีและข้อเสีย เพื่อเปรียบเทียบว่าหากมีการรับรองวิทยฐานะของมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นสถาบันอุดมศึกษาผู้ประสาตปริญญาชั้นเยี่ยมมีข้อพิจารณาทั้งข้อดี

และขอเสียใจดังนี้

ข้อคิดของการรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์

๑. การศึกษาของรัฐที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบันยังไม่เข้าถึงประชาชนทั่วประเทศ แม้ว่าจะมีการศึกษาภาคบังคับซึ่งประชาชนทุกคนควรจะได้รับ แต่ก็ยังมีเยาวชนอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเยาวชนที่มีภูมิฐานะอยู่ในชนบทที่ห่างไกลและชายแดน ส่วนการศึกษาที่สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับส่วนใหญ่ก็ให้โอกาสแก่เยาวชนในเมืองและกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี แต่ประชาชนกลุ่มที่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาในระดับสูงนี้เป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งจะเห็นได้จากสถิติของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวนนิสิต นักศึกษาเพื่อเปรียบเทียบอาชีพของบิดามารดาแล้วจะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่มาจากครอบครัวเกษตรกรทั้งสิ้น ดังปรากฏตามสถิติ ดังนี้

รวบรวมจาก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, "เหตุผลในการเสนอขอให้มีการตราพระราชบัญญัติรับรองฐานะของมหาวิทยาลัยสงฆ์," (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖) หน้า ๒-๑๑ (อัครสำเนา), มหามกุฏราชวิทยาลัย, "ความเห็นเกี่ยวกับการรับรองมหาวิทยาลัยสงฆ์และข้อมูลและลักษณะการออกไปปฏิบัติงานของผู้สำเร็จการศึกษาจากสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย," (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๕-๕ (อัครสำเนา), สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, กองวิชาการ, สรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์เรื่องการรับรองคุณวุฒิเปรียญธรรม ๙ ประโยคและปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยสงฆ์ (กรุงเทพมหานคร: กองวิชาการ สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓-๑๔.

อาชีพของบิดามารดา	ปีการศึกษา		
	๒๕๒๐	๒๕๒๑	๒๕๒๒
เกษตรกรรม	๕๓.๐๖	๕๒.๕๕	๕๑.๕๖
ค้าขาย	๓	๕.๑๗	๓.๑๑
รับจ้าง	๓	๓	๕
รับราชการ	๐.๕๕	-	๐.๓๐
ไม่ระบุ	-	๐.๓๕	๒.๑๓

(ที่มา: แผนกทะเบียน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)

นอกจากนี้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ คือ ชาวไร่ชาวนา ซึ่งเป็นพลเมืองซึ่งมีโอกาสในการได้รับการศึกษาน้อยที่สุด ยิ่งในระดับอุดมศึกษายังมีโอกาสน้อยลงไปอีกของประสบปัญหาสำคัญคือ การขาดทุนทรัพย์ในการที่จะส่งบุตรหลานให้ได้รับการศึกษา เหตุที่เป็นเช่นนี้มีสาเหตุเพราะประชาชนเหล่านั้นไม่สนใจในการศึกษาของบุตรหลานของตน แต่เป็นเพราะไม่มีเงินในการส่งเสียบุตรหลานของตน วิธีที่จะสามารถศึกษาคือในระดับที่สูงขึ้นได้ก็คือ การส่งบุตรหลานให้เข้าบวชเป็นพระภิกษุสามเณร เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมและวิทยาการอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการบวชเรียนไม่ต้องใช้ทุนทรัพย์มากและสามารถเล่าเรียนให้มีความรู้ความสามารถได้จนถึงระดับอุดมศึกษา และยังได้รับความรู้พิเศษในทางศีลธรรมหรือศาสนาอีกด้วย

การจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็เป็นวิธีหนึ่งที่ถูกกลุ่มประชาชนผู้ขาดโอกาสทางการศึกษาสามารถศึกษาเล่าเรียนในระดับอุดมศึกษาได้ แม้ว่ารัฐจะยังไม่รับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ แต่จำนวนผู้ที่เข้ารับการศึกษาก็มีได้ไม่น้อยลงแต่กลับเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

๒. ในประเทศไทยตั้งแต่ครั้งโบราณกาล พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นผู้บริหารประเทศได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการประสานการศึกษาของรัฐและคณะสงฆ์ โดยถือเป็นภาระขององค์พระประมุขของชาติที่จะต้องทะนุบำรุงและเอาใจใส่ติดตามรับทราบการดำเนินงานศาสนศึกษาอย่างใกล้ชิด ฉะนั้นศาสนศึกษาหรือการศึกษาพระปริยัติธรรมจึงเป็นกิจการที่พระมหากษัตริย์พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์มาโดยตลอด

โดยพระราชทานประกาศเป็นบัตรพิชิตเป็นเครื่องหมายสำหรับผู้สำเร็จการศึกษา และเมื่อลาศึกษาออกไปเป็นฆราวาสแล้วทางราชการก็รับบุคคลนั้น ๆ เข้าทำงานใน ตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ เช่นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มี ข้าราชการที่มีชื่อเลื่องลือหลายท่านล้วนแต่มาสอบเรียนมาก่อนได้แก่ เจ้าพระยาบวรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล ต่อมาได้เป็นผู้สำเร็จราชการ จบเปรียญ ๑ ประโยค นอกจากนี้เป็นข้าราชการในกระทรวงมหาดไทย ได้แก่ พระยาพฤตยาธิบดี เปรียญ ๔ ประโยค พระภักดีศรีสุนทรราช เปรียญ ๓ ประโยค เป็นต้น^๑

ครั้งมีระบบศาสนศึกษาใหม่เกิดขึ้น เรียกว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ จึงเป็น เรื่องที่รัฐบาลและคณะสงฆ์จะต้องมีตัวส่วรับรู้อารมณ์ร่วมกัน เพราะแม้ว่ารัฐจะถวายสิทธิและ อำนาจแก่คณะสงฆ์ในการบริหารและดำเนินกิจการได้โดยอิสระมากพอสมควร แต่ก็ ต้องอยู่ภายในขอบเขตที่รัฐยอมรับและพึงร่วมรู้ และจะต้องถือว่าเป็นกิจการของรัฐ เช่นเดียวกัน อีกประการหนึ่ง พระภิกษุสามเณรผู้เป็นสมาชิกแห่งคณะสงฆ์ย่อมมี ความเป็นพลเมืองของชาติเป็นพื้นฐาน แม้จะบวชเป็นพระภิกษุแต่ก็มีอิสระจากความ เป็นพลเมืองของชาติ ฉะนั้นการที่คณะสงฆ์อำนวยความสะดวกในด้านการศึกษาให้แก่ พระภิกษุสามเณรก็เท่ากับช่วยอำนวยความสะดวกของชาติควบพร้อมกัน การดำเนินงาน ของคณะสงฆ์ย่อมมีผลต่อรัฐทั้งในแง่ที่เป็นกิจการของรัฐเดียวกันและเป็นสิ่งอันอำนวยความสะดวก ให้แก่พลเมืองของรัฐนั้น ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการศึกษาเป็นกิจการที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งนับผลต่อความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ ด้วยเหตุนี้การศึกษา ของคณะสงฆ์จึงมีความสำคัญซ้ำซ้อนกัน ๒ ประการคือ เป็นเครื่องผลิตภิกษุสามเณร ที่มีความประพฤติดีทำหน้าที่เชิดชูพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และเป็นแหล่งที่ให้ การศึกษาแก่พลเมืองของรัฐให้มีความรู้ความสามารถ ทำให้ประเทศชาติพัฒนาทั้งในด้าน วัตถุและจิตใจ

^๑ ชาญ โปษีสิตา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย, หน้า ๑๖๘ค.

ในด้านการศึกษารัฐยอมวางเป้าหมายไว้สำหรับประชาชนซึ่งคณะสงฆ์ก็จะ
 ต้องรับทราบ แม้จะมีใช้รับไปทำหรือทำตามลำพังโดยอิสระ แต่ถา คณะสงฆ์ดำเนินการ
 ศึกษาซึ่งทำให้เกิดผลเสียแก่รัฐ หรือขัดคอนโยบายของรัฐ หรือแม้แต่วางไม่โดนโยบาย
 ของรัฐสัมฤทธิ์ผลด้วยก็ รัฐยอมถ่วงเข้าดำเนินการเอง ครั้นรัฐเข้ามาจัดการโดยมุ่ง
 แต่ประโยชน์ของรัฐก็จะเกิดผลเสียหายแก่ทางคณะสงฆ์ ฉะนั้นควรจะให้คณะสงฆ์
 ดำเนินงานเป็นอิสระโดยการประสานงานกับรัฐ ก็ยอมอำนวยความสะดวกแก่รัฐเป็น
 อย่างมาก ในทางตรงกันข้ามหากให้คณะสงฆ์ดำเนินการเพียงลำพังก็มักจะทำการ
 ศึกษาของคณะสงฆ์ตนเอง ด้วยเหตุนี้รัฐควรจะสนใจกิจการของคณะสงฆ์โดยเฉพาะ
 ในด้านการศึกษา โดยการให้การรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อให้คณะสงฆ์สามารถ
 ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่รัฐบาลให้ความส่งเสริมอย่างจริงจัง

๓. คณะสงฆ์มีลักษณะเป็นชุมชนกลุ่มหนึ่ง เช่นเดียวกับทหาร ตำรวจ
 ซึ่งมีเครื่องแบบ และระเบียบวินัย เป็นเครื่องบ่งบอกลักษณะของกลุ่ม ฉะนั้นเมื่อ
 รัฐถือว่าทหารและตำรวจเป็นพลเมืองของชาติ คณะสงฆ์ก็ย่อมจะอยู่ในฐานะที่เป็น
 พลเมืองของชาติเช่นกัน และย่อมมีสิทธิที่จะได้รับบริการของรัฐเช่นเดียวกับพลเมือง
 อื่น ๆ คือ ถ้าพระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาก็มีความรู้ความสามารถ ก็ย่อมจะ
 ปฏิบัติหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรคือเทศนาสั่งสอน เผยแผ่พระพุทธศาสนา ประพฤติ
 ปฏิบัติตนและทำกิจวัตรต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี สร้างความเจริญให้แก่วงการคณะสงฆ์
 และพระพุทธศาสนา หากมีความจำเป็นคงลาสิกขาออกไปเป็นพลเมืองธรรมดา
 ก็ย่อมมีความรู้ ในการประกอบอาชีพใดก็ได้ไม่เป็นปัญหาแก่รัฐเพราะไร้การศึกษา
 แต่ถาพระภิกษุสามเณรตกอยู่ในภาวะตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาแล้วคือไม่ได้รับการศึกษา
 ก็จะเป็นสมาชิกที่เลวของคณะสงฆ์ แม้เมื่อลาสิกขาไปเป็นฆราวาสก็เป็นคนไร้ประโยชน์
 ทั้งเป็นเครื่องบ่อนทำลายความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา เพราะจะทำให้เกิดทัศนคติ
 ที่ไม่ศรัทธาศาสนา

แต่ตามความเป็นจริงปรากฏว่า พระภิกษุสามเณรเป็นพลเมืองของชาติ
 เพียงกลุ่มเดียวที่รัฐใช้งบประมาณในด้านการศึกษาน้อยมากเพียง ๑,๒๐๐,๐๐๐ บาท
 ต่อปี โดยไม่คิดใช้งบประมาณในการสร้างอาคารเรียน เงินเดือนครูหรืองบประมาณ
 ในการจัดหาอุปกรณ์และในกิจกรรมต่าง ๆ จึงอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาของคณะสงฆ์
 เกิดขึ้นด้วยแรงศรัทธาของประชาชนมากกว่าการช่วยเหลือของรัฐ ฉะนั้นในเมื่อ

คณะสงฆ์สามารถจัดการศึกษาให้พัฒนาขึ้นถึงระดับอุดมศึกษา สามารถผลิตบุคลากร
ศึกษาที่มีคุณภาพทัดเทียมกับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเดียวกันจากสถาบันการศึกษาของรัฐ
โดยที่รัฐเสียค่าใช้จ่ายน้อยมาก ทว่ารัฐจะให้การสนับสนุนโดยการรับรองวิทยฐานะ
และช่วยเหลือค่านอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

๔. ประเพณีมาชเรียนของไทยเปิดโอกาสแก่พระภิกษุสามเณรเข้ามา
เรียนและลาสิกขาได้โดยสมัครใจ ซึ่งนับว่าได้ช่วยให้พระภิกษุสามเณรที่เข้าเรียน
จำนวนไม่น้อยมีระยะเวลาการอยู่ในเพศบรรพชิตออกไปอย่างน้อย ๔-๕ ปี ทำให้
มีเวลาฝึกฝนอบรมตนในทางวิชาความรู้และความประพฤติมากขึ้น และได้ทำงานซึ่ง
เป็นประโยชน์แก่พระศาสนาและแก่ประชาชนเขาวนานอื่น อีกทั้งยังเป็น การช่วยให้พระ
ภิกษุสามเณรที่ยังมิได้เข้าศึกษามีความหวังในการศึกษาและดำรงเพศค่อมมาจนเข้าศึกษา
ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ นอกจากนี้ยังเป็น การช่วยกระตุ้นให้พระภิกษุสามเณรโดยทั่วไปและ
เยาวชนที่จะบรรพชาเกิดความสนใจในการศึกษาพระปริยัติธรรมชั้นพื้นฐานสำหรับศึกษา
ต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์เพิ่มขึ้น

ส่วนพระภิกษุสามเณรที่ไม่สามารถดำรงเพศบรรพชิตต่อไปและลาสิกขานั้น
ส่วนใหญ่มีสาเหตุหลายประการด้วยกันคือ*

- ๑. เกิดความเบื่อหน่ายในพรหมจรรย์ หมกความเพียรในทางนี้ จึง
จำเป็นต้องลาสิกขาซึ่งนับว่ามีจำนวนน้อยมาก
- ๒. อุดหนุนความลำบากในเรื่องความเป็นอยู่ไม่ได้
- ๓. อยากลาออกไปใช้ชีวิตอีกแบบหนึ่งคือความเป็นฆราวาส
- ๔. เรื่องสตรีเพศรบกวน ซึ่งมีอยู่น้อยมาก

สำหรับพระภิกษุที่ได้รับการศึกษาค้นคว้าส่วนใหญ่ลาสิกขาเพราะเกิดความท้อแท้
และเบื่อหน่ายต่อชีวิตที่ซ้ำซากจืดจางของการเป็นบรรพชิต ด้วยเหตุนี้การบวชและการศึกษา
สำหรับคนไทยถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา ฉะนั้นการที่มีการรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์

---

*ฉวินทร์ ธรรมคำ, "ความเป็นอยู่ของพระ," สังคมศาสตร์ปริทัศน์
ฉบับพิเศษ ๔ (สิงหาคม ๒๕๐๔): ๖๘.

จะเป็นสาเหตุให้มหาวิทยาลัยสงฆ์คำเป็นเคารพศึกษาที่มีอยู่แล้วในระดับปริญญาตรีด้วยความ
มีใจ และทำให้สามารถคำเป็นเคารพศึกษาสูงขึ้นในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก
ซึ่งจะเป็นการคัดเลือกพระภิกษุที่มีคุณภาพและทำให้พระภิกษุสามเณรที่มีความรู้และมี
ศรัทธามั่นคงอยู่ในเขตมณฑลและทำงานให้เป็นประโยชน์ได้มากขึ้น

๕. ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา
และศาสนศึกษามาเป็นเวลานาน แต่การที่ประเทศไทยยังมีปัญหาในการที่รัฐไม่รับรอง
การศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์จึงเป็นเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้สาวยศึกษาในประเทศไทย
ไทยเกิดความชะงักงันไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร แมว่าจะมีประเทศพุทธศาสนาบางประเทศ
เคยส่งนักศึกษาไปเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย แต่เมื่อไม่มีสถานที่เล่า
เรียนซึ่งเป็นที่รับรองของรัฐจึงไม่มีการส่งนักศึกษามาเล่าเรียนในประเทศไทยอีก
ยกเว้นที่จะเข้ามาศึกษาเพื่อวัตถุประสงค์ในการวิจัยเท่านั้น นอกจากนี้การที่รัฐปล่อยให้
พระภิกษุหรือคฤหัสถ์ผู้ประสงค์จะศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับสูงต้องเดินทางไปศึกษา
ต่อในต่างประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในปัจจุบันจึงเป็นการไม่สมควรในแง่ประเทศไทย
เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา และในแง่เศรษฐกิจของประเทศ

๖. พระสงฆ์มีวิถึความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างยากลำบากประชาชน ถือว่าหน้าที่ต้อง
ส่งเคราะห์ประชากรด้วยการแนะนำสั่งสอน และเป็นทั้งกำลังใจแก่ประชาชนด้วยความ
ทุกข์ ภัยทุกข์เฝ้าพระสงฆ์ได้รับการศึกษาดี รัฐบาลควรวิสัยและเข้าใจปัญหาชีวิต
ปัญหาและความวิตกกังวลของภณในสังคมเป็นอย่างไร ก็จะต้องความคองการของภณมา
ในทางที่ชอบ แต่การพระสงฆ์ไม่ได้รับการศึกษาที่ดีไม่สามซึ่งในหลักธรรม และไม่มี
ความเข้าใจทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับปัญหาของโลกและชีวิตก็ยิ่งไปกว่าประชาชนที่จะทำให้เกิด
เกิดความมีใจในการให้คำแนะนำสั่งสอน หรือทำให้ประชาชนของตนเห็นคุณค่าแห่งคำ
แนะนำสั่งสอนเป็นว่าเป็นสิ่งเกินฐานะที่ปัญญาเกินกว่าที่ได้อยู่ หรือจะแสวงหาได้จากแหล่ง
อื่น จนทำให้เกิดความสงสัยที่จะยอมรับคำแนะนำสั่งสอนของพระสงฆ์ หรือให้เกิดการ
ยอมรับความสำคัญองพระสงฆ์ว่าสมควรแก่การเชิดชูในฐานะผู้ที่จะให้คำแนะนำสั่งสอน
หรือสติปัญญาได้ เมื่อเห็นเช่นนี้พระสงฆ์จำวนวบทหนึ่งก็จะคิดแสวงหาทางเป็นองการของภณ
ของประชาชนควรวินิจฉัยที่ไมเหมาะสม เช่น ชักจูงประชาชนให้หลงงมงายเป็นต้น

ฉะนั้นการไม่ให้การศึกษาคำที่พระภิกษุสามเณรควรจะได้ตามฐานะและ
การไม่ยอมรับฐานะของพระภิกษุสามเณรเหล่านั้นตามกฤตยธรรมที่พึงได้ เป็นการบีบคั้น
และคัดโอกาสไม่ให้พระภิกษุสามเณรตัดสินใจเลือกวิถีทางของภณโดยวิสัยมักใจ

ผู้ที่ไม่พร้อมและไม่สมัครใจที่จะดำรงเพศต่อไปแต่ไม่มีหนทางอื่นก็จะเป็นอยู่อย่าง
ไร้ประโยชน์ และอาจกระทำสิ่งที่ปรารถนาจะทำในเพศสุดท้าย ทั้ง ๆ ที่ยังทรงเพศ
บรรพชิตอยู่ หรือผู้ที่ยุ่งแสวงหาการบำรุงบำเรอชีวิตอย่างฆราวาสวิสัย หรือขาดความ
รู้ความสามารถที่จะทำหน้าที่ของตนในทางที่ถูกต้อง ก็จะใช้เพศบรรพชิตเป็นที่อาศัย
ประกอบอาชีพซึ่งงุงประชาชนในทางที่ผิด

๑. ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ.
๒๕๑๒ รับรองการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์
แต่มหาเถรสมาคมหรือกรมการศาสนาก็มิได้เข้าไปแทรกแซงอำนาจบริหารของมหาวิทยา-
ลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง เพราะสามารถเปิดสาขาวิชาที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระศาสนาอย่าง
มากมาย ดังนั้นหากการศึกษาของคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ โดยการตรา
พระราชบัญญัติรับรองสถานภาพของมหาวิทยาลัยสงฆ์ และรับรองปริญญาด้วยแล้ว
สาขาวิชาใดที่เห็นว่าไม่เหมาะสมหรือสอดคล้องกับการพระศาสนา รัฐก็สามารถไม่ให้
ความเห็นชอบหลักสูตรในสาขาวิชานั้น และมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็จะสามารถเปิดสอนได้
เฉพาะสาขาวิชาที่รัฐเห็นสมควรเท่านั้น

๒. มหาวิทยาลัยสงฆ์อาจจะเป็นทางผ่านให้แก่อนุศาสนาสมาคมเพื่อประโยชน์
ในการได้รับปริญญาแล้วลาสิกขาไปประกอบอาชีพอื่นบ้างแต่คงจะไม่มากพอที่จะทำให้เสีย
การพระพุทธานุศาสนาสมาคม เพราะในปีหนึ่ง ๆ มหาวิทยาลัยสงฆ์รับผู้เข้าศึกษาไม่มากนัก
จะคิดเลือกจากพระภิกษุสามเณรที่ผ่านเปรียญธรรม ๓ ประโยคหรือ ๔ ประโยคมาแล้ว
เข้าศึกษา และระยะเวลาในการครองเพศบรรพชิตก่อนเข้าศึกษานานเกินไป
คงไม่มีผู้ใดจะเสียบวชเพื่อจะเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อหวังได้ปริญญาแล้ว
ลาสิกขา นอกจากนี้หากมีการจัดการศึกษาโดยเปิดสาขาวิชาที่เกี่ยวกับพระศาสนา
โดยตรงหน่วยงานหนึ่งของราชการและเอกชนก็คงจะมีงานให้ทำน้อย การลาสิกขาเพื่อ
เข้าสู่ตลาดแรงงานก็ยังมีโอกาสน้อยเช่นกัน

๓. เพื่อให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๒๐ ซึ่งกำหนด
ไว้เกี่ยวกับนโยบายการศึกษาของรัฐ ในหมวด ๒ ข้อ ๑๐ วรรค ๓ ความว่า
"การจัดการศึกษาทั้งปวงย่อมอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ" และหมวด ๔
ข้อ ๔๑ วรรค ๓ เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา ความว่า "การศึกษาเฉพาะกิจ
หรือเฉพาะบุคคลบางกลุ่มไม่ว่าจะเป็นกรณีใด หรือโดยกฎหมายใดก็ตามจะต้องจัด

โดยประสานงานกับกระทรวงศึกษาธิการหรือทบวงมหาวิทยาลัย (ของรัฐ) เพื่อให้การจัดการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท ทุกสังกัดในประเทศไทยสอดคล้องสัมพันธ์กัน ตามนโยบายแผนงานและโครงการต่าง ๆ ของรัฐ"๑ ดังนั้นหากมีการรับรองมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นก็จะทำให้การศึกษาของพระสงฆ์ซึ่งเป็นการศึกษาเฉพาะกิจอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ ทำให้รัฐสามารถควบคุมดูแลมาตรฐานหลักสูตร มาตรฐานการศึกษา การเปิดสาขาวิชาหรือการเปิดหลักสูตรสาขาวิชาใดบาง

ข้อเสียของการรับรองวิทยฐานะของมหาวิทยาลัยสงฆ์

๑. การที่ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์มีศักดิ์และสิทธิ์ตามกฎหมายเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยของรัฐทั่ว ๆ ไปแล้ว ย่อมทำให้มีผู้อาศัยศาสนาเป็นทางผ่านเพื่อประโยชน์ในการได้รับปริญญาแทนที่จะเข้าไปศึกษาค้นคว้าวิจัย และในที่สุดอาจเป็นการให้การศึกษาเพื่อให้ได้รับปริญญา และลาสิกขาไปประกอบอาชีพอื่นอันเป็นการผิดวัตถุประสงค์ของการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

๒. การรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์จะเป็นเหตุให้มีผู้เข้าใจผิดว่าผู้บวชเรียนเป็นผู้เอาเปรียบสังคมคือบุคคลที่บวชเป็นสมาชิกของคณะสงฆ์แล้วไม่ต้องใช้จ่ายทุนทรัพย์มาก อาหารก็มีประชาชนถวาย และเมื่อทำประโยชน์ส่วนตนคือศึกษาเล่าเรียนจนถึงขั้นอุดมศึกษาแล้วก็ลาสิกขาบออกประกอบอาชีพแบบฆราวาส โดยใช้ปริญญาที่ได้รับจากมหาวิทยาลัยสงฆ์โดยการรับรองของรัฐไปสมัครงานต่าง ๆ

๓. การศึกษาของพระภิกษุเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นด้วยความมุ่งหมายพิเศษเฉพาะกิจเฉพาะกลุ่มเช่นเดียวกับโรงเรียนทหารและตำรวจ และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ให้อำนาจมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับ วางระเบียบ หรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายหรือพระธรรมวินัย ซึ่งมหาเถรสมาคมได้ออกคำสั่งเรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๒ ประกาศใช้แล้ว จึงเห็นว่าจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์อยู่ในความควบคุมดูแลของมหาเถรสมาคม

อ้างอิงจากสำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, กองวิชาการ, สรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์เรื่องการบริหารงานคุณวุฒิเปรียญธรรม ๕ ประโยคและปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยสงฆ์, หน้า ๑๕.

หากมีการรับรองปริญญาและสถานภาพของมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้วอำนาจการบริหาร มหาวิทยาลัยก็จะขึ้นอยู่กับสภามหาวิทยาลัย ซึ่งมหาเถรสมาคมหรือกรมการศาสนา จะเข้าไปแทรกแซงไม่ได้ ซึ่งอาจทำให้การดำเนินการผิดไปจากวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมพระพุทธศาสนา

๔. การรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์อาจก่อให้เกิดปัญหา ทำให้ การศึกษาพระปริยัติธรรมลดความสำคัญลง เพราะพระภิกษุสามเณรจะมุ่งเข้าศึกษา ในมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นส่วนใหญ่ จะไม่มีผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมจนสำเร็จชั้นเปรียญ ธรรม ๕ ประโยค เพราะเป็นสิ่งที่ยากลำบากมาก และหลักสูตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้ง ๒ แห่งปัจจุบันนี้มีหลายสาขาวิชาไม่เกี่ยวข้องกับกิจการพระพุทธศาสนามากนัก เช่น เปิดสอนสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งมีลักษณะ เหมือนกับมหาวิทยาลัยของรัฐทั่ว ๆ ไปจะทำให้พระภิกษุสามเณรมุ่งศึกษาในมหาวิทยาลัย สงฆ์เพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการโต้แย้งกันถึงผลดีและผลเสียของการรับรองปริญญา ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้มีศักดิ์และสิทธิ์เทียบเท่าปริญญาของมหาวิทยาลัยของรัฐ รัฐบาล ก็ได้พยายามที่จะให้มีการรับรอง โดยวิธีการทางราชการและทางรัฐสภามาโดยตลอด โดยที่โคตพยายามหยิบยกปัญหาเรื่องมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นมาพิจารณาเกือบทุกรัฐบาล ยิ่งในระยะหลังก็ยกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็นต้นมาก็ได้มีความพยายามในการดำเนินการ อย่างจริงจังและต่อเนื่องกัน

ความพยายามในการให้การรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์

ความพยายามที่จะให้มีการรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์เริ่มมีขึ้น ตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม จนกระทั่งถึงปัจจุบันก็ยังเป็นที่สนใจทั้งของ รัฐบาลและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งได้หยิบยกปัญหาเรื่องการรับรองปริญญาของ มหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นมาพิจารณา เพราะต่างเล็งเห็นถึงปัญหาที่ว่าพระภิกษุสามเณรที่จบ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ และเปรียญธรรม ๕ ประโยคแล้วต้องใช้เวลาศึกษาค้นคว้าหลักสูตร ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิต จากสภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยใช้เวลาในการศึกษารวมทั้งสิ้น ๔ ปี

จากนั้นพระภิกษุสามเณรเหล่านี้จะต้องไปฝึกงานปฏิบัติศาสนกิจอีก ๑ ปี จึงจะมีสิทธิได้รับ
 ปริญญา ฉะนั้นนับว่าพระภิกษุสามเณรเหล่านี้ต้องใช้เวลาในการศึกษาในมหาวิทยาลัย
 สิ้นเวลานานกว่ามหาวิทยาลัยของรัฐ แต่ผู้ที่ได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งนี้
 เมื่อลาสิกขาแล้วไม่ได้รับการรับรองปริญญาจาก ก.ศ. จึงไม่สามารถนำไปสมัครงาน
 ราชการหรือประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้ยังไม่สามารถสมัครเข้าศึกษาต่อใน
 ระดับปริญญาโทจากสถาบันของรัฐได้ จึงทำให้เกิดความพยายามที่จะให้มีการรับรอง
 ปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งขึ้น โดยการตราพระราชบัญญัติรับรองวิทยฐานะ
 ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นสถาบันอุดมศึกษาผู้ประสาற்பริญญาขึ้น โดยอาจแบ่งได้เป็น
 ๓ ช่วงตอนดังต่อไปนี้

๑. ช่วงที่ ๑

ก. ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๐
 ได้มีความพยายามที่จะรับรองมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยรัฐบาลร่างพระราชบัญญัติขึ้นเพื่อ
 เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร แต่เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองเสียก่อน
 ความพยายามในครั้งนั้นจึงไม่บังเกิดผล^๑

ข. ในสมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ สำนักบริหารของนายกรัฐมนตรี
 ได้เสนอเรื่องมหาวิทยาลัยสงฆ์ต่อนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๐๔
 และคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบในหลักการเมื่อวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๕ แต่เรื่อง
 ยังค้างอยู่^๒

๒. ช่วงที่ ๒ เป็นช่วงที่มีการดำเนินการอย่างจริงจังกับเรื่องกันผ่านรัฐบาล
 หลายสมัย คือ

ก. ในสมัยคณะปฏิวัติของจอมพล ถนอม กิตติขจร พันเอก ณรงค์
 กิตติขจร ผู้ช่วยเลขานุการฝ่ายรักษาความมั่นคงแห่งชาติได้เสนอเรื่องการรับรอง

^๑ชาย โพธิ์ติศา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย, หน้า ๑๑๗.

^๒สำนักนายกรัฐมนตรี, กองนิติธรรม, แผนการเสนอร่างพระราชบัญญัติ
 มหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๕.

คุณวุฒิสำเร็จปริญญาตรี โท และเอกจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ต่อหัวหน้คณะปฏิวัติ เมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๑๕ และในวันที่ ๓ มกราคม ๒๕๑๖ หัวหน้คณะปฏิวัติ เห็นชอบให้เสนอต่อ ก.พ. เพื่อพิจารณาเสนอความเห็นประกอบการพิจารณา แต่ระหว่างนั้นคณะปฏิวัติก็ไ้สิ้นสุดลงเพราะมีการประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ.๒๕๑๕ เรื่องจึงค้างอยู่

๗. ในสมัยรัฐบาลจอมพล ถนอม กิตติขจร การดำเนินการเกี่ยวกับการรับรองวิทยฐานะของมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังคงดำเนินสืบต่อมา โดยทางมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งมีความประสงค์ให้ทางราชการรับรองศักดิ์และสิทธิแห่งปริญญาเท่าเทียมกับปริญญาของมหาวิทยาลัยของรัฐทั่ว ๆ ไป จึงได้ดำเนินการผ่านทางสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ซึ่งสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้เสนอสภาการศึกษาแห่งชาติเป็นผู้พิจารณาและเสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรี และคณะกรรมการบริหารสภาการศึกษาแห่งชาติได้ประชุมพิจารณาเรื่องนี้ ในคราวประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๑๖ เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ มีความเห็นว่า

การจัดการศึกษาของสงฆ์ควรเป็น เรื่องของคณะสงฆ์ที่ระคำเป็นเอกตาม วัตถุประสงค์ในการสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพระวินัยธรรมเป็นสำคัญ แม้การจักสอนในระดับปริญญาก็ควรปฏิบัติเพื่อสนองวัตถุประสงค์ดังกล่าว การขออนุมัติเทียบวุฒิจาก ก.พ. และขอใ้ปริญญามัธยมศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์สมควร ควบปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ทุกประการนั้น อาจตีความไปใ้ควา เพื่อเปิดโอกาสใ้สงฆ์เรียนสำเร็จใ้ปริญญาระดับสูงมีโอกาสดละสุณเพศไป ประกอบอาชีพแขนงกกลอื่น ๆ ฉึ้นเป็นกฎกรณีจตุประสงค์ของการส่งเสริม พุทธศาสนา ทั้งใ้ปรากฏใ้ควาอย่างแฉฉาว ในระยะหนึ่งที ก.พ. โดยยอมรับ เทียมวิทยฐานะของเปรียญ ๖ ประโยค เสมอควบชั้นมัธยมบริบูรณ์ของกระทรวง ธรรมการนั้น ไ้มีการเลื่อนไหวในหมื่กนุสงฆ์ในการลาสิกขาบทเข้ารับ ราชการมากขึ้น จนเป็นเค้กรหาของพุทธบริษัท และมีผลกระทบใ้เื่อนทาง ฝ่ายพุทธจักร จนเป็นเหตุใ้หม้หาเดรสมาคมตองออกประกาศใ้ดูวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๕ และใ้เสนอคณะรัฐมนตรี เพื่อขออนุมัติให้มีสวราชการ สัมปฏิบัติการอันเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์ โดยมีใ้ควานเดรสมาคมตองมติคณะ รัฐมนตรี ใ้ดูวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๑๑ ทั้งปรากฏตามมติของคณะรัฐมนตรี ซึ่งใ้ควาใ้วางตน"^๑

^๑สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, กองวิชาการ, สรุปผลการศึกษาและ วิเคราะห์เรื่องการรับรองคุณวุฒิปริญญาตรีเปรียญธรรม ๘ ประโยคและปริญญาตรีของมหาวิทยาลัย สงฆ์, หน้า ๖.

อย่างไรก็ตาม วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๑๖ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบในหลักการให้การรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง แต่เรื่องก็หยุดชะงักลงไปอีก เพราะเกิดกรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

ก. ในสมัยรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ กระทรวงศึกษาธิการอาศัยมติคณะรัฐมนตรีในวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๑๗ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการที่คณะหนึ่งดำเนินการร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงฆ์ ประกอบด้วยปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน ผู้แทนมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง และเจ้าหน้าที่กรมการศาสนาเป็นกรรมการ คณะกรรมการได้แมกร่างพระราชบัญญัติออกเป็น ๒ ฉบับ สำหรับมหาวิทยาลัยสงฆ์แต่ละแห่ง และได้ดำเนินการร่างอยู่ประมาณ ๔ เดือนจึงแล้วเสร็จ ได้นำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาจนมีมติเห็นชอบรับหลักการร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ ฉบับ เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๑๗ และส่งให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณา เมื่อคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณาร่างเสร็จ พอดีถึงระยะเปลี่ยนแปลงรัฐบาล

ง. ในสมัยรัฐบาล หม่อมราชวงศ์ ถิภกฤษี ปราโมช คณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้นำเอาร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ ฉบับที่ทางจากรัฐบาลก่อน ซึ่งคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณาเสร็จแล้วนั้นเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร* เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๑๘ เพื่อการพิจารณาและสภาผู้แทนราษฎรได้มีมติในวาระที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๑๘ รับหลักการร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ ฉบับ และส่งให้คณะกรรมการการศึกษาพิจารณา คณะกรรมาธิการการศึกษาได้พิจารณาแล้วจึงได้นำเสนอประธานสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๘^๑ เพื่อรอบรรจุเข้าระเบียบวาระที่ ๒ และ ๓ แต่ได้มีพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎรเสียก่อนร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ ฉบับจึงได้ตกไป

* รายละเอียดเกี่ยวกับหลักการและเหตุผลประกอบร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดูในภาคผนวก ก. และ ข.

^๑สำนักงานนายกรัฐมนตรี, สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, "ร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย พ.ศ... และร่างพระราชบัญญัติมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ....," ที่ ส.ร.๐๒๐๓/๑๖๑๐๑ ตั้งวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๑๘.

จ. ในสมัยรัชกาล ทอมราชวงศ์ ก๊กกัซึ ปราโมช ไคมีสนาซิก

สถาปนาแพนราษฏร ๓ ท่านคือ นายสมาน ชมพูเทพ นายเปลื้อง พลโยธา และนาย
ประมวล กุลนาคย์ ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ต่อสภา
ผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ต่อมาสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
ไคมีหนังสือควมมากที่ สร.๐๒๐๓/๕๕๓๑ ลงวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๑๕ เสนอร่าง
พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. . . ซึ่งนายสมาน ชมพูเทพ
เป็นผู้เสนอมาให้ทบวงมหาวิทยาลัยพิจารณาเสนอความเห็นต่อคณะรัฐมนตรี และคณะ
กรรมาธิการทบวงมหาวิทยาลัย ในคราวประชุมครั้งที่ ๗/๒๕๑๕ เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม
๒๕๑๕ ไค้ประชุมเรื่องไค้โดยมีความเห็นวา

๑. เห็นสมควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาของสงฆ์ในลักษณะที่เป็น
การศึกษาระงะกิจ โดยการศึกษาทงั้ควรประสูงของกรการศึกษาให้เน้ชู้ควา
เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้และส่งเสริมเผยแพร่วรรพพทธศาสนา นิโฆมุ่งหวังที่
จะไค้ไค้รับปริชญาเช่นเดียวกับกรการศึกษาของฆราวาส เพราะกรที่จจะไค้ทาง
การรับรองผู้กั้และอิทธิปริชญาบัตรใค้ เทวเทียบกั้ปริชญาบัตรของมหาวิทยาลัย
ยอมจะทำใค้ผู้อาศัยศาสนาเป็นทางตามเพื่อประโยชนในการไค้รับปริชญา
แทนที่จะเขาไปศึกษาควบใจศรัทธา และในที่สุดมหาวิทยาลัยกั้กล่าวจากกลาย
เป็นสถาบันสำหรับสงฆมาศึกษาเพื่อไค้ไค้ปริชญาและสละสมณเพศออกไปประกอบ
อาชีพอื่นจะเป็นการนิคั้จุดประสูงกรส่งเสริมพระพทธศาสนาไค้
๒. ที่ประชุมมีความเห็นวา เนื่องจากกรศึกษาของสงฆ์เป็นการศึกษาที่จกั้ขึ้น
เพื่อความมุ่งหมายพิเศษเฉพาะกิจ และจกั้ขึ้นเฉพาะกลุ่มเช่นเดียวกับสถาบัน
การศึกษานอกระบบอื่น ๆ เช่นโรงเรียนทหารและตำรวจ เป็นต้น ซึ่งลักษณะ
แตกต่างไปจากมหาวิทยาลัยในสังกัดของทบวงมหาวิทยาลัย และในปัจจุบัน
วิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งคือมกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬารังกรราชวิทยาลัย
กั้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งไค้มอบอำนาจให้มหาเถรสมาคม
ออกขอบังคับ วากระเบียบหรือออกคำสั่งโดยไม้ขัดหรือแย้งกั้มกุฎหมายและ
พระธรรมวินัยไค้บังคับ และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ กั้กล่าวนี้
มหาเถรสมาคมไค้ออกคำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่อง การศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์
พ.ศ. ๒๕๑๒ ประกาศไค้ช้อยแล้ว กั้งนั้นเพื่อไค้เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
พ.ศ. ๒๕๐๕ การศึกษาของสงฆ์กั้กล่าวนี้จกั้ควรให้อยู่ในความควบคุมดูแลของ
มหาเถรสมาคม เพื่อมิให้มหาวิทยาลัยกั้กล่าวคำเน้การในสิ่งที่มีเชกั้กิจการ
ของสงฆ์ กั้งนั้นจึงเห็นสมควรเสนอเรื่องกั้กล่าวนี้ไปยังมหาเถรสมาคม เพื่อ

สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, กองวิชาการ, สรุปผลการศึกษาและ
วิเคราะห์เรื่องกรรับรองควาฉิเปรียบุทธธรรม ๕ ประโยคและปริชญาบัตรของมหาวิทยาลัย
สงฆ์, หน้า ๒-๓.

พิจารณาความเป็นการต่อไป

๓. ผู้ประชุมให้ความคิดเห็นและข้อสังเกตว่า การที่จะยกฐานะวิทยาลัยสงฆ์
คิงส์ลาเป็นมหาวิทยาลัยตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงฆ์
ที่เสนอมานี้ มหาวิทยาลัยคิงส์ลาจะมีลักษณะเป็นหน่วยงานเอกเทศ อำนาจ
ในการบริหารมหาวิทยาลัยจะตกอยู่แกุ่สภามหาวิทยาลัย ซึ่งมหาเถรสมาคมหรือ
กรมการศาสนาจะเข้าไปแทรกแซงไม่ได้อีก ทั้งนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ควร
พิจารณาโดยรอบคอบ เพราะการแยกออกเป็นมหาวิทยาลัยเอกเทศเช่น
เดียวกับมหาวิทยาลัยในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยนั้น อาจจะดำเนินการผิดไปจาก
วัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาได้

๔. ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยที่เสนอมานี้จะให้การศึกษาแก่ผู้ซึ่ง
มีใบบวชหรือความนับ นานจะใคร่มีการพิจารณากันโดยรอบคอบถึงผลดีและผลเสีย
เพื่อมิให้เกิดข้อครหาขึ้นได้ในภายหลัง อีกประการหนึ่งการที่จะให้สงฆ์ไปศึกษา
ในมหาวิทยาลัยอื่นในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยหรือไม่นั้น เป็นเรื่องสำคัญที่
มหาเถรสมาคมจะควรพิจารณาเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์มีการดำเนิน
ชีวิตแตกต่างไปจากฆราวาสมาก อาจจะดำเนินการให้ผิดจากวัตถุประสงค์
ของพระพุทธศาสนาได้

๕. ขอเสนอแนะเพิ่มเติมอีกประการหนึ่งคือ การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา
ของสงฆ์ซึ่งเป็นการศึกษาที่มีความมุ่งหมายพิเศษเฉพาะกิจนั้น อาจจะเป็นการ
บำรุงวิทยาลัยสงฆ์ที่มีอยู่ให้ดีขึ้น โดยไม่มุ่งในเรื่องการรับรองปริญญาบัตร
และไม่ควรโอนมาอยู่ในสังกัดของทบวงมหาวิทยาลัยเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ

เรื่องยังคงค้างอยู่ประจำร่วมกับเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ฉีกในวันที่

๖ ตุลาคม ๒๕๑๕ เรื่องจึงยุติลง

๓. ข้างที่ ๓

ก. ในสมัยรัฐบาล พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ พ.ศ. ๒๕๒๒

เจ้าหน้าที่สภาการศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย ได้เสนอเรื่องทางสำนักเลขาธิการ
คณะรัฐมนตรีขอให้ ก.พ. รับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ก.พ. ได้ตามความเห็น
ของมหาเถรสมาคม ซึ่งมหาเถรสมาคมให้คำยืนยันรับรองและอนุโมทนาในการที่ ก.พ.
จะรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ แต่ในคราวประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๐
มีนาคม ๒๕๒๒ ได้มีมติไม่รับรองผู้สำเร็จการศึกษาศาตามหลักสูตรของทบวงมหาวิทยาลัย
และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยด้วยเห็นว่าจะทำให้การศึกษาตามระบียบพิธีกรรม
ซึ่งเป็นหลักสำคัญของพุทธศาสนาจะตกต่ำลง เพราะพระภิกษุสามเณรจะหันไปศึกษาทาง

โลกกันหมก ข้อฉบับสมมุติของคณะรัฐมนตรีอาจพิจารณาได้คือ

๑. หลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์อาจกล่าวได้ว่า ในคำร้อง
ความมุ่งหมายคาพระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงทางพระพุทธศาสนาเนาที่ควร
กล่าวคือหลักสูตรทั่วไปจะเน้นการศึกษาในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัย
ฝ่ายฆราวาสอย่างมากมาย

๒. การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ทั้งมหามกุฏราชวิทยาลัย
และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยคำร้องซึ่งการสนองพระบรมราชปรารภแห่งพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือไม่ ในเมื่อพระองค์ทรงเห็นว่าพระปริยัติธรรมเป็นราก
เหงาเกามูลแห่งพระพุทธศาสนาดำรงอยู่และรุ่งเรืองสถาพร จึงทรงโปรดเกล้า
ให้ตั้งวิทยาลัยทั้ง ๒ แห่งคือ มหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขึ้นเป็นที่
เล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง ดังปรากฏในประกาศพระราชปรารภในการก่อ
พระฤกษ์สังฆเสนาสน์ราชวิทยาลัยว่า

. . . ทรงพระกรุณาฯ วิชาเพิ่มเติมได้เสร็จได้ถึงด้วยราชสมมุติ
บรมราชาธิเสกแล้วมา, โคตรงหนุบำรุงพระบรมพุทธศาสนาให้ดูารรุ่งเรือง
เจริญขึ้นตามลำดับ แต่พระสังฆกรรมในพระบรมพุทธศาสนานี้ ย่อมมีเหตุบังจับ
อุตรภัยกันแลกัน เมื่อพระปริยัติสังฆกรรมเจริญแพร่หลายอยู่ พระปฏิบัติสังฆกรรม
จึงจะเจริญไพศาลได้ เมื่อพระปฏิบัติสังฆกรรมไพศาลอยู่ พระปฏิบัติสังฆกรรม
จึงจะสมบูรณ์ได้ พระปริยัติสังฆกรรมยอมเป็นรากเหงาเกามูลแห่งพระศาสนา ฯ
จะดำรงอยู่แฉะเจริญขึ้น ก็ด้วยพระปริยัติสังฆกรรม การที่จะบำรุงพระปริยัติ
สังฆกรรมอันเป็นรากเหงาของพระพุทธศาสนาให้ไพศาลบริบูรณ์ถึงขั้นเกษมอาศรัย
การบำรุงให้มีผู้เล่าเรียน แลที่เล่าเรียนให้สควดยิ่งขึ้น การเล่าเรียนพระ
ปริยัติสังฆกรรมดีเป็นไปอยู่ในเวลานี้ ก็โปรดเกล้าฯ ให้จัดการบำรุงทั่วไป
ทุกพระอาราม แลยังหาเป็นอันนับว่าบริบูรณ์แท้ไม่ เพราะเป็นแต่สุญวนดี
เล่าเรียนในชั้นคน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งวิทยาลัยที่เล่าเรียน
พระไตรปิฎกแลวิชาชั้นสูงขึ้น ๒ สถาน ๆ หนึ่ง เป็นที่เล่าเรียนของพระสงฆ์

๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๑๙.

ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ไก่ตั้งไว้ที่วัดบวรนิเวศวรวิหาร พระอารามหลวง พระราชทานนามวามหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกสถานหนึ่งเป็นที่เฝ้าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ไก่ตั้งไว้ที่วัดมหาธาตุฯ ราชวรวิหาร พระอารามหลวงนี้เป็นนามวามกุฏราชวิทยาลัย ไก่เปิดการเฝ้าเรียนตั้งแต่วันที่ ๘ พฤศจิกายน วันโกสุมหรรศก ๑๐๘ สีมมา . . ."

ในที่สุดเรื่องการบริหารของมหาวิทยาลัยสงฆ์จึงยังคงค้างอยู่

๑. ในสมัยรัฐบาลพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ นายประมวล กุลมาตย์ และคณะ ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เสนอร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. . . และร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. . . ต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๒๔ ประธานสภาผู้แทนราษฎรได้มอบให้คณะกรรมการวิสามัญวินิจฉัยร่างพระราชบัญญัติพิจารณา ร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ ฉบับดังกล่าว และในคราวประชุมคณะกรรมการวิสามัญวินิจฉัยร่างพระราชบัญญัติ ครั้งที่ ๕๐ วันพุธที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๔ ที่ประชุมคณะกรรมการวิสามัญวินิจฉัยร่างพระราชบัญญัติได้พิจารณาและมีมติไม่ให้คำรับรองร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ ฉบับ โดยให้เหตุผลว่า

"ประกาศพระราชปรารภในการกอพระฤกษ์," ราชกิจจานุเบกษา, หน้า ๒๖๕-๒๖๖.

* ความบกเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๒๐ บัญญัติไว้ในมาตรา ๒๐๔(๕) ความว่า "ในวาระเริ่มแรกเมื่อใช้รัฐธรรมนูญนี้แล้ว การเสนอร่างพระราชบัญญัติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้กระทำได้ก็ต่อเมื่อมีคำรับรองของคณะกรรมการวิสามัญวินิจฉัยร่างพระราชบัญญัติ ซึ่งมีจำนวนสมาชิกคน โดยคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งสามคน วุฒิสภาแต่งตั้งหกคน และสภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้งแปดคน"

ร่างพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับมีหลักการและสาระสำคัญคือ ให้จัดตั้งมหาวิทยาลัย
สำหรับสงฆ์ เพื่อเป็นสถานศึกษาชั้นสูงทางพุทธศาสนาระดับมหาวิทยาลัย
ให้การศึกษามรรชาการชั้นสูงทางพระพุทธศาสนาและวิชาการอื่นที่ไม่ขัดต่อ
สมณวิสัย แก่บรรพชิตทำการวิจัยส่งเสริมพระพุทธศาสนาเผยแพร่และส่งเสริม
การปฏิบัติธรรม ทั้งนี้เพื่อเป็นการรับรองสถานะทางกฎหมายของสถาบันการ
ศึกษาของสงฆ์เดิมที่มีอยู่แล้ว

คณะกรรมการพิจารณาแล้วเห็นว่า ปัจจุบันคณะสงฆ์สามารถดำเนินการ
ให้การศึกษาระดับสงฆ์ไทยได้อยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องมีบัญญัติกฎหมายดังกล่าว
รองรับ ซึ่งความหลักการแห่งร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวมีผลเป็นการเอาระเบียบ
ปฏิบัติทางโลกเขาไปจำกัดการดำเนินการดำเนินการของฝ่ายสงฆ์โดยปฏิบัติการมา
ก่อนแล้ว ซึ่งบางเรื่องไม่เป็นการเหมาะสมแก่เพศบรรพชิต จะก่อให้เกิดความ
ยุ่งยากในทางปฏิบัติสมควรปล่อยให้เป็นเรื่องของฝ่ายสงฆ์ดำเนินการต่อไปจะ
เหมาะสมกว่า คณะกรรมการจึงมีมติไม่ให้ความรับรอง^๑

ด้วยเหตุนี้ร่างพระราชบัญญัตินี้จึงตกไป

ค. ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการ
การศึกษา สภาผู้แทนราษฎรได้หยิบยกร่างพระราชบัญญัติเรื่องของมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นมาพิจารณา
ในคราวประชุมเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๔๖๖ โดยได้เชิญ พระเทพโมลี เลขาธิการ
สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย พระราชสุนทรภู่ รองเลขาธิการสภาการศึกษา
มหามกุฏราชวิทยาลัย พระมหานครเขมปาลี เลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาธีร โกวิโท รองอธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระมหานรงค์
จิตตโสภโณ รองเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พร้อมด้วยข้าราชการจาก
ทบวงมหาวิทยาลัยมาร่วมประชุม^๒ และทางทบวงมหาวิทยาลัยได้ส่งเอกสารสรุปผล
การศึกษาและวิเคราะห์เรื่องการรับรองคุณูปการเปรียญธรรม ๕ ประโยคและปริญญาตรี

^๑สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, กองกรรมการ, รายงานการประชุมคณะ
กรรมการวิสามัญพิจารณาพระราชบัญญัติ ครั้งที่ ๕๐ วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๔๖๔

^๒สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, กองกรรมการ, รายงานการประชุมคณะ
กรรมการการศึกษา สภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๓๐ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๔๖๖.

ของมหาวิทยาลัยสงฆ์มาไต่ถามกรรมการการศึกษาพิจารณาโดยให้ความเห็นว่า

... ๒.๒ การรับรองวิทยฐานะของสถาบันการศึกษาของสงฆ์ ปัญหาการ
 รับรองวิทยฐานะของมหาวิทยาลัยสงฆ์ หากยังมีไม่มีการรับรองวิทยฐานะของ
 สถาบันโดยรัฐแล้ว การที่ทบวงมหาวิทยาลัยจะรับรองวิทยฐานะทางดานการ
 ศึกษาคณะสงฆ์ที่มีอาจสามารถกระทำไค การรับรองวิทยฐานะของมหาวิทยาลัยสงฆ์
 ซึ่งเป็นที่กล่าวขวัญกันทั่วไปว่า เป็นเพราะยังไม่มีการรับรองโดยทบวงมหาวิทยา
 ลัยและ ก.พ. จึงเป็นเหตุให้ปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในถูกมองตาม
 กฎหมายหรือปริญญาเดิมนั้น แท้จริงแล้วฐานะแห่งปริญญาบัตรมีโทษขึ้นอยู่กับว่า
 ทบวงมหาวิทยาลัยและ ก.พ.จะเป็นผู้รับรองหรือไม่ ความถูกต้องสมบูรณ์แห่ง
 ปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ จะมีศักดิ์และสิทธิเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ
 นั้นแท้จริงแล้วยังขึ้นอยู่กับมหาวิทยาลัยสงฆ์จะมีกฎหมายรองรับ เป็นสถาบันประสา
 ทธิศึกษาเป็นสำคัญ เพราะการจัดและดำเนินการของสถาบันอุดมศึกษาจักจะกระ
 ทำโดยตรากฎหมายคุ้มครองและรับรองวิทยฐานะ แต่ที่ถือปฏิบัติอยู่เป็นสากลคือ
 ฝ่ายนิติบัญญัติจะตรากฎหมายจัดตั้งสถาบันประสาทธิศึกษา ซึ่งในประเทศไทย
 ตรากฎเป็นพระราชบัญญัติ และในปัจจุบันจึงถือปฏิบัติว่าการประกาศปริญญา
 จะตองตรากฎหมายรองรับสถาบันอุดมศึกษาที่จะทำการสอนถึง ระดับปริญญา
 คั้งนั้นประเค็มสำคัญของศักดิ์และสิทธิแห่งปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งอยู่
 กับการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย เพื่อเป็นการรับรองวิทยฐานะของสถาบันประสาทธิศึกษาขึ้น โดย
 เฉพาะในเบื้องต้นแรกเริ่มก่อน จากนั้นหากตองการจะให้มีการรับรองหรือเทียบ
 อนุมัติ ของวุฒิสภาไว้การที่ถึนภายหลังก็สามารถกระทำไคสะดวก เพราะไคมี
 การรับรองวิทยฐานะของสถาบันโดยกฎหมายของรัฐแล้ว^๑

นอกจากนี้ทบวงมหาวิทยาลัยยังได้ให้ข้อสังเกตแก่คณะกรรมการการศึกษา

ว่า

การให้การส่งเสริมการศึกษามองสงฆ์เป็นสิ่งดี เป็นกุศลอันควรประพฤดิปฏิบัติ
 และสมควรสรรเสริญอย่างยิ่ง หากกล่าวถึงปัญหาการศึกษาของสงฆ์ไทยแล้ว
 จะมีลักษณะพิเศษต่างไปจากสงฆ์ศาสนาอื่นที่ไม่สามารถรวมเรียนกับฆราวาสไค
 ควบซัดกับสมณรูป ขนบธรรมเนียมและประเพณี สงฆ์ไทยจะเข้าศึกษาใน

^๑สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, กองวิชาการ, สรุปผลการศึกษาและ
วิเคราะห์เรื่องการรับรองคุณวุฒิเปรียญธรรม ๕ ประโยคและปริญญาตรีของมหาวิทยาลัย
สงฆ์, หน้า ๑๑-๑๒.

มหาวิทยาลัยภายในประเทศ ซึ่งจัดไว้เฉพาะพระราชาสกุไม่มีหนทาง จึงจำเป็น
 อย่างยิ่งต้องมีสถาบันการศึกษาของสงฆ์โดยเฉพาะ แต่ความล้มเหลวระหว่าง
 ศาสนจักรนุญะฝ่ายราชาอาณาจักรเป็นสิ่งแยกจากกันไม่ไกล ก็จำเป็นต้องจัดการศึกษา
 ของสงฆ์ในอนาคตจะจัดออกไปเป็นเอกเทศโดยรัฐไม่ได้รับรู้แค่อะไรก็ตาม ความ
 ล้มเหลวที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาของสงฆ์อย่างมาก หากไม่หาทางแก้ไข
 หรือรัฐยังปฏิเสธเขาไปเกี่ยวกับควมปัญหาเรื่องปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์
 ก็ไม่มีทางสิ้นสุด จะมีต่อ ๆ ไปจนถึงวันหนึ่งวันนั้นรัฐจำต้องเขาไปรับรอง
 ซึ่งอาจจะสายเกินไปเกินที่จะแก้ไขปัญหาคาง ๆ ที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ดำเนินการ
 ทางด้านการศึกษาไปมากแล้ว เช่นการเปิดสาขาวิชาที่ไม่สอดคล้องกับการ
 พระพุทธศาสนาเป็นต้น^๑

ในที่สุดการพิจารณาเรื่องของมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังชะงักอยู่ ซึ่งในเรื่องนี้
 ยังเป็นปัญหาที่ทางฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักรยังคงลงใจไม่ไกลเด็ดขาดว่าจะให้มีการ
 รับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยทั้ง ๒ แห่งหรือไม่ อย่างไรก็ตามก็กระทรวงศึกษาธิการ
 ได้มีการประชุมเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๒๖ และมีมติเห็นชอบในหลักการที่จะขอรับรอง
 ปริญญาการศึกษาปริญญาศาสนศาสตร์บัณฑิต (ศ.บ.) ของสภาการศึกษามหามกุฏราช-
 วิทยาลัย และปริญญาพุทธศาสตร์บัณฑิต (พธ.บ.) ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 เทียบเท่าปริญญาตรีทางด้านสังคมศาสตร์ของมหาวิทยาลัย^๒ นอกจากนี้ได้มีการ
 เคลื่อนไหวของคณะรัฐมนตรีในความพยายามที่จะหยิบยกเรื่องนี้มาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการศาสนา, "การรับรองคุณวุฒเปรียบเทียบ
 ๕ ประโยคและปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยสงฆ์," ที่ ศธ.๐๔๐๔/๑๗๒๕๕ ลงวันที่ ๑๕
 มิถุนายน ๒๕๒๖.

ซึ่งผลก็มักจะปรากฏออกมาให้ทราบภายในเวลาไม่นานนัก*

---

*ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๒๗ ทางกระทรวง
ศึกษาธิการได้เสนอร่างพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา
เพื่อให้ดำเนินการกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต
(ศ.บ.) ของสภาการศึกษา มหาวิทยาลัยและปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พร.บ.)
ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้เทียบเท่ากับคุณวุฒิการศึกษามหาวิทยาลัยทางฝ่าย
อาณาจักร ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติในหลักการตามที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอ
จึงเห็นสมควรกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จการศึกษากิจ ๒ มหาวิทยาลัยให้เทียบเท่า
หรือมีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับปริญญาตรีทางศาสนศาสตร์ของมหาวิทยาลัยฝ่ายอาณาจักร
อย่างเป็นทางการ

บทสรุป

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนา มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัย แต่ในระยะแรกมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งยังไม่ได้ดำเนินการศึกษาคามรูปแบบที่ใดทรงวางไว้ เสด็จจะมีการดำเนินการอย่างจริงจังเพื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นต้นมา สาเหตุที่การจจัดรูปแบบของมหาวิทยาลัยค่อนข้างมาเป็น เวลา ๕๐ ปีเศษ เพราะพระสงฆ์ที่อยู่ในระบับบริหารในระยะแรกพอใจที่จะอยู่อย่างโดดเดี่ยว โดยไม่ยอมรับรู้ความเปลี่ยนแปลงของสังคมมากนัก แต่เมื่ออารยธรรมตะวันตกเคยแพร่เข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น โดยที่พระสงฆ์นั้นก็มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโดยการเรียนรู้วิชาการที่ทางตะวันตกนำเข้ามาเผยแพร่หรือไม่ศึกษาในประเทศตะวันตกด้วยตนเอง ฉะนั้นถ้าพระภิกษุไม่พยายามศึกษาให้เข้าใจสังคมภายนอกที่กำลังเปลี่ยนแปลงก็จะทำให้กลายเป็นคนล้าหลัง ความไม่ทัน สังคมภายนอก ด้วยเหตุนี้จึงเป็นแรงจูงใจให้พระเถรานุเถระชั้นผู้ใหญ่ในระบับบริหาร เห็นความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงการศึกษาของคณะสงฆ์ซึ่งไม่มีหนทางใดที่เหมาะสมเท่ากับการสนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการฟื้นฟูการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ให้เป็นสถาบันการศึกษาที่มีการดำเนินการในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์อย่างจริงจัง โดยการให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ทั้งในทางศาสนาและวิชาการทางโลกนี้เหมาะสมและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ได้มีบทบาทต่อสังคมไทยหลายประการ ที่สำคัญ คือ มีบทบาทในการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาแก่คณะสงฆ์ บทบาทในค่านี้อาจเห็นได้ว่าสถาบันสงฆ์มีคุณค่าต่อสังคมไทย มิใช่แต่เฉพาะในการช่วยยึดถาวรประเพณีให้มีความรู้และความเข้าใจในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าในแง่เป็นแหล่งการศึกษา ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างไปจากมหาวิทยาลัยในระดับอุดมศึกษาอื่น ๆ คือ ข้ามารดจัดการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ กล่าวคือ ได้รวมเอาการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จนถึงระดับอุดมศึกษาเข้าไว้ด้วยกัน

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ยังมีบทบาทต่อสถาบันสงฆ์โดยตรง คือ เป็นการพัฒนาคณะสงฆ์ของสถาบันสงฆ์ใหม่ที่มีความรู้สูงขึ้น โดยการฝึกพระภิกษุสามเณรใหม่มีความรู้ทั้งในทางคัมภีร์และวิชาการสมัยใหม่ซึ่งเอื้อต่อความเข้าใจในสังคมภายนอกวัดและสามารถสื่อความหมายกับโลกภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น แม้ว่าอาจมีพระภิกษุสามเณรที่มีความรู้ลาสิกขาไปประกอบอาชีพแบบฆราวาส แต่ความประเพณีที่ถือปฏิบัติมาในสังคมไทยได้เปิดโอกาสให้มีการบวชและฝึกหัดความสามัคคีใจ ซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสให้มีการพบเวียนพระภิกษุสามเณรที่มีคุณภาพ และพระภิกษุเหล่านี้ก็สามารถนำความรู้ที่ได้จากมหาวิทยาลัยสงฆ์ไปประกอบอาชีพ โดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม

อีกประการหนึ่ง การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ยังมีผลกระทบต่อนักปฏิบัติและพัฒนาคณะสงฆ์สามเณร เพราะนี่เองจะเป็นการเอื้ออำนวยให้สามารถปฏิบัติศาสนกิจ สืบทอดพระศาสนา และเป็นพี่เลี้ยงตนเองและประจักษ์ทั่วไป รวมทั้งได้รับความรู้อย่างกว้างขวางทั้งทางธรรมและทางโลก ทำให้เกิดความรอบรู้ทันต่อเหตุการณ์ของโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป สามารถเข้าใจสังคมปัจจุบันได้ยิ่งขึ้น และสามารถนำความรู้ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการอบรมสั่งสอนและเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี ตลอดจนก่อให้เกิดความสำนึกในหน้าที่ของสงฆ์ที่จะต้องช่วยเหลือประชาชนและสังคมโดยการนำความรู้ที่ได้รับกลับไปยังชาวท้องถิ่นเดิม ด้วยการเป็นผู้นำจิตใจของประชาชน เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้า และเผยแพร่ความรู้ในด้านพระศาสนา คือธรรม จริยธรรม แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป โดยทางสัมมนา หอพักต่าง ๆ ที่ไม่จำกัดพระบรมวินัยและกฎของสงฆ์ อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ที่องค์การมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนเหล่านี้ต้องประสบปัญหาและอุปสรรคในการไม่ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนอย่างจริงจังจากหน่วยงานทั้งของรัฐภาคและเอกชน รวมทั้งการที่รัฐยังไม่ให้การรับรองวิทยฐานะและปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งผลให้พระสงฆ์จำนวนหนึ่งหนีบยกเป็นตัวอย่างว่าการไม่ได้รับการรับรองวิทยฐานะนั้นทำให้พระสงฆ์ไม่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชน

นอกจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ยังเป็นสถานการศึกษาที่เปิดโอกาสให้
พลเมืองที่เป็นชาวชนบทซึ่งถือว่าเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศได้รับการศึกษา
ในระดับอุดมศึกษาทัดเทียมกับพลเมืองในเมืองหลวงได้

จากกล่าวได้ว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ได้ดำเนินการจัดการ
ศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและนิสิตนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษา มีความรู้ถึงขั้น
ปริญญาเป็นจำนวนมาก รวมทั้งยังจัดของทั้ง ๒ มหาวิทยาลัยค้างก็มาเพื่อประโยชน์
ต่อประเทศชาติและพระศาสนาอย่างสำคัญ แต่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ยังไม่ใ้
รับการรับรองวิทยฐานะและปริญญาจากรัฐ อย่างไรก็ตามได้มีการพยายามที่จะ
ให้การรับรองทั้งจากรัฐบาลและรัฐสภาเรื่อยมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ ในสมัยรัฐบาล
จอมพล ป.พิบูลสงคราม แต่ก็มีสาเหตุที่ขัดขวางบุคคละจักเพราะพระราชกฤษฎีกา
ยุบสภา หรือบางครั้งรัฐบาลและรัฐสภาก็ไม่เห็นด้วยที่จะให้การรับรอง จนกระทั่ง
ถึง พ.ศ. ๒๕๒๖ ในสมัยรัฐบาล พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ คณะกรรมาธิการ
การศึกษา สภาผู้แทนราษฎร ได้หยิบยกปัญหาเรื่องมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นมาพิจารณา
อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งทางกรรมาธิการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีมติเห็นชอบใน
หลักการที่จะรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์เทียบเท่าปริญญาตรีทางค่าน
สังคมศาสตร์ของมหาวิทยาลัยของรัฐ แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลดังกล่าวมีแนวโน้ม
ที่จะให้การรับรองปริญญาของมหาวิทยาลัยสงฆ์เพราะเล็งเห็นความสำคัญ และ
อุดมประโยชน์ของบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งที่มีต่อสังคมไทย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

๑. เอกสารชั้นต้น

คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมฉลองวชิรญาณวรมหาสมณนิคม ๑๐๐ ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

เอกสารเรื่องจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๑.

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๑.

"จารึกวัดศรีชุม," คำอ่านและคำแปลจารึกสุโขทัย. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรบริการ,

๒๔๕๕.

"จารึกหลักศิลาสุโขทัยที่ ๑." ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑. พระนคร: โรงพิมพ์

คุรุสภา, ๒๕๐๕.

คำทรงราชูปถัมภ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ความทรงจำ. พระนคร:

บูรินทรการพิมพ์, ๒๕๑๖.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๑. พระนคร: โรงพิมพ์พระ,

๒๔๗๕.

"แปลหลักศิลาจารึกเมืองสุโขทัยที่ ๒." ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑. พระนคร:

โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ประมวลพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา

วชิรญาณวโรรส การศึกษา. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,

๒๕๑๔. (พิมพ์เนื่องในงานมหาสมณานุสรณ์ ครบ ๕๐ ปี วันสิ้นพระชนม์ของ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวิจิตรวาทการ วันที่ ๑ - ๓ สิงหาคม

๒๕๑๔).

๑. ประมวลพระราชนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวิจิตรวาทการ

ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา. พระนคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,

๒๕๑๔. (พิมพ์เนื่องในงานมหาสมณานุสรณ์ ครบ ๕๐ ปี

แต่วันสิ้นพระชนม์แห่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวิจิตรวาทการ

วันที่ ๑ - ๓ สิงหาคม ๒๕๑๔).

ศึกษาธิการ, กระทรวง. กรมการศาสนา. การรับรองคุณวุฒิเปรียญธรรม ๘ ประโยค
และปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยสงฆ์. ที่ สร. ๐๔๐๔/๑๓๒๔๔ ลงวันที่ ๑๕
มิถุนายน ๒๕๒๖.

สำนักเลขาธิการรัฐสภา, กรมการ กอง. รายงานการประชุมคณะกรรมการ
การศึกษา สภานุแทนราษฎร ครั้งที่ ๑๐ วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๒๖.

_____. รายงานการประชุมคณะกรรมการวินิจฉัยร่างพระราชบัญญัติ ครั้งที่ ๕๐
วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๔.

สำนักนายกรัฐมนตรี นิติกรรม กอง. แห่งการเสนอร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงฆ์
พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๑๕.

สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. ร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย
ราชวิทยาลัย พ.ศ. .... และร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงฆ์
ราชวิทยาลัย พ.ศ. .... ที่ สร. ๐๓๐๓/๑๖๑๐๑ ลงวันที่ ๕ สิงหาคม
๒๕๑๘.

๒. เอกสารขึ้นรอง

หนังสือ

ชาย โปธิสิตา. มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัย
ราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: สหประชาพาณิชย์, ๒๕๒๖. (มหาวิทยาลัย
สงฆ์ราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ในงานอนุสรณ์ครบรอบ ๕๐ ปี แห่งการสถาปนา
มหาธาตุวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๔ - ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๖).
คำรกราชาภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. บ้านแพนโกตรภูมิพระร่วง.
พระนคร: โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๔๕.

_____. ประวัติวัดมหาธาตุ. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๕๖๑.

_____. เรื่องพระร่วง. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๔๕.

คำทรงราชานุกาภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. "อธิบายเรื่องการสอบ
พระปริยัติธรรม." ใน ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา
ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำทรงราชานุกาภาพ, หน้า ๒๓๔ -
๒๕๘. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๑๔. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ใน
งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพคุณาธาร (ผล ชินคุโต)
ณ ฌาปนสถานวัดพระพิเรนทร์ ๒๑ มีนาคม ๒๕๑๔).

นราธิประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. จดหมายเหตุลาลูแบร์. ๒ เล่ม.
พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕.

พระมหาชาย อชากโร. "รู้จักกับโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนา
ท้องถิ่น." ใน ประมวลผลงานและบทความทางวิชาการ ๒๕๑๔ - ๒๕๑๕
ของโครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยสงขล
หน้า ๕ - ๑๘. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์. กรุงเทพมหานคร:
สหประชาพานิชย์, ๒๕๒๒. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ครบรอบ ๕๐ ปี แห่งการ
สถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๒).

พระราชวรภู่. "มทนา" ใน มหาวิทยาลัยสงขลในสังคมไทย, หน้า ๑ - ๑๒ พ.
ชาย โพธิ์สีดา ผู้วิจัย. กรุงเทพมหานคร: สหประชาพานิชย์, ๒๕๒๒.
(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ในงานอนุสรณ์ ครบรอบ ๕๐ ปี แห่ง
การสถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (๑๑ พฤศจิกายน
๒๕๒๒)).

พระศรีวิสุทธิโมลี. พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต. สมุทร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์
๒๕๑๕. (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์เป็นมุขิตาธิการะในโรกาส
ที่พระธรรมรัตนจักรได้รับพระราชทานสถาปนาขึ้นเป็นรองสมเด็จพระราชาคณะ
ที่พระธรรมโฆฏยาน์ ในพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๑๕).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัย
สงขล. พระนคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๒. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในคราว
สัมมนาและมอบวุฒิบัตรพระภิกษุสงฆ์ผู้สำเร็จการศึกษาอบรมรุ่นที่ ๑ - ๒ - ๓
ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๔ - ๖ กรกฎาคม ๒๕๒๒).

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. "โครงการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน." ใน พระสังฆการี
พัฒนาชนบท, หน้า ๑๖ - ๔๘. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดพิมพ์.

กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๒๔.

_____ . "โครงการอบรมพระหมอประจําหมู่บ้าน รุ่นที่ ๑." ใน พระสังฆการี
พัฒนาชนบท. หน้า ๕๐ - ๖๐. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดพิมพ์.

กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๒๔.

_____ . "โครงการอบรมพระสงฆ์เพื่อส่งเสริมสัมมาชีพ." ใน พระสังฆการี
พัฒนาชนบท, หน้า ๖๑ - ๗๐. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดพิมพ์.

กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๒๔.

_____ . ระเบียบการต่าง ๆ ๒๕๐๐ - ๑/๑๘๕๗ - ๕๘. สมุทร: โรงพิมพ์
ประยูรวงศ์, ๒๕๐๑.

_____ . วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ อนุสรณ์ ๒๕ พุทธศตวรรษ. สมุทร:
โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๐.

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. แสดงภารกิจของสภาการศึกษามหาวิทยาลัย ใน
พระบรมราชูปถัมภ์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๘ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๔. พระนคร:

พุทธคุณูปถัมภ์การพิมพ์, ๒๕๑๔.

_____ . ประวัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑. (พิมพ์เนื่องในงานฉลองครบ ๔๘ ปี
มหาวิทยาลัยฯ ๑ - ๑๕ ตุลาคม ๒๕๒๑).

_____ . ประวัติและหลักสูตรของสภาการศึกษามหาวิทยาลัย ในพระบรม
ราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยพระพุทธรักษาแห่งประเทศไทย พุทธศักราช ๒๕๑๔.
พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔.

_____ . พระประวัติสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. พระนคร:
มณฑลการพิมพ์, ๒๕๑๔. (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์ใน
งานมหาสมณานุสรณ์ ครบ ๕๐ ปี แก้วนลินีพระชนม์มแห่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส วันที่ ๑ - ๗ สิงหาคม ๒๕๑๔).

มหาวิทยาลัย. หลักสูตรและระเบียบปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต. สภาการศึกษา

มหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา

พุทธศักราช ๒๕๒๖. พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

..... อนุสรณ์ครบรอบ ๒๐ ปี ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ มมร. ๒๕๒๔.

กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๒๕.

..... อนุสรณ์ พอ. มมร. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๒๗.

(พิมพ์เนื่องในการแจกประกาศนียบัตร วุฒิบัตร รุ่นที่ ๒๑/๒๕๒๖).

..... อนุสรณ์ มมร. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๒๖.

(พิมพ์เนื่องในการต้อนรับพระบิณฑิณีใหม่ รุ่นที่ ๓๗/๒๕๒๖).

ศึกษาธิการ, กระทรวง. ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕ - ๒๕๐๗. พระนคร:

โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๗. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของ

กระทรวงฯ วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๗).

สิริวัฒน์ คำวันสา, รศ. และทองพรมณ์ ราชภักดิ์, สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๔.

เสีหื้อน ศุภโสภณ. พระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย. พระนคร: โรงพิมพ์

อักษรบริการ, ๒๕๐๕.

สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, วิชาการ กอง. สรุปผลการศึกษาและวิเคราะห์

เรื่องการบริหารของวุฒิปตฺรเบรียญชรรม ๘ ประโยคและปริญญาตรี ของ

มหาวิทยาลัยสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: กองวิชาการ สำนักพิมพ์ปลัดทบวง

มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

วชิรญาณโรธ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. ตำนานวัชรนิเวศวิหาร.

๒ เล่ม. พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕. (มหามกุฏ

ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์ในงานมหาสมณานุสรณ์ ครบ ๕๐ ปี

แต่วันสิ้นพระชนม์แห่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส

วันที่ ๑ - ๗ สิงหาคม ๒๕๑๔).

วารสาร

"คำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๑๒."

แถลงการณ์คณะสงฆ์. ๕๗ (๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๒): ๓๔๕ - ๓๕๖.

จินดา จันทร์แก้ว, คร. "การศึกษาของคณะสงฆ์ในรอบ ๒๐๐ ปี." พุทธจักร.

๓๖ (๔ เมษายน ๒๕๒๕): ๕ - ๑๘.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. "มหาจุฬา ในอดีต." วารสารเสียงธรรม.

๑๘ (กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๑๘): ๑ - ๑๐.

"แจ้งความกระทรวงธรรมการแผนกศึกษาธิการตั้งมหาจุฬาราชวิทยาลัย." ราชกิจจานุเบกษา.

เล่ม ๑๑ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖): ๕๒๖ - ๕๒๘.

ชวินทร สระคำ. "ความเป็นอยู่ของพระ." สังคมศาสตร์ปริทัศน์. ฉบับพิเศษ

๔ (สิงหาคม ๒๕๐๙): ๖๖ - ๗๐.

"ประกาศพระราชปรารภในการถอดพระฤกษ์." ราชกิจจานุเบกษา.

๑๓ (๒๐ กันยายน ร.ศ. ๑๑๕): ๒๖๕ - ๒๖๗.

พระมหานพดล ฐานวุฑฺโฒ. "วันสถาปนามหาจุฬา." พุทธจักร.

๒๘ (๑๓ กันยายน ๒๕๑๗): ๗ - ๑๑.

พระมหาประยุต ปรยุตฺโต. "การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย." พุทธจักร. ฉบับรับการ

ศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ (มีนาคม ๒๕๑๕): ๕ - ๓๕.

"ปัญหา ฐานะ และภารกิจของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน." สังคมศาสตร์ปริทัศน์.

ฉบับพิเศษ ๔ (สิงหาคม ๒๕๐๙): ๓๒ - ๕๑.

พระมหาอุทัย พุทธวงฺโส. "การศึกษาปริยัติธรรม." สังคมศาสตร์ปริทัศน์.

ฉบับพิเศษ ๔ (สิงหาคม ๒๕๐๙): ๕๓ - ๖๕.

มหาจุฬาราชวิทยาลัย. ธรรมจักร เล่ม ๑ ร.ศ. ๑๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๗).

_____ . ธรรมจักร เล่ม ๒ ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘).

_____ . ธรรมจักร เล่ม ๓ ร.ศ. ๑๑๕ (พ.ศ. ๒๔๓๙).

วิทยานิพนธ์

- นันทนา วัฒนสุข. "บทบาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เกี่ยวกับ
ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖.
- สุมาลี สุวรรณแสง. "ระบบบริหารการศึกษาฝ่ายสงฆ์ ในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย."
วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗.
- อริยา ลิ้มสุวัจน์. "บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย(พ.ศ. ๒๕๐๐ -
๒๕๒๐)." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

เอกสารอื่น ๆ

- การศึกษา, กรม. "การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย." กรุงเทพมหานคร: กองวางแผน
๒๕๑๖. (อัครสำเนา)
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. "โครงสร้างหลักสูตรปริญญาตรี มหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย." กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
(อัครสำเนา).
- _____ . "งบประมาณรายจ่ายประจำปีการศึกษา ๒๕๒๗ ของมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์." กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗. (อัครสำเนา).
- _____ . "ประวัติย่อของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย," กรุงเทพมหานคร:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๒๖. (อัครสำเนา).
- _____ . "เหตุผลในการเสนอให้มีการตราพระราชบัญญัติรับรองวิทยฐานะของ
มหาวิทยาลัยสงฆ์." กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
(อัครสำเนา).

มหาวิทยาลัย. "ความเห็นเกี่ยวกับการรับรองมหาวิทยาลัยสงฆ์และข้อมูล
และลักษณะการออกไปปฏิบัติงานของผู้สำเร็จการศึกษาจากสภาการศึกษา
มหาวิทยาลัย." กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๖.
_____. "รายงานกิจการสภาการศึกษามหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์
ใการศึษา ๒๕๒๔." กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.
(อัคร์สำเนา).

Book

Jawaharlal, Nehru. Glimpses of World History. XVI London: Linsay
Drummond, 1949.

Article

T.H.C. "Education, History of." Encyclopeda Britannica
(1968), VII: 1010.

ภาคผนวก ก.

บันทึกหลักการและเหตุผล

ประกอบร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ....

หลักการ

ให้มีกฎหมายว่าด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เหตุผล

โดยที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาพระปริยัติ สัทธรรมและวิชาชั้นสูง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาไว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๒ และได้เริ่มดำเนินการศึกษาในระดับปริยัติมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๐ จนถึงบัดนี้ผู้สำเร็จการศึกษาไปแล้วเป็นจำนวนมาก แต่ทั้งนี้เป็นการดำเนินงานของคณะสงฆ์เท่านั้น ยังไม่มีกฎหมายรับรองฐานะเป็นมหาวิทยาลัย จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้น

ร่าง

พระราชบัญญัติ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ....

โดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ...."

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ในพระราชบัญญัตินี้

"มหาวิทยาลัย" หมายความว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

"สภามหาวิทยาลัย" หมายความว่า สภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

"รัฐมนตรี" หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๔ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และมีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑

บททั่วไป

มาตรา ๕ ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
จุฬาลงกรณ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้น เป็นสถาบัน
การศึกษาชั้นสูงทางพระพุทธศาสนาในระดับมหาวิทยาลัย มีนามว่า "มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย"

ในมหาวิทยาลัยเป็นนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาอบรมวิชาการชั้นสูงทาง
พระพุทธศาสนาและวิชาการที่ไม่ขัดต่อสมณวิสัยแบบรวรพัตติ ทำการวิจัยส่งเสริมพระพุทธศาสนา
เผยแผ่และส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

การให้การศึกษาอบรมเพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและการ
ปฏิบัติธรรม อาจให้แก่ผู้ซึ่งมีบรรพตก็ได้ แต่ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และข้อ
จำกัด ที่กำหนดโดยกฎกระทรวง

มาตรา ๖ ในมหาวิทยาลัยอยู่ในความอุปถัมภ์ของรัฐบาลและอยู่ในความดูแล
โดยทั่วไปของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อการนี้รัฐมนตรีมีอำนาจสอบถามและในมหาวิทยาลัย
ชี้แจงแสดงความคิดเห็นใด ๆ เกี่ยวกับกาปฏิบัติการณ์หน้าที่ และมีอำนาจให้คำแนะนำใด ๆ
แก่มหาวิทยาลัยตามสมควรได้ด้วย

มาตรา ๗ มหาวิทยาลัยอาจมีรายได้ ดังนี้

- (๑) เงินที่กำหนดไว้ในงบประมาณแผ่นดิน
- (๒) เงินที่ได้จากศาสนสมบัติกลาง
- (๓) เงินผลประโยชน์ ดอกผล และค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย
- (๔) เงินและทรัพย์สินอย่างอื่นซึ่งบุคคลอุทิศหรือมอบให้แก่มหาวิทยาลัย

มาตรา ๘ เงินและทรัพย์สินอย่างอื่นซึ่งบุคคลอุทิศหรือมอบให้แก่มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยจะต้องจัดการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้อุทิศหรือมอบให้

มาตรา ๕ มหาวิทยาลัยมีสำนักงานเลขาธิการทำหน้าที่ปฏิบัติงานธุรการทั่วไป โดยอาจแบ่งส่วนงานออกเป็นกองและแผนก และวิเศษะ สำนัก สถาบัน วิทยาลัย และบัณฑิตวิทยาลัย ดังนี้

- (๑) คณะพุทธศาสตร์
- (๒) คณะครุศาสตร์
- (๓) คณะมานุษยสังคมศาสตร์
- (๔) สำนักธรรมวิจัย
- (๕) สำนักฝึกอบรมสงฆ์
- (๖) สถาบันปริยัติศึกษา
- (๗) สถาบันยุวศาสตร์ศึกษา
- (๘) วิทยาลัยครุศาสตร์ศึกษา
- (๙) บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย อาจมีคณะ สำนัก สถาบัน วิทยาลัย หรือบัณฑิตวิทยาลัยอื่นอีกได้ โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

คณะ สำนัก หรือบัณฑิตวิทยาลัย อาจแบ่งเป็นภาควิชาและสำนักงานเลขานุการ สถาบันอาจแบ่งเป็นฝ่ายและสำนักงานเลขานุการ สำนักงานเลขานุการอาจแบ่งเป็นแผนก

มาตรา ๑๐ การเลิกคณะ สำนัก สถาบัน วิทยาลัย หรือบัณฑิตวิทยาลัย ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

มาตรา ๑๑ การแบ่งส่วนงานเป็นสำนักงานเลขาธิการ คณะ สำนัก สถาบัน วิทยาลัย และบัณฑิตวิทยาลัย ให้ทำเป็นประกาศกระทรวงศึกษาธิการ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๑๒ ภายใต้บังคับอุปสรรคตามมาตรา ๕ มหาวิทยาลัยจะรับวิทยาลัย หรือสถาบันวิชาการอื่นในพระพุทธศาสนาเข้าสมทบในมหาวิทยาลัยก็ได้ และให้ใช้อำนาจให้ปริญญา อนุปริญญา หรือประกาศนียบัตรชั้นใดชั้นหนึ่งแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัย หรือสถาบันนั้น ๆ ได้

การรับวิทยาลัยหรือสถาบันวิชาการในพระพุทธศาสนาเข้าสมทบในมหาวิทยาลัย หรือ
การเลิกการสมทบวิทยาลัยหรือสถาบันดังกล่าว ให้ทำเป็นประกาศกระทรวงศึกษาธิการ โดย
ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

การควบคุมวิทยาลัยหรือสถาบันวิชาการในพระพุทธศาสนาที่เข้าสมทบในมหาวิทยาลัย
ให้เป็นไปตามข้อบังคับของสภามหาวิทยาลัย

มาตรา ๑๓ การบรรจุ การแต่งตั้ง การถอดถอน การวางระเบียบวินัย และ
การลงโทษเจ้าหน้าที่ พนักงาน และลูกจ้างของมหาวิทยาลัย ให้เป็นไปตามข้อบังคับของ
สภามหาวิทยาลัย

หมวด ๒

การดำเนินงาน

มาตรา ๑๔ ให้มีสภามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยประกอบด้วย
พระมหาเถระฝ่ายมหานิกายที่เป็นสมเด็จพระราชาคณะขึ้นไป เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราช
รังสฤษฎ์ อธิการบดี รองอธิการบดี เลขาธิการ รองเลขาธิการ คณบดี ผู้อำนวยการสำนัก
ผู้อำนวยการสถาบัน และผู้อำนวยการวิทยาลัย เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง นอกจากนี้ให้มี
กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง มีจำนวนไม่เกินเก้าท่าน

ให้พระมหาเถระฝ่ายมหานิกายที่มีสมณศักดิ์สูงสุดและมีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์
เป็นประธานสภามหาวิทยาลัย และให้เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ เป็นรอง
ประธานสภามหาวิทยาลัย

ในกรณีที่เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์เป็นพระมหาเถระฝ่ายมหานิกายที่มี
สมณศักดิ์สูงสุดและมีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ซึ่งจะต้องเป็นประธานสภามหาวิทยาลัย ให้
พระมหาเถระฝ่ายมหานิกายที่มีสมณศักดิ์และมีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาเป็นรองประธาน
สภามหาวิทยาลัย

ให้รัฐมนตรีประกาศนามประธานสภามหาวิทยาลัยและรองประธานสภา
มหาวิทยาลัยตามครั้งคราวที่มีการเปลี่ยนแปลง ในราชกิจจานุเบกษา

ให้เลขาธิการเป็นเลขาธิการสภามหาวิทยาลัย

มาตรา ๑๕ ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิไว้ไม่ถึง เก้าท่าน สมเด็จพระสังฆราชจะทรงแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มขึ้นอีกโดยไม่เกินจำนวน ดังกล่าวในขณะใดก็ได้ ในกรณีที่เข้านับกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่เพิ่มขึ้นอยู่ในตำแหน่งเท่า วาระของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ใดทรงแต่งตั้งไว้ก่อนแล้วนั้น

มาตรา ๑๖ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิดำรงตำแหน่งสองปี แต่สมเด็จพระสังฆราช จะทรงแต่งตั้งใหม่ได้ก็ได้

มาตรา ๑๗ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอาจพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ เมื่อ

- (๑) ตาย
- (๒) ลาออก
- (๓) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออก

ในกรณีที่กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ และสมเด็จพระสังฆราช ทรงแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งแทน ให้ผู้ได้รับแต่งตั้งนั้นอยู่ในตำแหน่งเท่าวาระที่เหลืออยู่ของ ผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา ๑๘ สถานมหาวิทยาลัยมีอำนาจหน้าที่ควบคุมดูแลกิจการโดยทั่วไปของ มหาวิทยาลัย และมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- (๑) ออกข้อบังคับหรือปฏิบัติการตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ และวางระเบียบ การปฏิบัติงานของมหาวิทยาลัย
- (๒) พิจารณากำหนดหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัย เสนอกระทรวงศึกษาธิการ
- (๓) จัดหาวิธีการอันจะยิ่งการศึกษา การวิจัย การฝึกอบรม การเผยแพร่ และ การปฏิบัติธรรมในมหาวิทยาลัยให้เจริญยิ่งขึ้น
- (๔) อนุมัติให้ปริญญา อนุปริญญา ประกาศนียบัตรชั้นสูง ประกาศนียบัตร และ ประกาศนียบัตรการฝึกอบรม
- (๕) เสนอการจัดตั้ง ยุบรวม และเลิกคณะ สำนัก สถาบัน วิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย ภาควิชา และฝ่าย

(๖) พิจารณาการรับวิทยาลัยหรือสถาบันวิชาการที่เป็นพระพุทธรูปศาสนาเข้าสมทบ
ในมหาวิทยาลัย หรือเลิกการสมทบวิทยาลัยหรือสถาบันดังกล่าว

(๗) เสนอการแต่งตั้งและการให้พ้นจากตำแหน่งอธิการบดี รองอธิการบดี
เลขาธิการ รองเลขาธิการ คณบดี รองคณบดี ผู้อำนวยการสำนัก ผู้อำนวยการสถาบัน
ผู้อำนวยการวิทยาลัย หัวหน้าภาควิชา หัวหน้าฝ่าย ปรจารย์ และบรรจารย์

(๘) จัดวางระเบียบเกี่ยวกับการเงินและทรัพย์สินของมหาวิทยาลัย

(๙) แต่งตั้งคณะกรรมการ เพื่อให้คำแนะนำหรือดำเนินการในกิจการของ
มหาวิทยาลัย

มาตรา ๑๘ ให้สภานายกสภามหาวิทยาลัยเป็นผู้เรียกประชุมสภามหาวิทยาลัย
ถ้ากรรมการสภามหาวิทยาลัยตั้งแต่องค์หนึ่งขึ้นไปร้องขอให้สภามหาวิทยาลัยประชุม
เพื่อพิจารณาอย่างหนึ่งอย่างใด ให้สภานายกสภามหาวิทยาลัยเรียกประชุมสภามหาวิทยาลัย
ในการประชุมต้องมีกรรมการสภามหาวิทยาลัยมาประชุมอย่างน้อยครึ่งหนึ่งของ
จำนวนกรรมการทั้งหมด จึงจะเป็นองค์ประชุม

ให้สภานายกสภามหาวิทยาลัยเป็นประธานในที่ประชุม ถ้าสภานายกสภามหาวิทยาลัย
ไม่อาจมาประชุมได้ ให้รองสภานายกสภามหาวิทยาลัยเป็นประธานในที่ประชุม
ถ้าสภานายกสภามหาวิทยาลัยและรองสภานายกสภามหาวิทยาลัยไม่อาจมาประชุม
ได้ และไม่ได้อนุมัติให้กรรมการผู้ใดเป็นประธานในที่ประชุม ให้ที่ประชุมเลือกกรรมการ
รูปหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม

มาตรา ๒๐ การลงมติให้ออกคะแนนเสียงข้างมาก กรรมการท่านหนึ่งใหม่เสียง
หนึ่งในการลงคะแนน ถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นเป็น
เสียงชี้ขาด

มาตรา ๒๑ ให้มีอธิการบดีรูปหนึ่งเป็นผู้บริหารงานโดยทั่วไปของมหาวิทยาลัย มี
อำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๒๔ และจะมีรองอธิการบดีรูปหนึ่งหรือหลายรูปช่วยปฏิบัติงานก็ได้

มาตรา ๒๒ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอธิการบดีและรองอธิการบดี และทรง
ให้อธิการบดีและรองอธิการบดีพ้นจากตำแหน่ง ทั้งนี้ โดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย

อธิการบดีดำรงตำแหน่งสี่ปี แต่สมเด็จพระสังฆราชโดยคำแนะนำของสภา
มหาวิทยาลัยจะทรงแต่งตั้งใหม่ก็ได้อีก

มาตรา ๒๓ อธิการบดีและรองอธิการบดีต้องปิตุภุชปฏิบัติ ดังนี้

(๑) เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมขึ้นไป

(๒) เป็นพระราชาคณะและเป็นเปรียญเอกหรือเปรียญตรีเปรียญเอกจากมหาวิทยาลัย
หรือเปรียญเอกหรือเทียบเท่าจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ
หรือ

(๓) เป็นพระราชาคณะและเป็นเปรียญโทหรือเปรียญตรีเปรียญชั้นใด ชั้นหนึ่งจาก
มหาวิทยาลัย หรือเปรียญชั้นใด ชั้นหนึ่งหรือเทียบเท่าจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภา
มหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ ทั้งได้ทำการสอนมาแล้วในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษา
อื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ รวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าห้าปี หรือเคยดำรง
ตำแหน่งกรรมการสภามหาวิทยาลัยมาแล้วรวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสี่ปี

มาตรา ๒๔ ให้อธิการบดีมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(๑) ทำนุบำรุงมหาวิทยาลัย

(๒) ปกครองบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่สังกัดในมหาวิทยาลัยให้ปฏิบัติตาม
ข้อบังคับ ระเบียบ และคำสั่งสอนของมหาวิทยาลัย

(๓) เป็นผู้แทนของมหาวิทยาลัยในกิจการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก

มาตรา ๒๕ ในกรณีที่ตำแหน่งอธิการบดีว่างลง หรืออธิการบดีไม่อาจปฏิบัติ
หน้าที่ได้ ให้อธิการบดีรักษาการแทน

ถ้ามีรองอธิการบดีหลายรูป ให้อธิการบดีที่ต่ออธิการบดีมีมอบหมายรักษาการแทน
ถ้าอธิการบดีมิได้มอบหมาย ให้อธิการบดีคนแรกรักษาการแทน

ในกรณีที่ไม่มีรองอธิการบดี หรือมีแต่ไม่อาจนำความไปบรรพชิตสองมาปรับแก้กรณีเพื่อ
ให้มีผู้รักษาการแทนอธิการบดีได้ไม่ว่าเพราะเหตุใด ๆ ให้สภามหาวิทยาลัยแต่งตั้งกรรมการโดย
ตำแหน่งของสภามหาวิทยาลัยรูปใด รูปหนึ่งรักษาการแทน

มาตรา ๒๖ ให้มีเลขาธิการรูปหนึ่ง เป็นผู้บังคับบัญชากิจการโดยทั่วไปของสำนักงานเลขาธิการ มีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๒๕ และจะให้มีรองเลขาธิการรูปหนึ่งหรือหลายรูปช่วยปฏิบัติงานก็ได้

มาตรา ๒๗ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเลขาธิการและรองเลขาธิการ และทรงให้เลขาธิการและรองเลขาธิการพ้นจากตำแหน่ง ทั้งนี้ โดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย

เลขาธิการดำรงตำแหน่งอธิการบดี แต่สมเด็จพระสังฆราชโดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัยจะทรงแต่งตั้งใหม่อีกก็ได้

มาตรา ๒๘ เลขาธิการและรองเลขาธิการต้องมีคุณวุฒิ ดังนี้ คือ เป็นพระราชอาคันตุกะหรือเป็นเปรียญเอกหรือไคปริญญาชั้นใดชั้นหนึ่งจากมหาวิทยาลัย หรือไคปริญญาชั้นใดชั้นหนึ่งหรือเทียบเท่าจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ

มาตรา ๒๙ ให้เลขาธิการมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(๑) ดูแลกิจการโดยทั่วไปของมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ และข้อบังคับระเบียบ และคำสั่งของมหาวิทยาลัย

(๒) ควบคุมการเงิน การพัสดุ สถานที่ และทรัพย์สินอื่นของมหาวิทยาลัย

(๓) ปฏิบัติงานตามข้อริการบังคับมอบหมายหรือตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของ

สภามหาวิทยาลัย

มาตรา ๓๐ ในกรณีที่ตำแหน่งเลขาธิการว่างลง หรือเลขาธิการไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองเลขาธิการรักษาราชการแทน

ถ้ามีรองเลขาธิการหลายรูป ให้รองเลขาธิการที่เลขาธิการมอบหมาย รักษาการแทน ถ้าเลขาธิการมิได้มอบหมาย ให้ผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นรองเลขาธิการก่อนรักษาราชการแทน

ในกรณีที่ไม่มีรองเลขาธิการ หรือมีแต่ไม่อาจนำความไปบรรพตของมาปรับแก้กรณี เพื่อให้มีผู้รักษาราชการแทนเลขาธิการได้ไม่ว่าเพราะเหตุใด ๆ ให้สภามหาวิทยาลัยแต่งตั้งกรรมการโดยตำแหน่งของสภามหาวิทยาลัยรูปใด รูปหนึ่งรักษาราชการแทน

มาตรา ๓๑ ในคณะหรือบัณฑิตวิทยาลัย ให้มีคณบดีรูปหนึ่งรับผิดชอบดำเนินงาน และจะให้มีรองคณบดีช่วยปฏิบัติงานก็ได้

ในสำนัก สถาบัน หรือวิทยาลัย ให้มีผู้อำนวยการสำนัก ผู้อำนวยการสถาบัน หรือผู้อำนวยการวิทยาลัย แล้วแต่กรณี รับผิดชอบดำเนินงาน และจะให้มีรองผู้อำนวยการ สำนัก รองผู้อำนวยการสถาบัน หรือรองผู้อำนวยการวิทยาลัย ช่วยปฏิบัติงานก็ได้

ถ้ามีการแบ่งเป็นภาควิชา ให้มีหัวหน้าภาควิชารับผิดชอบดำเนินงาน

ถ้ามีการแบ่งเป็นฝ่าย ให้มีหัวหน้าฝ่ายรับผิดชอบดำเนินงาน

มาตรา ๓๒ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณบดี รองคณบดี ผู้อำนวยการสำนัก ผู้อำนวยการสถาบัน ผู้อำนวยการวิทยาลัย รองผู้อำนวยการสำนัก รองผู้อำนวยการสถาบัน รองผู้อำนวยการวิทยาลัย หัวหน้าภาควิชา และหัวหน้าฝ่าย และทรงให้ผู้ดำรงตำแหน่ง ดังกล่าวพ้นจากตำแหน่ง ทั้งนี้ โดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย

คณบดี ผู้อำนวยการ หัวหน้าภาควิชา และหัวหน้าฝ่าย ดำรงตำแหน่งสี่ปี แต่ สมเด็จพระสังฆราชโดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย จะทรงแต่งตั้งใหม่ก็ได้

มาตรา ๓๓ คณบดี รองคณบดี ผู้อำนวยการสำนัก ผู้อำนวยการสถาบัน ผู้อำนวยการวิทยาลัย รองผู้อำนวยการสำนัก รองผู้อำนวยการสถาบัน รองผู้อำนวยการ วิทยาลัย หัวหน้าภาควิชา และหัวหน้าฝ่าย ต้องมีคุณสมบัติดังนี้ คือ เป็นพระราชอาคันตุกะ หรือ เป็นเปรียญเอก หรือเปรียญชั้นใดชั้นหนึ่งจากมหาวิทยาลัย หรือเปรียญชั้นใดชั้นหนึ่งหรือ เทียบเท่าจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ

มาตรา ๓๔ ให้มีคณะกรรมการประจำคณะหรือบัณฑิตวิทยาลัย ประกอบด้วย คณบดี เป็นประธานกรรมการ รองคณบดี และหัวหน้าภาควิชา เป็นกรรมการ ในกรณีไม่มี รองคณบดีและหรือไม่มีกรรมการแบ่งเป็นภาควิชา หรือมีแต่ไม่ถึงสามภาควิชา ให้สภามหาวิทยาลัย แต่งตั้งผู้สอนในมหาวิทยาลัยเป็นกรรมการเพิ่มเติมเพื่อให้ได้จำนวนรวมทั้งประธานกรรมการ ไม่น้อยกว่าสี่ท่าน และให้คณะกรรมการแต่งตั้งกรรมการรูปใดรูปหนึ่งเป็นเลขาธิการ

มาตรา ๓๕ ให้มีคณะกรรมการประจำสำนัก ประกอบด้วยผู้อำนวยการสำนัก เป็น ประธานกรรมการ รองผู้อำนวยการสำนัก และหัวหน้าภาควิชา เป็นกรรมการ ในกรณีไม่มี

ผู้อำนวยการสำนัก และหรือไม่มีการแบ่งเป็นภาควิชา หรือมีแต่ไม่ถึงสามภาควิชา ให้สภามหาวิทยาลัยแต่งตั้งผู้สอนในมหาวิทยาลัยเป็นกรรมการเพิ่มเติมเพื่อให้จำนวนรวมทั้งประธานกรรมการไม่น้อยกว่าสี่ท่าน และให้คณะกรรมการแต่งตั้งกรรมการรูปใดรูปหนึ่งเป็นเลขานุการ

มาตรา ๓๖ ให้มีคณะกรรมการประจำสถาบัน ประกอบด้วยผู้อำนวยการสถาบัน เป็นประธานกรรมการ รองผู้อำนวยการสถาบัน และหัวหน้าฝ่ายเป็นกรรมการ ในกรณีไม่มีรองผู้อำนวยการสถาบัน และหรือไม่มีการแบ่งเป็นฝ่าย หรือมีแต่ไม่ถึงสามฝ่าย ให้สภามหาวิทยาลัยแต่งตั้งผู้สอนในมหาวิทยาลัยเป็นกรรมการเพิ่มเติมเพื่อให้จำนวนรวมทั้งประธานกรรมการไม่น้อยกว่าสี่ท่าน และให้คณะกรรมการแต่งตั้งกรรมการรูปใดรูปหนึ่งเป็นเลขานุการ

มาตรา ๓๗ กรรมการซึ่งสภามหาวิทยาลัยแต่งตั้งเพิ่มเติมตามมาตรา ๓๔ มาตรา ๓๕ หรือมาตรา ๓๖ ให้ดำรงตำแหน่งสองปี แต่อาจได้รับการแต่งตั้งใหม่ก็ได้

มาตรา ๓๘ กรรมการที่กล่าวในมาตรา ๓๖ พ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ เมื่อ

- (๑) ตาย
- (๒) ลาออก
- (๓) พ้นจากการเป็นผู้สอนในมหาวิทยาลัย
- (๔) สภามหาวิทยาลัยให้ออก

มาตรา ๓๙ คณะกรรมการประจำคณะ บัณฑิตวิทยาลัย สำนัก หรือสถาบัน มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- (๑) วางระเบียบปฏิบัติในคณะ บัณฑิตวิทยาลัย สำนัก หรือสถาบัน ด้วยความเห็นชอบของสภามหาวิทยาลัย
- (๒) พิจารณากำหนดหลักสูตรการศึกษาเสนอสภามหาวิทยาลัย
- (๓) จัดทำเนียบการสอนและสอบไล่
- (๔) รับผิดชอบและให้ความคิดเห็นแก่คณะบดีหรือผู้อำนวยการ ในกิจการของคณะ บัณฑิตวิทยาลัย สำนัก หรือสถาบันนั้น ๆ

มาตรา ๔๐ ในการประชุมคณะกรรมการประจำคณะ บัณฑิตวิทยาลัย สำนัก หรือสถาบัน ในหน้ามาตรา ๑๕ และมาตรา ๒๐ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๔๑ ผู้สอนในมหาวิทยาลัยดังนี้

- (๑) ปรจารย์ ซึ่งอาจเป็นปรจารย์ประจำหรือปรจารย์พิเศษ
- (๒) วรจารย์
- (๓) อาจารย์ ซึ่งอาจเป็นอาจารย์ประจำหรืออาจารย์พิเศษ

มาตรา ๔๒ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งปรจารย์ประจำ ปรจารย์พิเศษ และวรจารย์ โดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย

มาตรา ๔๓ ผู้สอนซึ่งเป็นปรจารย์ประจำพ้นจากการเป็นผู้สอนไปก็โดยไม่มี ความผิด ให้เป็นปรจารย์เกียรติคุณ

มาตรา ๔๔ ปรจารย์ ต้องมีคุณวุฒิดังนี้

(๑) เป็นเปรียญเอกหรือได้ปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัย หรือได้ปริญญาเอก หรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัย รับรองวิทยฐานะ และได้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัย รับรองวิทยฐานะ รวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าห้าปี ทั้งมีผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัย เห็นว่าดีผลดี

(๒) เป็นเปรียญโทหรือได้ปริญญาโทจากมหาวิทยาลัย หรือได้ปริญญาโท หรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัย รับรองวิทยฐานะ และได้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัย รับรองวิทยฐานะ รวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสามปี ทั้งมีผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัย เห็นว่าดีผลดี

(๓) ได้ปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัย หรือได้ปริญญาตรีหรือเทียบเท่าในสาขาวิชา ที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และได้ ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะรวมเป็น เวลาไม่น้อยกว่าสามห้าปี ทั้งมีผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าเป็นดีผลดี หรือ

(๔) เป็นเปรียญโทหรือได้ปริญญาชั้นนี้ คับหนึ่งจากมหาวิทยาลัย หรือได้ปริญญา ชั้นหนึ่งหรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ ทั้งมีผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าเป็นดีผลดี เป็นเป็น พิเศษในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัย

มาตรา ๔๕ วรจรรย์ ต้องมีคุณวุฒิดังนี้

(๑) เป็นเปรียญเอกหรือไค้เปรียญเอกจากมหาวิทยาลัย หรือไค้เปรียญเอกหรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และไค้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ รวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสามปี ทั้งมีผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าไค้ผลดี

(๒) เป็นเปรียญโทหรือไค้เปรียญโทจากมหาวิทยาลัย หรือไค้เปรียญโทหรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และไค้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ รวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าเจ็ดปี ทั้งมีผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าไค้ผลดี หรือ

(๓) ไค้เปรียญตรีจากมหาวิทยาลัย หรือไค้เปรียญตรีหรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และไค้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ รวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสิบปี ทั้งมีผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าไค้ผลดี

มาตรา ๔๖ อาจารย์ประจำต้องมีคุณวุฒิเป็นเปรียญเอกหรือไค้เปรียญชั้นใดชั้นหนึ่งจากมหาวิทยาลัย หรือไค้เปรียญชั้นใดชั้นหนึ่งหรือเทียบเท่าจากสถาบันอุดมศึกษาอื่น ซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ หรือมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัย

อาจารย์พิเศษชั้น อธิการบดีจะไค้แต่งตั้งขึ้นประจำใค้การศึกษาตามคำแนะนำของคณบดี หรือผู้อำนวยการ จากผู้ที่มีคุณวุฒิเทียมเกี่ยวกับอาจารย์ประจำ

หมวด ๓

ปริญญา ประกาศนียบัตร และเครื่องหมายวิทยฐานะ

มาตรา ๔๗ ปริญญามีสามชั้น คือ

ปริญญาเอก เรียกว่า พุทธศาสตรคุณวุฒิบัณฑิต ใซ้อักษรย่อ พท.ก.

ปริญญาโท เรียกว่า พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ใช้อักษรย่อ พธ.ม.

ปริญญาตรี เรียกว่า พุทธศาสตรบัณฑิต ใช้อักษรย่อ พธ.บ.

มาตรา ๔๘ มหาวิทยาลัยมีอำนาจให้ปริญญาในสาขาวิชาที่มีการศึกษาในมหาวิทยาลัย

การกำหนดการให้ปริญญาในสาขาวิชาใดและชั้นใด และจะใช้อักษรอย่างไร ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

มาตรา ๔๙ สภามหาวิทยาลัยอาจออกข้อบังคับกำหนดการให้ปริญญาชั้นใด ในสาขาวิชาใดเป็นปริญญาเกียรตินิยมอันดับหนึ่งหรือปริญญาเกียรตินิยมอันดับสอง ในปริญญา ชั้นและสาขานั้น ๆ ได้

มาตรา ๕๐ มหาวิทยาลัยมีอำนาจให้ปริญญาเกียรตินิยมซึ่งมหาวิทยาลัยเห็นว่า เป็นผู้ทรงคุณวุฒิสมควรแก่ปริญญานั้น ๆ

มาตรา ๕๑ มหาวิทยาลัยมีอำนาจให้ประกาศนียบัตรและอนุปริญญา ดังนี้

(๑) ประกาศนียบัตรชั้นสูง ให้แก่ผู้มีความรู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรี จากมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และสำเร็จ การศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูงของมหาวิทยาลัย

(๒) ประกาศนียบัตรหรืออนุปริญญา ให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาคตามหลักสูตรในสาขา วิชาใดที่ยังไม่ถึงชั้นปริญญา

(๓) ประกาศนียบัตร ให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาเฉพาะสาขาวิชา

(๔) ประกาศนียบัตรการฝึกอบรม ให้แก่ผู้ผ่านหลักสูตรการฝึกอบรมของ มหาวิทยาลัย

การกำหนดการให้ประกาศนียบัตรและอนุปริญญาในสาขาวิชาใดและหลักสูตรใด ให้เป็นไปตามข้อบังคับของสภามหาวิทยาลัย

มาตรา ๕๒ มหาวิทยาลัยอาจให้พักวิทยฐานะหรือเซ็นวิทยฐานะเป็นเครื่องหมาย แสดงวิทยฐานะของผู้ได้รับปริญญา ประกาศนียบัตรชั้นสูง อนุปริญญา ประกาศนียบัตร และ

ประกาศนียบัตรการฝึกอบรมได้

การกำหนดลักษณะ ชนิด และประเภทของพัควิทยฐานะและเข้มิวิทยฐานะ ให้
ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

พัควิทยฐานะและเข้มิวิทยฐานะจะใช้ในโอกาสใด โดยมีเงื่อนไขอย่างใดรวมทั้ง
การส่งคืนในกรณีใด ให้เป็นไปตามข้อบังคับของสภามหาวิทยาลัย

หมวด ๔

บทกำหนดโทษ

มาตรา ๕๓ ผู้ใดใช้พัควิทยฐานะหรือเข้มิวิทยฐานะ โดยไม่มีสิทธิที่จะใช้ หรือ
แสดงควยประการใด ๆ ว่าตนมีปริญญา ประกาศนียบัตรชั้นสูง อนุปริญญา ประกาศนียบัตร
หรือประกาศนียบัตรการฝึกอบรม โดยที่ตนไม่มี ถ้าได้กระทำเพื่อให้เกิดผลอื่นเชื่อว่าตนมีสิทธิ
ที่จะใช้หรือมีวิทยฐานะเช่นนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่ง
พันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๕๔ ในวาระเริ่มแรกสมเด็จพระสังฆราชจะไ้ทรงแต่งตั้งอธิการบดี
รองอธิการบดี เลขาธิการ รองเลขาธิการ คณบดี และผู้อำนวยการ และจะไ้ทรง
แต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสภามหาวิทยาลัยให้เสร็จสิ้นภายในหกสิบวันนับแต่วันที่
พระราชบัญญัตินี้บังค้บ

การแต่งตั้งตำแหน่งตามความในวรรคหนึ่ง สมเด็จพระสังฆราชทรงกระทำไ้
โดยไม่ต้องไ้รับคำแนะนำจากสภามหาวิทยาลัย เพื่อกำหนดนี้ให้นำมาตรา ๒๒ มาตรา ๒๗ และ
มาตรา ๓๒ มาใช้บังคับในการแต่งตั้งนั้น ๆ

มาตรา ๕๕ ในวาระเริ่มแรกให้รัฐมนตรีประกาศนามสภานายกสภามหาวิทยาลัยและ
รองสภานายกสภามหาวิทยาลัยตามความในมาตรา ๑๔ ภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัติ
นี้บังค้บ

มาตรา ๕๖ ให้ปริญญา อนุปริญญา ประกาศนียบัตร และประกาศนียบัตรการ
 ฝึกอบรมที่สถานศึกษาของมหาวิทยาลัย หรือสถานหาวิทยาลัยของมหาจุฬาลงกรณราช-
 วิทยาลัยได้อนุมัติหรือมอบให้ไปแล้วก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้บังเกิด มีศักดิ์และสิทธิเช่นเดียว
 กับที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ทุกประการ

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

.....
 นายกรัฐมนตรี

ภาคผนวก ข.

บันทึกหลักการและเหตุผล

ประกอบร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ. ....

หลักการ

ให้มีกฎหมายว่าด้วยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

เหตุผล

โดยที่มหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาชั้นสูง
ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนา
ไว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๖ และได้เริ่มดำเนินการศึกษาในระบอบปริญญามาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๘
จนถึงบัดนี้ มีผู้สำเร็จการศึกษาไปเป็นจำนวนมาก แต่ทั้งนี้เป็นการดำเนินงานของ
คณะสงฆ์เท่านั้น ยังไม่มีกฎหมายรับรองฐานะเป็นมหาวิทยาลัย จึงจำเป็นต้องตรา
พระราชบัญญัตินี้ขึ้น

ร่าง

พระราชบัญญัติ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ. ....

โดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า "พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ...."

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ในพระราชบัญญัตินี้

"มหาวิทยาลัย" หมายความว่า มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

"สภามหาวิทยาลัย" หมายความว่า สภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

"รัฐมนตรี" หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๔ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้ และให้มีอำนาจออกกฎกระทรวงเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

กฎกระทรวงนั้น เมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้

หมวด ๑

บททั่วไป

มาตรา ๕ ให้มหาวิทยาลัยซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้น เป็นสถานับการศึกษาชั้นสูงทางพระพุทธศาสนาในระดับมหาวิทยาลัย มีนามว่า "มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย"

ให้มหาวิทยาลัยเป็นนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาอบรมวิชาการชั้นสูงทางพระพุทธศาสนาและวิชาการอื่นที่ไม่ขัดต่ออวมภววิสัยแก่บรรพชิต ทำการวิจัยส่งเสริมพระพุทธศาสนาเผยแผ่และส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

การให้การศึกษาอบรมเพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติธรรมอาจให้แก่ผู้มีบรรพชิตก็ได้ แต่ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และข้อจำกัดที่กำหนดโดยกฎกระทรวง

มาตรา ๖ ให้มหาวิทยาลัยอยู่ในความอุปถัมภ์ของรัฐบาลและอยู่ในความดูแลโดยทั่วไปของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อการที่รัฐมนตรีมีอำนาจสอบสวนและให้มหาวิทยาลัยชี้แจงแสดงความเห็นใด ๆ เกี่ยวกับกาปฏิบัติการณ์ในหน้าที่ และมีอำนาจให้คำแนะนำใด ๆ แก่มหาวิทยาลัยตามสมควรได้

มาตรา ๗ มหาวิทยาลัยอาจมีรายได้ ดังนี้

- (๑) เงินที่กำหนดไว้ในงบประมาณแผ่นดิน
- (๒) เงินที่ได้จากศาสนสมบัติกลาง
- (๓) เงินผลประโยชน์ ดอกผล และค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย
- (๔) เงินและทรัพย์สินอย่างอื่นซึ่งบุคคลอุทิศหรือมอบให้แก่มหาวิทยาลัย

มาตรา ๘ เงินและทรัพย์สินอย่างอื่นซึ่งบุคคลอุทิศหรือมอบให้แก่มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจะทรงจัดการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้อุทิศหรือมอบให้

มาตรา ๘ มหาวิทยาลัยมีสำนักงานเลขาธิการทำหน้าที่ปฏิบัติงานธุรการทั่วไป โดยอาจแบ่งส่วนงานออกเป็นกองและแผนก และมีคณะ สำนัก สถาบัน วิทยาลัย และบัณฑิตวิทยาลัย ดังนี้

- (๑) คณะศิลปศาสตร์
- (๒) คณะศาสนาและปรัชญา
- (๓) คณะสังคมศาสตร์
- (๔) คณะศึกษาศาสตร์
- (๕) สำนักฝึกอบรมพุทธศาสนิกชนนานาชาติ
- (๖) สำนักฝึกอบรมพระธรรมทูต
- (๗) สถาบันบาลีและสันสกฤต
- (๘) สถาบันปริยัติศึกษา
- (๙) สถาบันยุวพุทธศึกษา
- (๑๐) วิทยาลัยครูปริยัติธรรม
- (๑๑) บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย อาจมีคณะ สำนัก สถาบัน วิทยาลัย หรือบัณฑิตวิทยาลัยอื่นอีกได้ โดยตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

คณะ สำนัก หรือบัณฑิตวิทยาลัย อาจแบ่งเป็นภาควิชาและสำนักงานเลขาธิการ สถาบันอาจแบ่งเป็นฝ่ายและสำนักงานเลขาธิการ สำนักงานเลขาธิการอาจแบ่งเป็นแผนก

มาตรา ๑๐ การเลือกคณะ สำนัก สถาบัน วิทยาลัย หรือบัณฑิตวิทยาลัย ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

มาตรา ๑๑ การแบ่งส่วนงานในสำนักงานเลขาธิการ คณะ สำนัก สถาบัน วิทยาลัย และบัณฑิตวิทยาลัย ให้ทำเป็นประกาศกระทรวงศึกษาธิการโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๑๒ ภายใต้บังคับประสงคตามมาตรา ๕ มหาวิทยาลัยจะรับวิทยาลัย หรือสถาบันวิชาการอื่นในพระพุทธศาสนาเข้าสมทบในมหาวิทยาลัยก็ได้ และให้มีอำนาจให้ ปรินญา อนุปรินญา หรือประกาศนียบัตรชั้นใดชั้นหนึ่งแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย หรือสถาบันนั้น ๆ ได้

การรับวิทยาลัยหรือสถาบันวิชาการในพระพุทธศาสนาเข้าสมทบในมหาวิทยาลัย หรือการเลิกการสมทบวิทยาลัยหรือสถาบันดังกล่าว ให้ทำเป็นประกาศกระทรวงศึกษาธิการ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

การควบคุมวิทยาลัยหรือสถาบันวิชาการในพระพุทธศาสนาที่เข้าสมทบใน มหาวิทยาลัย ให้เป็นไปตามข้อบังคับของสภามหาวิทยาลัย

มาตรา ๑๓ การบรรจุ การแต่งตั้ง การถอดถอน การวางระเบียบวินัย และการลงโทษเจ้าหน้าที่ พนักงาน และลูกจ้างของมหาวิทยาลัย ให้เป็นไปตามข้อบังคับ ของสภามหาวิทยาลัย

หมวด ๒

การดำเนินงาน

มาตรา ๑๔ ให้มีสภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยประกอบด้วยเจ้า คณะใหญ่ คณะธรรมยุต สมเด็จพระราชาคณะคณะธรรมยุต ผู้อำนวยการมูลนิธิมหามกุฏ ราชวิทยาลัย อธิการบดี รองอธิการบดี เลขาธิการ รองเลขาธิการ คณบดี ผู้อำนวยการสำนัก ผู้อำนวยการสถาบัน และผู้อำนวยการวิทยาลัย เป็นกรรมการโดย คำตำแหน่ง นอกจากนี้ให้มีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง มีจำนวน ไม่เกินเก้าท่าน

ให้เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตเป็นนายกสภามหาวิทยาลัย ผู้อำนวยการมูลนิธิ มหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นรองนายกสภามหาวิทยาลัย และเลขาธิการเป็นเลขาธิการ สภามหาวิทยาลัย

มาตรา ๑๕ ในกรณีที่สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิไว้ ไม่ถึงเก้าท่าน สมเด็จพระสังฆราชจะทรงแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มขึ้นอีกโดยไม่

เกินจำนวนดังกล่าวในขณะใดก็ได้ ในกรณีเช่นว่านี้ให้กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่เพิ่มขึ้นอยู่ใน
ตำแหน่งเท่า วาระของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ตรงแต่งตั้งไว้ก่อนแล้วนั้น

มาตรา ๑๖ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิดำรงตำแหน่งสองปี แต่สมเด็จพระสังฆราช
จะทรงแต่งตั้งใหม่ก็ได้

มาตรา ๑๗ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอาจพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ เมื่อ

- (๑) ตาย
- (๒) ลาออก
- (๓) สมเด็จพระสังฆราชมีพระบัญชาให้ออก

ในกรณีที่กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ และสมเด็จพระสังฆราช
ทรงแต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งแทน ให้ผู้ได้รับแต่งตั้งนั้นอยู่ในตำแหน่งเท่าวาระที่เหลืออยู่ของผู้
ผู้ซึ่งตนแทน

มาตรา ๑๘ สภามหาวิทยาลัยมีอำนาจหน้าที่ควบคุมดูแลกิจการโดยทั่วไปของ
มหาวิทยาลัย และมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- (๑) ออกข้อบังคับหรือปฏิบัติการตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ และวาง
ระเบียบการปฏิบัติงานของมหาวิทยาลัย
- (๒) พิจารณากำหนดหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัย เสนอกระทรวงศึกษาธิการ
- (๓) จัดทำวิธีการอันจะยิ่งการศึกษา การวิจัย การฝึกอบรม การเผยแพร่ และ
การปฏิบัติธรรมในมหาวิทยาลัยให้เจริญยิ่งขึ้น
- (๔) อนุมัติให้ปริญญา อนุปริญญา ประกาศนียบัตรชั้นสูง ประกาศนียบัตร และ
ประกาศนียบัตรการฝึกอบรม
- (๕) เสนอการจัดตั้ง ยุบรวม และเลิกคณะ สำนัก สถาบัน วิทยาลัย
บัณฑิตวิทยาลัย ภาควิชา และฝ่าย
- (๖) พิจารณาการรับวิทยาลัยหรือสถาบันวิชาการอื่นในพระพุทธศาสนาเข้าสมทบ
ในมหาวิทยาลัย หรือเลิกการสมทบวิทยาลัยหรือสถาบันดังกล่าว
- (๗) เสนอการแต่งตั้งและการให้พ้นจากตำแหน่งอธิการบดี รองอธิการบดี
เลขาธิการ รองเลขาธิการ คณบดี รองคณบดี ผู้อำนวยการสำนัก ผู้อำนวยการ

สถาบัน ผู้อำนวยการวิทยาลัย หัวหน้าภาควิชา หัวหน้าฝ่าย อาจารย์ และวราจารย์
 (๔) จัดวางระเบียบเกี่ยวกับการเงินและทรัพย์สินของมหาวิทยาลัย
 (๕) แต่งตั้งคณะกรรมการ เพื่อให้คำแนะนำหรือคำปรึกษาในการบริหารกิจการของ
 มหาวิทยาลัย

มาตรา ๑๙ ให้นายกสภามหาวิทยาลัยเป็นผู้เรียกประชุมสภามหาวิทยาลัย
 ถ้ากรรมการสภามหาวิทยาลัยตั้งแต่องค์หนึ่งขึ้นไปร้องขอให้สภามหาวิทยาลัยประชุม
 เพื่อกิจการอย่างหนึ่งอย่างใด ให้นายกสภามหาวิทยาลัยเรียกประชุมสภามหาวิทยาลัย
 ในการประชุมต้องมีกรรมการสภามหาวิทยาลัยมาประชุมอย่างน้อยครึ่งหนึ่งของ
 จำนวนกรรมการทั้งหมด จึงจะเป็นองค์ประชุม

ให้นายกสภามหาวิทยาลัยเป็นประธานในที่ประชุม ถ้านายกสภามหาวิทยาลัย
 ไม่อาจมาประชุมได้ ให้รองนายกสภามหาวิทยาลัยเป็นประธานในที่ประชุม

ถ้านายกสภามหาวิทยาลัยและรองนายกสภามหาวิทยาลัยไม่อาจมาประชุมได้
 และไม่ได้มอบหมายให้กรรมการผู้ใดเป็นประธานในที่ประชุม ให้ที่ประชุมเลือกกรรมการ
 รูปหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม

มาตรา ๒๐ การลงมติให้ถือคะแนนเสียงข้างมาก กรรมการท่านหนึ่งให้มี
 เสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้น
 เป็นเสียงชี้ขาด

มาตรา ๒๑ ให้มีอธิการบดีรูปหนึ่งเป็นผู้บริหารงานโดยทั่วไปของมหาวิทยาลัย
 มีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๒๔ และจะให้ มีรองอธิการบดีรูปหนึ่งหรือหลายรูปช่วยปฏิบัติงาน
 ก็ได้

มาตรา ๒๒ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งอธิการบดีและรองอธิการบดี และ
 ทรงให้อธิการบดีและรองอธิการบดีพ้นจากตำแหน่ง ทั้งนี้ โดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย

อธิการบดีดำรงตำแหน่งสี่ปี แต่สมเด็จพระสังฆราชโดยคำแนะนำของสภา
 มหาวิทยาลัยจะทรงแต่งตั้งให้ต่อก็ได้

มาตรา ๒๓ อธิการบดีและรองอธิการบดีต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

(๑) เป็นพระราชอาคันตุกะชั้นธรรมชั้นโท

(๒) เป็นพระราชอาคันตุกะและเป็นเปรียญเอกหรือได้เปรียญเอกจากมหาวิทยาลัย หรือได้เปรียญเอกหรือเทียบเท่าจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรอง วิทยฐานะ หรือ

(๓) เป็นพระราชอาคันตุกะและเป็นเปรียญโทหรือได้เปรียญชั้นโท ครั้นหนึ่งจาก มหาวิทยาลัย หรือได้เปรียญชั้นโท ครั้นหนึ่งหรือเทียบเท่าจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภา มหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ ทั้งได้ทำการสอนมาแล้วในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดม ศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะรวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าห้าปี หรือเคย ดำรงตำแหน่งกรรมการสภามหาวิทยาลัยมาแล้วรวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสี่ปี

มาตรา ๒๔ ในอธิการบดีมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

(๑) ทำนุบำรุงมหาวิทยาลัย

(๒) ปกครองบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่สังกัดในมหาวิทยาลัย ในที่ปฏิบัติ ตามข้อบังคับ ระเบียบ และคำสั่งของมหาวิทยาลัย

(๓) เป็นผู้แทนของมหาวิทยาลัยในกิจการที่เกี่ยวข้องกับบุคคลภายนอก

มาตรา ๒๕ ในกรณีที่ตำแหน่งอธิการบดีว่างลง หรืออธิการบดีไม่อาจปฏิบัติ หน้าที่ได้ ให้รองอธิการบดีรักษาการแทน

ถ้ามีรองอธิการบดีหลายรูป ให้รองอธิการบดีที่อธิการบดีมอบหมายรักษาการ แทน ถ้าอธิการบดีมิได้มอบหมาย ให้ผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นรองอธิการบดีก่อนรักษาการแทน

ในกรณีที่ไม่มีรองอธิการบดี หรือมีแต่ไม่อาจนำความไปนอกรวงศาของมาปรับแก้กรณี เพื่อให้มีผู้รักษาการแทนอธิการบดีได้ไม่ว่าเพราะเหตุใด ๆ ในสภามหาวิทยาลัยแต่งตั้ง กรรมการโดยตำแหน่งของสภาวิทยาลัยรูปที่ปรึกษาหนึ่งรักษาการแทน

มาตรา ๒๖ ให้มีเสนาธิการรูปหนึ่งเป็นผู้บังคับบัญชากิจการโดยทั่วไปของ ส่วนงานเสนาธิการ มีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๒๔ และจะมีผู้รองเสนาธิการรูปหนึ่ง หรือหลายรูปช่วยปฏิบัติงานก็ได้

มาตรา ๒๗ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเลขาธิการและรองเลขาธิการ และทรงให้เลขาธิการและรองเลขาธิการพ้นจากตำแหน่ง ทั้งนี้ โดยคำแนะนำของ สภามหาวิทยาลัย

เลขาธิการดำรงตำแหน่งสี่ปี แต่สมเด็จพระสังฆราชโดยคำแนะนำของสภา มหาวิทยาลัย จะทรงแต่งตั้งใหม่ก็ได้

มาตรา ๒๘ เลขาธิการและรองเลขาธิการต้องมีคุณวุฒิ ดังนี้ คือ เป็น พระราชาคณะ หรือเป็นเปรียญเอกหรือได้ปริญญาชั้นใดชั้นหนึ่งจากมหาวิทยาลัย หรือได้ ปริญญาชั้นใดชั้นหนึ่งหรือเทียบเท่าจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ

มาตรา ๒๙ ให้เลขาธิการมีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- (๑) ดูแลกิจการโดยทั่วไปของมหาวิทยาลัยให้เป็นที่พอใจของพระราชบัญญัตินี้ และข้อบังคับ ระเบียบ และคำสั่งของมหาวิทยาลัย
- (๒) ควบคุมการเงิน การพัสดุ สถานที่ และทรัพย์สินอื่นของมหาวิทยาลัย
- (๓) ปฏิบัติงานตามที่อธิการบดีมอบหมายหรือตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของสภา มหาวิทยาลัย

มาตรา ๓๐ ในกรณีที่ตำแหน่งเลขาธิการว่างลง หรือเลขาธิการไม่อาจ ปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองเลขาธิการรักษาการแทน

ถ้ามีรองเลขาธิการหลายรูป ให้รองเลขาธิการที่เลขาธิการมอบหมายรักษาการ แทน ถ้าเลขาธิการมีคำมอบหมาย ให้ผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นรองเลขาธิการก่อนรักษาการแทน

ในกรณีที่ไม่มีรองเลขาธิการ หรือมีแต่ไม่อาจนำความเป็นบรรดสองมาปรับแก้กรณี เพื่อให้มีผู้รักษาการแทนเลขาธิการได้ไม่ว่าเพราะเหตุใด ๆ ให้สภามหาวิทยาลัยแต่งตั้ง กรรมการ โดยตำแหน่งของสภาวิทยาลัยรูปใดรูปหนึ่งรักษาการแทน

มาตรา ๓๑ ในคณะหรือบัณฑิตวิทยาลัย ให้มีคณะบดีรูปหนึ่งรับผิดชอบดำเนินงาน และจะให้ มีรองคณบดีช่วยปฏิบัติงานก็ได้

ในสำนัก สถาบัน หรือวิทยาลัย ให้มีผู้อำนวยการสำนัก ผู้อำนวยการสถาบัน หรือผู้อำนวยการวิทยาลัย แล้วแต่กรณี รับผิดชอบดำเนินงาน และจะให้ มีรองผู้อำนวยการ

สำนัก รองผู้อำนวยการสถาน หรือรองผู้อำนวยการวิทยาลัย ช่วยปฏิบัติงานก็ได้
 ถ้ามีการแบ่งเป็นภาควิชา ให้มีหัวหน้าภาควิชารับผิดชอบดำเนินงาน
 ถ้ามีการแบ่งเป็นฝ่าย ให้มีหัวหน้าฝ่ายรับผิดชอบดำเนินงาน

มาตรา ๓๒ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งคณบดี รองคณบดี ผู้อำนวยการ
 สำนัก ผู้อำนวยการสถาน ผู้อำนวยการวิทยาลัย รองผู้อำนวยการสำนัก รอง
 ผู้อำนวยการสถาน รองผู้อำนวยการวิทยาลัย หัวหน้าภาควิชา และหัวหน้าฝ่าย และ
 ทรงให้ผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวพ้นจากตำแหน่ง ทั้งนี้ โดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย
 คณบดี ผู้อำนวยการ หัวหน้าภาควิชา และหัวหน้าฝ่าย ดำรงตำแหน่งสี่ปี
 แต่สมเด็จพระสังฆราชโดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย จะทรงแต่งตั้งใหม่อีกก็ได้

มาตรา ๓๓ คณบดี รองคณบดี ผู้อำนวยการสำนัก ผู้อำนวยการสถาน
 ผู้อำนวยการวิทยาลัย รองผู้อำนวยการสำนัก รองผู้อำนวยการสถาน รองผู้อำนวยการ
 วิทยาลัย หัวหน้าภาควิชา และหัวหน้าฝ่าย ต้องมีคุณสมบัติดังนี้ คือ เป็นพระราชาคณะ
 หรือเป็นเปรียญเอก หรือโดยปริญาชั้นใดชั้นหนึ่งจากมหาวิทยาลัย หรือโดยปริญาชั้นใด
 ชั้นหนึ่ง หรือเทียบเท่าจากสถานอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ

มาตรา ๓๔ ให้มีคณะกรรมการประจำคณะหรือบัณฑิตวิทยาลัย ประกอบด้วย
 คณบดีเป็นประธานกรรมการ รองคณบดี และหัวหน้าภาควิชา เป็นกรรมการ ในกรณี
 ไม่มีรองคณบดี และหรือไม่มีการแบ่งเป็นภาควิชา หรือมีแต่ไม่ถึงสามภาควิชา ให้สภา
 มหาวิทยาลัยแต่งตั้งผู้สอนในมหาวิทยาลัยเป็นกรรมการเพิ่มเติมเพื่อให้ได้จำนวนรวมทั้ง
 ประธานกรรมการไม่น้อยกว่าสี่ท่าน และให้คณะกรรมการแต่งตั้งกรรมการรูปที่ครูหนึ่ง
 เป็นเลขานุการ

มาตรา ๓๕ ให้มีคณะกรรมการประจำสำนัก ประกอบด้วยผู้อำนวยการสำนัก
 เป็นประธานกรรมการ รองผู้อำนวยการสำนัก และหัวหน้าภาควิชา เป็นกรรมการ ใน
 กรณีไม่มีรองผู้อำนวยการสำนัก และหรือไม่มีการแบ่งเป็นภาควิชา หรือมีแต่ไม่ถึงสาม
 ภาควิชา ให้สภามหาวิทยาลัยแต่งตั้งผู้สอนในมหาวิทยาลัยเป็นกรรมการเพิ่มเติมเพื่อให้ได้
 จำนวนรวมทั้งประธานกรรมการไม่น้อยกว่าสี่ท่าน และให้คณะกรรมการแต่งตั้งกรรมการ

รูปใ้ครุหนึ่งเป็นเสนาธิการ

มาตรา ๓๖ ให้มีคณะกรรมการประจำสถาบัน ประกอบด้วยผู้อำนวยการสถาบัน เป็นประธานกรรมการ รองผู้อำนวยการสถาบัน และหัวหน้าฝ่ายเป็นกรรมการ ในกรณีไม่มีรองผู้อำนวยการสถาบัน และหรือไม่มีกรรมการเป็นฝ่าย หรือมีแต่ไม่ถึงสามฝ่าย ให้สภามหาวิทยาลัยแต่งตั้งผู้สอนในมหาวิทยาลัยเป็นกรรมการเพิ่มเติมเพื่อให้ได้จำนวนรวมทั้งประธานกรรมการ ไม่น้อยกว่าสี่ท่าน และให้คณะกรรมการแต่งตั้งกรรมการรูปใ้ครุหนึ่งเป็นเสนาธิการ

มาตรา ๓๗ กรรมการซึ่งสภามหาวิทยาลัยแต่งตั้งเพิ่มเติมตามมาตรา ๓๔ มาตรา ๓๕ หรือมาตรา ๓๖ ให้ดำรงตำแหน่งสองปี แต่อาจได้รับการแต่งตั้งใหม่ได้

มาตรา ๓๘ กรรมการที่กล่าวในมาตรา ๓๗ พ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ เมื่อ

- (๑) ตาย
- (๒) ลาออก
- (๓) พ้นจากการเป็นผู้สอนในมหาวิทยาลัย
- (๔) สภามหาวิทยาลัยให้ออก

มาตรา ๓๙ คณะกรรมการประจำคณะ บัณฑิตวิทยาลัย สำนัก หรือสถาบัน มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

- (๑) วางระเบียบปฏิบัติในคณะ บัณฑิตวิทยาลัย สำนัก หรือสถาบัน ทั่วความเห็นชอบของสภามหาวิทยาลัย
- (๒) พิจารณากำหนดหลักสูตรการศึกษาเสนอสภามหาวิทยาลัย
- (๓) จัดทำเนียบการสอบและสอบไล่
- (๔) รับผิดชอบและให้ความคิดเห็นแก่คณะหรือผู้อำนวยการ ในกิจการของคณะ บัณฑิตวิทยาลัย สำนัก หรือสถาบันนั้น ๆ

มาตรา ๔๐ ในการประชุมคณะกรรมการประจำคณะ บัณฑิตวิทยาลัย สำนัก หรือสถาบัน ให้มีมาตรา ๑๕ และมาตรา ๒๐ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๔๑ ผู้สอนในมหาวิทยาลัยมีดังนี้

- (๑) ปรจารย์ ซึ่งอาจเป็นปรจารย์ประจำหรือปรจารย์พิเศษ
- (๒) วรจารย์
- (๓) อาจารย์ ซึ่งอาจเป็นอาจารย์ประจำหรืออาจารย์พิเศษ

มาตรา ๔๒ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งปรจารย์ประจำ ปรจารย์พิเศษ และวรจารย์ โดยคำแนะนำของสภามหาวิทยาลัย

มาตรา ๔๓ ผู้สอนซึ่งเป็นปรจารย์ประจำที่จากการเป็นผู้สอนไปโดยไม่มี ความผิด ให้เป็นปรจารย์เกียรติคุณ

มาตรา ๔๔ ปรจารย์ ต้องมีคุณสมบัติดังนี้

(๑) เป็นเปรียญเอกหรือไ้ปริยญาเอกจากมหาวิทยาลัย หรือไ้ปริยญาเอกหรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และไ้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ รวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าห้าปี ทั้งมีผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าไ้คุณลึ

(๒) เป็นเปรียญโทหรือไ้ปริยญาโทจากมหาวิทยาลัย หรือไ้ปริยญาโทหรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และไ้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะรวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสามปี ทั้งมีผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าไ้คุณลึ

(๓) ไ้ปริยญาตรีจากมหาวิทยาลัย หรือไ้ปริยญาตรีหรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และไ้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะรวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสามห้าปี ทั้งมีผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าไ้คุณลึหรือ

(๔) เป็นเปรียญโทหรือไค้ปริญญาชั้นที่หนึ่งจากมหาวิทยาลัย หรือไค้ปริญญาชั้นที่หนึ่งหรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ ทั้งนี้ผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าไค้ผลดีเกินเป็นพิเศษในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัย

มาตรา ๔๕ วรจารย์ ต้องมีคุณวุฒิ ดังนี้

(๑) เป็นเปรียญเอกหรือไค้ปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัย หรือไค้ปริญญาเอกหรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และไค้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ รวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสามปี ทั้งนี้ผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าไค้ผลดี

(๒) เป็นเปรียญโทหรือไค้ปริญญาโทจากมหาวิทยาลัย หรือไค้ปริญญาโทหรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และไค้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะรวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสามปี ทั้งนี้ผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าไค้ผลดี

(๓) เป็นเปรียญโทหรือไค้ปริญญาโทจากมหาวิทยาลัย หรือไค้ปริญญาโทหรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และไค้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ รวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าเจ็ดปี ทั้งนี้ผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าไค้ผลดี หรือ

(๔) ไค้ปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัย หรือไค้ปริญญาตรีหรือเทียบเท่าในสาขาวิชาที่มีการสอนในมหาวิทยาลัยจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และไค้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ รวมเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสามปี ทั้งนี้ผลงานทางวิชาการถึงขั้นที่สภามหาวิทยาลัยเห็นว่าไค้ผลดี

มาตรา ๔๖ อาจารย์ประจำต้องมีคุณวุฒิเป็นเปรียญเอกหรือไค้ปริญญาชั้นที่หนึ่งจากมหาวิทยาลัย หรือไค้ปริญญาชั้นที่หนึ่งหรือเทียบเท่าจากสถาบันอุดมศึกษาอื่นซึ่ง

สภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ หรือมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่ทำการสอนใน
มหาวิทยาลัย

อาจารย์พิเศษนั้น อธิการบดีจะได้ออกแต่งตั้งประจำการศึกษาคณะคำแนะนำ
ของคณบดี หรือผู้อำนวยการ จากผู้ที่มีความรู้เช่นเดียวกับอาจารย์ประจำ

หมวด ๓

ปริญญา ประกาศนียบัตร และเครื่องหมายวิทยฐานะ

มาตรา ๔๗ ปริญญาสามชั้น คือ

ปริญญาเอก เรียกว่า ศาสตราจารย์บัณฑิต ใช้อักษรย่อ ศ.บ.

ปริญญาโท เรียกว่า ศาสตราจารย์มหาบัณฑิต ใช้อักษรย่อ ศ.ม.

ปริญญาตรี เรียกว่า ศาสตราจารย์บัณฑิต ใช้อักษรย่อ ศ.บ.

มาตรา ๔๘ มหาวิทยาลัยมีอำนาจให้ปริญญาในสาขาวิชาที่ทำการศึกษา ใน
มหาวิทยาลัย

การกำหนดการให้ปริญญาในสาขาวิชาใดและชั้นใด และจะใช้อักษรอย่างไร
ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

มาตรา ๔๙ สภามหาวิทยาลัยอาจออกข้อบังคับกำหนดให้ปริญญาชั้นใด ใน
สาขาวิชาใดเป็นปริญญาเกียรตินิยมชั้นหนึ่งหรือปริญญาเกียรตินิยมชั้นสองในปริญญา
ชั้นและสาขานั้น ๆ ได้

มาตรา ๕๐ มหาวิทยาลัยมีอำนาจให้ปริญญาเกียรตินิยมชั้นหนึ่งหรือชั้นสองให้
เป็นผู้ทรงคุณวุฒิสมควรแก่ปริญญานั้น ๆ

มาตรา ๕๑ มหาวิทยาลัยมีอำนาจให้ประกาศนียบัตรและคุณูปริญญา ดังนี้

(๑) ประกาศนียบัตรชั้นสูง ให้แก่ผู้มีพื้นความรู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรี
จากมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นแห่งสภามหาวิทยาลัยรับรองวิทยฐานะ และสำเร็จ
การศึกษาคณะหลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูงของมหาวิทยาลัย

(๒) ประกาศนียบัตรหรืออนุปริญญา ให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร ใน สาขาวิชาใดที่ยังไม่ถึงขั้นปริญญา

(๓) ประกาศนียบัตร ให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาเฉพาะสาขาวิชา

(๔) ประกาศนียบัตรการฝึกอบรม ให้แก่ผู้ผ่านหลักสูตรการฝึกอบรมของ มหาวิทยาลัย

การกำหนดการให้ประกาศนียบัตรและอนุปริญญา ในสาขาวิชาใดและหลักสูตร ใด ให้เป็นไปตามข้อบังคับของสภามหาวิทยาลัย

มาตรา ๕๒ มหาวิทยาลัยอาจให้พัทธวิฐานะหรือเชิ่ววิฐานะ เป็นเครื่องหมาย แสดงวิฐานะของผู้ได้รับปริญญา ประกาศนียบัตรชั้นสูง อนุปริญญา ประกาศนียบัตร และ ประกาศนียบัตรการฝึกอบรมได้

การกำหนดลักษณะ ชนิด และประเภทของพัทธวิฐานะและเชิ่ววิฐานะ ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา

พัทธวิฐานะและเชิ่ววิฐานะจะใช้ในโอกาสใด โดยมีเงื่อนไขอย่างใด รวมทั้งการสงวนในกรณีใด ให้เป็นไปตามข้อบังคับของสภามหาวิทยาลัย

หมวด ๔

บทกำหนดโทษ

มาตรา ๕๓ ผู้ใดใช้พัทธวิฐานะหรือเชิ่ววิฐานะ โดยไม่มีสิทธิที่จะใช้หรือ แสดงควยประการใด ๆ ว่าตนมีปริญญา ประกาศนียบัตรชั้นสูง อนุปริญญา ประกาศนียบัตร หรือประกาศนียบัตรการฝึกอบรม โดยที่ตนไม่มี ถ้าได้กระทำเพื่อให้นักคนอื่นเชื่อว่าตนมี สิทธิที่จะใช้หรือมีวิฐานะเช่นนั้น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกิน หนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๕๔ ในวาระเริ่มแรกสมเด็จพระสังฆราชจะโปรดแต่งตั้งอธิการบดี รองอธิการบดี เลขาธิการ รองเลขาธิการ คณบดี และผู้ดำเนินการ และจะโปรดแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของสภามหาวิทยาลัยให้เสร็จสิ้นภายในหกสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้บังคับ

การแต่งตั้งตำแหน่งตามความในวรรคหนึ่ง สมเด็จพระสังฆราชทรงกระทำได้ โดยไม่ต้องได้รับคำแนะนำจากสภามหาวิทยาลัย เพื่อการนี้มีหน้า มาตรา ๒๒ มาตรา ๒๓ และมาตรา ๓๒ มาใช้บังคับในการแต่งตั้งนั้น ๆ

มาตรา ๕๕ ให้ปริญญา อนุปริญญา ประกาศนียบัตร และประกาศนียบัตร การฝึกอบรมที่สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย หรือสภามหาวิทยาลัยของสภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัยได้ประกาศหรือมอบให้ไปแล้วก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้บังคับ มี สักดิ์และสิทธิเช่นเดียวกับที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินั้นทุกประการ

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

.....

นายกรัฐมนตรี

ภาคผนวก ค.

แบบสอบถาม
การศึกษาเรื่อง

บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๒๖)

สถานศึกษา .....

คณะ .....

ชั้นปีที่ .....

โปรดเติมข้อความลงในช่องว่าง หรือเขียนเครื่องหมาย (✓) ลงในวงเล็บ
หน้าข้อที่ตรงกับความจริง

๑. ท่านอายุ

( ) ๑๗ - ๒๐ ปี

( ) ๒๑ - ๒๕ ปี

( ) ๒๖ - ๓๐ ปี

( ) ๓๑ - ๓๕ ปี

( ) ๓๖ - ๔๐ ปี

( ) กว่า ๔๐ ปี

๒. จำนวนพรรษาที่ท่านบวช

( ) ต่ำกว่า ๑ พรรษา

( ) ๑ - ๔ พรรษา

( ) ๕ - ๙ พรรษา

( ) ๑๐ พรรษาขึ้นไป

๓. เหตุผลที่ท่านบวช (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

( ) บวชตามประเพณี

( ) เพื่อสละทางโลก

( ) เพื่อศึกษาธรรมชั้นสูง

( ) เพื่อศึกษาวิชาการทางฆราวาส
ชั้นสูง เช่น ประวัติศาสตร์
วิทยาศาสตร์

( ) เพื่อหนีจากทุกข์

( ) เพื่อรณเพณคุณ บิคา - มารคา

( ) อื่น ๆ (โปรดระบุ) .....

๔. ก่อนบวชเป็นพระภิกษุ ท่านเคยบวชเป็นสามเณรก่อนหรือไม่

( ) เคย

( ) ไม่เคย

๕. ถิ่นกำเนิด

( ) กรุงเทพมหานคร

( ) จังหวัดอื่น ๆ (โปรดระบุ)

๖. ท่านพอใจหลักสูตรที่กำลังศึกษาหรือไม่

( ) พอใจ

( ) ไม่พอใจ

๗. ถ้าท่านต้องการที่จะปรับปรุงหลักสูตรท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

๘. ถ้าท่านสำเร็จการศึกษาท่านจะ

( ) ลาศึกษาไปประกอบอาชีพอื่น ๆ

( ) กลับไปช่วยพัฒนาท้องถิ่นเดิม

( ) ศึกษาค้นคว้าต่างประเทศ

( ) เป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

( ) ช่วยงานตามโครงการต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

( ) อื่น ๆ (โปรดระบุ)

๙. ท่านได้รับความรู้อะไรจากการศึกษา (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

( ) เข้าใจสังคมปัจจุบันดีขึ้น

( ) ไม่ได้รับความรู้อะไรเลย

( ) สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ต่อสังคมได้

( ) ความเห็นอื่น ๆ (โปรดระบุ)

๑๐. ท่านคิดว่าพระสงฆ์ควรเผยแพร่วรรณกรรม อบรมสั่งสอนประชาชนนอกวัดในรูป
พระธรรมทูต พระธรรมจาริก เป็นต้น หรือไม่

( ) ควร

( ) ไม่ควร

๑๑. เมื่อจบการศึกษาท่านคิดจะมีส่วนร่วมในโครงการอบรมพระภิกษุ เพื่อส่งเสริมการ
พัฒนาท้องถิ่นหรือไม่

( ) มี

( ) ไม่มี

๑๒. ท่านคิดว่าพระสงฆ์ควรเผยแพร่ธรรมะโดยวิธีการแสดงธรรมเทศนา วิธีปาฐกถา
อภิปรายทางวิทยุหรือโทรทัศน์เป็นประจำหรือไม่

( ) ควร

( ) ไม่ควร

๑๓. เมื่อจบการศึกษาท่านคิดจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์ศึกษาพุทธศาสนา
ยุวพุทธิกสมาคมหรือโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ เป็นคน หรือไม

( ) มี

( ) ไม่มี

๑๔. ถ้าท่านมีส่วนร่วม ท่านจะเกี่ยวข้องกับด้านใด

( ) ศูนย์ศึกษาพุทธศาสนา

( ) ยุวพุทธิกสมาคม

( ) โรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์

( ) อื่น ๆ (โปรดระบุ)

๑๕. ในความเห็นของท่านท่านคิดว่าวิธีใดจะใช้เผยแพร่ธรรมะได้ผลดีที่สุดในปัจจุบัน

( ) เทศน์

( ) ปาฐกถา

( ) อภิปรายธรรม

( ) โศภาที่

( ) ส่งพระธรรมทูตออกเผยแพร่ธรรมะ

( ) ทุกวิธีดังกล่าว

( ) อื่น ๆ (โปรดระบุ)

๑๖. เมื่อท่านจบการศึกษาและกลับไปท้องถิ่นเดิมท่านคิดที่จะ (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

( ) เป็นผู้นำจิตติจของประชาชน

( ) จิตติจวัดเป็นสถานที่บริการรักษาผู้ป่วย

( ) จัดสถานที่ทำยี่ในวัดเป็นที่พักผ่อน

( ) มีส่วนร่วมในกิจกรรมภายในของวัด

( ) ชักชวนประชาชนในท้องถิ่นให้สร้างสาธารณสถาน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล

( ) อื่น ๆ (โปรดระบุ)

๑๗. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่าในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง พระสงฆ์ควรพัฒนาบทบาทเพื่อ
ให้รับกับความเปลี่ยนแปลงนั้น

( ) เห็นด้วย

( ) ไม่เห็นด้วย

๑๘. ท่านเห็นว่าพระสงฆ์ควรมีบทบาทเพิ่มขึ้นในด้านใดบ้าง

- ( ) พัฒนาความเจริญของบ้านเมือง
- ( ) พัฒนาจิตใจพุทธศาสนิกชน
- ( ) ส่งเสริมการศึกษาของประชาชน
- ( ) ส่งเสริมความกินดีอยู่ดีของประชาชน
- ( ) ส่งเคราะห์ความเห็นอยู่ของประชาชน
- ( ) อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

๑๙. ท่านคิดว่าองค์กรหรือหน่วยงานใดบ้างในปัจจุบันที่ส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมและส่งเสริมในลักษณะใด

- ๑. ....
- ๒. ....
- ๓. ....

๒๐. ท่านคิดว่า ท่านต้องการความร่วมมือจากองค์กรหรือหน่วยงานอื่นแห่งใดบ้าง (นอกจากข้อ ๑๙) และโดยลักษณะใด

- ๑. ....
- ๒. ....
- ๓. ....

๒๑. ท่านคิดว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่มักมีความพร้อมที่จะดำเนินบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมหรือไม่

- ( ) พร้อม
- ( ) ไม่พร้อม

๒๒. ท่านคิดว่าประชาชนส่วนใหญ่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับการที่พระเจ้าจะมีบทบาท
ในด้านการพัฒนาสังคมมากขึ้นตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม

( ) เห็นด้วย

( ) ไม่เห็นด้วย

๒๓. ขอคิดเห็นอื่น ๆ .....

.....
.....
.....
.....

๒๔. ท่านคิดว่าขอบเขตของบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ควรมีแค่ไหน

.....
.....
.....
.....

ขอเมตตาการพระคุณท่านที่ให้ความร่วมมือ
อย่างดียิ่ง

ประวัติผู้เขียน

นางสาวสายทิพย์ จิตตมาศ เกิดเมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้รับ
 ปริญญาอักษรศาสตร์บัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา ๒๕๒๐
 และได้เข้าศึกษาต่อในภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน
 ปีการศึกษา ๒๕๒๒ เข้ารับราชการในตำแหน่ง เจ้าหน้าที่วิเทศสัมพันธ์ กองวิเทศสัมพันธ์
 สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๖

